بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست کتب خطي
کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي

جلد بيست و سوم

موضوع
تجويد و قرائت

مؤلف
محمّد وفادار مرادي

ناشر
سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد

٤٤

سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوي
فهرست کتب خطي کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي. تجويد و قرائت/ تأليف محمد وفادار مرادي.ـ مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوي١٣٨٤
٢٦٤ صفحه.ـ (فهرست کتب خطي کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي؛ (ج. ٢٣) (انتشارات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوي؛ ٤٤)
ISBN ٩٦٤ - ٦٤٢٩ - ٢٣ - ٨ فهرستنويسي بر اساس اطلاعات فيپا.
١. نسخه هاي خطي ـ ايران ـ مشهد ـ فهرستها . ٢. نسخه‌هاي خطي فارسي ـ ايران ـ مشهد ـ فهرستها.٣. نسخه هاي خطي عربي ـ ايران ـ مشهد. فهرستها . الف. وفادار مرادي، محمد. ١٣٣٧ـ ب. عنوان
Z٦٦٢١/٢٥ف٩
١٥/٥٥٠٣١

كتابخانه ملي ايران.
۸۲ـ۱٤۹۲۵م

٤٤

عنوان : فهرست كتب خطي كتابخانه مركزي آستان قدس رضوي
جلد بيست و سوم ـ تجويد و قرائت
مؤلف : محمد وفادار مرادي
ناشر : سازمان كتابخانه ها، موزه ها و مركز اسناد آستان قدس رضوي
امور فني : انتشارات سازمان
حروفچيني و صفحه آرايي : جواد صابقي مقدم ـ جواد عليجان
خط : عليرضا فراستي
عكس : بخش فيلمتك اداره مخطوطات
چاپ و صحافي : مؤسسه چاپ آستان قدس رضوي
نوبت چاپ : اول / ۱۳۸٤
شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه ـ گالينگور
شابك : ۸ ـ۲۳ـ ٦٤۲۹ـ۹٦٤
قيمت : ۲۰۰۰۰ ريال

موزه ها و مركز اسناد آستان قدس رضوي.ص.پ ۱۷۷
تلفن و دورنگار روابط عمومي: ۲۲۱۹۵۵۳ـ ۰۵۱۱
تلفن اداره مخطوطات: ۲۲۵۹۸۳۵ـ ۰۵۱۱
دور نگار سازمان : ۲۲۲۰۸٤۵ـ ۰۵۱۱

سخن ناشر

حمد و سپاس افزون از حد و قياس خداوندي را سزاست كه توفيق مرحمت فرمود تا تأليف مجلد بيست و سوم از فهارس كتب خطي با همّت و خامة فاضل ارجمند جناب آقاي محمد وفادار مرادي

کارشناس و ارزیاب کتب خطي و رئیس بخش مخطوطات به پایان رسد و براي چاپ آماده گردد.

این مجلد مشتمل است بر معرفي و توصیف مفصل دویست و سي و شش نسخهٔ خطي، در موضوع تجوید و قرائت که امید است همانند سایر مجلدات، براي محققان و ارباب علم و ادب مفید واقع گردد.

سازمان کتابخانه‌ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوي آرزومند است که بتواند با انتشار مجلدات دیگر فهرست نسخ، گامهاي مثبتي در جهت پیشرفت علوم و دانشهاي بشري بردارد.

انشاءالله

سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد

آستان قدس رضوي

مقدمه

شكر و سپاس افزون از حدّ و قياس مرخدايي را كه به مصداق كريمة «و رتّل القرآن ترتيلا[۱]»، «حفظ الوقوف و بيان الحروف[۲]» را فرضِ عينِ قاريان ساخت و تعليم و تعلّم بهترين وجه قرائت فرقان را مأمور به حافظان و سلام و تحيّات وافره بر راسخان علوم قرآني و معماران اولية تجويد، پيامبر مكرّم اسلام (ص) و امير مؤمنان حضرت علي (ع) و معصومين از فرزندان ايشان صلوات الله عليهم اجمعين.

امّا بعد: بر ضماير صافي خوانندگان دانشور و فرهيخته واضح كه تبيين تاريخ تحول علم تجويد به جهت ارتباط نزديك با برخي علوم ديگر، به تنهايي متعذر و غير مقدور است، چرا كه علم تجويد خود شعبه‌اي از علم قرائت به شمار مي‌رود و علي رغم اتحاد موضوعي آن دو در بعضي جهات از يكديگر فاصله گرفته و اين افتراق در تعاريف هر يك كاملاً محسوس مي‌نمايانند.

در تعريف علم قرائت آورده‌اند علم قرائت عبارتست از «علمي كه بحث مي‌كند از موارد الفاظ و صورت حروف قرآن كريم» و حال آنكه علم تجويد، «بيان كيفيات اداء الفاظ و انواع صفات حروف اعم از ترقيق و تفخيم، اظهار و اخفاء، اشباع و روم، ادغام و غنّه، مدّ و وقف و وصل، كه آنها را مورد مداقه قرار مي‌دهد».

آنچه در اين مقدمه مهم مي‌نمايد شناسايي ماحصلّ بررسي‌هاي متوغلان اين علم است. در ازمنة اولية تاريخ اسلام خصوصاً در دورة تابعين و بعد از آن از عاصم و نافع گرفته تا ابن كثير و ديگران كه باعث ظهور مدوّن علم تجويد و قرائت گرديد و تأليفات

نافعة كثيري نظماً و نثراً به زبان عربي توسط مشاهيري همانند: ابومحمد شاطبي ۵۹ ــ ۵۳۸ ق. ناظم قصيدة شاطبيه، علم الدّين سخاوي متوفي ۶۴۳

۱ــ سوره مزمل آيه ۴
۲ــ از فرمايشات مولي‌الموحدين حضرت علي (ع)

ق. شمس‌الدین سمرقندي (قرن ۸ ق.) شمس‌الدّین جزري متوفي ۸۳۳ ق. گردآوري و تألیف شده است.
علاوه بر تدوین و نگارش تألیفات متعدد به زبان عربي، در بین قاریان و حافظان السنة دیگر خصوصاً مسلمانان ایران، کتب و رسائل بسیاري را مي‌توان ملاحظه کرد زیرا قاریان فارسي‌نویس ضمن نگارش مصنفات جامع و مفصل در طول تاریخ تجویدنگاري، عموماً به عنوان فریضه، حاصل آموخته‌هاي خویش را به نحو مختصر و موجز و تحت عنوان «رساله در تجوید» مي‌نگاشتند تا راهنما و دستنامة شاگردان و قاریان نوآموز باشد و بدینسان مجموعه مصنفات مفیدي در زبان فارسي به منصة ظهور رسید که در نگارش تاریخ نگاشته‌هاي تجوید ناگزیر از شناخت ادواري آنها خواهیم بود.
اقدم رسائل فارسي تجوید موجود در گنجینة کتابخانه آستان قدس رضوي به حسب تاریخ تألیف، رساله‌اي است در اختلاف هجاء قرآني (شماره ۸۸۰۹) تألیف اعبد قُرّاء زمان، ابوبکر احمد بن حسین بن مهران اصفهاني نیشابوري متوفي شوال ۳۸۱. در ادامه نسخه‌هایي از مصنفات بزرگان و اجله‌اي همانند احمد بن حسین از اولاد بریر بن خضیر همداني (تجوید شماره ۱۳٦٦٦)، شمس‌الدّین محمد بن محمود سمرقندي همداني متوفي ۷۸۰ ق. (المبسوط. شماره ۳۰۷۰)، سید محمد بن علي بن محمد حسیني جرجاني (تجوید _ شماره ۲۸۹۰۳) و حسن بن شجاع حافظ توني (شرح قصیده لامیه ـ شماره ۲۳۲۳۸) از قاریان قرن ۷ و ۸ ق. قابل ذکر مي‌باشد.
همچنین قرن نهم ه.ق. با ظهور حافظان و قاریان فارسي‌نویس مزیّن شده است، از جمله:
الف) حسین بن عثمان (منهاج النشر ـ شماره ۱٤۱۰٦، ایضاح المعاني ـ شماره ۲۲۰۸۹، ایجاز المعاني ـ شماره ۹۲۳۸)

ب) فخرالدین ابوالحسن بن عرب اصفهانی معروف به حافظ طاهر (درّالفرید ـ شماره ۲۳۲۳۹، منهل‌العطشان ـ شماره ۲٤٦۸۳)

ج) جلال‌الدّین محمد بن عبدالجلیل صافی (فاتح فاتحه ـ شماره ۲۸٤٥۳)

د) معین‌الدّین محمد بن عبدالله زمجی اسفزاری متخلص به نامی (گلشن اقبال ـ شماره ۱٦٤٥۰)

هـ) ابن عماد معروف به علاء حافظ مرشد هروی (خلاصه الترتیل ـ شماره ۳۰٤٤)

و) شاعری با تخلص ترابی زنده در ۸۷۲ ق. (تحفه الحفاظ ـ شماره ۳۰۳٦)

در ادامه و با بررسی‌های دقیق در نسخه‌های خطی موجود، بزرگانی همانند:

الف) مختار اعمی اصفهانی (منظومه درج‌المضامین ـ شماره ۲۷٤۷۱، مختارالقراء ـ شماره ۳۰٦٦)

ب) یار محمد بن خداداد سمرقندی (قواعدالقرآن ـ شماره ۳۰٥۹)

ج) عبدالله بن ختامه تستری (کفایه الاخوان ـ شماره ۹۱۲۱)

را در قرن دهم ه.ق. می‌توان شناسایی و نام برد همچنانکه در آخر قرن دهم و اوایل قرن یازدهم ه.ق. از ذکر نام عمادالدین علی شریف قاری استرآبادی (تجوید ـ شماره ۱۹٦٥۱، رساله در قرائت عاصم ـ شماره۲۳۳٦، تحفه شاهی ـ شماره ۳۰۳۷) نمی‌توان گذشت.

امّا در قرن یازدهم ه.ق. که به لحاظ کثرت تألیف و نسخ خطی، اوج فارسی‌نویسی در علم تجوید است علماء بسیاری به تجویدنگاری توجه پیدا نمودند.

برخی از مشاهیر آنان به شرح زیر قابل ذکراند:

الف) ملاّمصطفی بن محمد ابراهیم قاری تبریزی مشهدی متوفی ۱۰۸۸ ق. (ارشادالقاری ـ شماره ۲٥٤۱۲، تحفة‌القراء ـ شماره ۳۰۳۸)

ب) محمد بن حسنعلي كوساري ملقب به علي قاري (حيات‌الفواد ـ شماره ٢٤١٦١، مطلع الشمس ـ شماره ٣٠٦٤)

ج) ناصرالدين محمد قاري هروي (معانقات ـ شماره ١٣٢٩٥/٣، اسامي‌القراء ـ شماره ١٣٢٩٥/٢)

د) سيد ابوالقاسم قاري مشهدي خراساني مقيم شيراز (نظم اللئالي ـ شماره ٢٤١٥٨)

هـ) محمدرضا بن محبعلي حافظ قاري سبزواري متوفي ١٠٥٥ ق. (تحفة المحسنين ـ ١٦٩٩٩)

و) سيدقاسم بن مير نور الله ساكن حيدرآباد (مطلع الشمس ـ شماره ٣٠٦٤)

ز) محمدشاه بن حسن شاه بن محمد شاه طبسي (خلاصة الوقوف ـ شماره ٢٧١٠١)

ح) محمدطاهر بن محمد حسين نجفي شيرازي قمي متوفي ١٠٩٨ ق. و از جمله مشايخ علامه مجلسي دوم (تحفه شاهي ـ شماره ١١٩٠٥)

ط) رحمت‌الله قاري جيلاني (كتاب التجويد ـ شماره ١٢٧٩٠)

ي) علي بن محمد معروف به با با خليل‌الله (رساله تجويد ـ شماره ٢٨٩٠٠/٢)

ك) محمد شريف بن محمدباقر نوري نايني (منتخب تقويم اللسان ـ شماره ٢٧٣٢٦)

ضمناً در قرن دوازدهم ق. علامة مجلسي رضوان‌الله تعالي عليه رساله‌اي مختصر در تجويد (شماره ٢٨٩٠) نگاشته است و لكن استمرار شكوفايي فارسي نگاري علم تجويد در قرن سيزدهم ه.ق. قابل مشاهده است كه با نام مشاهير زيادي همراه گشته است از جمله:

الف) محمد جعفر بن سيف‌الدين شريعتمدار استرآبادي (شرح درج المضامين ـ شماره ٢٧٦٢٩، سلك البيان في كشف معضلات القرآن ـ شماره ٢٧٤٧٠)

ب) محمد جعفر حسيني سبزواري ساكن مشهد مقدس (مرآة القراءه ـ شماره ١٩٤٢٠)

ج) محمد رضا بن عبدالمحمد شاه نوري متخلص به پروين (تقويم التجويد ـ شماره ٢٣٦٤١)

د) ابوطالب بن عبدالله راینی کرمانی (تقویم اللسان و رساله در تجوید ـ شماره ۱۵۹۴۲)

هـ) حافظ سید محمد بن مهدی بن عبدالفتاح حسینی تبریزی (مختار القواعد ـ شماره ۲۸۷۵۵ و مظاهر محمودیه ـ شماره ۲۶۰۷۰)

و) محمد بن اسدالله بن علیرضا قاری مازندرانی (المظاهر المحمدیه ـ شماره ۱۵۹۱۹)

ز) محمد علی ملقب به نوروز علی بن جمشید هندی خراسانی (مصباح القراء ـ شماره ۲۲۰۷۷)

و بنا به ضرورت در قرن حاضر ـ ۱۴ و ۱۵ ق. ـ روند فارسی نگاری در نگاشته های تجوید با ذبیح الله نیشابوری زنده در ۱۳۴۴ ق. (گلستان بیان ـ شماره ۱۶۹۹۹) و محمد زمان تبریزی متوفی ۱۳۱۹ ق. (رساله تجوید ـ شماره ۲۱۵۶۳) و دیگران استمرار یافته است.

بدینجا اختتام یافت، ذکر شمه ای از تاریخ نگاشته های تجوید و قرائت بر اساس ۲۳۶ نسخه خطی موجود که در دفتر حاضر فهرست گردیده است و بالطبع تاریخ کامل تجوید نگاری فارسی مبتنی است بر اطلاع جامع و کامل از مجموعة نسخه های خطی فارسی تجوید در تمامی کتابخانه های ایران و جهان. ـ این زمان بگذار تا وقت دگر ـ

تشکر و امتنان

در خاتمه با اظهار تشکر و امتنان وافر از مساعی مخلصانة مقام منیع تولیت عظمای آستان قدس رضوی حضرت آیةالله واعظ طبسی ادام الله توفیقاته در پیشرفت روزافزون ارکان این گنجینة هزار و صد ساله و ضمن عرض سپاس از کلیه سرورانی که یاری‌رسان مقدمات نگارش فهرست حاضر بوده اند ذکر جمیل ولایی[1] قدس الله نفسه

۱ـ مخدومی حضرت استاد حاج میرزا مهدی ولایی بعد از توفیق پیش از نیم قرن خدمت فرهنگی و نگارش فهارس جامع و راهگشا در معرفی نسخ خطی کتابخانه آستان قدس رضوی در ۱۴ رمضان ۱۴۲۳ مطابق با ۲۸ آبان ۱۳۸۱ به لقاءالله پیوست. رحمه‌الله علیه رحمه واسعه.

الزکیه را فرض راه دانسته و علو درجات جنان را برایشان مسئلت داریم.

محمد وفادار مرادي

غفرالله له ولوالدیه

اول مردادماه ۱۳۸۳

۱
ارشاد القاري
(۲٥٤۱۲)

فارسي، مؤلّف: ملاّ مصطفي بن محمدابراهيم قاري تبريزي مشهدي متولد ۱۰۰۷ هـ .ق. در توابع تبريز متوفي بعد از ۱۰۸۸ هـ .ق. مؤلف تا بيست سالگي مجاور مشهد رضوي بود و قرائت قرآن را نخست نزد پدر آغاز كرد آن گاه در سال ۱۰۳۰ هـ .ق. قرائت عاصم بن ابي النجود كوفي را نزد حاج محمدرضا بن محب علي سبزواري فرا گرفت. سه مرتبه به عتبات و حج مشرف شد در سفر دوم در شهر مكه با روش اسماعيل قاري آشنا شد و در اسفار ديگر با نحوة قرائت ديگر اساتيد عرب[1]. حاصل آموخته هايش تأليفات ممتع متنوعي است كه اكثر آنها در اين دفتر به تدريج معرفي خواهد شد. كتاب، تأليف مفصّلي است در ضروريات قرائت عاصم از روايات حفص و بكر و آداب كتابت و طريقه رسم الخط و رموز سجاوندي از ابتدا تا آخر قرآن شريف كه بر يك مقدمه و پنج باب و يك خاتمه به شرح زير مرتب شده است:

مقدمه اي در بيان فضليت تلاوت قرآن و آداب تعليم آن و بيان آنچه به حسب شرع و طريقه قرّاء در صحت قرائت معتبر است، باب اول در بيان واجبات قرائت و لوازم آن (در پنج فصل)، دوم در بيان مستحسنات قرائت (در پنج فصل: ۱ ــ در بيان صفات حروف... الخ ٥ ــ در بيان احكام وقف)، سيم در بيان اختلاف حفص و

---

۱ ــ الروضة النضرة، ٥٦٥، ضمناً وي در فصل چهارم از باب سيم كتاب مذكور شرح حال خود را در دو برگ نگاشته و همانجا تاريخ تولدش را تخميناً ۱۰۱۰ هـ .ق. ذكر كرده است. فراجع.

بكر و كيفيت وقف و وصل ايشان... سوره به سوره قرآن و يك تتمه در بيان احوال عاصم (در پنج فصل: ١ ـ در بيان احوال عاصم ٢ ـ در بيان احوال راويان عاصم ٣ ـ در بيان سند قرائت عاصم ٤ ـ در بيان سند قرائت فقير ـ شرح حال خود را در اين فصل به مناسبت آورده است ـ ٥ ـ در بيان سند قرائت استاد فقير)، باب چهارم رسم الخط قرآن و طريقه اصلاح آن (در پنج فصل: ١ ـ در بيان آنچه در حال كتابت رعايت آن لازم است... ٥ ـ در بيان كلماتي كه در اكثر مصاحف به صورتي مي‌نويسند و در رسم الخط به صورت ديگر كتابت مي‌كنند ـ سوره به سوره موارد آن را نقل كرده است)، باب پنجم در بيان رموز سجاوندي از اول قرآن تا آخر قرآن سوره به سوره (در پنج مطلب: ١ ـ در بيان اقسام وقف... ٥ ـ در بيان اسماء قرّاء سبعه و عشره و بيان رموز سجاوندي از اول تا آخر قرآن) . تاريخ تأليف به نقل از فصل چهارم از باب سوم:«جمع اين كتاب در حين مجاورت ثالث در عتبات عاليات در عرض پنج سال واقع شد ابتدا در روضه مقدسه حضرت اميرالمؤمنين و امام المتقين علي ابن ابيطالب(ع) و اختتام در آستان ملائك پاسبان خامس آل عبا امام حسين(ع) در سنه هزار و هفتاد واقع شد و چون در روضه مقدسه خامس آل عبا تمام شد لهذا اين كتاب را مبني بر پنج باب گردانيد و عمر اين كثيرالتقصير در اين هنگام شصت و هفت تخميناً رسيده بود» و همو در آخر باب چهارم و پنجم تاريخ ختم تأليف را: ١٠٧٨ ه.ق. ذكر كرده است.

آغاز: «بسمله، اي فاتحه مصحف حمدت توحيد ـ وي نقطة از كتاب مجدت خورشيد... بندگي و ستايش متواتر شكر و سپاس متكاثر شايسته معبوديست كه عادتش احسان و غفران است»

انجام: «و آنچه بعبارت لوازم مكتوب است مقصد وقف لازم است الهي بعزت و جلال خود و بحرمت محمد و آل محمد چون تو اكرم الاكرمين و

ارحم الراحميني بمكرمت و مرحمت خود قلم عفو... الحمدلله اولا و آخرا... استجب يا علام بحق محمد و اله الكرام تحريرا في شهر ذي‌الحجه سنه ثمان و سبعين بعد الالف.»

كاغذ فرنگي شكري، ٢٩٢ برگ، اندازه: ١٤×٢١/٥ س. م. خط نسخ ١٧ سطري، تاريخ تحرير: قرن ١١ ه.ق. احتمالاً نسخه مسودة اصلي است، عناوين به سرخي، نسخه مقابله و تصحيح شده، در ظهر برگ آخر دو يادداشت تولد ام فاطمة النساء و ام خيرالنساء در رجب ١٢٠٥ و ذيقعده ١٢٠٦ نگاشته شده، جلد تيماج خرمايي منقش جدولبندي شده، عطف تيماج مشكي، وقفي زين‌الدين جعفر زاهدي در دي ماه ١٣٧٧.

٢

ارشاد القاري
(٢٢١٧١)

مانند قبل.

كاغذ نخودي آهاري، ٢٤٢ برگ، اندازه: ١٧×٢٦ س. م. خط نستعليق هندي، ١٩ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ١٢ ه.ق. از باب پنجم نسخه در تاريخ ٢٩ جمادي‌الثاني ١٢٥٦ ه.ق. در لكهنو نونويسي شده، عناوين به شنگرف و سرخي، نسخه ضميمه شماره ٢٢١٧٠ كتابخانه است. وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ١٣٧٤.

٣

ارشاد القاري
(٢٥٠٦٨)

مانند قبل. كاتب تا آخر باب دوم را نگاشته است.

انجام نسخه: «الهم احشرنا و ايّاهم مع محمد و آل محمد بحق محمد و آل محمد»

ضميمه: ضمن ٤ برگ آخر نسخه اخبار به طريق اماميه در مباحث توحيد.

كاغذ حنايي، ٣٩ برگ، اندازه: ١٣×٢١/٥ س. م. خط نسخ و نستعليق ١٦ سطري، تاريخ تحرير: غره رجب ١٢٧٣، عناوين به سرخي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ماه ١٣٧٧.

٤

ارشاد القاري

(٢٤١٩٥)

مانند قبل. كاتب تا آخر باب دوم را نگاشته است.

كاغذ نخودي آهاري، ٩٨ برگ، اندازه: ١٩/٥×١٢ س. م. خط نسخ ١٢ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ١٢ ه.ق. ظهر برگ اول يادداشت تملك محمدعلي بن حاجي محمداسماعيل شهير بالشخيص (كذ) نگاشته شده، عناوين و آيات شريفه به سرخي، نسخه ضميمه شماره ٢٤١٩٤ كتابخانه است.

٥

اسامي القراء

(١٣٢٩٥/٢)

فارسي، مؤلّف: ناصرالدين محمد قاري هروي از قاريان قرن ١١ ه.ق. و صاحب رساله معانقات كه در فهرست حاضر معرفي خواهد شد. رساله مختصري است مزيّن به اشعار فارسي از مؤلّف در شرح حال و ترجمة احوال قرّاء سبعه و در واقع باعث تأليف چنانچه در آخر رساله آورده چنان بوده است كه در سال ١٠٠٠ ه.ق. در ولايت مرغاب در موضع ماروچاق چند بيت به شرح زير در اسامي قرّاء مي سرايد و سپس در سال ١٠٠٨ ه.ق. شرحي در حدّ ترجماني احوال قراء بر ابيات مذكور مي‌نگارد:

اسم قراء كلام اي قاري با احترام
گر نداني بشنو از من يك به يك را جا و نام
اولش نافع بود دويم بود ابن كثير
سيمش بوعمر و چارم ابن عامر اي همام ... الخ

و در آخر رساله ابياتي از شاعري با تخلص صدري در رموز اسامي قراء نقل كرده است:

اي كه مي‌خواهي بداني نام قراي كلام
بشنو از من تا بگويم يك به يك را آشكار
وان ابج دهر حطي كلم نصع فسق رست
يادگير اين جمله تركيبات را كايد به كار
حرف اول را زتركيبات سبع استاد دان
وان دوي ديگر كه مي‌ماند زشاگردان شمار
هست الف نافع ز روي رمز و مي‌قالون‌شناس ج
رمز ورش باشد و ايما اي هوشيار... الخ

آغاز: «بسمله، حمد بیحد و ثنای بیعد پادشاهی را که از برای هدایت بندگان خود قرآن مجید را فرو فرستاد»
انجام: «س ابوالحارث بود آنگاه ت دوری شناس

گفت صدری با تو یک یک یادگیر و یاددار»
کاغذ حنایی آهارمهره وصالی شده، از برگ ۱۲ تا ۲۱، اندازه: ۱۶/۵×۹ س. م. کاتب: محمدمقیم همدانی، تاریخ تحریر: ۱۷ رمضان ۱۰۱۷، عناوین به سرنج، جلد تیماج خرمایی، خریداری آستان قدس رضوی در آبان ۱۳۶۲.

۶
اساتید قرائت قرّاء
(۱۹۹۳۱)

عربی، جامع: سیّد محمد خوانساری که به قید احتمال وی نوة برادر صاحب روضات الجنات یعنی سید محمدمهدی (بن سید محمد بن سید محمدصادق موسوی) خوانساری اصفهانی از جمله اعلام امامیه در نیمه دوم قرن چهاردهم ه.ق. (متولد ۱۲۸۰ق.) و صاحب تألیفات نافعه از قبیل: احسن الودیعه، احسن الذریعه و غیر اینها میباشد. نسخه، رساله ای است موجز و اشبه به کتب رجال در ذکر اسناد قرائت قاریان معروف مانند ابوجعفر یزید بن قعقاع مدنی امام مدینه، ابوعبدالرحمن نافع بن عبدالرحمن مدنی، عبدالله بن کثیر مکی داری، عبدالله بن عامر یحصبی، ابوعمرو بن علاء، ابوبکر عاصم بن ابی النجود کوفی، ابوالحسن علی بن حمزه اسدی مشهور به کسایی، ابومحمد اسحق بن زید فزاری معروف به یعقوب، ابوعبید قاسم بن سلام بغدادی، ابومحمد خلف بن هشام بن طالب بن بزّار بغدادی و ابوحاتم سهل بن محمد بصری معروف به سجستانی. قابل ذکر آنکه نسخه در

واقع باب ۲۹ کتاب تأليفي علماء عامه در علم قرائت و تجويد است.

آغاز: «بسمله، حمدله، اما بعد فهذا احدالابواب التي اصطفي الاخ الجليل و المولي الاصيل الميرزا... اسناد قرائه ابي جعفر يزيد بن القعقاع المدني»

انجام: «فلذلك اختلف الحروف و الطرق الي انتهاء ها الينا انتهي کلامه في هذا الباب قدتم»

کاغذ نخودي فرنگي، ۳۷ برگ، اندازه: ۱۰/۵×۱٦/۵ س. م. خط نسخ ۱۵ سطري، کاتب: سيد مصطفي حسيني خوانساري، تاريخ تحرير: جمعه ۲۰ ربيع‌الاول ۱۳٤۱، عناوين به سرخي، نسخه مصحّح، رساله ضميمه شماره ۱۹۹۲٤ کتابخانه است، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۷
اسرار التجويد
(۲٦٦٦۱)

عربي، مؤلّف: شيخ احمد بن زين‌الدين احسايي (۱۱٦٦ ــ ۱۲٤۱ ه. ق.) [۱] رساله‌اي است مختصر در برخي اسرار علم تجويد و قرائت که به خواهش برخي در شش فصل و يك خاتمه به شرح زير نگاشته است: «الفصل الاول في الادغام، الثاني في احکام التنوين و النون الساکنه، الثالث في الترقيق و التفخيم، الرابع في المدّ و القصر، الخامس في هاء الکنايه، السادس في الوقف، خاتمه في اللحن». تاريخ ختم تأليف: سوم جمادي‌الثاني ۱۱۹۹. اين رساله به سال ۱۲۷۳ ق. به انضمام «جوامع الحکم» چاپ سنگي شده و ديگربار به همراه «مجمع الرسائل» در کرمان به چاپ رسيده است.

۱ــ ر. ك. به: فهرست کتب مشايخ، ص ۱۲۸ و ۲۵۳ و طبقات اعلام الشيعه (الکرام البرره: ۸۸/۱).

آغاز: «الحمدلله نزل القران تنزیلا و فضله علي جمیع الخلق تفضیلا»

انجام: «و یقرا افلایتدبرون القران ام علي قلوب اقفالها بل قلوبهم في غمزه من هذا و لهم اعمال من دون ذلك و هم لهم عاملون ربنا لاتواخذنا ان نسینا او اخطانا و لاتعاملنا باعمالنا و اغفرلنا ما اسلفنا و اعصمنا في استقبلنا انك علي كل شي قدیر و قد فرغ من تالیفها كثیر الاضاعه و قلیل البضاعه العبد الحقیر المسكین احمد بن زین‌الدین بن ابراهیم بن صفر بن ابراهیم بن داعي الاحسایي ... مستغفرا مسلما»

كاغذ شكري آهارمهره فرنگي، ٤ برگ، اندازه: ٩×١٥/٥ س. م. خط نسخ خفي تحریري خوانا دفتري، ٢٣ سطري، تاریخ تحریر: به قرینه ضمایم حدود ١٢٣٨ ق. عناوین نانویس، این شماره ضمیمه نسخه شماره ٢٦٦٥٩ كتابخانه است، خریداري آستان قدس رضوي در ٧ تیر ماه ١٣٧٩.

٨

اسرارالتجوید

(١٨٢٤٤)

مانند قبل.

آغاز: «الحمدلله الذي نزل الفرقان علي عبده تنزیلا»

كاغذ شكري آهارمهره فرنگي، از برگ ١ تا ٦، اندازه: ١٤×٢١ س. م. خط نسخ خوش ١٩ سطري، كاتب: عبدالغفار بن محمدمهدي تبریزي، تاریخ تحریر: شنبه ٢٨ رجب ١٢٥٦ در مشهد امام حسین علیه‌السلام، نسخه مصحّح و مقابله شده است. عناوین به سرخي، جلد تیماج ضربي عنابي، وقفي محمدباقر دادمهر در تیر ١٣٧١.

٩

اسرارالتجوید

(١٥٩٤٢)

مانند قبل.

كاغذ فستقي فرنگي. از برگ ١ تا ١٢، اندازه: ١٠/٨*١٧/٢ س. م. خط نسخ ١٣ سطري، تاریخ تحریر: شنبه ٢٧ شوال ١٢٧٣، عناوین

نانويس. جلد تيماج ترياكي، واگذاري بنياد مستضعفان تهران در شهريور ۱۳٦۷.

۱۰

اقسام اللام الواقعة في القرآن[1] (رسالة في ــ) (۲٤٦۸۲)

عربي،نام مؤلّف در نسخه نيامده. رساله مختصر جامعي است بدون خطبه و مقدمه در بيان اقسام چهل گانة لام در قرآن شريف بر اساس مذهب ابو عبد الرحمن خليل بن احمد عروضي ازدي فراهيدي متوفي ۱۷۵ ه. ق. مشتمل بر: لام قسم و جوابه،لام الامر و جوابه، لام وعيد و توكيد و عماد و حجر و كي، لام حقيقة و عاقبة و ترجي و تمني و تحديد، لام مدح و ذم و لما و منقول و خبر و ايجاب و شفاعة، لام جهر و ابتدا و تفضيل و الحاق و صفت، لام اصل و معرفة و تكثير و نفي و ليس و غير، لام دعا و استحقاق و صلة و تبرية.

آغاز: «بسمله، اقسام اللام الواقعة في القران و غيره علي مذهب خليل بن احمد رحمة الله تعالي و هي لام القسم و جوابه»

انجام: «و لام استحقاق و المشهور انها من حروف الجر مثل الحمدلله و لكن صاحب هذا المقدمه قال مثل ويل حيث وقع و هي مضمومة انتهي كلامه و قد عدها اربعين و في الشرح ثمانية و ثلثون»

كاغذ حنايي آسيب ديده و شكننده، ۲ برگ، خط نستعليق ۲۲سطري، عناوين به شنگرف، كاتب و تحرير به قرينه ضمائم: عبدالنبي كشميري در ۱۱۷۵ هـ .ق. نسخه ضميمه شماره ۲٤٦۷۹ كتابخانه است. اهدايي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷٦.

---

۱ ــ نسخه اي ديگر در اين موضوع با عنوان: «كتاب اللامّات» تأليف علي بن محمد هروي متوفي ٤۳۳ ق. به شماره ۷۱۵٦ در فهرست كتابخانه آستان قدس رضوي ۳۲٤/۱۲ معرفي شده اما نسخه مذكور فوق، احتمالاً بخشي از يك كتاب ميباشد كه به دليل اهميت مسئله انفراد در كتابت گرديده است.

۱۱

انارة الحالك (ـ في قراءة ملك و مالك)

(۲۰۹٤٤)

عربي، مؤلّف: شیخ الشریعه فتح‌الله (بن محمدجواد شیرازي) اصفهاني معروف به شریعت اصفهاني و علامه نمازي (۱۳۳۹ ـ ۱۲٦٦ ه. ق.). وي از شاگردان میرزا حبیب‌الله رشتي و شیخ محمدحسین فقیه کاظمي مرجع تقلید اغلب شیعیان در اوایل قرن حاضر بوده است[1]. کتاب مفصل و تحقیقي است در تعیین قرائت واژه «مالك» در سوره فاتحة‌الکتاب مشتمل بر ده مقدمه تمهید گونه و بیان اقوال علماء قرائت در مسئله مذکور به شرح زیر: «المقدمه الاولي في بیان حکم التخییر بین القراآت، الثانیه اذا قلنا بعدم تواتر القراءات عن النبي(ص) کما هو الحق، الثالثه الظاهر تحقق اجماع علماء الاسلام علي تشتت فرقهم و مذاهبهم... علي جواز القرائه بکل ما اراد الانسان و احبّ من القراءات السبعة، الرابعه قد یظن ان المراد من الاحرف السبعة في الحدیث المعروف انه نزل القران علي سبعة احرف هي القراءات السبعة، الخامسة قد سمعت من جماعة من الخاصة و العامة... عدم جواز القرائة بالشواذ، السادسة اعلم ان القراء الذین یدعي تواتر قرائتهم و یحکي اجماع المسلمین علي جواز القرائة بها سبعه، السابعه لاشك و لاریب فیه و لاتعتریه الشبهة انه یعد جمع الثالث للمصاحف، الثامنة الذي یظهر من تتبع کتب ائمه القرائة و محققیهم ان قرائة عاصم

۱ـ ریحانة‌الادب، ۳۱۷/۲

و الكسائي لم تكن متداولة في اعصار الصادق ع، التاسعة نقل كلام العلامة و النظر فيه من وجوه، العاشرة اتفقت الروايات علي ان الذي تولي كتابة القرآن هو زيد بن ثابت و انه شقّ ذلك علي عبدالله بن مسعود فقال يا معاشر المسلمين اعتزل من نسخ كتابة المصاحف و يتوليها رجل، ... اذا تمهدت هذه الامور فلنشرع في اصل المقصود من القول في قرائتي ملك و مالك (وجوه الترجيح قراءت ملك). تاريخ ختم تأليف: صبح پنجشنبه ۱۰ صفر ۱۳۲٤.

آغاز:« بسمله، الحمدلله الذي ارينا اظهر بينات و ابهر حجج و اودع فينا قراناً عربيا»

انجام:« اما الباقيه ففي الاكتفاء بالقرائة بها في الصلوة اشكال و الاحوط عدمه و بهذا نختم الكلام في المقام حامداً شكراً لله... قد و قع الفراغ من الرساله صبيحة يوم الخميس عاشر شهر صفر المظفر من شهور سنه ۱۳۲٤»

كاغذ نخودي آهاري، ۳٤ برگ، اندازه: ۱۸×۲۲/٥ س. م. خط نسخ ۲۱ سطري، كاتب: حسينعلي ساعدي، تاريخ تحرير: سه شنبه ٦ شوال ۱۳٦۰، عناوين به سرخي، برخي اوراق معلق به حاشيه احمد حسيني زنجاني، نسخه در شوال ۱۳٦۰ توسط مصطفي صفايي خوانساري ــ مالك نسخه ــ مقابله و تصحيح شده، جلد مقوا با روكش پارچه، عطف تيماج دارچيني، اهدايي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۱۲

ايجاز المعاني (ــ في شرح حرز الاماني)

(۹۲۳۷)

فارسي، مؤلّف: حسين بن عثمان (ر.ك. به: ايضاح المعاني، فهرست حاضر)، كتاب ترجمه تحت اللفظي قصيده حرز الاماني ابومحمد شاطبي است، مؤلّف بر قصيده دو ترجمه نگاشته، يكي ترجمه مفصّل به همراه شرح تفصيلي كه در عنوان «ايضاح

المعاني» معرفي شد و ديگري كتاب حاضر كه به همين عنوان مذكور فوق مشهور و آن فقط شامل ترجمه مختصر قصيده مي‌باشد و از ابيات متن، تنها يك يا دو كلمه را نقل كرده است.

آغاز:« الحمدلله شارح صدور الاقاصي و الاداني والصلوه و السلام علي محمد الذي هو حرز الاماني»

انجام:« و هيچ بزرگواري در مطلوب خود چون اكتفا به خداي تع كند و او را كافي مهمّات خويش گرداند و بگويد حسبي الله و الله اعلم بالصواب و الحمدلله و المنة»

كاغذ نخودي آهاري، ٥٤ برگ، اندازه: ١١×١٧ س. م. خط نستعليق مختلف‌السطر، كاتب: محمد حسيني، تاريخ تحرير: باحتمال حدود ١٢٨٥ ق. عناوين و ابيات به سرخي، چند برگ نسخه معلّق به حاشيه شرح گونه، صدر برگ اول يادداشت وقف سيدمصطفي و سيد محمد فرزندان ميرزا داود به طلاب در جمادي‌الاول ١٣٠٧. جلد تيماج مشكي مندرس، خريداري آستان قدس رضوي در ديماه ,١٣٤١

١٣

ايضاح المعاني (ـ في شرح حرز الاماني) **(٢٢٠٨٩)**

فارسي، مؤلّف: حسين بن عثمان از فضلاء نيمه اول قرن نهم ه. ق. از معاصران شمس‌الدّين محمد بن محمد جزري شافعي متوفي ٨٣٣ ق. است چنانكه در فصل سوم مقدمه كتاب مي‌نگارد:«چنانچه علامه جزري بارك‌الله في عمره نص فرموده كه من سي و چند سال در بوادي طلب تعب مي‌كشيدم». كتاب ترجمه و شرح مفصلي بر قصيده «حرز الاماني و وجه التهاني» ابومحمد شاطبي است روش شارح چنان است كه نخست در عناوين «قوله» يك بيت از قصيده را نقل و بعد از. ترجمه تحت اللفظي و روان آن با عناوين: «سؤال، جواب ـ اگر گويي، جواب ـ فايده ـ تنبيه» به شرح و توضيح مطلب پرداخته است. براي توضيح بيشتر روش شارح، شرح بيت اول را بعينه نقل مي‌نماييم:

«بدأت ببسم‌الله في النظم اولا ــ تبارك رحمانا رحيما مويلا يعني ابتداء كردم بلفظ بسم‌الله در اول اين نظم ذهني يا در اول نظم من در حالتي كه اين نظم اول منظومات است و اين حال احتمال دو قال دارد اول آن كه نظمي كه اول من كرده ام اينست دوم آن كه اول نظمي كه درين فن كرده اند اينست و اين مصرع را فراگرفته از حديث بزرگوار كل امر ذي بال لم يبدأ فيه ببسم الله فهو ابتر... الخ». شارح قبل از شروع در ترجمه و شرح، مقدمه اي مشتمل بر هفت فصل بر كتاب نگاشته است:« فصل اول در بيان آنكه مجموع قراآت از نزد حق عزوعلا منزل شده، دوم در بيان حكمة در تعدد قراءت، سيوم در معني حديث شريف انزل القرآن علي سبعة احرف، چهارم در بيان كيفية خواندن قرآن در زمان حيوة حضرت رسول‌الله (ص)، پنجم در بيان... جمع قرآن، ششم در بيان سبب جمع كردن اميرالمؤمنين عثمان، هفتم در بيان آنكه از احرف سبعه امروز كدام مقبول است.»

آغاز:« جنس سپاس و شكر حضرت كريمي را تعالت اسماوه را كه نوع انسان را باصناف نطق و عقل و علم بنواخت»

انجام:«لانهم في الصلوه تبع لرسول الله عليه السلام فلهذا اصابتهم نفخاتها و بركاتها رضي‌الله عنهم اجمعين الي يوم الدين المشهور بابلي هذا الكتاب العطه في شرح شاطبي تاج الدين قاريتم.»

كاغذ حنايي موريانه زده آسيبديده، ۲٤٦ برگ، اندازه: ۲۳×۱۵ س. م. خط نسخ خوب ۱۹ سطري، عناوين و متن ابيات به شنگرف، ١٦ برگ از اوايل نسخه جدولبندي شده به زر و تحرير مشكي و شنگرف و سياهي، كاتب به ضبط آخر نسخه:«كاتبه شهرالله و مالكه مير سيّد عبدالمطلب»، تاريخ تحرير: حدود اواخر قرن ۹ هـ.ق. جلد مقوا عطف و گوشه‌ها پارچه، اهدايي مقام معظم رهبري حضرت آيه‌الله العظمي خامنه‌اي در فروردين ۱۳۷٤.

١٤

بحرالنور

(۲۴۱۵۹)

فارسي، مؤلّف: محمد بن حسنعلي كوساري ملقب به علي قاري از قاريان امامية اوايل قرن يازده ه.ق. به قبل است[۱]. رساله مختصري به شيوة ترجمه در اصول و فروع قراآت سبعه است كه به درخواست برادران ايماني در هشت فصل و يك خاتمه نگاشته شده: «فصل اول در ذكر قرائت كسايي، (فصل دوم) در ذكر قرائت ابوعمر و ... »، كاتب ٦ فصل و خاتمة رساله را كتابت نكرده و فصل دوم را نيز بدون عنوان «فصل دوم» و با ذكر «بسمله» به صورت رساله مستقلي نگاشته كه باعث الصاق شناسنامه جديد با عنوان «رساله در قرائت ابوعمرو» و با شماره اموالي ۲۴۱۶۰ شده است.

آغاز:« الحمدلله رب العالمين... و بعد چنين گويد اقل عبادالله و افقر خلق الله علي بن حسن علي الكوساري كه چونكه بود افضل عبادات نماز و آن صحيح نبود مگر بخواندن قرآن حميد مجيد»

انجام موجود:« و رمز ابو عمرو حاء [كذ] مهمله است و رمز دوري بطاحطي است و رمز سوسي بأمنطقه از تحت علي»

كاغذ نخودي آهارمهره، ١٦ برگ، اندازه: ١٨/٥×١١/٥ س. م. خط نسخ خوب، ١٤ سطري، عناوين به سرنج، كاتب به قرينه: نوروز علي همداني، تاريخ تحرير: ١٠١٩ ق. نسخه ضميمه ش ٢٤١٥٨ كتابخانه است.

۱۵

تجويد (رساله در ـ)

(ض ۱۳٦٦٦)

فارسي، مؤلّف: احمد بن حسين از اولاد برير بن خضير همداني[۱] از علماي اماميه قرن ۷ و ۸

۱ـ در فهرست نسخه هاي خطي فارسي ۷۱/۱ مؤلف را از مردمان قرن دوازدهم دانسته است.

۱ ـ برير بن خضير همداني مشرقي عابد و زاهد و معروف به سيّدالقراء كه همراه با اصحاب اباعبدالله الحسين عليه السلام به شرف شهادت نائل گشت. اعيان الشيعه ۴۴/۱۳ و ذخيره الدارين، ۲٦۰/۱

ه. ق.[۲] رساله اي است روان و نسبتاً مفصل مبتني بر قرائت عاصم چنانچه پس از خطبه مي‌نويسد:«جون يكي از اخوان حقيقي اشارت نمود كه مالابدي در علم تجويد نوشته شود تا معلوم گردد در مخارج حروف و اوصاف او و كيفيت قران... ان عزيز را كمان ان بود كه كمينه را در فن قرائت شعوري و مشروعي ست و اشارت او همچون قضاي مبرم بود بنابراين خود را معرض اين امر خطير انداختم و چند كلمه شكسته بسته فراهم آوردم به قرائت عاصم». رساله مشتمل بر دوازده باب و يك خاتمه به شرح زير است:«باب اول در عدد حروف، ميزان حروف معجمه، مخارج حروف، اوصاف حروف معجمه، امتياز حروف از صفات مذكوره، در قرائت و معني قرائت، استعاذه، بسمله، مدّ، وقف، نون ساكن و تنوين، هاي كنايه» و خاتمه«در بيان بعضي فوايد و الفاظ متفرقه و در بيان تفخيم و ترقيق».

آغاز:« الحمدلله الذي انزل علي عبده ليكون للعالمين بشيراً و الصلوة و السلام علي سيدالانبياء محمد المبعوث باشرف الاديان»

انجام:« و لحن منقسم بود بر سه قسم جلي و خفي جلي ترك اعطاي حقوق حروف بود و خفي ترك رعايه اعراب بود و تشديدات و غيره اعوذ بالله بلحن القول»

كاغذ حنايي آهارمهره، ٤٣ برگ، اندازه ۱۱/۷×۱۸/٥ س .م. خط نستعليق خوانا ۱۲ سطري، كاتب: مظفر حسين مهرآبادي، تاريخ تحرير: دو شنبه ٤ رمضان ۱۰٤۲، برخي اوراق معلق به حواشي محمود الموسوي، در حواشي اوراق آخر نسخه: فوايدي در قواعد ضروب كتابت شده است. خريداري آستان قدس رضوي در آذرماه ۱۳٦۲.

۱٦

۲ـ نسخه اي از رساله در فهرست كتب خطي كتابخانه مجلس جلد دوم محرّر ۷٥۳ ق. توسط مرحوم اعتصام الملك معرفي شده و ضمناً مؤلّف در باب دهم از كتاب «ايضاح» محمد بن محمد سمرقندي مقري متوفي حدود ٦۲۰ ق. نقل مطلب مي‌كند. جهت ترجمه سمرقندي ر.ك. به: طبقات القراء، ۲/۲٤٦

تجوید (رساله درـ)
(۲۸۹۰۳)

فارسي، مؤلّف: سیدمحمد بن علي بن محمد حسیني جرجاني از فضلا و قاریان قرن هشتم ه.ق. (معرفي رساله ضمن مجموعه شماره ۱۵٤۳۹ فهرست حاضر خواهد آمد). نسخه کامل است.

آغاز:« بسمله، الحمدلله الذي هدینا الایمان و رزقنا مجاورة الکعبه نبیه و تلاوت القرآن»

انجام:« علامت غیر بصري بنابراین رموز که در مصاحف مینویسند بعدد بیست باشد.»

ضمیمه: ضمن سه برگ ذیل نسخه:

۱ـ رساله تجوید

عربي، نام مؤلّف در رساله نیامده است. رسالة بسیار مختصري است در پانزده فصل: «فصل في الاظهار، في الاخفاء، في الادغام مع غنه، في الادغام بلاغنه، في الانقلاب، اذا القیت میم الساکنه، في الادغام المثلین، في الادغام المتقاربین، في التفخیم، في اللام، في هاء الضمیر، في حروف القلقة، تفخم حروف الاستعلا، في المد، و بسبب السکون.»

آغاز:« بسمله، حمدله و بعد هذه رساله یتعلق بالتجوید القرآن فصل في الاظهار.»

انجام:« مثل موت و خوف و صیف و شيء و بیت و ماشبه ذلك والله اعلم بالصواب.»

۲ـ سؤال و جواب در قرائت نماز (یك ص)

فارسي، تجوید. مؤلف: علامه (محمدباقر بن محمدتقي) مجلسي.

آغاز:« بسمله، سؤال از ملا محمدباقر سلمه‌الله در حمد و سوره که در نماز ميخوانند قاعده قرائت دانستن و بعمل آوردن که نماز بدون او صحیح نیست چند چیز
است ج جواب بیرون آوردن هر حرفي از مخرج.»

انجام: « نون را در را ادغام كنند و باقي اداب مستحب است والسلام.

۳ـ منظومه در بيان تعداد حروف تهجي در كتاب شريف قرآن كريم

فارسي. نسخه شامل ۲۸ بيت از منظومه «تحفه الحفاظ» ـ مذكور در فهرست حاضر ـ است كه افراد در كتابت شده است.

آغاز: « هر الف كاندر كتابي سرمد است جل [چهل] هزار و هشت هزار و نهصد است»

انجام: « پنج هزار و بيست هزار و ... ثمر»

كاغذ گلبهي آهارمهره، جمعاً ۲۲ برگ، اندازه ۱۸/۲×۱۰/۶ س. م. خط نسخ ۱۸ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۰۹۹ ق. عناوين به شنگرف، خريداري آستان قدس رضوي در اسفند ۱۳۸۱.

۱۷

تجويد (رساله در ـ)

(۱۳۲۹۶)

مانند قبل.

موجودي اين نسخه: از فصل اوّل باب اوّل تا آخر.

آغاز موجود: « فصل اول در مخارج حروف بدانكه حروف تهجي كه اصول كلام عربست»

انجام: « بنابراين رمزي كه در مصاحف مي‌نويسند به عدد بيست باشد والله اعلم.»

كاغذ حنايي آهاري، ۲۹ برگ، اندازه: ۱۶/۵×۹ س. م. خط نستعليق ۱۵ سطري، تاريخ تحرير: ۱۰۳۳ ق. عناوين به شنگرف، ظهر برگ آخر داراي فايده‌اي در اقسام واجب به خط مغاير، جلد تيماج ترياكي، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ۱۳۶۲.

۱۸

تجويد (رساله در معرفت ـ)

(۱۹۶۵۱)

فارسي، مؤلّف: عمادالدين علي شريف قاري استرآبادي. رساله‌اي مختصر و تحقيقي است جهت قرائت صحيح نماز در يك مقدمه: « در فضيلت تلاوت قرآن» و دوازده فصل: «فصل ۱ ـ در مخارج حروف،

۲ ــ در صفات حروف، ۳ ــ بدان ایدك الله تعالي كه حروف مستقله همه رقیقاند یعني باریكاند، ٤ ــ در هاء كنایه، ٥ــ در مدّ، ٦ــ در ادغام، ۷ــ در احكام تنوین و نون ساكنه، ۸ ــ در وقف (در دو بحث)، ۹ ــ در استعاذه، ۱۰ ــ در بسمله، ۱۱ــ در اختلافات قراء عشره در سوره فاتحه، ۱۲ــ در اختلاف قراءة عشره در سوره اخلاص» و یك خاتمه: «در لحن». رساله مشتمل بر سه تحریر به قلم مؤلف است. نخست مختصر موجزي است شامل یك مقدمه و پنج فصل و خاتمه كه نسخة خطي و معرفي نسبتاً كامل آن ذیل مجموعه شماره ۱٥٤۳۹ فهرست حاضر در عنوان «رساله در تجوید» آمده، دوم نگارش دیگري از رساله با ابواب تكمیلي و تفصیل بیشتر مطالب كه همین نسخه حاضر ــ شماره ۱۹٦٥۱ ــ است در واقع این دو تحریر مقدمة تألیف رسالة كامل مؤلف به نام «تحفه شاهي» شده كه در اوراق آتي معرفي خواهد شد.

آغاز: پس از خطبه مشهور و نام مؤلّف:« كه نزد ارباب بینش و اصحاب دانش لایح است كه افضل عبادات نماز است.»

انجام:« قرآن را فرا گرفته باشد از استاد ماهر صاحب ثلقیه [كذ]».

كاغذ نخودي آهارمهره، ۲۳ برگ، اندازه: ۱۸/٥×۱۲/٥ س. م. خط نستعلیق خوب، ۱۱ سطري، تاریخ تحریر: شوال ۱۰۸۷، عناوین به سرنج، نسخه ضمیمه شماره ۱۹٦٥۰ كتابخانه است. اهدایي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۱۹

تجوید (رساله در معرفت ــ)

(۱٦٤٥۰)

مانند قبل. نسخه كامل است.

ضمیمه:

۱ــ گلشن اقبال (از برگ ۲۰ تا ٥۲)

فارسي، ادبیات، مؤلّف: معین‌الدین محمد بن عبدالله زمجي اسفزاري متخلص به نامي نگارندة «روضات الجنات في اوصاف مدینه هرات» كه بنام سلطان حسین بایقرا به سال ۸۷۳ ق. نگاشته است.

کتاب فرهنگ اوصاف و تعبيرات واژه ها و مصطلحات ادب فارسي از قبيل: «صفت بيابان، صفت کوه، صفت آب، صفت مرغزار...» تاريخ تأليف: ۸۹۵ ق. چنانچه در آخر مقدمه مي‌نگارد:

« زهجرت هشتصد و پنج و نود سال
چو بگذشت اين رقم زدکلك اقبال؛ بفيروزي
چو مي‌کردم تمامش
نهادم گلشن اقبال نامش».

اوراق آخر نسخه ناقص است.

آغاز: « لطايف حمدي که چون نسايم ربيعي دهان گل را بخنداند»

انجام موجود: « مصرع اين سر رشته که چيند زجاي دگرست»

۲ـ رساله در قافيه= منتخب تکميل الصناعه (از برگ ۵۳ تا ۷۵)

فارسي، ادبيات (عروض و قافيه). مؤلف: برهان الدين عطاءالله (بن محمود حسيني مشهدي) عطايي نيشابوري متوفي ۹۱۹ ق. در شهر طوس. کتاب انتخابي است از «مقطع تکميل الصفاعه» در نه حرف: « حرف اول تعريف قافيه، حرف دوم در تعداد حروف قافيه، حرف سوم در حروف پس از روي ... حرف نهم در تحقيق حاجب در رديف». تاريخ تأليف: غره رمضان ۸۹۲ ق. به دستور امير عليشيرنوايي متوفي ۹۰۶ ق. موجودي نسخه از اواخر حرف اول تا اواخر حرف نهم.

آغاز موجود: « نيکوست که دل زبنده برداشته ــ دشمن چو شنيدي مي‌نگنجد زنشاط»

انجام موجود: « فتح را و تشديد دال و در شعر مقفي»

کاغذ نخودي آهارمهره سمرقندي، از برگ ۱ تا ۱۸، اندازه: ۱۸×۱۰/٤ س. م. خط نستعليق خوب دفتري، ۱۵ سطري، تاريخ تحرير: ۹٦۰ ق. (قرن ۱۰ ق). اوراق معلق به حواشي توضيحي به فارسي، جلد تيماج مشکي، واگذاري بنياد مستضعفان و جانبازان تهران در شهريور ۱۳٦۷.

۲۰

تجويد (رساله در معرفت ــ)

(۲۳۳۶۱)

مانند قبل. موجودي نسخه: از اول تا اواخر فصل پنجم. نسخه در شناسنامه «مخارج الحروف» ضبط شده است.

انجام موجود:« مثل الرحیم ملك در قرائت ابي عمرو و ساكن عارض»

ضمیمه:

رساله در قرائت عاصم (از برگ ۱۰ تا ۲۳)

فارسي، از همو. این رساله غیر از «رساله در قرائت عاصم» به قلم مؤلّف مذكور در فهرست حاضر به شماره هاي ۳۰۴۸ و ۱۳۲۵۳ است و در واقع مكرّر نسخه هاي: كتابخانه دانشگاه تهران (شماره ۳۳۶۳/٤) و كتابخانه دانشكده الهیات دانشگاه تهران (شماره ۳/٦۸۰) و كتابخانه ملك (شماره ۲۹۳) ميباشد و آن رساله اي است در مباني قرائت عاصم بن ابي النجود كوفي متوفي ۱۹۳ ق. از طريق شاطبي كه همانند تحرير ديگر آن (شماره هاي ۳۰۴۸ و ۱۳۲۵۳) مصدّر به نام مريم بلقيس، نواب عليّه صفوي است اما ابواب نسخه حاضر با تفاوت با دو نسخه مذكور عبارت است:« مقدمه در سرگذشت عاصم، باب اول در اصول قرائت ۱ و ۲ در فرش حروف به ترتیب سوره هاي قراني، ۳ در تكبير، خاتمه در ذكر آنچه از قرائت عاصم از طريق نشر و طيّبه است و در شاطبيه نيست.»

موجودي نسخه: از اول سوره انبياء (باب دوم، فرش حروف) تا آخر رساله.

آغاز موجود:« و تشديد قاف روايت كرده اند امنتم... سوره الانبياء عليه السلام قال ربي حفص قال بالف خوانده»

انجام:« در سوره يس است و نقيض را بيا ميخوانند و سعرّت بتشديد والله اعلم بالصواب و اليه المرجع و الماب تمت.»

كاغذ نخودي آهارمهره اصفهاني، جمعاً ۲۳ برگ، اندازه: ۱۹×۱۲/۵ س. م. خط نسخ خوب آيات شريفه معرب، ۱۵ سطري، كاتب: محمدهاشم مذهًب، تاريخ تحرير: ۱۸ ربيع الثاني ۱۰۹۷ به فرمودة محمدآقا، عناوين به شنگرف، آيات شريفه با خط ممتد شنگرفي ممتاز شده، اوراق اول نسخه ضايع

و ناقص، جلد تيماج خرمايي، خريداري آستان قدس رضوي در مهر ۱۳۷۵.

۲۱

تجويد (رساله در معرفت ـ)

(ض ۱۵۵۰۲)

مانند قبل. موجودي نسخه: از اوائل فصل ششم تا آخر رساله.

آغاز موجود:« اطباق طا در امثله مذكوره لازم باشد»

كاغذ نخودي آهارمهره، ٦ برگ، اندازه: ۱۳/٤×۱۹ س. م. خط نستعليق ١٤ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. عناوين به سرخي، نسخه ضميمه مؤلفه ديگر مؤلف ـ تحفه شاهي ـ است. از جمله كتب بازيافتي است.

۲۲

تجويد (رساله در معرفت ـ)

(۲٤۱۸۹)

مانند قبل، در اين نسخه خطبه رساله بدون ذكر نام مؤلّف و فصل اول آن، توسط كاتب: افراد دركتابت شده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمين ... اما بعد بدانكه اين رساله ايست مختصر در تجويد و مفيد نزد ارباب دانش و بينش واضح و لايح است كه بعد از معرفت الله تعالي »

انجام نسخه: « ماقبل مكسور ميباشد مثل جآء و سوء حيي تمت الباب »

كاغذ نباتي فرنگي آهاري، ۱۲ برگ، اندازه: ۱۸×۱۱ س. م. خط نسخ خوانا، مختلفالسطر در حاشيه و بيشتر صدر اوراق كتابت شده، تاريخ تحرير: سلخ ربيع الاول ۱۲۸۷، نسخه ضميمه شماره ۲٤۱۸۸ كتابخانه است. جلد تيماج خرمايي ضربي. خريداري آستان قدس رضوي در خرداد ۱۳۷٦ .

تجوید (رسالة ـ)

(۲۸۹۰۲)

فارسي، مؤلّف: علامه (محمد باقر بن محمد تقي) مجلسي متوفي ۱۱۱۰ ق. رساله مختصر موجزي است بدون خطبه و مقدمه در ضروريات و مهمات قواعد تجويد كه بدون تبويب خاصي نگاشته شده است. برخي از مباحث مندرجه عبارت است از: « بدانكه مخرج اول ابتداي حلق، و بايد دانست كه هرگاه تنوين يا نون ساكن با يكي از حروف حلق جمع شود، بايد دانست كه از جمله بيست و هشت حرف هجا سيزده مقسوم شد، بايد دانست كه هرگاه دو حرف از يك جنس جمع شوند، بايد دانست كه جون راِي مكسور يافته، بايد دانست كه اگر ماقبل را مضموم يا مفتوح باشد، بدانكه حروف مدّ سه اند، بدانكه لحن بر دو گونه است »

آغاز: « من تصنيف ملا محمد باقر سلمه الله بدانكه مخرج اول ابتداي حلق و ان همزه و ها است »

انجام:« يا حرفي از مخرج خودش نگويد و اين قسم نيز مبطل نماز است و الله اعلم»

كاغذ حنايي روشن آهار مهره كشميري، ۳ برگ، اندازه: ۱۰/۶×۱۸/۲ س.م. خط نستعليق خوب ۲۰ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۰۹۹ ق. در هامش نسخه حكايات متفرقه اخلاقي در اخبار كتابت شده و در ذيل نسخه: اعمال شهور ثلاثه برگرفته از كتاب منهاج الفلاح علي بن شاه محمود بافقي نگاشته شده است. خريداري آستان قدس در اسفند ۱۳۸۱.

۲٤

تجويد (رسالة در ـ)

(۱۲۵۷۸)

فارسي، مؤلّف: محمّد زكي بن ابراهيم همداني از قاريان اماميّه. رساله مختصريست در قواعد تجويد مشتمل بر: مقدمه اي در دو شعبه: « فضيلت قراءت قرآن حاوي دو حديث مروي از امام صادق و اباعبدلله الحسين عليهم السّلام ـ وجوب تجويد » و هفت باب: «اول در بيان مخارج حروف (مقدمه و

دو فصل)، دوم در قواعد تفخيم و ترقيق، سيّم در ادغام و اظهار، چهارم در حکم تنوين و نون ساکن، پنجم در بيان مدّ و قصر (در دو بحث)، ششم (کاتب نسخه باب ششم را سهواً به عنوان بحث سيم باب پنجم ثبت کرده است) در بابهاي کنايه، هفتم در بيان وقف و وصل (در دو مطلب) » و يك خاتمه در بيان معني لحن. برگ آخر نسخه ناقص است.

آغاز: «اين نسخه ايست بر اهمّ مطالب علم تجويد»

انجام موجود: «که اسمش شعبة ابن عيّاش ابن سالم و ابن کميت و ديگري حفص بن سلمان»

کاغذ نخودي فرنگي آهار مهره، ٤١ برگ، اندازه: ١٥×١٠ س.م. خط نسخ ١٥ سطري، تاريخ تحرير: قرن ١٢ق.، عناوين به سرخي، جلد تيماج خرمايي، وقفي حسين کي استوان در آبان ١٣٤٨ .

٢٥

تجويد (رسالة در ــ)

(ض ١٨٢٠٢)

فارسي، مؤلّف: ملاّ محمد جعفر (بن سيف الدّين) استرآبادي تهراني معروف به شريعتمدار (١٢٦٣ ــ ١١٩٨ ق.). از اکابر شاگردان سيد علي صاحب رياض و صاحب تأليفات متعدد متنوع[1]. رساله مختصري است در بيان اموري که در قرائت به حسب شرع انور معتبر است در يك مقدمه: «در بيان دو چيز است اول معني ترتيل دوم آنکه در ادا کردن حرفهائي که از يك مخرج ادا مي شوند» و پنج فصل: «در بيان مخرج مخرجهاي حرفها است، در بيان صفات لازم است که بسبب آنها بعضي از حرفائيکه از يك مخرج ميباشند و از همديگر امتياز مي يابند، در بيان مدّ، در بيان ادغام است، در بيان وقف و وصل».

ــــــــــــــــ

١ــ ر.ك.به: الکرام البررة، ٢٥٣/١ . نيز ر.ك.به: فهرست حاضر ذيل عناوين : سلك البيان و شرح درج المضامين.

آغاز: «الحمدلله علي نواله و الصلوة و السلام علي رسوله و آله»

انجام: « و ياء ملفوظي زيرا كه ضمه بجاي نصفهٔ واو است و كسره بجاي نصفهٔ ياي تمام شد »

خط نستعليق تحريري ۱۴ سطري، تاريخ تحرير: دو شنبه ۲۰ ذيعقده ۱۲۵۵، ۱۵ برگ (از برگ ۲۵ تا ۴۰)

ضمايم: صدر نسخه:

۱ـ رساله در تجويد (از برگ ۱ تا ۲۱)

فارسي، نام مؤلّف در نسخه نيامده است، رساله مختصري است بدون تبويب و فصل بندي معيني در مباحث شناخت دندانها، مخارج حروف، اخفاء و ادغام، تفخيم، لام تعريف و حروف قمري و شمسي، مدّ، قصر، وقف و ذكر رموز شيخ عبدالله سجاوندي .

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمين و السلام علي خير خلقه... مخفي نماند كه پيش از دانستن مخارج و شناختن دندانها از لوازم است كه در اداي بعضي از حروف احتياج بانها ميباشد»

انجام: « و تكاثر و در همزه و لهب و الله اعلم بالصواب تمت»

خط نستعليق تحريري ۱۰ سطري، كاتب: علي اكبر، تاريخ تحرير: چهارم شوال ۱۲۵۱.

ضميمه:

ضمن ۴ برگ انتهاي رساله، يادداشتي در فضيلت قاري قرآن.

ذيل نسخه:

۱ـ تنبيه الغافلين (از برگ ۷۴ تا ۱۰۱)

فارسي، اخبار. مؤلّف : بهاءالدين محمد بن ابراهيم سرمدي (؟ ــ ۷۹۱ ق.) نسخه از باب اول آغاز و تا اواسط باب هشتم را دارد.

آغاز: « هذا تنبيه الغافلين مقدمه در طلب علم باب اول در بيان فضيلت علم و علما»

انجام موجود : « كه خلاف اين بهتر است و در پيش وي به »

ضمايم:

از برگ ٣٩ تا ٧٤ مسائل و مباحث متفرقه در اخبار مانند: وظايف همسر نسبت به زوج، روايات نبوي (ص)، و از برگ ١٠٢ تا ١٠٦ لغت عربي به فارسي ناقص .

انجام نسخه: «ريان پوست آهو ريوه پسته و يا جمع»

كاغذ شكري و فستقي فرنگي آسيب ديده،جمعاً ١٠٤ برگ، اندازه: ١٧×١٠/٥ س. م. خط مختلف، مختلف السطر، كاتب:علي اكبر، تاريخ تحرير: ١٣ق. عناوين نانويس و سرخي، وقفي بيگم عقيلي در خرداد ١٣٧١ .

٢٦

التجويد (رسالة در ــ)

(ض ١٥٩٤٢)

فارسي، مؤلّف: ابوطالب بن عبدالله رايني[١] كرماني. از رجال شيخيه اواخر قرن ١٣ق. و از جمله شاگردان آقا محمد كريم خان كرماني متوفي ١٢٨٨ ق. چنانكه خود در مقدمه تأليف ديگرش به نام «تقويم اللسان» ــ مذكور در فهرست حاضرــ مينگارد : «خاتم المجتهدين و ملاذ المتأخرين... اعني استادنا الاحشم و عمادنا الافخم مولينا و مقتدنا و سيدنا و هادينا الحاج محمد كريم خان اطال الله ابقاه». رساله مختصري است در مباحث علم قرائت در يك مقدمه: « در فضيلت قرآن» و شش فصل و يك خاتمه: « فصل اول در دانستن نام دندانها، دوم در مخارج حروف، ٣ در مدّ و قصر، ٤ در وقف، پنجم در احكام نون ساكنه و تنوين، ٦ در احكام الراآت، خاتمه در لحن» .

آغاز: « بسمله، حمدله و صلي الله علي محمد و آله الطاهرين و لعنته الله علي اعدائهم اجمعين الي يوم الدين ابدالآبدين و بعد چنين گويد حقير...كه چون بعضي از مخاديم كرام خواهش نمودند »

١ــ قصبه راين در بين راه كرمان ــ بم واقع شده اين منطقه كوهستاني و سردسير است.

انجام: «و قرائت ميكند بزبان تنها نه بدل ربنـا لاتواخـذنا ان نسـينا او اخطانـا و لا تعاملنـا باعمالنـا و اغفرنـا مـا اسـلفنا و اعصمنا فيما استقبلنا انك علي كل شي قدير »
كاغذ نخودي فرنگي، از برگ ٤٥ تا ٥٦، انـدازه: ۱۰/۸×۱۷/۲ س.م. خـط نسـخ خوانـا ١٤ سطري، تاريخ تحرير: حدود ١٢٧٥ق. آخر رساله ضمن دو صفحه ترجمه و صيت پيامبر اكرم (ص)، نسخه ضميمه شماره ١٥٩٤٢ كتابخانه است، جلد تيماج ترياكي، واگذاري بنياد مستضعفان تهران در شهريور ١٣٦٧ .

۲۷

تجويد (رسالة در ـ)

(٢١٥٦٣)

فارسي، مؤلّف: محمد زمان بن محمد طاهر تبريزي متوفي قبل از ١٣١٩ق. رساله اي است مختصـر و مفيـد مشـتمل بـر ١٤ فصـل و يـك خاتمه: « فصل الاول بدانكه عمدة اركان دين نماز است، فصل بدانكه اكثر اشخواص (اشخاص) را دندانها سي و دوتا ست، فصل در شمارة حروف تهجي، فصل در بيان صفات حروف، فصل در بيان صفات عارضي، فصل... بعضي از حروف را فرعـي اسـت، فصل در بيان استعاذه و بسمله است، فصل در بيان احكام هاء و كنايه، فصل در بيان مدّ، فصل در بيان ادغام صغير و كبير، فصل در بيان وقف احكام نون ساكن و تنوين، فصل در بيان احكام ميم ساكن، فصل در بيان تفخيم و ترقيق، فصل در بيان وقف است، خاتمه در ترجيح قراءت عاصم». رساله در ١٣١٩ق. به چاپ رسيده و نگارنده در تاريخ چاپ در قيد حيات نبوده است.

آغاز: « الحمدلله الذي جعلنا مطيعا لاحكام القرآن و قاريا لآياته »

انجام: « فلق و ناس و بعضي تحميد را اضافه نموده باين نحو ادا نمايند »

كاغذ نخودي فرنگي، ۱۵ برگ، اندازه: ۲۱/۵×۱۷ س.م. خط شكسته نستعليق ۱۵ سطري، كاتب: محمد بن مراد علي اشكوري، تاريخ تحرير: ۱۳۰٤ق، عناوين به سرخي، اهدايي مقام معظم رهبري حضرت آية الله خامنه اي در خرداد ۱۳۷۳، نسخه ضميمه شماره ۲۱۵٦۲ كتابخانه است.

۲۸

تجويد (رسالة در ــ)

(۱۹۹۲۹)

مانند قبل. عنوان رساله در شناسنامة اين نسخه با عنايت به براعت استهلال خطبه «تبصره المبتدي» انتخاب شده است. « لازمست كه بعبارت واضح بقلم آورده كه مبتدي را تبصره و منتهي را تذكره حاصل شود»، در اين نسخه، خاتمة رساله ضمن دو فصل نگاشته شده و بعد از آن فصلي در رموز مفردات قراء عشره به نظم كتابت شده است.

انجام نسخه: « بعد از آن رمز اتفاق بود در ميان جميع استادان»

كاغذ نخودي آهار مهره، ۲۱ برگ، اندازه: ۱٦/۵×۱۰/۵ س.م. خط نسخ ۱۵ سطري، كاتب: مصطفي بن احمد حسيني صفايي، تاريخ تحرير: ۷ صفر ۱۳٤۱، عناوين به سرخي، رساله ضميمه شماره ۱۹۹۲٤ كتابخانه است. اهدايي مقام معظم رهبري حضرت آية الله خامنه اي در خرداد ۱۳۷۳ .

۲۹

تجويد

(۱٦۹۹۸)

فارسي. كاتب و علي الاحتمال مؤلّف: حاج غلامحسين اصفهاني از مردمان نيمه قرن چهاردهم ه.ق. رساله اي است مختصر غير مبوّب شامل مباحث: وقف، استعاذه، مخارج حروف، تفخيم و ترقيق، ادغام و اخفاء و اظهار، مدّ و قصر، همزه و امالة».

آغاز:« هذا کتاب تجوید بسمله، الحمدلله رب العالمین بدانکه تجوید بمعني نیکو خواندن و نیکو ادا نمودن حروف و جید خواندن موقوف است بترتیل »

انجام: « خدایتعالي براي او پنجاه حسنه و محو کند از او پنجاه سیئه و بلند گرداند مرتبه او را صد درجه،کاتب از خوانندگان این تجوید التماس دعا دارد الحاج غلامحسین اصفهاني . »

کاغذ مشقي، ٥٤ برگ، اندازه: ۱۸×۱۱/٥ س.م. خط نسخ با جوهر آبي، ۱۲ سطري، تاریخ تحریر: قرن ١٤ ق. جلد تیماج عنابي، انتقالي از دانشگاه رضوي در آبان ۱۳٦۸.

۳۰

تجوید (رسالة در ـ)

(۱۳٦٦٦)

فارسي. به دلیل افتادگي اوراق اول نسخه مؤلّف شناخته نشد. رساله اي است تحقیقي که عموماً مطالب ابواب را با کلمات « بدانکه » « بدانکه وفقك الله » شروع و از صاحب تیسیر و شاطبي نقل مطلب مي نماید. موجودي نسخه: « باب استعاذه، باب بسمله، باب هاء کنایه، باب مدّ و قصر، باب همزتین، باب همزتین من کلمین، باب ابدال الهمزه، باب حذو الهمز المفرد [کذ] باب وقف و هشام بر حمزه، باب ذال، باب اتفاق قرا در ادغام، باب ادغام، باب تنوین و نون ساکن، باب فتح امالت، باب اللامات، باب الوقف، باب یاآت زواید که در مصحف مکنون است، باب المخارج الحروف و صفاتها».

آغاز موجود : « هشام ابن ذکوان عاصم ابوبکر حفص حمزه خلف»

انجام: « و درو ضعفي تمام است و برین موجب اعتبار صفات باید کرد تا ضعف و قوت معلوم شود و الله اعلم بالصواب »

کاغذ حنایي آهارمهره، ۷۹ برگ، اندازه: ۱۸/٥×۱۱/۷ س.م. خط نستعلیق خوانا ۱۲ سطري، کاتب:مظفر حسین بن حاجي غیاث مهرآبادي،

تاريخ تحرير: غره شوال ۱۰۴۲، عناوين به شنگرف، خريداري آستان قدس رضوي در آذر ۱۳۶۲.

۳۱

تجويد (رسالة في ـ)

(ض ۱۷۱۸۱)

عربي. رساله مختصري است در قواعد قرائت قرآن مرتب بر شش باب و يك خاتمه بدين شرح: «الباب الاول في بيان مخارج الحروف، الثاني في الاستعاذه و البسمله، الثالث في بيان احكام النون الساكنه و التنوين و الاحكام اربعة الادغام و القلب و الاظهار و الاخفاء، الرابع في بيان احکام الميم الساكنه و الاحكام ثلثه الادغام و الاظهار و الاخفاء، الخامس في المد و حروف المد، السادس في احكام الرآء في التفخيم و الترقيق في الوصل، الخاتمه في اسامي القراء السبعة و رواتهم و رموزهم»

آغاز: «بسمله، الحمدلله رب العالمين.. اما بعد انه لابد لقاري القرآن من معرفة مخارج الحروف و رعاية ادابها و مراعات قواعد القرآن»

انجام: «ابوالحارث س دوري ت»

كاغذ نخودي آهار مهره، از برگ ۹۳ تا ۹۶، اندازه: ۱۸×۱۱/۵ س.م. خط نسخ ۱۷ سطري، كاتب: جلال بن نورالدين احمد حسني، تاريخ تحرير: ۹۹۳ق. در شيراز، كاتب نمونه اشعار خود را در برگ ۶۷ مجموعه نگاشته است. جلد تيماج عنابي، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي در مهر ۱۳۶۸.

۳۲

تجويد (رسالة في ـ)

(۳۰۴۷)

مانند قبل. نسخه كامل است. اين شماره در جلد دوم فهرست با عنوان: رساله در مخارج حروف» ـ كه عنوان باب اول از ابواب ششگانه رساله است ـ معرفي شده است.

ضمیمه: تجوید سوره حمد و توحید (از برگ ۶ تا ۷)

عربي. رساله اي است موجز و مختصر در تجويد سوره حمد و توحيد كه جهت برخي از برادران از كتب مربوطه انتخاب و نگاشته است. اوراق آخر نسخه افتاده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمين و الصلوة علي افضل المرسلين محمد»

انجام موجود : « التي بعده تخفيفا حسنا و هذا الموضع الذي »

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي جمعاً ۷ برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۳ س.م. خط نسخ خوب معرب دفتري، ۱۴ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۰ق، ظهر برگ اول داراي چند عرض ديد در تاريخهاي ۱۱۵۴، ۱۲۵۰، ۱۲۶۶ق. مي باشد و ضمن ۲ صفحه اول نسخه برخي احاديث ضميمه است. جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ۱۱۴۵ق.

۳۳

تجويد (رسالة في ـ)

(ض ۱۷۷۱۵)

عربي، نام مؤلّف در رساله نيآمده است. رساله مختصر و موجزي است در واجبات ومندوبات مباحث تجويد و ترتيل كه به ترتيب عبارت است از : « اهمّ ما يلزم معرفته منه امور احدها اخراج كل حرف من مخرجه المعين ... ثانيها الاتيان بصفة كل حرف... ثالثها تفخيم الراء، رابعها تغليط اللام و ذلك لازم في لفظ الجلاله، خامسها تفخيم الالف بعد احد حروف الاستعلا، سادسها الاشباع في حركة هاء، سابعها المدّ و هو اطالة الصوت، ثامنها الادغام و هو علي قسمين، تاسعها الابتداء، عاشرها الوقف و هو قطع الكلمه، حسن الخاتمة اذا عرفت ذلك كله فاعلم ان للحروف و الحركات كميّة و كيفية»

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمين و الصلوة و السلام ... و بعد فاعلم انّ ما يذكره القرّاء منه واجب و منه مندوب »

انجام:« فيكمل بذلك له الثواب اصلح الله لنا و لاخواننا امرالماب تم الكتاب بعون الملك الوهاب».

کاغذ نخودي فرنگي، (از برگ ۱۲۰ تا ۱۲۵)، اندازه: ۱۷*۱۰ س. م. خط نسخ ۲۲ سطري، کاتب: هادي بن محمد حسين تويسرکاني، تاريخ تحرير: قرن ۱٤ق، در تويسرکان، جلد تيماج خرمايي، وقفي شيخ حسن خندق آبادي در تير ۱۳٦۹ .

۳٤

تجويد (رساله در ــ)

(ض ۱۸۲۱۱)

فارسي، مؤلّف: از فضلاء اماميه و نام وي به دست نيآمد. رساله مختصري است در يك مقدمه و چند فصل که ناتمام مانده است «مقدمه مشتمل است بر دو بحث اول در تفسير الفاظي که محتاج است به بيان، بحث دوم در بيان آنکه واجب است خواندن قرآن بتجويد،فصل در بيان مخارج حروف بدانکه مجموع حروف تهجي از سه موضع ميآيد، فصل بدانکه مخرج سيم ساکن و نون ساکن که از حروف فروعند، فصل در بيان بعضي از صفات حروف، و اخفاء ميان ادغام و اظهار است و اين فصل مشتمل است بر سه بحث بحث اول در بيان اظهار و ادغام حروف، فصل در بيان احکام وقف»

آغاز: « الحمدلله الذي هدانا للايمان و رزقنا تلاوة القران والصلوة علي نبيه الذي ارسل بالدلايل و الحجج .. اما بعد اين رساله ايست در تجويد قرآن»

انجام: « بنابراين رموز که در مصاحف مي نويسند بعدد بيست شد تمت»

کاغذ فستقي فرنگي، ۸ برگ (از برگ ٤٦ تا ۵۳)، اندازه: ۱۷×۱۰/۵ س.م. خط نستعليق تحريري، ۲۰ سطري، کاتب:محمد ولي بن ملا ابراهيم، تاريخ تحرير به ضبط آخر شرح ابيات شواهد شرح الفيه جلال الدين سيوطي : جمعه عصر سوم رجب ۱۲٤۱، مهر کاتب صدر برگ اول آمده است. جلد تيماج مشکي، وقفي خانم بيگم عقيلي

در
خرداد ۱۳۷۱ .

۳۵

تجوید (مختصر ــ)
(۱۸۶۳۱)

فارسي، نام مؤلّف در رساله نیآمده است و آن مختصري است غیر مبوّب در آداب معرفت قرائت قرآن کریم که به ضبط آخر نسخه به نام الله وردي بن ملا اسماعیل در ۲۱ شوال ۱۲۸۱ نگاشته است. عمده مباحث مطروحه نسخه به ترتیب عبارت است از:«هرگاه نون ساکن یا تنوین، فصل در بیان مدّ، در بیان تفخیم و ترقیق لامات، بدانکه ترقیق راء مشروطست به چند شرط،در بیان احکام وقف، در بیان مخارج حروف، در بیان هاء ضمیر، در بیان اماله» .

آغاز: « بسمله، کتاب تجوید اما بعد بدانکه این مختصریست در اداب معرفت قرائت قرآن مجید که در این اوراق ثبت مي شود هرگاه نون ساکن» .

انجام: « و اما در حرف و متي و انّي و ذا در تمام شد در شهر بیست یکم شوال مکرم سنه ۱۲۸۱ هذا کتاب تجوید با سم الله وردي بن آقا ملا اسمعیل من طایفه با دلاتلو حورده [در ادامه به شیوه مورب آمده]

این نوشتم تا بماند یادگار
من نمانم خط بماند روزگار،
این نوشتم بر دیوار خانه
زمن مسکین بماند نشانه
اگر پرسند که این مسکین کجا رفت
بگو بگریخت از دست زمانه؛
درین غمخانه اي نادان چرا چون گل تو مسروري ــ خزان مرگ تو شد حاضر چرا از دل تو مغروري ــ نه وقت رحلت مگر تو خاقاني فغفوري».

کاغذ حنایي روشن فرنگي آب دیده، ۱۰ برگ، اندازه: ۱۸×۱۱ س.م. خط نستعلیق و نسخ ۱۳

سطري، نسخه بايد مسودة اصلي باشد و فاقد جلد است، وقفي عبدالكريم اقدمي در تير١٣٧٢.

٣٦

التجويد (رسالة في ــ)

(٢٣٤٧٩)

عربي، نام مؤلّف در متن نيآمده است. رسالة مختصري است در چهارده فصل در مباحث مربوط به تجويد مانند : « فصل في الاظهار اعلم ان النون الساكنه، فصل في الاخفاء، فصل في الاقلاب، فصل اذ القيت الميم الساكنة بالباء، فصل في الادغام مع الغنّة، فصل في الادغام بلاغنّه، فصل في ادغام المثلين،... فصل في حروف القلقله و هي خمسة، فصل تفخم حروف الاستعلاء السبّعه، فصل في المد».

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمين و العاقبة للمتقين و الصلوة و السّلام علي رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعين و بعد فهذه رسالة يتعلق بالتجويد فصل في الاظهار».

انجام: « مثل موت خوف بيت الصّيف شي و ما اشبه ذلك و الله اعلم بالصواب و اليه المرجع و الماب »

ضميمه: ضمن ٣ برگ ذيل نسخه: يك فصل در مخارج حروف كه از رساله مبسوط و مفصلي نقل شده و يك « بحث در تاء تانيث كه در مصحف خليفه ثالث بتاء دراز نوشته اند و بيست و پنج لفظ است ».

انجام نسخه: « بيست و دوم و آية در سه موضع در نون و در زخرف و در رحمان»

كاغذ نخودي آهار مهره، جمعاً ٤ برگ، اندازه: ١٣×٢٣ س.م. خط نسخ خوش، ٢٥ سطري، كاتب: حسن بن هاشم، تاريخ تحرير: شعبان ١١٢٦ ق. عناوين به سرخي، جدول بندي اوراق به زر و

تحریر مشکي، رساله ضمیمه شماره ۷۹۱۳ کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي است.

۳۷

تجوید (رسالةفي ـ)

(٢٦٠٩٦)

عربي، نام مؤلّف در رساله نیآمده است. آن رساله اي است مختصر و مفید شامل بیان مباحث مهم تجوید اعم از ادغام، وقف، غنّه، وصل ... الخ که به صورت رمز و در هیئت و شکل شجره مانندي به ترتیب سور شریفه قرآن در آیات هر سوره شرح و توضیح داده است و اختلاف آرا و نظریات قراء را ممتاز نموده است و در آخرِ رساله بعد از سوره ناس اسامي مشاهیر قاریان به کار رفته در رساله به همراه رموز آنها را نگاشته است. برگ اول رساله افتاده است.

آغاز موجود : « كما قال و في ابتداء السورة كل و الثالث وصل الجميع مع التكبير»

انجام: « نصع فضق رست ثخذ ظغش علي السنف »

كاغذ نخودي آهار مهره، ٣٤ برگ، اندازه: ۲۳×۱۵ س.م. خط نستعلیق و نسخ، مختلف السطر، تاریخ تحریر: حدود قرن ۱۳ق، عناوین «قوله تعالي» و راده گذاري به سرخي، جلد مقوا با روکش گالینگور مشکي، وقفي زین‌الدین جعفر زاهدي در دي ماه ۱۳۷۷ .

۳۸

تجوید (رساله ـ)

(٢٨٤٥١)

فارسي، نام مؤلّف در رساله نیآمده است. رسالة مختصري جهت قرائت صحیح و ترتیل قران کریم است که در عناوین (فصل) نگاشته شده. مؤلّف بعد از خطبه جهت معرفي رساله آورده است. « اینمختصر که استادان فن قرءت مرتب ساخته اند بدانکه بتوفیق الله تعالي بر خواندن قران

استاد شود باندك روزي بشرط انكه طالب بجد باشد استاد نيز شفقت دريغ ندارد مثال هاي آن با وي بكويد زود فهم كند » . برخي از فصول عبارت است. «بدانكه حروف تهجي هشت هستند، فصل بدانكه حروف تهجي هشت هستند [مكرر است]، فصل بدانكه حروف مد سه است، فصل بدانكه لحن چندگونه است، بدانكه حروف مد سه است [مكرر آمده است]» . نسخه ناقص الاخر است.

آغاز: « بسمله، حمد له، اما بعد بدانكه اسعدك الله في الدارين كه هر كه اينمختصر كه از »

انجام موجود : « طول و قصر مقدار يكحرف و توسط مقدار دو حرف »

كاغذ گل بهي آهار مهره كشميري، ٤ برگ، اندازه: ٢١/٤×١١/٤ س.م. خط نستعليق خوب، ١٧ سطري، تاريخ تحرير: قرن ١٢ق. جلد مقوا با تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٨١ .

٣٩

تجويد (رساله ــ)

(٢٨٤٥٤)

فارسي، نام مؤلّف در متن رساله نيآمده است. در بيت آخر ــ جمعاً پنج بيت ــ صدر نسخه تخلص « مغني » ــ چون مغني خوشه چين خرمن انحضرت است ــ زان سبب دامن پر از ياقوت و مرجان كرده است ــ ذكر شده است. اما آنچه مسلم است، مؤلّف از قاريان حنفي مذهب و معاصر با ابن فقير علاء اصفهاني صاحب قصيده طاهره در تجويد ــ قرن دهم ق ــ است. رساله، مختصري است در تجويد سوره فاتحه و ضمن آن بر اساس رساله ارشاد ابو منصور تريدي به شصت و دو موضع احتياط در قرائت سوره فاتحه پرداخته و آنرا مصدر كرده به دو باب در مباحث استعاذه و بسمله.

آغاز: « بسمله، انكه جمع علم و حلم و فضل و احسان كرده است – با فقيران و غريبان خير و

احسان كرده است. باب الاستعاذه بدانكه اعوذ بالله من الشيطان الرجيم گفتن»

انجام: « شصت و دوم يا را با غنّه آميخته نكند و الله اعلم بالصواب و الله المرجع و الماب»

كاغذ نباتي آهار مهره كشميري، ٢ برگ، اندازه: ٢١/٤×١١/٤ س.م. خط نستعليق خوب ١٤ سطري، كاتب:معظم، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١١٠٢ق. جلد تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٨١ .

٤٠

تجويد (رساله ـ)

(٢٨٤٥٥)

فارسي، مؤلّف شناخته نشد. رساله موجزي است در قواعد ترتيل قرآن كريم مشتمل بر پنج باب بدين شرح : « باب اول در بيان مخارج حروف، دوم در بيان ادغام، سيوم در بيان ترقيق و تفخيم و اظهار، چهارم در بيان دانستن مدها، پنجم در بيان رعايت وقف». مؤلّف بعد از خطبه در توضيح رساله نگاشته است. « قران را مع بيست و هشت حروف بايد خواند و هر يكي از حروفات بمخرجي تلفظ شود بايد كه جوهر حرف را نكشد و تيره نسازد و رعايت حروف را بجا آورد و در محل ترقيق بترقيق خوانند و در محل تفخيم بتفخيم خوانند و رعايت اظهار و اخفا و شد و مد و يرملون و تبديل و تسهيل و ادغام را بجا آورند.. پس تالي قران را واجب است كه اين اصول و قاعده بداند و جمله آنرا بطريق تمثيل درين رساله آورده شده است» .

آغاز: « بسمله، حمدله، بدان ارشدك الله تعالي في الدارين كه داننده و خواننده قرآنرا البته بايد كه اين رساله را بخواند »

انجام: « اما ي علامت برده آيه است تم و الله اعلم بالصواب تم تمت »

كاغذ نباتي آهار مهره كشميري، ٣ برگ، اندازه: ٢١/٤×١١/٤ س.م. خط نستعليق خوب ١٤ سطري، كاتب:معظم، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١١٠٢ ق. جلد تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٨١ .

٤١

تجويد (رساله ـ)

(٢٨٩٠٠)

فارسي، نام مؤلّف در نسخه نيآمده است. با تطبيق با رسائل تجويد موجود در كتابخانه، مشابه آن ملاحظه نشد. رساله مختصري در مباحث عمده تجويد است، مرتب بر يك مقدمه:« در بيان ترغيب تجويد قرآن مجيد ـ در عناوين « بدانكه » ـ و نه فصل و يك خاتمه بشرح زير: فصل اول در مخارج حروف، ٢ در بيان احكام نون ساكنه، ٣ در بيان احكام ميم ساكن، ٤ در بيان حصر مد و قصر، ٥ تفخيم و ترقيق رِاات، ٦ در بيان تفخيم و ترقيق الفات.. الخ » رساله مشحون به اشعار فارسي و عربي در تجويد است از جمله ابياتي از مقدمه شمس الدين جزري متوفي ٨٣٣ ق. موجودي نسخه: از اول تا اواسط فصل ششم، برگ دوم نسخه نيز ناقص و افتاده است.

آغاز: « الحمدلله الذي جعل ترتيل القران من اجل الامور و تجويده من العظايم »

انجام موجود : « هفت حرفست انكه استعلاست نامش اي امير ـ جمع آنشد خص فض لفظ ز عادل گير ».

كاغذ حنايي آهار مهره كشميري رطوبت رسيده، ٦ برگ، اندازه ١٨/٢×١٠/٦ س.م. خط نستعليق خوب ٢١ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ١١ق. عناوين به سرنج، صدر نسخه ضمن ١٩ برگ اوراق ناقصي به فارسي در فضائل و حالات پيامبر اكرم ص، خريداري آستان قدس رضوي در اسفند ١٣٨١ .

٤٢

تجويد (رساله ـ)

(٢٨٩٠٠/٣)

فارسي، نام مؤلّف در متن رساله نيآمده است. رساله متوسط جامعي است در عناوين « فصل » در مباحث عمدة اين فن كه مؤلّف بدون ذكر خطبه و ديباچه به اصل مطلب پرداخته. فهرست مندرجات رساله به ترتيب عبارت است. « مخارج حروف، فصل

در بیان صفات حروف، فصل در بیان صفات عارضیه، فصل در بیان مد و قصر، فصل در بیان مدي که حرف لین باشد، فصل در بیان ادغام و اخفاء و اظهار حروف، فصل در بیان اظهار و ادغام حروف متماثلین و متجانسین، فصل در بیان احکام نون ساکن و نون تنوین، فصل در بیان احکام میم ساکن، فصل در تفخیم و ترقیق حروف، فصل در بیان تفخیم و ترقیق راست، فصل در بیان تفخیم و ترقیق الفات، فصل در بیان هاي کنایه، فصل در احکام وقف، فصل در تکبیرات است، فصل طریقه ختم قرآن آنست، فصل در بیان اختلافات قراءت سبعه در فاتحه الکتاب، فصل در اختلاف سورة اخلاص، خاتمه در بیان لحن، فصل بدانکه تکرار حروف تهجي که در قران مجید است، فصل في معاني حروف التهجي» . برگ آخر نسخه افتاده است.

آغاز: « بسمله، بدانکه واضع حروف هجا مرامربن مرّة است و وضع آن پیش از اسلام باندك زماني بوده چنانچه در کتاب صحاح و قاموس وارد است.

انجام موجود : « یا رسول‌الله الیه ما تفسیر ابجد فقال اما الالف».

ضمیمه: ضمن ۸ برگ آخر رساله در صفات بهشت ناقص به فارسي و متفرقات دیگر.

انجام نسخه: « از کمند خواهش دنیاي بیحاصل مردانه رهایي یافت »

کاغذ حنایي روشن آهار مهره کشمیري، جمعاً ۳۲ برگ، اندازه: ۱۸/۲×۱۰/۶ س.م. خط نستعلیق خوب ۱۴ سطري، تاریخ تحریر به قرینه ضمایم ۱۰۹۹ ق، عناوین به شنگرف، درهامش اوراق فصولي در فضائل قرآن به نقل از عین الحیاة علامه مجلسي و مطالب دیگر کتابت شده است. خریداري آستان قدس رضوي در اسفند ۱۳۸۱ .

۴۳

تجوید پارسائیه

(۲۴۸۱۲)

فارسي، مؤلّف و کاتب:محمد امین بن ملا سعدي (= سعدالله) نسفي بخاري معلم دارالتجوید مدرسة

خواجه محمد پارسا . وي در تاريخ تأليف رساله ــ غرة رمضان ۱۳٤۱ ــ معلم حفاظ مدرسه خواجه پارسا بوده و در ۱۳٤۷ ه.ق. در جوار مزار نقشبند به خدمت اشتغال داشته است. رساله به طريق هداية المستفيد عربي و نقد التجويد فارسي

به شيوه سؤال و جواب در امهات مباحث ضروري تجويد در شانزده باب بدين شرح نگاشته شده است. « باب ۱ــ مخارج حروف هجا، ۲ــ باب حروف علوي و سفلي، ۳ــ باب حروف قلقله، ٤ــ باب لام قمريه و شمسيه، ۵ــ باب لام الله، ٦ــ باب تفخيم و ترقيق راء، ۷ــ باب نون تنوين و نون ساكن، ۸ ــ باب مطلق ادغام، ۹ــ باب احوال ميم ساكن، ۱۰ــ باب هاءضمير، ۱۱ــ باب ميم و نون مشدد، ۱۲ــ باب مد و اقسام وي، ۱۳ــ باب وصل بسمله و قطع بسمله، ۱٤ــ باب ذكر قرائتها و ۷ قراء و ۱٤ راوي، ۱۵ــ باب حكم تكبير و عبارة ان، ۱٦ ــ باب دعا هاي بعد از تلاوة».

آغاز: « بسمله، اما بعد از حمد خدا جل جلاله و نعت محمد مصطفي صلي الله عليه وسلم »

انجام: « علي قضائها في يسّر منك و عافية يا ارحم الراحمين» .

كاغذ حنايي آهار مهره مسطربندي شده، ۲۵ برگ، اندازه: ۲۰×۱۳ س.م. خط نستعليق خوش تركستاني، ۱۱ سطري، نسخه به ضبط ذيل نسخه توسط مؤلّف تصحيح شده، تملك نسخه توسط مؤلّف در ۱۳٤۷ق. به محمد صادق حافظ واگذار شده، در برگ آخر نسخه يادداشتي از محمد عبدالله قندهاري به مالك نسخه كتابت شده كه نقل آن جهت معرفي ادبيات منثور معاصر قندهار وديگر بلاد مجاور خالي از فايده نيست : «حضرت فلك الصداقه و المحبة، صديق عزيز قاري صاحب قاري محمد صادق امنة الله علي مدارج الصداقة، بعد از تقديم تسليم و تكريم اينكه ــ عزيز من امروز فقير خير بي تكاسلي داشت به محفل محبنانه شرف حضور

ارزاني نه فرمودند ـ به حضرت آقا صاحب و سائر اعزه جامع سلام علينا نه برسانيد و از دعاي عافيه و حسن خاتمه فراموش نه فرمائيد. كتبه بيمناه محمد عبدالله قندهاري » . عناوين و علائم سؤال و جواب به سرخي، وقفي مقام معظم رهبري حضرت آية الله خامنه‌اي در اسفند ۱۳۷٦ .

تجويد فاتحة الكتاب

ر.ك. به:
شرح قصيده لاميه

٤٤

تجويد قرآن (رساله در بيان ـ)

(۲۳۷٦۱)

فارسي، مؤلّف : احمد بن حسن احتمالاً از مردمان اواخر قرن ۱۳ ه.ق. رساله مختصري است در بيان تجويد قرآن شامل اين مطالب:

« بدانكه حروف تهجي بيست هشت است و از هفده مخرج بيرون مي آيد، در بيان صفات لازمي حروف، در بيان انكه هر يك از حروف چند صفت از اين صفات دارد، در بيان صفات عارضي حروف و آن دوازده است، ...، در بيان مدّ و قصر و توسّط، در بيان ادغام، در بيان لام شمسي و قمري، در بيان قاعده ميم ساكن و تنوين و نون ساكن، در بيان ضمير كنايه، در بيان معرفت معاني وقف و رموز وقوف، در بيان بسمله، در بيان مقطوع و موصول، در بيان رسم تاء تانيث در آخر كلمات » .

آغاز: پس از خطبه مختصر مشهور و نام مؤلّف : « كه اين چند كلمه مختصريست كه در بيان تجويد قرآن قلمي ميگردد بدانكه حروف تهجي »

انجام: « و غيابت الجب دو موضع هر دو در سوره يوسف الحمدلله و آخرا و صلي الله علي خير الوري محمد و آله اجمعين مصابيح الهدي و مادامت الارض و السمآء »

ضمايم:
۱ـ صدر نسخه
الف) كبري (۵ برگ)

فارسي، منطق، مؤلّف : مير سيّد شريف جرجاني ر.ك . به: موضوع مربوطه، نسخه از اول و آخر ناقص .

آغاز موجود : « كه محتاج باشد به نظري و فكري »

انجام موجود : و چيزيكه بيان تحصيل بتصديقي كه آن»

ب) رساله در صيغ عقد و نكاح (۳ برگ)

فارسي، فقه، مؤلّف : علامه (محمد باقر) مجلسي متوفي ۱۱۱۰ ه.ق.

آغاز: « الحمدلله الذي احلّ النكاح و ندب اليه »

انجام: « مرد گويد قبلت لنفسي »

۲ـ ذيل نسخه:

الف) جواب مسائل: سؤال و جواب (۲۶برگ)

فارسي، فقه، شامل سوال و جواب در مسائل طهارت و صلوة است كه اوراق اول و آخر آن افتاده است.

آغاز موجود : « با او ملاقات كرده است پاك است يا نجس »

انجام موجود : « در حق چنين مامومي جايز خواهد بود ».

كاغذ فستقي فرنگي، جمعاً ۴۹ برگ، اندازه: ۱۹*۱۴ س. م. خط نسخ مختلف السطر و رساله تجويد ۱۷ سطري، عناوين به سرخي و برخي نانويس، تاريخ تحرير: قرن ۱۳ق. جلد تيماج مشكي مندرس، وقفي علي ملكي اصل در فروردين ۱۳۷۶.

۴۵
تجويد منظوم
(۲۳۶۴۲)

فارسي، ناظم و كاتب:محمّدرضا (بن عبدالمحمد) شاه نوري متخلص به پروين از فضلا و شعراي نيمه دوم قرن ۱۳ق. و معاصر با فتحعليشاه قاجار. منظومه، ارجوزه مختصري است در اصول قواعد تجويد مشتمل بر شصت بيت شامل مباحث : در بيان

دندانها، مخارج حروف، در انفتاح مخارج حروف مجتمعه، در معرفت صفات متضاده، در معرفت ضد این حروف، در معرفت صفات غیر ضدّي، در معرفت ادغام، در معرفت مطلق مدّ، در بیان مدّ تعظیم، در بیان مدّ حروف منفرد. تاریخ نظم با توجه به ضمایم منظومه: ربیع الثاني ۱۲٤۷ سال شیوع طاعون.

آغاز: «اي پريچهره که داري دو لب گلناري
نظري کن چه طبيبان بسوي بيماري؛
بيست و نه حرف تهجي شمراي نيك سرشت
در تخلف مکن آغاز سخن گفتاري»

انجام: «نظم و استخراج پروين گر نميباشد قبول
نزد قرآء ليك هرکس در خور فهمش بدان»

ضمایم: ذیل نسخه ضمن ۲۱ برگ (از ۱۷۲ تا ۱۹۳) یادداشتها و رسایل به شرح زیر:

۱ ـ برداشتي از سوره شريفه و الشمس به عربي و تطبيق آيات آن با چهارده معصوم از همو (از ۱۷۲ تا ۱۷٦)

آغاز: «بسمله، والشمس و ضحيها و هوالنورين النيرين الاعظمين علي العالمين»

انجام: «و ذنوب پروين المسكين المستكين الاجل من المجرمين و اثم من الاثمين بمحمد و اله المعصومين امين يا رب العالمين»

خط نسخ مؤلّف در ربيع الثاني ۱۲٤۷ .

۲ـ جدول معرفت اسم جلاله و جدول معرفت سجاوندي و احکام آن در يکبرگ،

۳ـ منظومه در فروع دين (از ۱۷۸ تا ۱۸۹)

فارسي، از همو. شامل مختصري از اصول دين و طهارت تا زکات است.

آغاز:«بسمله، اينگار مه وش محجوب من
وي بملك زندگي محبوب من»

انجام: «خالقا پروين درين دير کهن
از تفقّر ميکند قطع سخن
ساز مستغنيش در دنيا و دين
تا شود مداح ختم المرسلين»

٤ـ اصول دين (از ۱۹۰ تا ۱۹۳)

فارسي، از همو . منظومه اي در ٦٢ بيت

آغاز: «اي سرور سينه مجروح من وي فرح بخش دل مجروح من»

انجام: «ليك اينها جمله از يك نقطه يست كز بدايت در نهايت نكته يست»

٥ ـ **جدول معرفت علل النساء** طبق رأي محمد ابراهيم مجتهد كلباسي. استخراج از همو .

انجام نسخه: « و پا بر ديوار گذاشتن بنا بر استحباب است »

كاغذ نباتي آهار مهره فرنگي، جمعاً ٢٦ برگ، اندازه: ٩×١٥/٥ س.م. خط نستعليق تحريري چليپا و بعضاً نسخ ١٠ سطري، عناوين به سرخي، جدول بندي اوراق به اكليل و تحرير مشكي و سرخي و لاجورد و كمند كشي به سيلو و تحرير مشكي، نسخه ضميمه شماره ٢٣٦٣٥كتابخانه مركزي است. وقفي شكرالله فقيه نيا در آذر ١٣٧٥ .

٤٦

التحديد (ـ في الاتقان و التجويد)

(٣٠٣٣)

عربي، مؤلّف: ابوعمرو عثمان داني معروف به ابن الصيرفي و الداني ـ ترجمه اش ضمن كتاب « التيسير » در فهرست حاضر خواهد آمد ـ كتاب مفصّلي است در اختلاف قراءت ائمه سبعه چنانچه بعد از خطبه نگاشته است. « فانكم سالتموني اسعافكم برسم كتاب في اختلاف قراءة الائمه السبعة بالامصار محيط باصولهم و فروعهم مبيّن لمذاهبهم و اختلافهم جامع المعمول عليه من رواياتهم و الماخوذ به من طرقهم ملخص للظاهر الجلي موضح للغامض الخفي محتو علي الاختصار و التعليل حال من التكرار و التطويل ... و ذكرت لكم الاختلاف بين ايمة القراءة في المواضع الذي اختلفوا فيها من الاصول المطردة و الحروف المفترقه و بنيت اختلافهم بيانا شافيا و شرحت مذاهبهم شرحا كافيا » كتاب مرتب بر ٣٠ باب است (برخي ابواب داراي چند فصل) بدين شرح .. « باب ذكر

اخبار الوارده بالحض علي اتباع الائمة من السّلف في القراءة، ذكر الاسماء ائمة القراءة، ذكر تسمية ائمة القراءة الذين نقلوا عنهم القراءة و ادّوها اليهم عن رسول الله، ذكر الاسانيد التي فقلت الينا القراءة عن ائمة القراءة رواية و ادّت الينا الحروف عنهم تلاوة، ذكر الاستعاذة و مذاهبهم في التسمية، ذكر قولهم في ضم ميم الجمع و في اسكانها، ذكر مذهب ابي عمرو في الادغام، ذكر مذاهبهم في صلة الهاء الكناية، ذكر مذاهبهم في الهمزتين المتلاصفتين في كلمة، ذكر مذاهبهم في الهمزتين المتلاصفتين في كلمتين، مذاهبهم في الهمزه المفرد، ذكر بيان مذهب ورش عن نافع في تسهيل الهمزه الساكنة و المتحركة، ذكر بيان مذهب الاعشي عن ابي بكر عن عاصم في تسهيل الهمزه، ذكر مذهب ابي عمرو في ترك الهمز الساكن دون المتحرك، ذكر مذهب هشام عن ابي عامر و حمزة في الوقف علي الهمزة المتطرقة، ذكر بيان مذهب حمزة في تسهيل الهمزة المتوسطة، ذكر مذاهبهم في القاء حركة الهمزة علي الساكن قبلها و في تخفيفها، ذكر مذاهبهم في السكوت علي الساكن الواقع قبل الهمزة، ذكر مذاهبهم في الاظهار و الادغام للحروف السّواكن في الخلقه، ذكر احوال النون الساكنه و التنوين و مذاهبهم في بيان الغنة و ادغامها، ذكر مذاهبهم في الفتح و الامالة، ذكر مذاهبهم في الوقف علي الممال في الوصل، ذكر مذهب الكسائي و الاعشي عن ابي بكر عن عاصم في اماله هاء التانيث، ذكر مذهب ورش

عن نافع في الراء يسيرا و في اخلاص فتحها، ذكر اللامات و مذهب ورش و غيره من الرواة عن ائمة القراءفي ترقيعهن و تغليظهن، ذكر مذاهبهم في الوقف علي مرسوم الخط (در پانزده فصل)، ذكر مذاهبهم في الوقف علي الحركات اللامي في اواخر الكلم و معني الروم و الاشمام، ذكر الحروف المفترقة و اختلافهم فيها سورة سورة من اول القران الي اخره، ذكر التكبير في قراءة ابن كثير و ذكر الاخبار الوارده » . تاريخ ختم تأليف: ربيع الاخر ٤٤٠ در شهردانيه.

آغاز: « حدثني الفقيه المقري ابوداود قال حدثني ابو عمرو عثمان بن سعيد.. الحمدلله ماري الامام بحكمته و فاطر السموات و الارض بقدرته »

انجام: « مع الكسرة المرتفعة و مع الفتحة والضمة مفخمة فاعلم ذلك و اعمل ما رسمته موفقا معنا مريدا ان شاء الله تعالي »

كاغذ نخودي آهار مهره، ٣٩٩ برگ، اندازه: ١٦×٢٤ س. م. خط نسخ ٢٢ سطري، تاريخ تحرير: ذيحجه ١٠٠٧ ق. عناوين به سرخي، نسخه مصّحح، طبق ظهر برگ اول در تواريخ ربيع الاول ١١٩٦ شهاب الدين علي، ذيحجه ١٢٦٦ محمد رحيم، ١٢٧٠ ق. فضل الله، رمضان ١٢٧٢، شوال ١٢٨٧ ابوالقاسم حسيني، صدر برگ اول يادداشت وقف عليرضا كتابدار در ذيحجه ١١٧٩ كتابت شده است، جلد تيماج مشكي.

٤٧

تحفة الابرار

(ض ١٣٣٦٣)

فارسي، مؤلّف : ملا مصطفي (بن ابراهيم) قاري ــ جهت ترجمه مؤلّف بنگريد به: «ارشاد القاري» در فهرست حاضر ــ رساله مختصر و موجزي

است برگرفته از مؤلّفة دیگرش به نام « تحفة القراء » که در ضمن یك مقدمه در فضیلت خواندن و آداب تعلیم و دو باب:« ۱ ـ مخارج حروف ۲ ـ مستحبات قراءت » در دارالسلطنه اصفهان به سال ۱۰٦۷ ق. تلخیص نموده و با تأییدات مجتهد زمان محمد باقر خراسانی ـ محقق سبزواری ـ آن را نگاشته است.

آغاز: «بسمله، شکر و سپاس و ستایش بی قیاس مر قادری و حکیمی را سزد و شاید »

انجام: « پس احتیاط تمام باید کرد که تا در حین تلاوت لحن واقع نشود تا در خواندن قران ماجور باشد و الیه الهدی و الثواب » .

کاغذ شکری آهار مهره فرنگی، از برگ ۵۷ تا ٦۳، اندازه: ۲۱×۱۵ س. م. خط نستعلیق تحریری خفی به شیوه مورب در متن و حاشیه کتابت شده، تاریخ تحریر: ۲٤ جمادی الاول ۱۲۳۹، جلد مقوا عطف تیماج مشکی، وقفی عباس فخیمی در آذر ۱۳٦۲ .

٤۸

تحفة اهل الله (ـ فی معرفة رسم خط کلام الله)

(۲۲۱۷۲)

عربی، نام مؤلّف در متن نیآمده است اما مسلم آنکه از قاریان و فضلای اهل سنت قرن ۱۰ق. به بعد است. رساله مختصر مفیدی در رسم الخط قرآن مجید است که از کتب: منظومة «عقیلة اتراب القصاید» ابو محمد قاسم شاطبی متوفی ۵۹۰ ق. و« غرایب القران» نظام الاعرج نیشابوری (قرن ۸ ق.) و «الاتقان» جلال الدین سیوطی متوفی ۹۱۱ ق. استنباط و ضمن یك مقدمه « فی بیان مفهوم الرسم و کیفیة » و یك باب: « فی بیان قواعده و ضوابطه (در ٦ قاعده) الاولی فی الحذف بحذف الالف من باء النداء، الثانیّة فی الزیادة زیدت الالف بعد الواو اخر، الثالثه فی

الهمزه اتفقت المصاحف علي رسم الهمزة، الرابعة في البدل يكتب بالواو، الخامسه في الوصل و الفصل، السادسة في ما فيه قرانان» و يك خاتمه: «في اداب كتابة » نگاشته است.

آغاز: « بسمله، الحمد لله الذي علم بالقلم علم الانسان مالايعلم .. و بعد فلما كان علي رسم الخط المصحف من احد اركان القراة لابد للقاري من معرفته ... اردت ان اكتب فيه كتاباً و اذكر فيه الحروف التي كتب بعضها علي خلاف بعض في المصحف »

انجام: « ثم الفواتح و الخواتم انتهي و الحمدلله موصولاً مطرا مباركا طيبا تنشر الدرا ثم الصلوة اكمل الرسل و صحبه اذا رايت لهم نعيما و ملكا كبيرا »

كاغذ نخودي آهاري صدمه ديده از كرم، ۸ برگ، اندازه: ۲۶×۱۷ س.م. خط نستعليق ۱۷ سطري، كاتب: احمد علي بن عنايت الله، تاريخ تحرير: ظهر پنج شنبه ۷ جمادي الثاني ۱۲۵۱ در لكهنو، عناوين به سرخي، نسخه ضميمه شماره ۲۲۱۷۰ كتابخانه مركزي است، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷٤ .

٤٩

تحفة الحفاظ

(۳۰۳٦)

فارسي، اثر طبع شخصي با تخلص « ترابي » از قاريان و حافظان نيمة دوم قرن نهم هـ .ق. چنانچه در خاتمه آمده است.

«حمدلله شد درست انجام كار با الـه العالمين شكرت هزار

برترابي شكر منعم ختم شد تحفة الحفاظ بر وي ختم شد».

کتاب منظومه اي در مباحث اصلي تجويد و قرائت كه در چهار روز ـ از دوشنبه تا پنجشنبه ـ سال ۸۷۲ هـ . ق. سروده است.

«روز دوشنبه کردم این را ابتدا
بوده این را پنج شنبه انتها
رفته از هجر رسول اي نيكخو بي
تكلف هشتصد و هفتاد و دو
بس فوايد اندرو آورده ام
انتخاب از شش كتابش كرده ام».

برخي از ابواب كتاب عبارت است از: ده باب في كيفية القراءة، باب في مخارج الحروف، باب في كيفية الاستعاذه، باب في كيفية المدّات، باب في كيفية النون الساكن و التنوين و حكم القلب و الاظهار و الادغام و الاخفا».

آغاز: « بسمله، ابتدا كردم بعلاّم الغيوب
منزل الايات ستار العيوب »

انجام: « سورة اخلاص يا ام الكتاب
بهر من خوانند از روي صواب »

كاغذ نباتي آهار مهره، ۲۵ برگ، اندازه: ۱۹×۱۳/۵ س.م. خط نسخ خوانا ۸ سطري، كاتب: محمدرضا جهت استادش حيدرعلي قاري، تاريخ تحرير: شعبان ۱۰۷۱ در دار العلم شيراز، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي كاتب .

۵۰

تحفه شاهي
(۳۰۳۷)

فارسي، مؤلّف : عمادالدّين علي (بن عمادالدّين علي بن نجم الدّين محمود) شريف قاري استرآبادي از افاضل قرّاء اواخر قرن دهم و اوائل قرن يازدهم ه.ق. نظام الدّين محمود شولستاني وعزالدّين حسين بن عبدالصمد عاملي متوفي ۹۸٤ق. و ملاّعبدالله شوشتري شهيد به سال ۹۹۷ ق. از جمله مشايخ وي بوده اند. در ذيحجه ۹۸۸ در شهر يزد اجازه اي به سالك الدين محمد بن مالك الدين مؤيد از احفاء سعدالدين محمد جويني حمويي

از وي موجود است[1]. رساله گفتاري است موجز در قواعد تجويد که در واقع تحرير کامل تري از رساله تجويد هموست و آن را به نام شاه طهماسب صفوي (٩٣ ـ ٩٨٤ ق.) معنون داشته و همانند رسالة تجويد مذکور مشتمل بر مقدمه اي در فضيلت قرآن و دوازده باب: « مخارج حروف، صفات حروف، احکام تجويدي، در هاء کنايه، مد و قصر، ادغام، احکام تنوين و نون ساکن، وقف، استعاذه ،بسمله، اختلافات قراء عشره در سوره فاتحه، اختلاف قراء عشره در سوره اخلاص » و خاتمه اي در لحن مي باشد.

آغاز: « اي کنه تو برتر از شناسائي ما وصف تو برون از حد گويائي ما ... (شرح تاليف و نام مهدي اليه و مؤلّف) که نزد ارباب بصيرت و اصحاب خبرت واضح و پيدا و لايح و هويد است »

انجام: «و عبادت دانند و حال آنکه بمعصيت گرفتارانند و قرآن ايشانرا لعنت کند تمت الکتاب بعون الملك الوهاب في ثلث بقين من شهر الجمادي الاخرسنه ١٠٨٧ (با شنگرف تصحيح شده ١٠٧٨) »

کاغذ نخودي آهاره مهره، ٤٨ برگ، اندازه: ١٢*١٧ س. م . خط نسخ جلي خوش ١٢ سطري،تاريخ تحرير: ١٠٧٨ ق. عناوين به شنگرف، برخي اوراق معلّق به حاشيه توضيحي فارسي، صدر برگ اوّل نگاشته شده » اين تجويد ملاعماد » . ظهر برگ اوّل يادداشت وقف در رمضان ١٣٠٩ الصاق شده، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي حاج سيد محمد بن محمد تقي شوشتري در ١٣٠٩ .

٥١

تحفه شاهي

(٩١٢٠)

مانند قبل . نسخه کامل است.

١ـ ر.ك.به: احياء الداثر من القران العاشر، ١٤٥ و الذريعه: ٣/٤٤٥ و ٣٧٣ . و الروضة النضرة، ٣٧٢

كاغذ نخودي آهار مهره، ٥٠ برگ، اندازه: ١٣*٨ س. م . خط نستعليق خوش ١٢ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ١١ ق. عناوين به سرنج، برخي اوراق معلق به حاشيه مؤلّف با رمز: «منه رحمه الله، منه مدظله العالي» جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ١٣٤١ .

٥٢

تحفه شاهي

(١٥٥٠٢)

مانند قبل . از برگ اول به بعد اوراق باب اول تا اوائل باب ٨ (وقف) افتاده و ناقص است.

كاغذ حنايي آهار مهره روشن، ٦ برگ، اندازه: ١٩*١٣/٤ س. م .خط نستعليق خوش ١٨ سطري، تاريخ تحرير: ١٩ جمادي الاخر ٩٥٦ در مشهد مقدس رضوي، عناوين به شنگرف، ظهر برگ اول يادداشت وقف خانم سلطانم صفوي كتابت شده وصدر همان برگ آمده است.« رساله ملاي والدي »، جلد مقوا با روكش پارچه، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي، از جمله كتب بازيافتي است.

٥٣

تحفه شاهي

(١٥٥٠٠)

مانند قبل . موجودي نسخه: از اول تا اواخر باب پنجم .

انجام موجود : « اما ساكن عارض غير مشدد مثل و الليل »

كاغذ نباتي آهار مهره رطوبت رسيده، ٧ برگ، اندازه: ١٨/٥*١٢/٥ س. م . خط نسخ ٢١ و ١٨ سطري، عناوين به شنگرف، برخي اوراق معلق به حاشيه: نسخ مصّحح، ظهر برگ اول يادداشت وقف مورّخ ٢ رجب ١١٦٦ آقا زين العابدين خادم اصفهاني موجود است، جلد مقوا با روكش پارچه، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي، از كتب و رسالات بازيافتي است.

٥٤

تحفه شاهي

(١١٩٠٥)

فارسي، مكرّر ٤٨ . مؤلّف : محمّد طاهر (بن محمد حسين نجفي) شيرازي قمي متوفي ١٠٩٨ ه.ق.

در قم . وي از جمله مشايخ علّامه مجلسي و شيخ حر عاملي و شيخ الاسلام و امام جمعه شهر قم و صاحب ردّ و نقد بر آراء فلاسفه و عرفا بود[1] .
رساله مختصري است در شناخت قرائت احسن از ميان قرائتها كه به ترتيب سورهاي قرآن مجيد موارد اختلافي را مشخص و علي رغم آنكه عموماً قرائت حفص[2] را ترجيح كلي داده و آنرا انتخاب كرده اما در موارد لزوم مواضع ضعف آنرا متذكر شده است. وي رساله را مصدَّر كرده به يك مقدمه در بيان علت تأليف و تسميه و اهداء به شاه سليمان صفوي (١١٠٥ ــ ١٠٧٧ق.) و يك خاتمه در معرفي اسامي قراء عشرة اهل سنت و جماعت . جهت معرفي بيشتر رساله يك سوره را به عينه نقل مي كنيم: « سوره التكوير سعّرت حفص و نافع بتشديد عين خوانده اند و باقي قراء بتخفيف عين قراءت نموده اند و اين احسن است» .

آغاز: « الحمدلله الذي بعث محمداً صلّي الله عليه و آله بشيراً و نذيراً و انزل عليه القران سراجاً منيرا »

انجام:«سيم ايشان خلف واسطي است ودو راويش اسحق وراق و ادريس حداد است»

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ١٥ برگ، اندازه: ١٧*١١ س.م . خط نستعليق نسبتاً خوش ١٥ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ١٢ ق. عناوين به سرخي جلد تيماج خرمايي، نسخه ضميمه شماره ١١٩٠٤ كتابخانه است. وقفي محمد وجداني در اسفند ١٣٥٩ .

٥٥

تحفة القاري

(٢٨٤٥٢)

١ــ ر.ك.به: الروضة النضرة، ٣٠٢ و فهرست كتب خطي كتابخانة مركزي آستان قدس : ٩٤/٤

٢ ــ حفص بن سليمان بن مغيره اسدي كوفي مشهور به ابوعمرو (٩٠ در كوفه ــ ١٩٠ق. در همان شهر). وي يكي از دو راوي عاصم كوفي است كه طريق او بيشتر در ايران مرسوم است.

فارسي، مؤلّف به ضبط نسخه هاي موجود : حيدر محمد فارسي و به ضبط فهرست نسخه هاي خطي فارسي ج۱/۸۳ : محمدبن حيدر قاري . وي از قاريان اماميه قرن ۱۱ ه.ق. مجاور روضه رضيّه [حضرت رضا عليه السلام] بوده است. رساله، مختصر جامعي است در بيان بعضي از قواعد علم تجويد قرآن مجيد مرتب بر يك مقدمه: « در بيان فضيلت [تلاوت] قرآن» و دوازده باب و يك خاتمه به شرح زير:

[« بيان اسامي قراء سبعه، دانستن دندانها، مخارج حروف، صفات حروف، بيان تفخيم و ترقيق، بيان هاء كنايه، بيان مدّ وقصر، ادغام، بيان نون ساكنه و تنوين، بيان وقف، بيان استعاذه، بيان بسمله، خاتمه در بيان لحن و اقسام آن» .

آغاز: « حمد و سپاس و شكر بيقياس واجب الوجودي را سزاست... فقير بي بضاعت خاك قدم زوار **روضة** رضيّة عرش درجه حيدر محمد قاري » .

انجام: « و در حجت ان كوشيده باشد و خدمت علما كرده باشد »

ضميمه: ضمن چهار برگ

۱ـ قطعه فارسي در بيان رموزات قراء سبعه با آغاز:
« رقم قاريان خوش الحان ـ اينچنين وضع كرده اند عيان»

۲ـ رساله في التجويد

عربي، رساله بسيار موجز و مختصري است در چهارده فصل در مباحث : « في الاظهار،في الاخفاء، في القلب، اذا لقيت الميم الساكنه الباء،في الادغام، في الادغام بلاغنه، في الادغام المثلين، في الادغام من المتقاربين، في تفخيم الراي، في ترقيق اللام، في هاء الضمير، في القلقه خمسه ۱ حرف، في تفخيم الحروف المستعليه، في المد و حروف المد »

آغاز: « بسمله، حمدله، اما بعد فهذا رسالة يتعلق بالتجويد فصل في الاظهار »

انجام: « خوف و صيف و شئ و ما اشبه ذلك و الله اعلم بالصواب تمت الكتاب »

كاغذ گُل بهي و نباتي آهار مهره كشميري، جمعاً ١٤ برگ، اندازه: ١١/٤*٢١/٤ س. م .خط نستعليق خوب ١٤ سطري، كاتب:معظم، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١١٠٢ ق. جلد تيماج سبز،وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٨١ .

٥٦

تحفة القاري

(ض ١٣٥١٤)

مانند قبل .

انجام: «و خدمت علما كرده باشد خدايتعالي همه كس را از عيوب ظاهري و باطني نگاه دارد».

كاغذ حنايي آهاري فرنگي، از برگ ٨١ تا ٩١، اندازه: ١٥*٢١ س. م . خط نسخ ١٩ سطري، كاتب:علي بن حاجي رحيم نيّري [١]، تاريخ تحرير: صفر ١٢٥٠ در قريه تركالكي اطراف شوشتر، برخي اوراق معلق به حاشيه توضيحي، جلد تيماج مشكي اسقاطي، خريداري آستان قدس در آذر ١٣٦٢ .

٥٧

تحفة القاري

(٢٨٩٠٠/١)

مانند قبل .موجودي نسخه: از اواسط باب هفتم ــ بيان مّد و قصرــ تا آخر.

آغاز موجود : « مثل قال لهم و مانند ان در قراءت ابي عمر و در ادغام سه وجه از براي وي جايز باشد ... باب هشتم در بيان ادغام »

كاغذ حنايي و گُل بهي آهار مهره كشميري رطوبت رسيده، ٦ برگ، اندازه: ١٠/٦*١٨/٢ س. م .خط نستعليق خوب ١٤ سطري، تاريخ تحرير: ١٠٩٩ ق. عناوين به شنگرف، اوراق معلق به حاشيه مشتمل بر فوائدي در تجويد، خريداري آستان قدس رضوي در اسفند ١٣٨١ .

١ــ به ضبط يادداشت الصاقي به شناسنامه به قلم روانشاد حضرت استاد كاظم مدير شانه چي(ره)، كاتب نسخه: ملا علي فرزند حاجي رحيم نيّري شوشتري نياي ملا فتح الله وفايي، شاعر مشهور است.

٥٨

تحفة القراء

(٣٠٣٨)

فارسي، مؤلّف: ملامصطفي (بن ابراهيم) قاري ــ ترجمه اش ضمن ارشاد القاري گذشت ــ كتاب مفصّلي است در آداب تصحيح تلاوت قرآن براساس قرائت امام القراء عاصم بن ابي النجود كوفي (١٢٨ ــ ٧٦ ق.) شاگرد با واسطه اميرمؤمنان حضرت علي عليه السلام مرتب بر مقدمه اي در فضيلت تلاوت قرآن و دوازده باب: مخارج حروف، صفات حروف، حروف مرقعه و مفخمه، احكام نون ساكنه و تنوين، ادغام، هاي كنايه، حروف مدّ، اعوذ بالله گفتن، احكام وقف، رسم الخط، اختلاف راويان عاصم و كيفيت وقف، اختلاف قراء سبعه. تاريخ ختم تاليف: ١٠٦٧ ق. بنام شاه عباس ثاني (١٠٧٧ ــ ١٠٤٢ ق.) در حرم مكرّم پيامبر اكرم (ص). شروع تاليف در حرم مكه مكرمه بوده است. كتاب به سال ١٣٠٢ ق. در بمبئي چاپ شده است.

آغاز: «بسمله، حمد بيحد و ثناي بيعدد حضرت قادري و حكيمي را سزد»

انجام: «و از ان انتفاع برند و ذخيره باشد از براي يوم لاينفع مال و لابنون الا من اتي الله بقلب سليم و اگر نه مطلبي ديگر در نظر نبود ... علي سيدنا المرسلين محمد واله المعصومين».

ضميمه: ضمن يك برگ آخر نسخه: **دوازده امام** يا تحيات شيخ لطف الله ميسي با آغاز: «بسمله، الهي بحق الهاشمي محمد حبيبك طه شافع العراصاتي» ــ نسخه ديگري از دوازده امام ميسي ضميمه شماره ١٩٤٨٥ كتابخانه موجود است.

كاغذ بنائي آهار مهره، ٧٦ برگ، اندازه: ٥/ ١٨ × ١٣س. م. خط نستعليق ١٥ سطري، كاتب: محبت تفنگچي كرماني، تاريخ تحرير: ١٠٨٨ ق. عناوين به شنگرف، نسخه مصحّح، برگ اول و دوم صدمه ديده و وصالي شده. جلد

مقوا با روکش پارچه، وقفي سيدمحمد بن محمود شوشتري در ۱۳۰۹ ق.

٥٩

تحفة القراء

(٢٢١٧٠)

مانند قبل .

ضمايم:

۱ ــ **وقوف القران** (در حرف واو فهرست حاضر بيايد)

۲ ــ رساله در احوال راويان و سند قرائت عاصم

فارسي، از همو . رساله مختصري است در پنج فصل که در مجاورت مکه مکرمه به صورت تکملة « **تحفة** القراء » نگاشته است. « فصل اول در بيان احوال عاصم، دويم در بيان احوال راويان عاصم، سيم در بيان سند قرائت عاصم، چهارم در بيان سند قرائت فقير[1]، پنجم در بيان سند قراءت استاد فقير»

۱ــ مؤلف ضمن فصل چهارم شرح حال مفصل خويش را نگاشته که جهت مزيد اطلاع بعينه نقل مي گردد : «اين فقيرحقير کثيرالتقصير المذنب المحتاج الي عفو ربه الباري ابن ابراهيم مصطفي القاري که مؤلف اين مختصر است مولود از توابع تبريز است و والد اسمش محمد ابراهيم و قرآن را ابتدا نزد پدر خوانده ام و لله الحمد که در سن بيست سالگي مجاور روضة متبرکه امام الثقلين مقتداي دارين اعني علي ابن موسي الرضا عليه افضل التحيه و الثنا روزي شده و از ابتداي مجاورت تا زمان تاريخ اين مختصر که سنة هزار و شصت و هفت است قريب بچهل سال پيش بود که باين عطية عظمي و اين موهبة کبري مستعد و مفوض گرديده و در آن استان ملائک پاسبان بسر مي برد و خود را امروز از جمله تراب اقدام مبارك لزوم خدام با احترام و زوّار با وقارآن عتبه طيبه مي شمرد اميد که فردا نيز اين ذره بي اعتبار و اين قطره بيمقدار را از جمله محبّان و مواليان آن آفتاب عالمتاب و آن درّ درياي علم و حلم دانسته و با ايشان که شفيعان روز محشرانند محشور گردانند بحق محمد و آل محمد و در سنة هزار و سي بود که در آن روضه متبرکه خواندم قرانرا از اول تا آخر بقراءت عاصم بر دو روايت براستاد کامل و قاري صاحب تامل ــ زين القرا و تاج العظماء حافظ روضة علي بن موسي الرضا عليه افضل التحية و الثناء الواصل الي جوار رحمة الله الملك الباري استادم حاجي محمد رضاي قاري سبزواري تعمده الله رضوانه و غفرانه اسکنه

تاريخ ختم تاليف : ١٠٦٧ ق. در مكه مكرمه. كاتب برگ آخر را استنساخ نكرده است. عين رساله به عنوان تتمه از باب سيم « ارشاد القاري » مؤلّف آمده است.

آغاز: « بسمله، حمدله، اما بعد بدان ايدك، الله تعالي في الدارين كه اين مختصري است ملحق برساله تحفه القراء »

انجام موجود : «و او گفت خوانده ام بر ابو».

كاغذ نخودي آهاري، با ضمايم ٧٥ برگ، اندازه: ٢٦ × ١٧ س. م . خط نستعليق ١٩ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١٢٥١ ق. در لكهنو، عناوين به سرخي، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ١٣٧٤ .

٦٠

الي بحبوحة جنانه استاد مولّف، محمد قاري سبزواري صاحب منظومه **تحفة** المحسنين در جواب حرز الاماني در١٠٥٥ ق. بدار بقا شتافت و در پائين پاي حضرت مدفون گشت، ر. ك . به فصل پنجم همين رساله ــ و همچنين در همان آستان بهشت نشان نيز قران را من اوله الي اخره بقراءت عاصم بالتمام از آن استاد مغفور مبرور شنيدم بعداز چند سال ديگر از الطاف ايزدي و عنايات لم يزلي بشرف زيارت حرم محترم الهي و زيارت حرم مكرم حضرت رسالت پناهي مشرف شد و سه مرتبه مجاورة مكه معظمه زاد الله شرفا و تعظيما روزي گرديد و در حين مجاورة ثاني در مسجد الحرام قرآنرا بقرائت عاصم بر شيخ اسمعيل قاري خواند و از او نيز شنيد و ايضاً سه مرتبه بعتبه بوسي عتبات عاليات رفيع الدرجات مشرف گرديده و همچنين به هر يك از اماكن شريفه و مواقف لطيفه كه مي رسيد قران را از قراء عرب و عجم مي شنيد تا قريب سي سال از علم قرائت سعي نمود و بسياري از قراء عرب و عجم را ملازمت كرد و از هر يك بهره و نصيبي فرا مي نمود و الحال كه تاريخ اين مختصرست عمر اين داعي حقيقي شصت رسيده » .

تحفة القراء

(٢١٢٩٦)

مانند قبل .

كاغذ شكري آهار مهره، ٥٧ برگ، اندازه: ٢١ × ١٢ س. م. خط نستعليق مخلوط به شكسته، ١٥ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ١٢ ق. نسخه مصحّح و مقابله شده، عناوين به سرخي، جلد تيماج دارچيني، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٧٣ . نسخه در ربيع الثاني ١٣٩٣ به مصطفي حسيني خوانساري منتقل شده است.

٦١

تحفة القراء

(١٨٣٢٤)

مانند قبل .

ضميمه: ضمن يك برگ آخر نسخه: فوايد قرآنيه به صورت سوال و جواب كه به جهت فايده آن به عينه نقل مي گردد.«اگر پرسند جان قران و حصار قرآن... چيست الجواب فقها گفته اند كه هر كه اين سؤال را جواب نداند قرآن خواندن او نيكو نيست بدانكه جان قرآن آدمي است كه او را تلاوت ميكند و حصار قران آية الكرسي است و مادر قرآن فاتحة الكتاب است و دل قرآن يس است و چراغ قران تبارك الذي و عروس قران الرحمن علم القران و زبان قرآن انعام است. و نقل قران قل هو الله احد است و سرّ قرآن بسم الله است و تاج قرآن مدّ و بار قرآن اعراب و تشديد است و منزل قران وقف است كه آنجا مي ايستند و در تفسير بيضاء برآورده جمله قران صدو چهارده سوره است و شش هزار و دويست سي چهار آيه است و بعضي بيشتر گفته اند و بروايت شامي و كوفي و مدني و غيره و بعضي گفته اند كه آيتهاي قران خوب و دلكش است « ششهزار و شش صدو شش است و از اين جمله يكهزار و شش صد در

قصص انبیاء است و یکهزار در وحدانیت باري تعالي است و یکهزار و دویست در شرایط ایمان است و یکهزار در بیان سلوك سلاطین است که با رعایا چگونه حکم کنند و دویست آیه در داروهاست
و دویست آیه در بیع وشراست و صد آیه در توبه عاصیا نست که چگونه توبه کنند
و هفتادآیه براي غازیانست و پنجاه آیه براي شرایط حج و عمره است و ششصد و نود و چهارآیه براي شرایط زن خواستن و طلاق دادن و دایه گرفتن است ».

كاغذ نباتي آهار مهره فرنگي، از برگ ٦٢ تا ٩٩، اندازه: ٢٠ × ٥/ ١٣ س . م. خط نستعليق خفي مخلوط به نسخ ٢١ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم ١٢٤٩ ق. و آخر نسخه به قلم مغاير ١٢٨٦ ق، عناوين به سرخي، نسخه ضميمه حسنيه به شماره ١٨٣١٩ كتابخانه است. وقفي مهرداد بوستاني در ١٣٧٠ شمسي.

٦٢

تحفة القراء

(١٣٢٥٨)

مانند قبل . برگ اول نسخه افتاده و ناقص است.

آغاز موجود : مقربان بارگاه يقين و راهنمايان دين مبين.. اما بعد »

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ١٠٠ برگ، اندازه: ٥/ ١٩ × ٥ / ١٢ س. م. خط نسخ ١٥ سطري، كاتب:آقا محمد بن خان محمد، تاريخ تحرير: ١٠٨٨ ق. در شهر گنجه، عناوين به سرخي، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ١٣٦٢ .

٦٣

تحفة القراء

(١٣٧٤٠)

مانند قبل . موجودي نسخه: از ابتدا تا اواخر باب يازدهم

انجام موجود : «اليوم در سوره نون كلمه يوم »

ضمايم :

صدر نسخه ضمن ۳ برگ : فوايد لغوي

ذيل نسخه :

۱ ـ **أجوبة المسائل** (رساله عملي)فارسي، انتخاب از رسالة عملية ميرزا محمد حسن شيرازي توسط شيخ فضل الله نوري .

۲ ـ **ادعيه و احراز** (۸ برگ)

۳ ـ **برخي فتاواي ميرزاي شيرازي،** جامع: سيد حسين ترك مشهور به مسئله گو .

آغاز نسخه: « كلك قلم صحايف جمع صفحه ابداع ظهور »

انجام نسخه: « فهم ركوع سجود و تسبيحات اربع و هم ترتيب يعني نيت كردي »

كاغذ نخودي فرنگي، ۹۵ برگ، اندازه: ۱۷/٦ × ۱۰/۸ س.م. خط مختلف الخط و السطر، كاتب اجوبة المسائل: غلامحسين خوانساري در غره صفر ۱۳۰۸، تيماج عنابي، وقفي ما شاءالله سليم پور در مرداد ۱۳٦۳.

٦٤

تحفة المحسنين

(۱٦۹۹۹)

فارسي، مؤلّف : محمدرضا بن محبعلي حافظ قاري سبزواري متوفي ۱۰۵۵ ق. وي استاد ملا مصطفي قاري تبريزي مشهدي مؤلّف ارشاد القاري ـ مذكور در فهرست حاضرـ بوده است. رسالة جامع و مختصري است در قواعد علم تجويد كه جهت ميرزا محمد حسن رضوي متولي بنام شاه عباس دوم (۱۰۷۷ ـ ۱۰۵۲ ق.) در يك شمامه و دوازده رايحه و يك شريطه به شرح زير:

« شمامه قال رسول الله (ص) يا سلمان عليك بقراءة القران، رايحه اول بدانكه اول چيزي كه دانستن ان اهم است و بمنزله وضو است جهت اداي فرايض دانستن مخارج

و صفات حروف است، ثانیه در صفات حروف، ثالثه در بیان اقسام مدات و طول و قصر، رابعه در ادغام، خامسه در بیان احکام تنوین و نون ساکنه، سادسه در احکام راءات، سابعه در بیان قواعد مقرره در هاء کنایه، ثامنه در بیان وقف، تاسعه در استعاذه و بسمله، عاشره در مستحسنات قرائت و ضابطه آن، احدي عشر از جمله معایب بیست عیب اثني عشر در نکات متفرقه، شریطه در لحن نگاشته شده است.
تاریخ تالیف: جمعه محرم الحرام ۱۰۵۳ .

آغاز: « بسمله، اي رب مهیمن عزیز محسن ــ هم خالق انساني و هم رازق جن .... نسئلك الاعانة حتي نسلك بتوفیقك الصراط المستقیم »

انجام: « بهمین چند قاعده و ضابطه اکتفا مینماید .... **تحفة** المحسنین بگو تاریخ هوالاول و الاخر و الظاهر و الباطن و هم بکل شي علیم »

کاغذ نخودي آهاري فرنگي، از برگ ۱ تا ۲۷، اندازه: ۱۷ × ۱۰/۸ س.م. خط نسخ ۱۴ سطري، کاتب علي الاحتمال: فرج الله بن زین العابدین ایرواني، تاریخ تحریر: ربیع الاول ۱۲۹۶، جدول بندي اوراق به سرنج و مشکي، به ضبط ظهر برگ اول نسخه توسط محمد علي اخوان در دهم ربیع الثاني ۱۳۷۹ وقف مدرسه میرزا جعفر شده، جلد تیماج دارچیني، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي به کتابخانهٔ مرکزي آستان قدس رضوي در ۱۳٦۸ شمسي.

ترجمه مقدمه جزریه

ر. ك . به:

فوائد الفوائد

٦٥

التشجیرات

(ض ۱۲۰٤٦)

عربي. مؤلّف و کاتب: میرزا زین العابدین بن محمدعلي (بن محمد ابراهیم بن مرتضي بن عبدالمطلب بن محمدرحیم بن محمد جعفر بن مولانا محمد باقر شریف) سبزواري. وي از قاریان نیمهٔ دوم قرن سیزدهم هـ . ق. و از احفاد محقق سبزواري متوفي ۱۰۹۰ ق. رساله مختصري است به

صورت مشجر در اصول علم قرائت به مذهب عاصم بن ابي النجود كوفي كه بعد از نگارش دو كتاب ديگرش به نامهاي: «تذكرة القراء» و «فوايد التجويد» در دوازده باب و يك خاتمه به شرح زير نگاشته است:

«باب الاول في الاضراس، الثاني في مخارج الحروف، الثالث في صفات الحروف، الرابع في تفخيم اللامات و الراءت و ترقيقها، ٥ في احكام النون الساكنه و التنوين عند حروف الهجاء، ٦ في احكام الميم الساكنه عند حروف الهجاء، ٧ في احكام الادغام و هو علي ضربين كبير و صغير، ٨ في بيان ادغام لام التعريف و اظهارها عند حروف الهجاء، ٩ در بيان احكام هاء الكنايه، ١٠ في المّد و القصر، ١١ في احكام الوقف و اقسامه و انواعه، ١٢ في التعوذ و البسمله، خاتمه في ذكر التكبير في قرائة ابن كثير» تاريخ شروع تأليف: جمعه ٢٧ جمادي الاول ١٢٦٧، و ختم تأليف: دوم جمادي الاخر همان سال.

ترجمة رساله توسط مؤلف ــ به امر سيّد اسدالله بن حجة الاسلام اصفهاني ــ با عنوان «مشجر» في التجويد بارها به همراه قران رحلي از جمله سال ١٢٨٦ ق. چاپ سنگي شده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله المتوحد بالعظمة و الجلال المتفرد بالقدرة و الكمال.»

انجام: «والّلام في الله اكبر و يسقط الهمزه عند الوصل.»

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ١٠ برگ، اندازه: ٢١/٥ × ١٥ س. م. خط نستعليق مخلوط به شكسته، مختلف السطر بصورت مشجر، تاريخ تحرير توسط مؤلّف: به شعبان ١٢٦٧، عناوين و خطوط به شنگرف، جلد تيماج عنابي، وقفي سيد جلال الدين تهراني در مرداد ١٣٦١.

٦٦

التقريب (ــ في مختصر النشر)

(۳۰۷۱)

عربي . مؤلّف : شمس الدین محمد بن جزري ـ ترجمه اش ضمن المقدمه الجزریه بیاید ـ کتاب اختصار و تلخیص[۱] کتاب مفصّل « النشر في القراآت العشر » تالیفي دیگر مؤلف و مرتب است بر ابواب مشروح زیر:

«اسماء ائمة القراء العشرة و رواتهم و طرقهم، الاستعاذه ـ البسمله سورة ام القران، الادغام الکبیر، هاء الکنایه، المدّ و القصر، الهمزتین المجتمعین من کلمة، الهمزتین المجتعمین من کلمتین، الهمزالمفرد، نقل حرکت الهمزة الي الساکن قبلها، السّکت قبل الهمز و غیره: وقف همزه و هشام علي الهمز، حروف قربت مخارجها، احکام النون الساکنه و التنوین، الفتح و الامالة و بین اللفظین، امالة هآء التانیث و ما قبلها في الوقف، مذاهبهم في الراآت، اللامات، الوقف علي اواخر الکلم، الوقف علي مرسوم الخط، مذاهبهم في یاآت الاضافه، مذاهبهم في الزواید، فرش الحروف، التکبیر». تاریخ تالیف: ۱۰ محرم ۸۰۴ .

آغاز: «بسمله، قال الشیخ العالم .. الجزري ادام الله ظله علي کافة المسلمین الحمدلله علي التقریب والتیسیر وا شهدُ أن لا اله الاالله وحده لاشریك له.»

انجام: «و ارزقني تلاوته اناء اللیل و اطراف النهار و اجعله بي حجة یا رب العالمین و

۱ـ وي بعد از خطبه آورده است. «فلما کان کتابي نشرالقراات العشر مما عرف قدره ... و عسرتحصیله علي کثیر من الطلاب التمس مني ان اقرّبه و ایسّره و اقتصر علي ما فیه من الخلاف فاختصره لیقل لفظه و یسهل حفظه و یروق رشفه و یهون کشفه نشرا للطیبة و یسرا لکلمتها الطیبه » .

هذا آخر ما تسهل اختصاره من كتاب نشرالقراآت ».

كاغذ حنايي آهار مهره روشن دولت آبادي، ١٠٢ برگ : اندازه ١٨ × ١٢ س .م. خط نستعليق خفي عناوين ثلث به شنگرف، ١٨ سطري، تاريخ تحرير: دهم محرم ٧٧ [بايد ٩٧٧ ق. باشد]، نسخه مصحّح و برخي اوراق معلق به حاشيه، نسخه به مهرهاي ابوالفتح مؤيد الدوله متولي باشي و سعيد انصاري، انا عبد بن عبيد محمد، اوراق جدول بندي بشنگرف، ضمن سه برگ صدر نسخه برخي تعويذات و يادداشت وقف خواجه شيراحمد توني و چند عرض ديد بتاريخهاي ربيع الدول ١١٩٦ ، محرم ١٢٥٠ و ١١٥٤ ق. جلد مقوا با روكش پارچه.

٦٧

التقريب (ــ في مختصر النشر)
(١٥٣٤٢)

مانند قبل . برگ آخر نسخه ناقص .

انجام موجود : «واجعل له لي اماما و نورا و هدي و رحمة اللهم ذكرني منه ما نسيت و علمني منه ما جهلت» .

كاغذ نخودي آهار مهره: ١٥٨ برگ : اندازه: ٦/ ١٨ × ٧/ ١١ س. م.خط نسخ ١٥ سطري، صدر نسخه ضمن ٢ برگ فهرست ابواب كتابت شده و نيز رموز قراء در كتاب را توضيح و مشخص نموده، تاريخ تحرير: اوائل قرن ١١ ق. در ذيل برگ سوم يادداشت وقف محمدتقي بن حسن علي مازندراني به اولاد ذكور در ذيقعده ١٠٩٦ كتابت شده است. نسخه مصحّح، عناوين به سرخي، جلد تيماج خرمايي، وقف حجة الاسلام رسولي در تير ١٣٦٦ .

٦٨

تقويم التجويد
(٢٣٦٤١)

فارسي، مؤلّف و كاتب: محمدرضا بن عبدالمحمد شاه نوري متخلص به پروين (تجويد منظوم مؤلّف در فهرست حاضر معرفي شده است) رسالة مختصري است مشتمل بر خطبه و نام مؤلّف و ده جدول به ترتيب درباره: معرفت حروف

حلقي، معرفت حروف متضاده، معرفت احکام و اقسام مدّ، معرفت مدّ فواتح سور و استعاذه، معرفت تنوین و نون ساکن که به حروف حلق و غیره برسند، **معرفة** هاء کنایه. رساله به نام فتحعلیشاه قاجار معنون گردیده است.

آغاز: « نحمدك يا من اظهر الجميل ... و ملهم الفرقان بجبرئيل و آمره التنزيل و التعليم علم الترتيل علي حبيبك خليل بن الخليل محمد سيد الجزيل »

انجام: « منه اسمه و عليه الله هيچ قرّاء صله نكرده اند »

کاغذ شکري آهار مهره فرنگي، ۹ برگ، اندازه: ۱۵/۵× ۹ س. م . خط نسخ و نستعلیق تحریري، دو برگ اول ۸ سطري، اوراق جدول بندي به اکلیل و تحریر مشکي و سرخي و لاجورد و کمندکشي به سیلو و تحریر مشکي، دو صفحة اول هرکدام داراي يك کتیبه ساده زمینه اکلیل و حاشیه تذهیب اکلیل اسلیمي کم کار، صفحه سوم و چهارم در میان جدول، طراحي دهان و دندانها با اکلیل، از صفحه پنجم تا دهم میان جدول اشکال شطرنجي يك در میان زمینه اکلیل و دو صفحه آخر معرفت تنوین و هاء کنایه میان اشکال هندسي کتابت شده است. رساله ضمیمه شماره ۲۳٦۳۵ کتابخانه است، وقفي شکرالله فقیه نیا در آذر ۱۳۷۵ .

٦٩
تقويم اللسان
(ض ۱۵۹٤۲)

فارسي، مؤلف: ابو طالب بن عبدالله رايني کرماني ــ مذکور در فهرست حاضر ضمن رساله تجوید شماره ۱۵۹٤۲ ــ رساله مفصلي است در يك مقدمه و بیست و دو باب و يك خاتمه که به درخواست برخي دوستان ــ که کتاب تقويم اللسان حاج محمد کريم خان کرماني را به دليل زبان عربي آن قادر به مطالعه نبودند ــ نگاشته است: « مقدمه در بیان فضیلت قران و ثواب تلاوت و قرائت آن، باب اول در بیان اختلاف قراء و متابعت نمودن قراء، ۲ در معرفت قراء سبعه و

عشره، ۳ در رموز قراء، ٤ در معرفت قليلي از وجه حکمت احوال حروف، ٥ در نام دندانها، ٦ در مخارج حروف، ۷ در صفات حروف، ۸ در بيان صفات عارضي حروف، ۹ در بيان بعضي از احکام تجويد، ۱۰ در ذکر همزه، ۱۱ در هاء کنايه، ۱۲ در احکام مد و قصر، ۱۳ در احکام وقف و وصل، ١٤ در سکت، ١٥ در رموز قران، ١٦ در رسوم خط، ۱۷ در اماله، ۱۸ در ادغام، ۱۹ در احکام تنوين و نون ساکنه، ۲۰ در بسمله، ۲۱ در اختلافات قراء عشره در سوره فاتحه، ۲۲ در اختلافات قراء عشره در سوره اخلاص، خاتمه در لحن .

تاريخ تأليف در حيات استاد و قبل از ۱۲۷٥ ق.

آغاز: « بسمله الحمدلله الرحمن الذي انزل الفرقان علي عبده تنزيلا و فضله بما اوحي اليه علي جميع الخلق تفضيلا فادي ما افترض عليه و صدع بما انزل عليه ... و بعد چنين گويد اين ذره خاطي بيمقدار »

انجام: «اما اهمال آنست که توجه ندارد ... و قرائت ميکند بزبان تنها نه بدل و خداوند سبحانه ميفرمايد افلا يتدبرون القران، ام علي قلوب اقفالها بل قلوبهم في غمرة من هذا ولهم اعمال من دون ذالك هم لها عاملون ربنا لا تواخذنا ان نسينا او اخطانا و لا تعاملنا و اغفرلنا ما اسلفنا و اعصمنا فيها استقبلنا انك علي کل شي قدير و هذا آخر ما اردنا ذکره والحمدلله علي اتمامه»

کاغذ نخودي فرنگي، از برگ ۹٤ تا ۱۷۹ ، اندازه: ۲/ ۱۷ × ۸/ ۱۰ س. م . خط نسخ خوانا ١٤ سطري، تاريخ تحرير: شنبه ۱۸ ربيع الثاني ۱۲۷٥، جلد تيماجترياکي، واگذاري بنياد مستضعفان تهران در شهريور ۱۳٦۷ .

التیسیر (ــ في القراات السبع)
(۳۰۳٤)

عربي، مؤلّف: ابو عمرو عثمان (بن سعید بن عثمان بن سعید بن داني) اموي مقري حافظ مشهور به « ابن الصیرفي » و «الدّاني» محدّث و متبحر در علم قرآن، مالکي المذهب و مفسّر متولد ۳۷۱ در شهر دانیه اندلس و متوفي ٤٤٤ ﻫ . ق. در همانجا. سفري به مصر و حجاز داشت[۱] . کتابي است در بیان اقوال و نظرات و اختلافات طبق مذاهب قراء سبعه در عناوین « باب » و در برخي ابواب موارد اختلاف را به ترتیب سور قراني ذکر کرده است و آنرا مصدّر نموده به شرح احوال آنان. وي بعد از خطبه در معرفي کتاب نگاشته است. «فانکم سالتموني احسن الله ارشادکم ان اصنف لکم کتاباً مختصراً في مذاهب القراء السبعه بالامصار لیقرب علیکم متناولة و یسهل علیکم حفظه و یخفّ علیکم درسه و یتضمن من الروایات والطرق ما اشتهر و انتشر... فاوّل ما افتتح به کتابي هذا بذکر اسماء القراء و الناقلین عنهم و انسابهم و کناهم و موتهم و بلدانهم و اتصال قرأتهم وتسمیة رجالهم و اتصال قراءتنا نحن بهم ثم اتبع ذلك بذکر مذابهم و اختلافهم کتاب شامل ۲٤ باب است. «باب ذکر اسماء القراء و الناقلین عنهم، باب ذکر رجال هولاء الائمة الذین ادوا الیهم القراءة عن رسول الله، باب ذکر الاسناد الذي ادّي مصنف الّي القراءة عن هولاء الائمة السبعة من الطرق المرسومه، باب ذکر الاستعاذه، باب ذکر التسمیّة، باب ذکر بیان مذهب: ابي عمرو في الادغام الکبیر، باب ذکر المدّ

۱ــ ر.ك. به: فهرست کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي : ۱۹۹/٦ و طبقات القراء .

و القصر،باب ذكر الهمزتين الملاصقين في كلمۀ، باب ذكر الهمزتين من كلمتين، باب ذكر الهمزۀ المفردۀ، ... باب ذكر الاظهار و الادغام للحروف السّواكن، باب ذكر الفتح و الامالۀ .... باب ذكر فرش الحروف سورۀ البقرۀ قرا الحرّميان و ابو عمرو، باب ذكر التكبير في قراءۀ بن كثير» .

آغاز: «بسمله، الحمد لله المتفرد بالدّوام المتطول بالانعام خالق الخلق بقدرته.»

انجام: «فاعلم ذلك موقفاً لطريق الحق و منهاج الصواب و بالله التوفيق. »

ضميمه: ضمن دو برگ صدر نسخه اسامي قراء سبعه و رموز مشهوره بهمراه رُوات آنان كتابت شده.

كاغذ نخودي آهار مهره، ۷۳ برگ، اندازه: ۲۱ × ۵/ ۱۵ س.م. خط نسخ ۱۷ سطري، كاتب و مصحّح : صالح بن فلاح حميداني كعبي، تاريخ تحرير: مفتتح جمادي الاول ۹۱٤ ، نسخه در يكشنبه ۲۷ ربيع الثاني ۹۱۵ توسط عزالدين حسين بن محمد استرآبادي قرائت شده است. عناوين به شنگرف، ظهر برگ اول تملك احمد بن علي حسيني در قرن ۱۱ ق. با مُهر ايشان موجود است و نيز تملك و وقف نسخه توسط واقف در ۱۰٦۷ ق. با مُهر نامبرده. جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق.

۷۱
التيسير
(۳۰۳۵)

مانند قبل .

كاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، ۸۳ برگ، اندازه: ۲۰ × ۱۵ س. م. خط نسخ مختلف السطر،كاتب: حافظ كنوز بن مولانا امير ساكن از شر ماكد [كذ] تاريخ تحرير: ظهر اول ذي الحجه ۹٦۰ . عناوين ابواب به سرخي، نسخه مصحّح ظهر برگ اول تملك ابراهيم بن مهدي قديحي قطيفي و صورت وقف واقف كتابت شده،

جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي عضد الملك در ۱۲۷٦ ق.

۷۲
التیسیر
(۱۳۵۹۱)

مانند قبل . برگ آخر نسخه افتاده است.

انجام موجود : « فامره بذلك و كان آخرون یقولون لااله.»

ضمیمه: ضمن چهار برگ آخر نسخه: دعا ختم كلام الله، مبحث اماله به نقل از مفردة كسايي، رموز وقوف سجاوندي .

كاغذ حنايي آهار مهره، ۱۱۷ برگ، اندازه: ۱۹ × ۱۲ س. م . خط نستعلیق ۱۳ سطري، تاریخ تحریر: قرن ۱۱ ق. عناوین به سرنج، برخي اوراق معلّق به حاشیه تصحیحي و توضیحي و نیز تعلیقه هاي حافظ طاهر اصفهاني . ظهر برگ اول داراي مهر بادامي شكل با سجع محمد ابراهیم حسیني ۱۲۱٤ ، جلد مقوا ، عطف و گوشه ها تیماج تریاكي، خریداري آستان قدس رضوي در آذر ۱۳٦۲ .

۷۳
جمال القراء (ــ و كمال الاقراء)
(۱۷۵۸۰)

عربي، مؤلّف : علم الدین ابوالحسن علي بن محمد بن عبدالصمد سخاوي شافعي متوفي ٦٤۳ ق، كتاب جامع لطیفي است مشتمل بر ۸ رساله وكتاب در مباحث قرائت و تجوید، ناسخ و منسوخ، وقف و ابتدا كه به «جمال القراء» تسمیه نموده است. كتب و رسائل مندرج به ترتیب عبارت است از :

۱ــ **نثر الدّرر** (ــ في ذكر الآیات و السّور.) شامل ترتیب نزول آیات و سوره هاي قرآن تحت عنوان : « ذكر اول ما نزل من القرآن»و نیز اسماء والقاب سور القرآن مي باشد.

آغاز: «اول ما نزل من القران في قول عایشة ».

انجام: « و هذا ایضا مما اجمع المسلمون علي خلافه.»

۲ـ **الافصاح الموجز** (ـ في ايضاح المعجز .)
رساله اي است مختصر در تحدي و ايقان به مثل آيات و سور شريفه قرآن.
آغاز: «بسمله، الافصاح .. لاريب في عجز البلغاء .»
انجام: «و غيرها من فرق الضلال و الله اعلم . »

۳ـ **منازل الاجلال و التنظيم** (ـ في فضايل القران العظيم .) شامل ذكر فضائل آيات و سوره هاي شريفه قرآن به ترتيب سور به همراه ذكر معاني و تأليف قرآن، ذكر حرفهاي هفتگانه، ذكر فضيلت تلاوت قرآن، **تجزية** القرآن: ذكر اصناف الاسداس و غير آن.
آغاز: « روي عن ابي سعيد الخدري قال قال رسول الله صلي الله عليه و سلم يقول الرب عز وجل »
انجام: «عند ذلك مومن و رب الكعبه يا ابا الحسن»

٤ـ **اقوي العدد** (ـ في معرفة اهل العدد.)
رساله اي است شامل بررسي تعداد آيات هر سوره با ذكر اختلاف آراي قراء مدني، مكي، كوفي، بصري و شامي.
آغاز:« عدد الي القران ينقسم الي المدني الاول و المدني الاخر.. سوره فاتحة الكتاب هي سبع آيات بالاتفاق الانهم اختلفوا في الاية السابعة فعدّ الكوفي و المكي بسم الله الرحمن الرحيم آية »
انجام: «تضرعوا و لذلك تطاير و الله اعلم »

٥ ـ **الطود الراسخ** (ـ في المنسوخ و الناسخ .) كتاب مفصلي است در ذكر آيات ناسخ و منسوخ كه به ترتيب سوره هاي قرآن ذكر شده است.
آغاز : « الناسخ هو الخطاب الدال علي ارتفاع الحكم الثابت »

انجام: «و لابد في ذلك من النقل و الله اعلم بالصواب »

۶ـ **مراتب الاصول و غرایب الفصول.** رساله اي است شامل ذكر احوال قراء و ابواب : «الاستعاذه، التسميه، ادغام، امالۀ و قصر و مّد »

آغاز:«بسمله، اللهم وفقني لاتمامه حدثني ابوالمظفر بن فيروز الجوهري رحمه الله قال ثنا ابوالفضل»

انجام: «حملا علي التنبيه في نحو زيدّي واشبه بينهما ظاهر و الله اعلم »

۷ـ **منهاج التوفيق الي معرفۀ التجويدوالتحقيق.** رساله اي است به نظم و نثر در تعريف علم تجويد.

آغاز: « بسمله، التجويد مصدر جود تجويد اذا اتي بالقراءۀ »

انجام: « انه كان يقرا القران في ركعۀ فعل ذلك ثلثين و الله اعلم »

۸ ـ **عليم الاهتدا** (ــ في معرفۀ الوقف و الابتدآء .) رساله مفصلي است در بيان موارد وقف اعم از جايز، لازم و غير آن .

آغاز: «بسمله، و صلي الله علي محمد واله و صحبه اجمعين حدثني الامام ابوالفضل محمد بن يوسف الغزنوي **رحمۀ** الله .... عن ام سلمه قالت كان رسول الله صلي الله عليه و سلم يقطع قراته يقرا الحمدلله رب العالمين»

انجام: « و لا تطردنا عن فرع بابك انك انت الحليم الكريم الروف الرحيم و الحمدلله رب العالمين».

كاغذ حنايي روشن آهار مهره بعضاً كرم خورده وصالي شده، ۲۰۳ برگ، اندازه: ۲ / ۲۱ × ۱۴/۳ س.م. خط نسخ خوب ۲۱ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۱ ق. عناوين به شنگرف، نسخه توسط عبدالسميع سبزواري وقف مدرسه سميعيه مشهد شده است و در سنوات ۱۲۰۰ ، ۱۲۹۷، ۱۲۹۹

ق. و ... عرض ديد شده است. اشعار عرفاني در يك برگ اول وحواشي ٤ برگ اول نسخه استنساخ شده، جلد تيماج مشكي، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي در ١٣٦٨ ش.

٧٤
جميله ارباب المراصد
(٢٤٧٨٣)

عربي، مؤلّف : تقي الدين ابوالعباس ابراهيم بن عمربن ابراهيم بن خليل خليلي شافعي معروف به ابن سراج و جعبري متولد ٦٤٠ ق. در جعبر و ساكن دمشق و متوفي ٧٣٢ ق[١]. كتاب شرحي است تحقيقي و مستند بر قصيده معروف «عقيلة اتراب القصايد» سرودة ابومحمد شاطبي متوفي ٥٩٠ ق.ـ بر اين قصيده شرحي فارسي در فهرست حاضر معرفي شده فراجع[٢] ـ و آن را مصدّر نموده به مقدمه اي در كتابت و رسم الخط زبان عربي و قران شريف مرتب بر سه فصل: « الفصل الاول في البحث علي الكتابة و بيان ثمرتها، الثاني في بيان واضع العربية و كتابتها، الثالث في بيان اصطلاح الناظم رحمه الله في هذا الكتاب استنبطه من نظمه بالسبر و الاستقراء يعصم مراعاته من الزلل» موجودي نسخه: تا شرح باب رسم بنات الياء و الواو و شرح بيت : « حيا و اوحياهم المكي و طيب الي الامام يعري و كل ليس مفتقرا .»

آغاز: « و لانهاية لسرمديتة احمده حمد منقاد لاوامره وزواجره راض بقضاء و قدره... و بعد فلما يس الله تعالي كمال كتاب كنز المعاني في شرح حرز الاماني ... الحمدلله موصولا كما امرا

١ـ طبقات القراء ١ /٢١
٢ـ و نيز ر.ك. به: الدرة الصقيلة في شرح ابيات القصيدة (در فهرست حاضر)

... هذه القصیده من الضرب الاول من البسط الاول »
انجام موجود : «لكم طیب اي بالیا و هو معني قوله و طیب یعزي الي الامام و هو»
كاغذ حنایي روشن آهار مهره آسیب دیده، ۵۹ برگ ، اندازه: ۲۲ × ۱۳ س. م . خط نسخ خوب ۲۱ سطري تاریخ تحریر: اوائل قرن ۱۱ ق. ظهر برگ اول داراي سه مُهر با سجع: « احمد خان فخرالدین شاه ۱۱۸۸ و میر حامد حسین و ... » متن ابیات به شنگرف، جدول بندي اوراق به زر و تحریر مشكي . نسخه فاقد جلد است، اهدایي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷۶ .

۷۵

حجة المنّان (ـ في شرح درة البیان)

(۹۰۹۶)

عربي، علاوه بر فقدان نام ناظم و شارح در نسخة ما نحن فیه نام آنها در مآخذ موجود نیز دیده نشد. امّا چنانچه بعد از خطبه آمده است ناظم و شارح شخص واحدي است و همو به استناد بیت سوم منظومه « عترته الاطهار اكرم عترته ـ و كن لي الهي راحماً و تفضلا» بایستي از قاریان امامیه باشد. به هر حال كتاب شرح توضیحي است بر قصیده ۱۲۸ بیتي با مطلع: «اقول و بالله اعتصمت وعونه ـ طلبت علي ما رمته متحمّلا » در مباحث: ادغام، اظهار، صلة هاء ضمیر، مّد، ترقیق، تفخیم، یاات اضافه، وقف و مخارج حروف.

آغاز: «بسمله، الحمدلله الذي انزل علي عبده قرانا ... اما بعد فاني لما وفقني الله جل اسمه لنظم [القصیده ؟] ... بدرة البیان التمس مني بعض السادة والاخوان ان اشرحها شرحا یكشف غوامضها.»

انجام: «وصل علي المبعوث من آل هاشم ـ آله جمیع الخلق ما سبّح الملا.»

كاغذ نخودي آهاري كشميري برگ اول آسيب ديده و برخي عبارات ناخوانا، ٢٣ برگ، اندازه: ١٦ × ١١ س. م. خط نستعليق خوانا دفتري ١٧ سطري، متن ابيات به شنگرف، كاتب: سيد علي هندي، تاريخ تحرير: جمعه ٢٨ ذيحجه ٢٠٠٣ [كد] بايستي ١٢٠٣ ق. با شد، جلد تيماج عنابي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ١٣٤١.

٧٦

الحجة الواضحه

(٢٤٦٨٠)

عربي، مؤلّف: عبدالخالق (بن عبدالرحمن بن محمد بن نجم الدين) منوفي. وي از قاريان قرن يازدهم قمري اهل سنت و شاگرد ابوحافظ محمد بن قاسم بن اسمعيل بقري و با هفت واسطه اجازه قرائت مؤلّف به ضبط يادداشت برگ آخر نسخه توسط شاگرد مؤلّف ــ محمداسحق ــ به شمس الدين محمد بن جزري مي رسد.

رساله، مختصري است در بيان و اثبات منع خطا در قرائت سوره مباركه فاتحه الكتاب كه ضمن سه بيت شعر بيان شده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي اوردنا... من عباده كتابه فهم... اما بعد فيقول افقر العباد ... ان بعض خلاصة الاحباب و صفوة الاصدقا الانجاب فيطلب مني ما يبطل ما يعتقده بعض الجهلة من ان في سورة ام القرآن جملة من السكت والاختلاس و اسماء الشيطان فنظمت بعون الله عز وجل ما عليه في هذا المقام التعويل في ثلاثه ابيات من قافية المتدارك من ثاني اضرب الطويل ثم شرحتها شرحا لطيفا .»

انجام: « و كاف اياك و امثالهما ... انتهي دهنا قدتمت الحجة الواضحه ... نشر اصح القولة الراحجة .»

کاغذ حنایي آسیب دیده و شکننده، ٥ برگ، اندازه: ۲/ ۲۲ × ۸ / ١٤س.م. خط نستعلیق ۲۲ سطري،کاتب به قرینه ضمایم: عبدالنبي کشمیري، تاریخ تحري: ١١٧٥ق. نسخه ضمیمه شماره ٢٤٦٧٩ کتابخانه است. وقفي مقام معظم رهبري در اسفند ١٣٧٦ .

۷۷

حرز الاماني (ـ و وجه التهاني)
(۳۰۳۹)

عربي، ناظم: امام القراء ابومحمد قاسم بن فیره شاطبي، قاري و مفسّر نیمه دوم قرن٦ ق.ـ ر.ك . به: «عقیله اتراب القصاید» در فهرست حاضر کتاب، منظومه اي است مفصّل و جامع بالغ بر ١١٧٣ بیت در عمدۀ مباحث تجوید و حاوي آراي قراء هفتگانه مشتمل بر ابواب: «الاستعاذه، البسمله، الادغام الکبیر، ادغام الحرفین المتقاربین، هاء الکنایه، الهمزتین من کلمتین، الهمز المفرد، نقل حرکۀ الهمزۀ الي الساکن قبلها، وقف حمزه و هشام علي الهمز، في الاظهار و الادغام، حروف قربت مخارجها، في احکام نون الساکنۀ و التنوین، الفتح و الامالۀ و بین اللفظین، مذاهبهم في الراآت، اللامات، الوقف علي اواخر الکلم، الوقف علي مرسوم الخط، مذاهبهم في یاات الاضافۀ، مذاهبهم في الزواید، فرش الحروف، التکبیر، مخارج الحروف و صفاتها » ترجمه منظومه به فارسي در عنوان «ایجاز المعاني» و شروح آن به عناوین «کنز المعاني» و ... در فهرست حاضر معرفي شده است.

آغاز: « بدات ببسم الله في النظم اولا.»
انجام : «بغیر تناه زرنباً و قرنفلا.»

کاغذ نخودي آهار مهره، ۴۵ برگ، اندازه: ۲۶ × ۱۸ س. م. خط نسخ خوانا معرب، ۱۳ سطري، کاتب به قرينه ضمايم: يوسف بن محمود بن يوسف سعيد، تاريخ تحرير: ۸۳۲ ق. در مدرسه عليه عاليه نيشابور، اجازه روايت شيخ محمد جعفر به عماد الدين علي بن حسن علي قاري در رجب ۱۱۰۷ به خط مجاز در حاشيه برگ آخر کتابت شده با مُهر بادامي شکل مجاز، ظهر برگ اول يادداشتي در مبحث وقف آيات به خط عمادالدين قاري استر آبادي، جلد مقوا با روکش پارچه وقفي نادرشاه در ۱۱۴۵ ق.عناوين به سرنج، برخي اوراق معلق به حاشيه.

۷۸
حرز الاماني
(۲۲۲۲۲)

مانند قبل . نسخه کامل است.

کاغذ حنايي آهار مهره صدمه ديده و رطوبت رسيده، ۷۰ برگ، اندازه: ۲۲ × ۱۷ س.م. خط نسخ شبيه به رقاع معرب ، ۹ سطري،کاتب : احمد بن جلال بن ابراهيم بن علا بن عمر ، تاريخ تحرير: ۲۹ ذيقعده ۸۹۱ ق.رباعي خاتمه کاتب: «فلك تا هست او را نيست کاري بجز کردي جدا ياري زياري، شود روزي که من هم خاك گردم بماند اين خط از من يادگاري ». اوراق معلّق به حاشيه توضيحي و لغوي، عناوين بخط ثلث به شنگرف، برخي اوراق جدول بندي بشنگرف ، برگ اول نونويس ، نسخه ضميمه «قواعد القرآن» به شماره ۲۲۲۲۱ کتابخانه است، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷۴ .

۷۹
حرز الاماني
(۳۰۴۰)

مانند قبل. نسخه کامل است.

کاغذ نخودي آهار مهره روشن سمرقندي، ٤٣ برگ، اندازه: ۸ × ۵ / ۱۲س. م. خط نسخ خوب معرب و ساده، ۱۵ سطري، تاريخ تحرير: سه شنبه ۱۵ رجب ۹۲۹ ق. نسخه با يك واسطه با نسخهٔ مؤلِّف مقابله شده، عناوين به خط ثلث به سرنج، ظهر برگ اول يك جدول شامل ذكر علامات قراء سبعه و صوت وقف اسدالله ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق. وچندين عرض ديد در تواريخ ۱۱۵٤ عبدالحي رضوي،۱۱۹٦، ۱۲۵۰، ۱۲٦٦، ۱۲۷٦ ق. جلد مقوا با روكش پارچه.

۸۰

حرز الاماني
(ض ۱۳۲۲۰)

مانند قبل . چهار برگ اول نسخه ناقص وازاواسط باب البسمله را دارد.

آغاز موجود : «و لانص كلاحب وجه ذكرته .»

کاغذ نخودي آهار مهره، از برگ ۱۱ تا ۱۰۱، اندازه: ۳ / ۱۸ × ۵ / ۱۲ س. م. خط نستعليق خوب بعضاً معرب، ٦ سطري، كاتب: بايزيد[كذ، سائيده شده]، تاريخ تحرير: ربيع الاخر ۹۷۵ در مشهد رضوي، نسخه توسط شخصي به نام وصالي قرائت و تصحيح شده، اوراق معلق به حاشيه، عناوين به سرنج، جلد تيماج ضربي، خريداري در آبان ۱۳٦۲ .

۸۱

حرز الاماني
(۱۹۵۵۰)

مانند قبل . نسخه كامل است.

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، ۹۰ برگ ، اندازه ۱۸ × ۵ / ۱۳ س. م . خط نسخ خوب معرب ، ۷ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۰ ق. عناوين به خط ثلث به شنگرف ، جلد تيماج خرمايي، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳ .

۸۲

حرز الاماني
(۱۲۷۰٦)

مانند قبل.نسخه كامل است. ده بيت بر نسخه هاي ديگر از آخر منظومه زياده دارد.

انجام نسخه:« احدت كقطب للشديده مثلا»

كاغذ نخودي آهاري،۱۱٤ برگ، اندازه: ۱۱× ۱۷/۵ س. م. خط نسخ ۵ سطري، كاتب: اسدالله بن عبدالباقي كاشاني بروجردي، تاريخ تحرير: دوشنبه ۱٦ رمضان ۱۲٦٦، عناوين به سرخي، اوراق اول نسخه معلق به حاشيه، جلد تيماج خرمايي، وقفي حسيني استوان در آبان ۱۳٤۸ .

۸۳

حرز الاماني
(۹۲۳٦)

مانند قبل، نسخه كامل است.

كاغذ نخودي و شكري آهاري، ٤٦ برگ، اندازه: ۱۷ × ۱۱ س.م. خط نسخ ۱۳ سطري، كاتب : محمد الحسيني، تاريخ تحرير: ذيقعده ۱۲۸۵ ، جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳٤۱ .

۸٤

حرز الاماني
(۱۹٤۱۹)

مانند قبل، نسخه كامل است.

كاغذ شكري آهار مهره فرنگي، ۱۱۸ برگ، اندازه: ۱۸ × ۵ / ۱۱ س .م . خط نسخ، ۵ سطري، كاتب: ميرزا محمود موسوي امام جمعه خلف ميرزا سيد محمد توني، تاريخ تحرير: يكشنبه غره ي شهر محرم قرن ۱۳ ق. ضمن ۲ برگ آخر نسخه برخي اشعار شيخ مصلح الدين سعدي و صدر نسخه اشعاري از قدسي توني ـ الاصل دام ظله و ديگران ، عناوين به سرخي، جلد تيماج مشكي، وقفي سيد خليل الله امام جمعه قدسي نيا در خرداد ۱۳۷٤ .

۸۵

حرز الاماني
(۱۹٦۳۹)

مانند قبل. كاتب نسخه را تمام نكرده است.

انجام موجود : «كما نزل الحسني من اسمائنا العلا.»

كاغذ نباتي آهار مهره فرنگي، ۱۹۵ برگ ، اندازه: ۵ / ۱۷ × ۱۰ س. م. خط نسخ خوش دفتري و مورب ٦ سطري، تاريخ تحرير: قرن

۱۳ ق. عناوین به سرخي، برخي اوراق معلّق به حاشیه. به خط نستعلیق خفي مخلوط به شکسته خوش. نسخه در ۱۳۷٤ ق. در تملك مصطفي صفایي خوانساري بوده، جلد تیماج مشکي، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳ .

۸٦

الحواشي المفهمه
(۱٦٦۷٦)

عربي، مکرر ٥٦ . مؤلّف ابوبکر احمدبن محمد بن محمد بن جزري شافعي (متولد شب آدینه ۱۷ رمضان ۷۸۰ در دمشق ـ متوفي اندکي بعد از ۸۳۳ ق. در همانجا) ـ ر.ك . به: فهرست کتابخانه،٦ / ۱٦۲ ـ کتاب شرحي است توضیحي بر منظومة پدرش، شمس الدین جزري موسوم به « المقدمه الجزریه» که به هنگام حیات وي نگاشته و در انتها، فصلي در آداب قرائت و قاري قلمي نموده است. تاریخ ختم شرح به ضبط این نسخه: پنجشنبه غره رمضان ۸۰٦ .کتاب به چاپ رسیده است.

آغاز: «بسمله، الحمدلله المتعالي في جلال قدسه.. و قد سالني بعض اخواني من الطلبه ان اعلق علیها شرحا یحلّ الفاظها و عباراتها و یوضح معانیها و اشاراتها .... یقول راجي عفو رب سامع .. القول یعم المفرد. »

انجام: «واتضرع الیه سبحانه ان یرزقنا التوفیق في الاقوال والافعال للصواب انه الکریم الوهاب . »

کاغذ شکري آهار مهره فرنگي، ٦٥ برگ ، اندازه: ۲۱ × ٥ / ۱٥ س. م. خط نسخ خوب، ۱٤ سطري، تاریخ تحریر: ظهر شنبه ۲۷ ربیع الثاني ۱۱٤٥، متن مقدمه جزري به شنگرف. نسخه مصحّح، جلد تیماج مشکي مندرس، وقفي سیدضیاء الدین تقوي بهبهاني در دي ۱۳٦۷ .

۸۷

الحواشي المفهمه
(۳۰٤۱)

مانند قبل . نسخه کامل است.

انجام: «استانف الاستعاذه عاد الي التلاوة و الحمدلله او لا و آخرا و ظاهراً و باطنا و في الاول و الاخرة والصلوة والسلام علي السيد المختار.»

كاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، ۷۳ برگ، اندازه: ۱۸ × ۱۳ س.م. خط نستعليق خوب ۱۴ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. عبارات متن منظومه با خط كشي سرخ مشخص شده، نسخه مصحّح، جلد مقوا با روكش پارچه زرد، وقفي امير جبرئيل در ۱۰۳۷ ق. صدر نسخه ضمن ۲ صفحه صورت يمين مغلظه به نقل از خط شيخ محقق كركي عاملي با يك واسطه كتابت شده است.

۸۸

الحواشي المفهمه

(۹۹۷٤)

مانند قبل . نسخه كامل است.

خط نسخ خوب ۱۲ سطري، كاتب : ملااحمد بن ملامحمد تقي دارابي، تاريخ تحرير: جمعه ۱۷ ذيقعده (ربيع الثاني) ۱۲٤۷ ، كاغذ شكري آهار مهره فرنگي، ۱۱۰ برگ، اندازه: ۲۱ * ۱۵ س.م . متن مقدمه جزري با خط كشي سرخ مشخص شده، جلد تيماج مشكي، وقفي شمس الدين جزايري در شهريور ۱۳٤۸.

۸۹

الحواشي المفهمه

(۱۳٦۹٥)

مانند قبل، نسخه كامل است.

كاغذ نخودي آهاري فرنگي، از برگ ۱ تا ٥۱ ، اندازه: ۱۷ × ۸ / ۱۰ س. م. خط نستعليق متن مقدمه جزري به خط نسخ، ۱۷ سطري، كاتب : محمد علي خاكسار، تاريخ تحرير: پنجشنبه ۲٤ شعبان ۱۳۰۱ ، ظهر برگ اول تاريخ سفر عتبات مالك نسخه، محمد جواد طباطبايي تبريزي در رجب ۱۳۳۷ كتابت شده با سجع مُهر بادامي «من كتب مكتبه سيد محمد جواد طباطبايي تبريزي ۱۳٥۱ » . جلد تيماج مشكي ضربي، خريداري آستان قدس رضوي در آذر ۱۳٦۲ .

۹۰

الحواشي المفهمه

(۱۲٤۷۹)

مانند قبل .برگ آخر ناقص .

انجام موجود : «حميد الاعرج رحمه الله قال من قراء القران. »

كاغذ شكري آهار مهره فرنگي، ۲۸ برگ، اندازه: ٥ /۲۰ × ۱٥ س.م . خط نستعليق خوانا ۲۱ سطري، عناوين به شنگرف، كاتب به ضبط قرينه: محمد بن محمود طالقاني، تاريخ تحرير: ۱۷ جمادي الاخر ۹٥۸ در حاير حسيني، نسخه مقابله و تصحيح شده، [تاريخ تحرير نسخه بايستي حدود قرن ۱۲ ق. باشد]، جلد تيماج خرمايي، وقف حسين كي استوان در آبان ۱۳٤۸ .

۹۱

الحواشي المفهمه

(۱۳۲٤٥)

مانند قبل . سه برگ آخر نسخه ناقص .

انجام موجود :« و مراۀ يجري مجري ابن و ابنۀ و حاذر الوقف بكل الحركۀ ... بالضم في رفع و ضم . »

كاغذ نخودي آهار مهره، ۳۸ برگ، اندازه: ۱۲ × ۳ / ۱۸ س. م. خط نسخ و عبارات متن مقدمه جزري به خط نسخ معرب با شنگرف، ۱۹ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. نسخه مصحّح، جلد مقوا باروكش مشمع، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ۱۳٦۲.

۹۲

حيات الفؤاد[۱]

(۲٤۱٦۱)

---

۱ ـ عنوان رساله در فهرست كتابخانه مجلس ۳ / ۷ براساس نسخه محرَّر ۱۱۱۷ ق.حيات القلوب ثبت و ضبط گرديده و بالتبع در كتاب الذريعه ۷ / ۱۲۲ و فهرست نسخه هاي خطي فارسي ۱ / ۸۷ همين عنوان انتخاب شده است و در كتاب اخير ، مؤلّف از قاريان قرن۱۲ هـ .ق. دانسته شده است و حال آنكه نسخه ما نحن فيه محرَّر ۱۰۱۹ ق. است.فتامل

فارسي، مؤلّف : محمد بن حسنعلي كوساري [= كوهساري صح] ملقب به علي قاري ــ ر.ك . به: «بحرالنور» در فهرست حاضر ــ رساله اي مختصر و مفيد در اصول علم قرائت و تجويد چنانچه بعد از خطبه و نام مؤلّف در معرفي رساله و علت تاليف آورده است. «جمعي از برادران ايماني باين فقير حقير كثير التقصير التماس نمودند كه رساله تصنيف كنم در علم تجويد قرائت زيرا كه اين فقير مدت مديدي عمرخود را درين علم صرف كرده بودم و خدمت استادان ماهر و حاذق كرده بودم و اگر چه رَسايل و كتب در اين علم بسيار بود اما رسالة كه بتدقيق و تحقيق مصًنف و مؤلّف شده باشد بسيار نادر بود بلكه اكثر رسايل آنچه مقصود ازين علم است در آن رسايل نبود مثل انكه ايضاح واضحات كرده بودند و از براي يك قاعده قريب بسي و چهل مثال آورده بودند و انچه مقصود بود از خفيات و مستورات اين علم ترك كرده بودند» وي رساله را در هفده فصل و يك خاتمه بدون ذكر عناوين فصول در نسخه توسط كاتب به شرح زير مرتب نموده است.

«بدانكه مشهور ميان قرا استحباب نعوذ است قبل از قرائت، بدانكه بسم الله گفتن در ابتداء هر سوره واجب است سواي سوره توبه، تنوين نون ساكني است ملفوظي، اختلاف كرده اند قراء در اظهار وادغام دال از نزد شش حرف ، اختلاف كرده اند قرا در اظهار و ادغام دال قدر نزد هشت حرف، اختلاف كرده اند قرّا در ادغام واظهار تاء تأنيث در شش حرف ، اختلاف كرده اند قرا در ادغام و اظهار لام هل و بل، بدانكه ابو عمرو وكسايي و خلاد فاء موحده را در فاء ادغام ميكنند، هاء ضمير مفرد مذكر غايب چهار احتمال دارد، راء بر دو قسم است يا متحركست يا ساكن، حروف مد سه است، وقف در لغت به معني بند كردن و بريدن است،

بدانکه از جمله کیفیات محسوسه صوت است، در بیان مخارج و لوازم آن، بدانکه صفاتي که ضدیت با یکدیگر دارند ده اند، در بیان تکبیر، خاتمه سنت است که هرگاه ختم کني قرآن را از ام الکتاب ابتدا کني و تلاوت کني تا پنج آیه از سوره البقره که هم المفلوحون باشد. »

آغاز : «بسمله، الحمدلله العلي الذي رفع اهله و خاصته. »

انجام: « و صاحب تیسیر و صاحب مبسوط و غیر ایشان نیز در کتب خود تصریح بانچه مذکور شد کرده اند و الله یعلم . »

کاغذ نخودي آهار مهره، ۷٦ برگ، اندازه: ٥/ ۱۸ × ٥ / ۱۱ س. م . خط نسخ خوب دفتري، ۱٤ سطري، کاتب : نوروز علي همداني، تاريخ تحرير: ۱۰۱۹ ق. عناوين به سرنج، به ضبط ذيل برگ آخر، نسخه در تملك... الله الاصفهاني (قرن ۱۲ ق.) بوده است. نسخه را ضميمه شماره ۲٤۱٥۸ ببينيد.

۹۳

خلاصۀ التجويد

(۲٦٦٤٤)

فارسي، نام مؤلّف به دليل افتادگي برگ اول ملاحظه نشد و در مآخذ مربوطه نسخۀ مكرر آن نيامده است هر چند رساله غير از خلاصۀ التجويد تأليف سيدعلي اكبر مولوي موسوي ـ نسخه شماره ۲۳۱۰٤ كتابخانه ـ مي باشد و نيز مغاير با خلاصۀ التجويد ـ نسخه شماره ۲٥۲۱ كتابخانه ـ آية الله مرعشي قم ـ است . اما مؤلّف بايد از قاريان اماميه قرن سيزدهم و قبل باشد . ضمناً وي در باب دوازدهم رساله از ملا عماد قاري صاحب تحفه شاهي ـ قرن ۱۱ ق. ـ نقل مطلب دارد. رساله مختصر مفيد رواني است بر

گرفته از کتب موجود تأليف اساتيد قرائت مرتب بر پانزده باب به شرح زير:
«باب اول در فضيلت قران و قاري آن، دويم در اداب خواندن قران، سيم در نام دندانها، ٤ در مخارج حروف، ٥ در صفات حروف، ٦ در رعايت حروف، ٧ در اسامي قراء و مولد ايشان و رموز ايشان، ٨ در احکام مد و قصر،١٠ در احکام وقف و وصل، ١٠ در احکام تنوين و نون ساکن، ١١ در احکام ميم ساکن، ١٢ در اقسام ادغام، ١٣ در احکام رات، ١٤ در تفخيم و ترقيق، ١٥ در بيان هاء کنايه» برگ اول و برگ آخر ناقص و افتاده است.

آغاز موجود : «اختصار بلغت فارسي تاليف نمايم تا خواص و عام از آن بهره مند گردند لهذا بعضي از کتابها که استادان قرائت تاليف نموده اند.»

انجام موجود : «و در اصطلاح سير کردن حرکت است چنانکه اگر ضمه باشد بواو شود و اگر»

کاغذ نيلي آهار مهره فرنگي، ٢٦ برگ، اندازه: ١٦ × ١٠ س.م. خط نسخ خوانا ، ١٦ سطري، تارخ تحرير: قرن ١٣ ق. نسخه مصحَّح، عناوين به سرخي جلد تيماج مشکي، وقفي سلطانعلي خصاف در ٢٥ ارديبهشت ١٣٧٩ که بوسيله آقاي حسين سنابادي تسليم کتابخانه شده است.

۹٤

خلاصة التجويد

(٢٣١٠٤)

فارسي، مؤلّف : سيّد علي اکبر مولوي موسوي از قاريان قرن ١٤ ق. در شيراز. رساله مختصري است در بيان مخارج حروف و شناخت وقوف بدون تبويب و فصل بندي خاصي . وي بعد از خطبه و ذکر نام خود مي نگارد : «اين موجز رساله ايست در علم

تجوید ولب قواعد مهمة آن که بر سبیل اختصار در حین مباحثه با جمعي از طلاب و اخوان از اهل ایمان در حیز تحریر در آورده که بر ایشان از حیثیت کتب و ضبط آسان بود و کلفتي در تعلم و تعلیم و تحصیل اصل آن نباشد.»

کاتب نسخه را تمام نکرده است.

آغاز: «بسمله، بعد الحمدلله العزیز الجبّار و الصلوة علي رسوله المختار»

انجام موجود: «و نحن در عرف اهل تجوید نیز بر دو قسم است»

ضمایم:

۱ـ تکرار کتابت سه برگ اول رساله **خلاصة التجوید** به خط نسخ ۱۷ سطري به قلم کاتب متن.

۲ـ چهار برگ **قواعد در بیان مخارج حروف** که ناقص و ناتمام مانده است.

انجام نسخه: «دیگر وقف اسکان است در حرکات ثلثه»

کاغذ نباتي آهار مهره فرنگي، ۷ + ۱٦ برگ، اندازه: ۸ /۱۷ × ۸ / ۱۰ س.م. خط نستعلیق مخلوط به شکسته، ۱۰ سطري، تاریخ تحریر: قرن ۱٤ق. و در حیات مؤلّف، عناوین به سرخي، جلد مقوا با روکش گالینکور عطف وگوشه ها تیماج قهوه اي، وقفي سید عبدالباقي آیت الهي شیرازي در اسفند ۱۳۷٤.

۹٥

خلاصة الترتیل

(۳۰٤٤)

فارسي، ناظم: ابن عماد چنانکه در بیت انجام آمده است. وي از قاریان و ادباء اوائل قرن ۹ ق. است و اینکه وي همان محمد بن عماد مشهور به علاء حافظ مرشدي هروي متوفي۸۰۰ (؟) ق. صاحب تألیفات: روضة المحبین یا ده نامه

و ديوان ابن عماد[1] باشد، محتاج قرائن بيشتري است. عنوان منظومه به اختلاف، ضبط و معرفي شده است از جمله در فهرست كتابخانه مركزي آستان قدس رضوي ــ همين نسخه ــ با عنوان «رساله در مخارج حروف» ص ٤ و«منظومه در تجويد» در ص ١١ و در فهرست كتابخانه آستانه شاهچراغ به نام «مخارج حروف» ر. ك . به: فهرست نسخه هاي خطي فارسي ١ / ٩٨ ــ آمده است. ضمناً نُسخ ديگري از منظومه دركتابخانه وزيري يزد به شماره ٣ / ٢٠٩٦ به خط محمد حكيم بن عبدالوكيل و در كتابخانه گوهرشاد به شماره ٢ / ١٦٣٢ مرتضي طباطبايي مورَّخ ١٠٧١ ق. موجود مي باشد. به هر تقدير عنوان صحيح منظومه به ضبط ناظم در آخر فصل «در بيان ترتيل و تعريف حروف»چنين آمده است.

«گر نمايم بشرح آن اقدام
نشود در مطولات تمام،
چون كه در اختصار كوشيدم
راه تطويل در نور ديدم ؛
زان روايات هر چه بود متين
كردمش نظم هم چو درّ ثمين
كرده نامش خلاصة الترتيل
في اداء الحروف للترتيل»

هر چند كه در برخي نسخه ها؛ اين بيت به اختلاف كتابت شده است مثلاً در نسخه شماره ١٣٢٩٥ كتابخانه آمده «كرده نامش خلاصۀ التنزيل ــ في الاداء الحروف للترتيل» و يا در نسخه شماره ٣٠٧٣ كتابخانه چنين ضبط شده:

١ــ روضۀ المحبين ابن عماد توسط شادروان سعيد نفيسي به چاپ رسيده و متاسفانه نام و شهرت وي را بدست نداده است اما نسخه منحصر به فرد خطي ديوان ابن عماد تحرير قرن ٩ ق. نزد راقم سطور مي باشد كه بحمدالله و المنّه، نام و شهرت و القاب وي در نسخه تصريح شده و غزليات و اشعار وي ضمن مقاله اي مستقل معرفي خواهد شد.

«کرده نامش خلاصة الترتیل في اداء الحروف للتنزیل».
اما به هر تقدیر منظومه، مختصر مفیدي است در مخارج حروف و مباحث مربوط به آن بدین شرح: «في نعت سیدالمرسلین، در بیان ترتیل و تعریف حروف و اختلاف ائمه قرا در شمار مخارج، در بیان قسمت دندانها، در بیان مخارج حروف ابتدا از حروف حلقیه، در بیان حروف لهویه. در بیان حروف شجریه، در بیان حروف ضرسي، در بیان حروف لثویه، در بیان مخرج نون، در بیان مخرج راء، در بیان مخرج نطعیه، در بیان حروف ذلقیه، در بیان حروف اسلیّه، در بیان حروف شفویه ابتدا از حرف فا، در بیان همه حروف شفویه، در بیان مخرج خیشومي، در بیان صفات حروف ابتدا از حروف مجهوره، در بیان حروف مهموسه، در بیان حروف شدیده، در بیان حروف رخوه، در بیان بین الشدیده و الرخوه، در بیان حروف استعلا، در بیان حروف مطبقه، دربیان حروف متفشیه، در بیان حروف قلقله، در بیان حروف مستطیل، در بیان خاتمة کتاب». تاریخ ختم تألیف به ضبط آخر منظومه: ۸۰۹ ق. «همه را جوهري فکر متین ـ کرده در سال هشتصد و نه گزین.»

آغاز: «اي بنام تو افتتاح کلام در ثنایت زبان رسیده بکام.»

انجام : «کو غریق بحر غفران باد ناظم این رساله ابن عماد.»

ضمیمه: ضمن سه برگ آخر منظومه «**قصیده حرز الاماني**» با ترجمه زیر نویس فارسي که ناقص مانده است.

آغاز: «بدات ببسم الله في النظم اولا، ابتدا کردم بلفظ بسم الله در نظم و شعر نظمي اول.»

انجام موجود : «و ان کتاب الله اوثق شافع و بدرستي که نامه خداي استوارترین و شفاعة کننده است.»

کاغذ نخودي آهار مهره، از برگ ۱ تا ۸ ، اندازه: ۵ / ۱۸ × ۱۳ س. م .خط نستعليق خوب ، ۱٤ سطري، تاريخ تحرير: غره رمضان ۱۰۱۷ ، عناوين به شنگرف، نسخه مصحَّح، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ۱۱٤۵ ق.

۹٦

خلاصة الترتيل

(۳۰۷۳)

مانند قبل . عنوان نسخه «منظومه در تجويد» معرفي شده است.

کاغذ نخودي روشن آهار مهره، ٦ برگ ، اندازه: ۱۷ × ۱۲ س.م. خط نستعليق خوانا ، ۱۵ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ۱۱ ق .عناوين به سرخي، جلد مقوا با روکش پارچه، واقف : نامعلوم .

۹۷

خلاصة الترتيل

(۱۳۲۹۵)

مانند قبل . نسخه کامل است .

ضميمه ضمن۲ برگ آخر منظومه: حديث اقسام خواب مروي از پيامبر اکرم (ص)، اشعاري در وقف در قرآن، دوازده امام يا تحيّات در يك صفحه و اوراد يوميه نبوي (ص) در حاشيه همان صفحه.

کاغذ حنايي آهار مهره وصالي شده، از برگ ۱ تا ٦، اندازه: ۵ / ۱٦ × ۹ س . م. کاتب: محمد مقيم همداني به ضبط ضمايم، تاريخ تحرير: ۱۰۱۷ ق. عناوين به سرنج، جلد تيماج خرمايي، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ۱۳٦۲ .

۹۸

خلاصة الوقوف

(۲۷۱۰۱)

فارسي، مؤلّف : محمد شاه بن حسن شاه بن محمد شاه طبسي از قاريان و حافظان اماميه اوائل قرن ۱۱ هجري قمري و از جمله شاگردان

علي بن شاه محمد بن سلمان غزنوي . وي غير از شاه محمد طبسي، عارف قرن نهم هـ . ق. صاحب آثار : انوار التحقيق، انوار العارفين، جام جهان نماي شاهي و رسالة اصطلاحات عرفاني[۱] است. كتاب درمراتب و انواع وقف به ترتيب سوره هاي شريفه قرآن است كه در واقع مختصري است از كتاب «جامع القران» تأليف، استادش كه آنرا مصدَّر نموده به ده قاعده بدين شرح: «اول در بيان ايات خلافي كقوله تع، دوم در بيان مواضع وقوف و رموز، سيم در بيان آنچه خلاف مذهب امام عاصم بود، چهارم در بيان روايتين امام عاصم و آنچه خلاف بود ميان راويان وي، پنجم در بيان آنچه تعارض وقف و وصل شده است بر سبيل تعاقب، ششم در بيان محذوفات يعني از كلمه ي كه ياي متكلم انداخته شده است آن كلمات در اول هر سوره ذكر كرديم، .. چنانكه محقق سمرقندي در اين بيت ذكر كرده شعر هر كجا حرفي بود مكسور يا محذوف از و ـــ روم آن واجب بود نزد امامان كرام وشرح اين بسيار است هر كه خواهد عين الترتيل را مطالعه فرمايد، هفتم در بيان اعراب بدانكه مجموع آن كلمات قرانرا اعراب كرديم، هشتم در بيان رموزاتي كه در مصحف نوشته مي شود، نهم در بيان لا كه در غير موضع آية نهاده است، دهم در بيان ان رموز ششگانه كه دو رمز از آن تعلق بآية خلافي دارد.»

آغاز: «خلاصة الوقوف، بسمله،حمدله جنين كويد بنده پر كناه محتاج برحمت اله محمد شاه ... كه حضرت مولانا الاعظم استاد العرب و العجم ملك العلما في العالم سيد القراء كسائي الزمان ... پير طريقت مرشد سالكان.»

۱ـ مجموعه آثار و رسائل شاه محمد طبسي به كوشش استاد ايرج افشار و شادروان محمد تقي دانش پژوه از جمله انتشارات خانقاه نعمت اللهي به سال ۱۳۵۱ چاپ شده است.

انجام: «الخناس لاص و الناس لا اعوذ برب الناس الحمدلله اولا و اخرا و ظاهرا و باطنا و صلي الله علي خير خلقه محمد و آله اجمعين الطيبين الطاهرين و سلم تسليما .»

کاغذ نخودي آهار مهره کشميري، ۹۸ برگ، اندازه: ۲۰ × ۱۲ س. م. خط نسخ خوب ۱۳ سطري، تاريخ تحرير: چهار شنبه ۶ ذيقعده (قرن ۱۱) در پايين پاي مبارك حضرت رضا عليه السلام، سجاوندي و اسامي سور به شنگرف، نسخه مصحَّح، به ضبط ظهر برگ اول نسخه به تاريخ ۱۲۱۴ ق.در تملك محمد رضا بن ذبيح الله حسيني بوده است. جلد تيماج خرمايي، وقفي حورا نصيري اميني در آبان ۱۳۸۰ .

۹۹

خلاف القراء

(ض ۱۰۸۷۳)

عربي، مؤلّف: السيد الاجل ابوطالب يحيي بن هبة الله بن ميمون الحسني از فضلا علماء قاريان اماميه در قرن ۶ ق. و از جمله تلامذة شيخ ابوالفتح مبارك بن احمد بن زريق الحداد واسطي متوفي ۵۵۳ ق. رسالة مختصري است در بيان موارد اختلاف قراء و ذكر قرائتهاي مختلف كه به ترتيب سور قرآن نگاشته وآن را مصدر داشته به ذكر مشايخ قراءتي خويش تا عاصم .

آغاز: «الحمدلله رب العالمين و الصلوة علي خاتم النبيين و اله الطاهرين اما بعد قال السيد الاجل... الفاتحه عاصم تفصيل بين كل سورتين بالبسمله في جميع القران و اتفق [كذ] مع ابي عمرو علي اثباتها في اول الفاتحة .»

انجام: « الاخلاص ابوبكر كفوا بالهمز كابي عمرو و قرا حفص بالواو من غير همز تم هذا اخر الخلاف»

ضمايم ذيل نسخه:

۱ـ فایده در معاني و حقیقة ایمان
(عربي). مرحوم آقا بزرگ رساله اي در حقیقة ایمان در کتاب الذریعه ۲ / ۵۱۰ به علامه حلي نسبت داده است.
آغاز: «بسمله اعلم ان ... هذا تفسیر الایمان من الالهیات اتفق ارباب التحقیق».
انجام: «و الخیر کلهما من قدر الله تعالي حاصل قدرته و ارادته تمت.»
۲ـ یك برگ در تعریف علوم به عربي به انضمام رباعیات اثر طبع سعدي شیرازي و اشعار از ابن یمین، یکبرگ در احوال کُملین، فال نامه منسوب به حضرت علي (ع) در ۷ سطر، منظومه به فارسي در منطق ناقص در یکبرگ و رباعیات فارسي.
انجام نسخه: «زنهار زدست ناکسان اب حیوة ـ بر لب ننهي گر چه در آتش باشي».

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۱۷ تا ۴۱، اندازه: ۱۸ × ۳ س. م. خط نسخ خوانا ۲۰ سطري، تاریخ تحریر: آخر ربیع الاول ۸۸۲، عناوین به شنگرف، نسخه مصحَّح و معلق به حاشیه، جلد مقوا عطف و گوشه ها پارچه مشکي، وقفي محمد ایراني مجرد در بهمن ۱۳۵۰.

۱۰۰
درج المراد
(ض ۱۱۳۰۷)

عربي، مکرّر ۵۷. مؤلّف: سیف الدّین علي شریفي حایري ترشیزي الاصل. وي از فضلاء امامیه قرن ۱۰ ق. و قبل است. کتابي است به روش «حرز الاماني» شاطبي مرتب بر یك مقدمه: «ففیها مباحث الاول في ذکر فضیلة القران، الثاني في وجوب نقله من اهله، الثالث في ذکر اسم القاري وغیر ذلك، الرابع في الاستعاذه، الخامس في البسمله» و سه مقصد: «الاول في

بيان مخارج الحروف (در ٥ فصل)، الثاني ففي بيان الاصول (در ١٤ فصل)، الثالث في بيان الفروش» و يك خاتمه در بيان تکبير (در هفت مبحث). موجودي نسخه: از اول تا فصل پنجم از مقصد دوم (= في التفخيم و الترقيق).

آغاز: «الحمد لعاصم الانسان من العدول والطغيان.»

انجام موجود: «و ان كان ما قبل الهجره»

ضميمه: ضمن ١٠ برگ آخر نسخه اوراق آخر «**اسرار الصلوة**» شهيد ثاني به خط نستعليق محمد مقيم حسيني توي سرکاني محرَّر شنبه ١١ شوال ١٠٠٤ ق. الحاق گرديده است.

کاغذ نخودي آهار مهره وصالي شده کشميري، ١٨ برگ، اندازه: ١٦ × ١٠ س. م. خط نستعليق مخلوط به شکسته ١٧ سطري، تاريخ تحرير: اوائل قرن ١١ ق. عناوين به سرخي، جلد تيماج خرمايي عطف و گوشه ها تيماج مشکي، وقفي شيخ محمد صالح علامه حايري در مرداد ١٣٥١.

١٠١

درج المضامين

(٢٧٤٧١)

فارسي منظوم، ناظم: مختار اعمي اصفهاني ـــ ترجمه اش ضمن مؤلّفة ديگرش (مختار القراء) در فهرست حاضر خواهد آمد ـ ارجوزة مختصري است در عمده مباحث تجويد از قبيل: اسامي دندانها، مخارج و صفات حروف و حروف مدّ و دو بيت که به تاريخ دوشنبه دهم صفر ٩٤٩ سروده است.

«عصر اثنين از صفر عاشر شمر ابيات آن لولو درج المضامين نام سالش را بدان» بعضاً منظومه را با عنوان «تجويد منظوم» معرفي و ثبت کرده اند و در واقع همان مطالب «مختار القراء» مؤلّف است که به صورت منظوم سروده است.

آغاز:

«بسمله، اي كلام از اعظم نام تو زيب دفتر يافته
وزصفات وز سپاست زيب ديگر يافته. »
انجام:
«زلزلت با قارعه از عصر تا كوثر لهب
عوذتين الحمدلله شد تمام اين منتخب ؛ عصر
اثنين از صفر عاشر شمر ابيات آن
لولو درج المضامين نام سالش را بدان؛ قاريا
زين نظم موجز بهره چون يابي نما
در حق مختار اعماي صفاهاني دعا . »
كاغذ نخودي و يك برگ آبي فرنگي، ٦ برگ، اندازه: ۲ / ۱۷ × ۱۰ س. م. خط نسخ خوب ۱٤ سطري،كاتب به قرينه«ترجمه شواهد شرح تصريف ۲۷٤٦۸» : شكرالله، تاريخ تحرير: ۱۲۷۵ ق. معني برخي لغات در زير نويس آمده است. جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در شهريور ۱۳۸۰ . نسخه را ضميمة شماره ۲۷٤۱۵ كتابخانه ببينيد.

۱۰۲

درج المضامين
(ض ۲۱۵٦۳)

مانند قبل . اين نسخه شامل هفتاد و يك بيت است، بنابراين بيت ماقبل آخر منظومه ذكر تاريخ تاليف كتابت نشده است.
انجام: « عوذتين الحمدلله شد
تمام اين منتخب ؛
قاريا زين نظم موجز بهره چون يابي نما
در حق مختار اعمي صفاهاني دعا »
كاغذ نخودي فرنگي، ۵ برگ، اندازه ۱۷*۲۱/۵ س. م. خط نسخ مخلوط به شكسته، ۹ سطري، كاتب:محمدبن مراد علي اشكوري، تاريخ تحرير: يكشنبه ٤ شوال ۱۳۰٤، عناوين به سرخي، جلد چوبي با روكش تيماج خرمايي، اهدايي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۱۰۳

درّ الفريد[1]
(۲۳۲۳۹)

۱ـ كاتب اين نسخه در آخر رساله نام كتاب را «دررالفريد في معرفة التجويد» ضبط كرده است.

فارسي، مكرّر ۵۹، مؤلّف: فخرالدين ابوالحسن طاهربن عرب بن ابراهيم اصفهاني معروف به حافظ طاهر از مقريان اماميّه در نيمه دوم قرن ۹ هـ .ق. و از شاگردان شمس الدين محمد جزري و در سنة ۸۵۷ هـ .ق. اجازه اي به نجم الدين محمد بن اسحاق بن موفق نگاشته است[۲]. رساله مختصري است شامل چندين قاعده و ضابطه در تجويد و صحيح خواني قرآن كريم، به خواهش دوستي درضمن هشت باب وخاتمه نگاشته. «باب الاستعاذه، باب البسمله، باب المدّ و القصر،باب الادغام، باب النون الساكنه و التنوين، باب الرّاآت،باب الوقف، باب درذكر مخارج حروف و صفات آن،خاتمه در بيان وقف واقسام آن».

آغاز: «بسمله، الحمدلله رب العالمين ...و بعد چنين كويد فقير حقير جاني طاهر...كه اين مختصر مشتملت برقاعده»

انجام: «بسيارست و اين نموداريست اميد كه هر كس كه اينها را كماهو حقّه بداند غير مذكورات را قياس تواند كرد و بروي اشكالي باقي نماند و الحمدلله...الصالحين»

كاغذ نخودي آهار مهره ضخيم، ٤٦ برگ، اندازه: ۱۷×۱۱ س. م . خط نسخ خوب ۱۵ سطري، كاتب:محمد بن افضل سراكوهي بحرآبادي، تاريخ تحرير: جمعه صفر ۸۷۲ در سبزوار، عناوين به سرنج، نسخه ضميمه شماره ۷۱۳٦ كتابخانه است.

۱۰٤
درّ الفريد
(۳۰٤۲)

مكرّر قبل، نسخه كامل است و درصدر رساله كاتب نگاشته است. «كتاب الدرر الفريد في معرفة التجويد».

كاغذ نخودي آهار مهره،٤۱ برگ، اندازه: ۱۸/۵×۱۳ س. م. خط نستعليق خوانا عبارات عربي

۲ـ ر.ك.به: الضياء اللامع في القرن التاسع ص۷۱ و فهرست آستان قدس : ٦/۱٦٤. ضمنا اسماعيل پاشا رحلت وي را ۷۸٦ ق. نگاشته اند.

معرب ١٤ سطري،کاتب: کمال الدّین حسین بن محمد شاه، تاریخ تحریر: پنجشنبه پنجم جمادي الاول ١٠١٨، ذیل نسخه ضمن دو برگ اختیارات ایام به فارسي (ناقص)، عناوین به سرنج، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ١١٤٥ هـ . ق.

۱۰۵

درّ الفرید

(ض ۹۵۹٦)

مانند قبل . نسخه کامل .

کاغذ نباتي آهار مهره، ١١ برگ، اندازه: ٣٠×٢١ س. م. خط نستعلیق خوش به شیوۀ متن و حاشیه نگاشته شده: کاتب:صلاح الدین مسعود بن عمادالدین محمود لطیفي، تاریخ تحریر: ١٠٩٠ ق. عناوین به شنگرف، جلد تیماج تریاکي، وقفي خان بابامشار در اردیبهشت ١٣٤٦,

۱۰٦

درّ الفرید

(۳۰٤۳)

مانند قبل.برگ اوّل نسخه ناقص و قبلاً در جلد دوم فهرست کتابخانه باعنوان «رساله در وقوف» معرفي شده است.

آغاز موجود: «این قواعد نداند ممتاز باشد و بالله التوفیق باب الا ستعاذه»

کاغذ نخودي آهار مهره، ٦٥ برگ، اندازه: ٢٠×١٢/٥ س. م. خط نسخ خوش،١٢ سطري،تاریخ تحریر: اواخر قرن ١١ ق. عناوین به سرنج، جدول بندي اوراق به زر و تحریر مشکي و لاجورد، جلد مقوا با روکش پارچه، واقف : بدست نیآمد.

۱۰۷

درّ الفرید

(۱٥٤۸۹)

مانند قبل. شامل باب دوم تا آخر نسخه است و در شناسنامه به نام «تجوید»تالیف غیاث الدین حاجي معرفي شده است.

آغاز موجود: «باشد و صیغه وي اعوذ بالله...باب البسمله بسم الله گفتن در ابتدا هرسورتي»

كاغذ حنايي آهار مهره، از برگ ۱ تا ۱۸، اندازه: ۱۹×۱۲ س. م. خط نستعليق خوانا ۹و۱۲ سطري،كاتب: زمان بن جعفرعلي، تاريخ تحرير: ۱۰۶۷ق. جلد مقوا با روكش كالينگور، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي، نسخه از جمله كتب بازيافتي است.

۱۰۸

درالفريد

(۲٦٦۰٤)

مانند قبل . موجودي نسخه: از اواسط باب سوم (باب المدّ و القصر) تا آخر رساله.

آغاز موجود: «و حينئذ آنرا فرعي گويند و وقتي زياده متصور شود كه سببي پيدا شود»

كاغذ حنايي آهار مهره كشميري، ٥٥ برگ، اندازه: ۱٥/٥×۹ س. م. خط نستعليق كم اعجام خوانا، ۱۲ سطري، تاريخ تحرير: شعبان ۱۰٥۰، عناوين نانويس، يك برگ آخر نسخه «ملخص تجويد» به فارسي و ناقص ضميمه است، نسخه ضميمه شماره ۲٦٦۰۳ كتابخانه است، جلد تيماج مشكي، ارسالي از كتابخانه آية الله بروجردي در فروردين ۱۳۷۹,

۱۰۹

الدرة الصقيلة في شرح ابيات العقيلة

(۲٤۸۳۷)

عربي، مؤلّف: شيخ ابويحيي ابوبكر معروف به لبيب مغربي از قاريان حدود اواخر قرن ۷ هـ. ق. كتاب شرحي است تحقيقي و مفصّل بر قصيده مشهور«عقيله اتراب القصايد» اثر طبع ابومحمد شاطبي متوفي٥۹۰ ق.كه به تصريح همو در مقدمه بعد از شرح علم الدّين علي بن محمد سخاوي متوفي ٦٤۳ ق. نگاشته و آنرا مصدّر نموده به مقدمه اي در بيان علل نگارش شرح قصيده و ذكر كتب و منابع مختلف در تجويد،لغت،تاريخ و اصول كه جهت

شرح مطالعه كرده چنانكه بعد از تسميه آورده است. «فصل اعلم ايها القاري لهذا الشرح اني

ما شرحت هذه القصیده الا لاحد امرین احد هما ان هذه العقیدله لم نتعرض لشرحها الا علم الدّین السخاوي خاصة و لم شرحها غیره فاردت ان اکون شریکه في الاجر ان شاء ا...تعالي و اعلم ان شرحین احسن من شرح واحد... و الثاني اني شیخ کبیر فاردت ان اترك بعدي ما یترحم عليّ به لابد من ناسخ او مورب اوطالب یقف علیه فیقول هذا شرح فلان رحمه الله و اعلم اني طالعت علي هذا الشرح ثلاثین تالیفا منها في الرسم عشرة المقنع و المحکم و التعبیر لابي عمرو الداني ...»

روش شارح چنان است که نخست یك بیت قصیده را نقل سپس معنا و مقصود ناظم را به وضوح تبیین و آن گاه لغات و کلمات مشکله بیت را با عناوین «قوله» توضیح کافي، بدست مي دهد.

آغاز: «بسمله، قال الشیخ الامام العالم المقري ابویحیي ابوبکر المعروف باللبیب المغربي رحمه الله و رضي عنه الحمدلله العظیم السلطان العمیم الاحسان...الحمدلله موصولا کما امرا... مبارکا طیبا یستنزل الدررا قوله الحمدلله معناه الثناء علي الله والشکر بانعامه علي عباده »

انجام: « والبکرا جمع بکره و هي العذاره فاعلمه و بالله التوفیق کمل الشرح بحمدالله تعالي و تائیده و نصره وصلي الله علي سیدنا محمد واله و صحبه و سلم تسلیما کثیرا دایما ابدا الي یوم الدین»

کاغذ نخودي آهار مهره بغدادي، ۱۲۳ برگ، اندازه: ۱۴×۹ س. م . خط نسخ خوش کم اعجام دفتري، ۱۷ سطري،کاتب:مصطفي بن حسن بن شیخ عثمان،تاریخ تحریر: وقت ظهر چهارشنبه ٦ محرم الحرام ۸۷۳، عناوین و ابیات به شنگرف،عطف اوراق آسیب دیده و کرم خوردگي دارد،جلد تیماج عنابي آسیب دیده. اهدایي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷٦.

۱۱۰

درّه نظمیه (= موجز منظومه)[1]

(۲۷٤۲۵)

فارسي، نام سراینده در متن منظومه نیآمده تنها در بیت آخر از خود با تخلص «رجایي» یاد کرده که همین تخلص مذکور را ارباب تراجم و عارفان کتب از جمله فهرست نگار دانشگاه تهران (۷۰٤/۲) به عنوان ناظم معرفي نموده اند اما قابل ذکر آنکه در صدر برگ اول نسخه حاضر به قلم کاتب آمده: «موجز منظومه تجوید حاجي محمد زمان قاري قزویني رحمهٔ الله». هرچند نام محمد زمان قاري قزویني در کتب ترجمه همانند «الکرام البرره» ذکر نشده لکن با توجه به همزماني کاتب با ناظم، باید منظومه اثر طبع همان باشد که قبل از سنة تحریرِ نسخه ـ شوال ۱۲٤۷ ـ به رحمت حق پیوسته است بنابراین تاریخ نظم مذکور در فهرست دانشگاه (= ذیحجه ۱۲۵۰) خلاف واقع خواهد بود. به هر حال، نسخه ارجوزه اي است در صد و پنجاه و سه بیت در عمده مباحث تجوید مانند « مخارج حروف،صفات حروف، استعاذه، بسمله،در هاء ضمیر قصر و اشباع، در شرط مدّ، اسباب همزه، احکام مد، ادغام صغیر و کبیر، احکام نون و تنوین» که بنام فتحعلیشاه قاجار به تاریخ جمعه ۸ ذیحجه ۱۲۱٤ ق. سروده است چنانکه آورده:

«در زمان فتحعلي شاه قجر ظل اله
حامي دین ماحي ظلم رعیت را پناه؛ گشت این
موجز بنام نامیش زینت گزین   اعطه اللهم
في الدارین مایر جاه زین؛   درّه نظمیه

۱ـ کاتب نسخه در صدر برگ اول با دو اسم از منظومه یادکرده:
۱ـ موجز منظومه که عین عبارت کاتب در کتابشناسي نقل شده۲ـ مفتاح خزاین.

گفتا نام تاریخش خرد
چونکه مضمونش بود از بهرقراها سند»
آغاز:
«بسمله، ای نام نامیت شده مفتاح هر کلام
وای از کلامت این همه عالم در انتظام ؛ حمد و ثنات چون بکند این زبان لال بر عجز متعرف ز ثنایت رسول آل »
انجام: «عقد نظم نام ناظم وقتها:
کز لولو عقد ابیاتش بود مقری بخوان
یادگیر بارده هر کس بود مشتاق آن؛ یوم
جمعه ثامن ذیحجه در عید ضحی کرد
اتمامش رجایی ملتمس دارد دعا»
کاغذ نخودی آهار مهره فرنگی ضخیم، ۱۵ برگ، اندازه: ۱۳/۵×۷ س. م. خط نسخ خوانا ۱۲ سطری، کاتب محمدعلي بن محمد حسن آرانی، تاریخ تحریر: وقت غروب پنجم شوال ۱۲٤۷، عناوین و رئوس مطالب به شنگرف، نسخه ضمیمه ریاض اللطایف به شماره ۲۷٤۲٤ کتابخانه است.

۱۱۱

ذکرالخلاف بین ابن عامر و عاصم
(۱٥٤۹۰)

عربي، نام مؤلّف در متن نیآمده است. در برگ اول رساله، سلسلة قرائت مؤلّف تا پیامبر اکرم (ص) از طریق: «ابوالعز محمد بن الحسین بن علي بن بندار المقري القلانسي[۱] رضي الله عنه و اخبرني انه قراتها علي اي علي ابي الحسن بن القسم بن علي المقري الواسطي رحمة الله و اخبره انه قراتها علي ابي الحسن علي ابن احمد بن عمر بن حفص الحمامي ببغداد و علي ابي الفرج عبدالملك بن بکران بن العلا النهرواني في مسجد سوق الطعام... ». آورده شده و نیز در برگ منضمة صدر نسخه، به خط مغایر، حدوداً قریب به زمان تحریر نسخه آمده است. «نظر في هذا العبد

۱ـ ابوالعز محمد بن حسین بن بندار واسطي قلانسي شیخ العراق و مقري واسط و صاحب تألیفات متعدد متولد ٤۳٥ ق.در واسط و متوفي ٥۲۱ ق.در همان شهر. ر.ك. به: غایة النهایه ۱۲۸/۲ .

الفقير المقر به ذنبه المستغفر من ربه محمد ابن الرضي العلوي الحسيني المعروف بالنيلي رحم الله من قراة و عاله بالغفران و جمع شمله مع اهله انه ولي ذلك و القادر عليه وصلي الله علي سيدنا محمد و اله الطيبين الطاهرين». بنابراين مسلم آنکه مؤلّف و جامع از قاريان اواخر قرن ٦ و اوائل قرن هفتم هجري قمري بوده است. رساله بيان و تشريح اختلافات در قرائت عاصم بن ابي النجود کوفي و ابن عامر که به ترتيب سوره هاي قرآني ذکر شده است. موجودي نسخه: موارد اختلاف دو قاري در مبحث ادغام از سوره فاتحه تا سوره تکاثر.

آغاز: «بسمله، ذکر الخلاف بين ابن عامر و انه ابن ذکوان طريق الاخفش عنه و بين عاصم بن ابي النجود و انه ابي بکر بن عياش طريق يحيي بن ادم القرشي ...فاتحه الکتاب ملك تغير الف سوره البقره »

انجام موجود : «جمع مشددا عمد تصح ...»

کاغذ گل بهي ضخيم آهار مهره بغدادي، ١٦ برگ، اندازه ١٨×١٣س. م. خط نسخ کم اعجام خوانا، ١٣ سطري، تاريخ تحرير: نيمه اول قرن ٧ ق.در ظهربرگ اول قطعه اي کتابت شده به شرح زير: «خورشيد ملك صاحب ديوان شرق و غرب انکش زمانه خادم وگردون مريد شد؛ در سال خا که جيم بفا بود متصل[=٦٨٣] زان بس کي سال مدت عمرش مديد شد؛ وقت نماز ديکران درخلود امن روز دوشنبه چارم شعبان شهيد شد». در ذيل نسخه ضمن يکبرگ بخط نسخ خوب معرب بخشي از کتابي در مقتل و زيارت اباعبدالله (ع) با آغاز موجود: «شعث مغبر جايع عطشان فانّ الحسين عليه السلام قتل حزينا». جلد مقوا با روکش پارچه عطف و گوشه ها تيماج ترياکي، از جمله کتب بازيافتي .

۱۱۲
ذکرالخلاف بين عاصم وحفص
(٣٠٤٥)

عربي و فارسي، مؤلّف: محمدبن محمودبن علي، سبط سيّد ناصرالدّين ابوالقاسم سمرقندي[1]. وي از قاريان و حافظان عامه در اواخر قرن ۱۰ هـ .ق. است. رساله مختصري است در اختلاف قرات بترتيب سَور قرآني بين عاصم و اتباع وي با حفص چنانكه بعد از خطبه و نام مؤلّف آمده است. «اني قد ذكرت في هذا الجز الخلاف بين ابي بكر شعبه ابن عباس ابن سالم الكوفي الاسدي على الطريق الشاطبيه و انهما اخذ القرآة عن عاصم بن ابي النجود الكوفي التابعي و هو اخذ عن عبدالله بن حبيب السلمي عن علي (ع) و ابي كعب و زيد بن ثابت، عبدالله بن مسعود و قراء عن النبي صل الله عليه و اله و ايضا اخذ عاصم عن ابي ذر بن حبش عن ابن مسعود عن النبي صل الله عليه و اله ثم اني جعلت علامة قرآءة البكر بالحمرة و علامة قرآءة حفص بالسواد للايجاز». مؤلّف در ادامه مبحث اختلاف قراءات در سوَر قراني به ذكر آراء و نظرات درباره حروفات قرآن به زبان فارسي پرداخته است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي جعل صدورنا خزائن الكلامه العظيم ».

انجام: « من بينهم من بينا من بعد مثل تنوين بابا بالمن و الحمدلله رب العالمين»

ضميمه: ضمن يكبرگ آخر نسخه مطلبي در عدد آيات سوره حمد و متفرقات ديگر كتابت شده است.

انجام: «منه الميراث و هو مناقب الزاهدين»

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۱۰ تا ۲۲، اندازه: ۱۳×۱۸/۵ س. م. خط نستعليق خوب دفتري، ۱۴ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۰۱۷ ق. عناوين و اسامي سور به

۱ـ ابوالقاسم بن ابي بكر ليثي سمرقندي حنفي از علماي قرن نهم هـ .ق. كه كتابِ حاشية مطول را در سال ۸۷۵ ق. به نام اميرعليشر نوايي نگاشته است. ديگر تأليفات وي عبارت است از : رساله استعاره يا فرائد، شرح رساله استعاره عصام الدين اسفرايني، شرح رساله وضعيه عضد الدين ايجي و غيرآن. ر.ك.به: نسخه هاي خطي آستان قدس رضوي .

شنگرف، نسخه مصحَّح، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ۱۱٤٥ق.

۱۱۳

رسم الخط (رساله ــ)

(ض ۱٥٤۸۹)

فارسي، نام مؤلّف در متن رساله نيآمده، کاتب درصدر رساله به شنگرف نگاشته است. «رساله رسم الخط من تاليفات غياث الدين حاجي رحمة الله عليه». از قاري مذکور اطلاعات خاصي بدست نيآمد اما به ضبط همو در آخر رساله، مباحث آنرا به نحو اختصار از قصيده رائيه ابوالقاسم شاطبي به هنگامي که عازم زيارت مکه مکرمه بوده در ضيق وقت و نهايت پريشاني اخذ کرده و تفصيل آنها را به همان ماخذ ارجاع مي دهد.

رساله موجز و مختصري است بدون ابواب بندي شامل آداب رسم الخط در بيان هاء تأنيث در آيات شريفه از ابتداء تا انتهاء قرآن، مواضع لفظ لعنت در آيات شريفه، کلمات ديگر مرسوم به تاء مطول، کلماتي که قطع و وصل در آنها خلافست.

آغاز: «چون متابعت رسم الخط ضروريست بنوعي که اهل بيت صلوات الله عليهم قرار داده اند لازم نمود».

انجام: «وقياس آن بود که جدا باشد هرکه طالب رسم باشد زياده از آنچه مذکور شده رجوع کند بقصيده رائيه شيخ العالم الفاضل العلّامه ابي القاسم بن فيرة بن خلف بن احمد الشاطبي رحمت الله که مجموع آداب در آنجا مذکور است چون اين بيچاره بر جناح سفر مکه معظمه بود در ضيق وقت و نهايت پريشاني ...بنابراين در اختصار آن کوشيد التماس از ناظرين انکه ...اگر سهوي يا خطايي شده باشد بقلم عفو در ...سنه سبع و ستين و الف...»

کاغذ حنايي آهار مهره، ٥ برگ (از برگ ۱۸ تا ۲۲)، اندازه: ۱۹×۱۳ س. م .خط نستعليق خوانا ۱۲ سطري، کاتب به قرينه رساله ضميمه:

زمان بن جعفر علي، تاريخ تحرير: ۱۰٦۷ ق. دو برگ آخر صدمه ديده و وصالي شده و برخي سطور عبارات ضايع شده است،جلد مقوا با روكش گالينگور، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي، نسخه از كتب بازيافتي است.

۱۱٤

ركوعهاي قرآن (۲٦٤۸٤)

دستور به فارسي. نام جامع در نسخه نيآمده است. رساله مختصر و موجزي است در ذكر تعداد ركوعهاي[1] قرآن كريم به ترتيب سور شريفه به طور مثال: «سوره فاتحه داراي يك ركوع و سوره بقره داراي ٤۰ ركوع[با ذكر مواضع هريك] و آل عمران ۲۰ ركوع، النساء ۲٤ ركوع، مائده ۱٦ ركوع، انعام ۲۰ ركوع، اعراف ۲٤ ركوع، انفال ۱۰ ركوع، توبه ۱٦ ركوع، يونس ۱۱ ركوع، هود ۱۰ ركوع، يوسف ۱۲ ركوع، رعد ٦ ركوع، ابراهيم ۷ ركوع، حجر ٦ ركوع، نحل ۱۲ ركوع، بني اسرائيل ۱۲ركوع، كهف ۱۲ ركوع، مريم ٦ ركوع، طه ۸ ركوع، انبياء ۷ ركوع، حج ۱۰ ركوع، مومنون ٦ ركوع، نور ۹ ركوع، فرقان ٦ ركوع، شعرا ۱۲ ركوع، نمل ۷ ركوع، قصص ۹ ركوع، عنكبوت ۷ ركوع، روم ٦ ركوع، لقمان ٤ ركوع، سجده ۳ ركوع، احزاب ۹ ركوع، سبا ٦ ركوع، فاطر ٥ ركوع، يس٥ ركوع، الصافات ٥ ركوع، ص٥ ركوع، زمر ۸ ركوع، مومن ۹ ركوع...الخ. براساس تقسيم بندي جامع، تعداد ركوعهاي نسخه ٥٥۱ عدد مي باشد و قول مشهور٥٤۰ ركوع است.

۱ــ تقسيم بندي قرآن براساس ركوعهاي هرسوره كه با رمز(ع) و برروي واژه هاي مورد نظر در برخي قرآنهاذكرشده است درواقع يكي از تقسيمهاي قرآني مي باشد و آن شامل چندين آيه متواتي هم معنا و هم موضوع خصوصاً در سُور مطوّلِ قرآن است چرا كه سُور مختصر عموماًدر يك موضوع واحد است و داراي يك ركوع است. علي الظاهر تقسيم بندي براساس ركوع،ريشه در اقامة نماز اهل سنت و جماعت دارد چرا كه به دليل كثرت آيات برخي سُور جهت قرائت در نمازها، اين تقسيم بندي را رعايت كرده اند.

آغاز: «تعداد ركوعهاي قران شريف بقيد هر سوره نام سوره فاتحه نام ركوع (۱) الحمدلله»
انجام: «الناس قل اعوذبرب الناس »
كاغذ حنايي فرنگي كاهي شكننده، ۱۸ برگ، خط نسخ درچهارستون «نام سوره – نام ركوع؛ نام سوره – نام ركوع »۸ سطري،تاريخ تحرير، اوائل قرن ۱۳ ق. شماره تعداد ركوعات به سرخي. نسخه فاقد جلد است، وقفي زين الدين جعفرزاهدي در ۱۳۷۷ شمسي.

۱۱٥
رموز الوقوف
(۲۲٤۰۷)

عربي . مؤلّف **:** محمد حسين اردبيلي از قاريان اماميه نيمه دوم قرن ۱۱ ق. (زنده در ۱۰۹۲ ق.) رساله مختصري است در تكمله «وقوف » ابوجعفراحمدبن طيفور سجاوندي كه ضمن يك مقدمه «اعلم ان الرموز التي وضعت في المصاحف الجديده عشرون اربعه عشر منها لبيان الوقوف »و يك حاشيه در تتميم مندرجات و مطالب كتاب مذكور نگاشته است.
آغاز: « بسمله،حمدله، و بعد فيقول الفقير محمد حسين الاردبيلي قد ظهرلي بعد ملاحظتي علي نظر الاجمال حسن كتابة ابني عبد الفياض و فقه الله تعالي لما يرضاه...هذا الكتاب المستطاب ان جامع هذا الكلمات الانيقه و مولف هذه العبارات الرشيقه العالم المفسر...اهمل في كتابه هذا الاشارة الي الرموزات التي وضعها و الاشعار الي تعداد مافي مجموع القرآن من اعداد الحروف و الكلمات »
انجام: «اما اشرنا اليه من تعداد الكلمات و الحروف عليحده و هي هذه تمت »
ضمايم: ضمن سه برگ آخر رساله، يادداشتي در انواع وقوف براساس آراي سجاوندي و دعآي ام الصبيان كه ناقص مانده است.

انجام موجود: «و بحق مائه واربع عشر سُور القرآن»

كاغذ نباتي آهاري فرنگي، از برگ ۷٤ تا ۷۹، اندازه: ۲۰×۱۵ س .م. خط نسخ خوب دفتري ۱۵ سطري، كاتب: فرزند مؤلّف (عبدالفياض)، تاريخ تحرير به قرينه ضميمه: ۱۰۹۲ق. عناوين و رموز به سرخي، جلد مقوا با روكش پارچه، خريداري آستان قدس رضوي در ۱۳۱۸ ش.

۱۱٦

روح المريد
(۳۰٥٤)

عربي. مؤلّف : شمس الدّين محمد سمرقندي متوفي ۷۸۰ ق. ـ مذكور در فهرست حاضر ـ كتاب شرحي است تحقيقي بر قصيدة شارح، معروف به «عقدالفريد».

آغاز: «بسمله، الحمدلله الذي خلق الانسان في احسن التقويم ...اول القصيده اسبح لله الكريم مبسملا...اعلم ان عند بعض الائمۀ الحروف الحلقيه »

انجام: « هذه مدّات في اصول افعال احدثت لمعان و الله اعلم بالصواب»

ضميمه: آخر كتاب ضمن ۲ برگ قصيده اي لاميه حاوي ۲٥ بيت در تجويد سوره مباركه فاتحه الكتاب اثر طبع شارح مذكور.

آغاز: «بحمد الا اله المستعان توسلا ـ و بالصلوات الزاكيات توصّلا»

انجام: «فصامد عدل مدّلين لعارض ـ فهذا هو التجويد فاعلم لتعملا»

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ٤ پ تا ۳۷ ر، اندازه: ۲۱*۱٦ س.م. خط نسخ بعضاً معرب دفتري، ۱٥ سطري، عناوين به شنگرف. كاتب: صالح بن فالح حميداني، تاريخ تحرير: ضحوة چهارشنبه ۱۳ ربيع الاول ۹۱٤، يك برگ بعد از برگ دوم افتاده، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق.

۱۱۷

روح المريد
(۱۹۵۵۱)

مانند قبل. عنوان نسخه توسط کاتب در خاتمه و بالتبع در شناسنامه «عقد الفريد» ضبط شده است. برگ اول ناقص و افتاده است.

آغاز موجود : «الفريد في نظم التجويد و التقطه من کتب الائمه »

کاغذ نخودي آهار مهره، ۳۳ برگ، اندازه: ۸/۵×۱۷ س. م . خط نسخ ۱۵ سطري، متن قصيده به سرخي، نسخه مصحَّح، تاريخ تحرير: اوائل قرن ۱۰ ق. آخر نسخه ضمن يك صفحه برخي اطلاعات درباره تعداد آيات صفحة بعد احکام کواکب و چندين تملك از جمله تملك محمودبن اسمعيل بن سلطانعلي در ۹٤۹ ق. کتابت شده است. صدر برگ اول تملك مصطفي حسيني خوانساري در شعبان ۱٤۰۱ آمده است با مُهر بادامي مالك، جلد تيماج عنابي، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۱۱۸

سلك البيان (ـ في کشف مشکلات القرآن)
(۲۷٤۷۰)

فارسي. مؤلّف : حاج محمد جعفر (بن سيف الدين) شريعتمدار استرآبادي ـ مذکور در فهرست حاضر ضمن« شرح درج المضامين» ـ رساله مختصر جامعي است در ايضاح مشکلات کلمات قرآن در قراءت که به ترتيب سوره هاي قرآني نگاشته شده است.

اين رساله به «مشکلات القرآن» نيز معروف و در شناسنامه با عنوان «تجويد» ثبت و ضبط شده است و به اهتمام ملك الکّتاب در بمبئي به سال ۱۳۰۹ ق. با عنوان « سلك البيان» چاپ سنگي شده است.

آغاز: «بسمله، الحمد لله علي نواله و الصلواة و السلام علي رسوله و آله اما بعد پس ميگويد خادم شرع انور محمد جعفر که اين رساله ايست در ايضاع کلمات قران که بر بعضي مشتبه ميشود و يا احتمال اشتباه ميرود بترتيب سورۀ

قرانیه از جهت حل المشاکل سوره الحمد مالك یوم الدین مالك را اگر بالف خوانده شود اماله نشود»

انجام: «ملك الناس بفتح میم و کسر لام و کاف دویم من الجنة بکسر جیم تمام شد»

کاغذ نخودي و آبي فرنگي، ۱۸ برگ، اندازه: ۱۰×۱۷/۲ س. م. خط نسخ تحریري: ۱٤ سطري، کاتب: شکرالله، تاریخ تحریر، ۱۲۷٥ ق. جلد تیماج مشکي، خریداري آستان قدس رضوي در شهریور ۱۳۸۰، نسخه را ضمیمه شماره ۲۷٤۱٥ کتابخانه ببینید.

۱۱۹
سلك البیان
(ض ۱۱۷۷٤)

مانند قبل .

کاغذ نخودي فرنگي، ۱۹ برگ آخر نسخه، اندازه: ۱۰×۱٥ س. م. خط نسخ ۱۲ سطري، کاتب: آقا بابا بن کربلایي مهدي، تاریخ تحریر: چهارشنبه ۱۲ شعبان ۱۲۸۲، عناوین به سرخي، صدر رساله کاتب به تعجیل نگاشته: « رساله سرکار شریعت مدار شیخ المشایخ شیخ مرتضي »، جلد مقوا با روکش پارچه سورمه اي، وقفي ابوالقاسم رازاني در مهر ۱۳٥٦.

۱۲۰
شرح تجوید منظوم[1]
(۱۸۳۳۱)

فارسي. شارح: حافظ محمد صادق ـ ترجمه اش بدست نیآمد ـ نسخه شرح مختصر و مزجي است بر قصیدة موجز امیرعزالدین محمد حافظ بن بهاءالدین الحوبریدي[2] [کذا] با مطلع:

«آنچه قاریرا اهم باشد بداني بیگمان
نظم حافظ عزدین راگر بخواني اي جوان

۱ـ کتاب در فهرست نسخه هاي خطي فارسي ۸٦/۱ با عنوان «حاشیه بر قصیده» معرفي شده است.

۲ ـ احتمالاً همان «جوربذ» با فتح اول و سکون واو و راي بي نقطه و فتح باي ابجد منسوبست به جوربذ از قراي اسفرائین از اعمال نیشابور ـ راهنماي دانشوران ۱۷٤/۱ .

در اوائل سوره ها جز توبه بسم الله گوي
غير توبه زانكه نيست منزل انجا خود بدان».
نسخه ديگري از قصيده در كتابخانه ملك به شماره ٣٠٣/١٨ محرَّر ٧٧٢ ق. موجود است. ابيات موجود نسخه بيشتر در مخارج حروف است.

آغاز: «هذا شرح تجويد الحمدلله رب العالمين ...اما بعد اي عزيزان اگه خواننده قران را اهم بود در تجويد و ترتيل در اين قصيده در غايت اختصار محمد حافظ المشهور باميرعزالدين ره جمع كرده اما چون مبتديان از آن حظي تمام نمي يافتند ... التماس نمودند كه حاشيه بنويس كه تا بفهم نزديكتر باشد»

انجام: «در دهن و او را خيشوم گويند و اينمخرج شانزدهم است تم الكتاب»

كاغذ نخودي فرنگي،از برگ ١٦ تا ٣٢, اندازه: ١٨×١١ س. م. خط نسخ ١٢ سطري،كاتب: محمد جوادبن ميرزا مهدي قاضي بن قاضي،تاريخ تحرير: جمعه ٢٠ رجب ١٢٩٨، نسخه ضميمه شماره ١٨٣٣٠،كتابخانه است، وقفي مهرداد بوستاني در ١٣٧٠ ش.

١٢١
شرح تجويد منظوم
(٢٨٤٥٦)

مانند قبل . كاتب تا مخرج ششم از مخارج حروف را نگاشته است.

آغاز: «بسمله، حمدله، بدانكه خواننده قرآنرا انچه مهم بود در تجويد و در ترتيل و درين قصيده و در غايت اختصار محمد حافظ المشهور باميرعزالدين جمع كرد اما چون مبتديان از آن حظي تمام نيافتند از اين ضعيف حافظ صادق التماس نمودند كه شرحي بنويس كه بفهم نزديك تر باشد»

انجام: «و هر دو جانب مخرج است و روايت از اميرالمؤمنين عمر بن الخطاب رضي الله عنه تمام شد في التاريخ ثلثه و عشرون شهر ذيحجه تم».

كاغذ نباتي آهار مهره كشميري، ٦ برگ، اندازه: ٢١/٤×١١/٤ س. م. خط نستعليق خوب ١٤ سطري، كاتب:معظم، تاريخ تحرير: ٢٣ ذيحجه

۱۱۰۲ ق.جلد تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ,۱۳۸۱

۱۲۲

شرح تجويد منظوم
(۹۱۱۶)

مانند قبل. نسخه شامل شرح ۲۹ بيت از اول قصيده است. و در عبارات شرح اندكي به زيادت و نقصان با نسخة قبل متفاوت است.

آغاز: «بسمله، الحمدلله رب العالمين ...بدانك هرجه قاري را مهم تر بود دانستن وي امير عزالدين محمد بن بهاءالدين الحوبريدي الحافظ درين قصيده نظم كرده است».

انجام نسخه: «از عاقلي و فهم كن تا بيابي در همه قران طريق مستقيم»

ضميمه: ضمن يكبرگ بابي در بيان مراتب وقف در قراءت به زبان عربي

انجام نسخه: «و دليل الوقف عليها واحد و اما لفظه الا و هي علاقه الا وقف عليه»

كاغذ حنايي آهار مهره، ۵ برگ آخر نسخه، اندازه: ۲۰×۱۲ س. م . خط نسخ ۱۷ سطري،عناوين به سرخي،تاريخ تحرير: اوائل قرن ۱۲ ق. جلد تيماج عنابي و صالي و تعمير شده، خريداري آستان قدس رضوي در دي ,۱۳٤۱

۱۲۳

شرح حرز الاماني
(۲۳۹۹۰)

فارسي، نام شارح شناخته نشد. كتاب شرحي است مختصر به شيوه ترجمه بر قصيدة شاطبيه كه بدون ذكر مقدمه و خطبه با ترجمه و شرح ابيات آغاز مي گردد. موجودي : از ابتدا تا باب استعاذه، لذا اوراق اوليةكتاب موجود است.

آغاز: « بسمله، وقال المصنف بدات ببسم الله في النظم اولا.بداءالشي بدا بالشي بمعني قدم الشي وقتي كه درصلة بدا با آيد بمعني قدم است اي قدمت يعني تقديم كردم اين قول راك»

انجام موجود: «و متوكلا و متوكلم من باب الاستعاذه»

کاغذ حنايي روشن کشميري متن و حاشيه شده، ۱۸ برگ، اندازه: ۱۹×۱۳س .م. خط نسخ خوانا دفتري، ۱۵ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۲ ق. ابيات قصيده به خط نسخ معرب، جلد مقوا با روکش پارچه، خريداري آستان قدس رضوي در آذر ۱۳۳۸.

۱۲٤
شرح حرز الاماني
(۲۲۱٤۸)

فارسي، نام مؤلّف به جهت فقدان خطبه و مقدمه در متن نسخه نيآمده است[1] . وي در برخي مواضع از جمله «باب البسمله» از شروح قرن هفتم و هشتم هـ .ق. مانند «ابراز المعاني في شرح حرز الاماني» تأليف شيخ ابوشامه عبدالرحمن دمشقي متوفي ٦٦٥ ق. و شرح کنزالمعاني تأليف شيخ برهان الدين ابراهيم جعبري متوفي ۷۳۲ ق. نقل مطلب مي کند. کتاب شرحي است مختصر در حدّ ترجمه بر قصيده «حرزالاماني» ابومحمد شاطبي که به ندرت به بسط مطالب پرداخته و تنها در برخي مواضع اندکي از

۱ـ بحمد الله والمنّه ضمن قرائت دو برگ آسيب ديده و کرم خورده و ناخوانا الحاقي به صدر نسخه اطلاعات مفيدي درباره ترجمه و شارح بدست آمد چنانکه آورده است که جهت اين شرح و ترجمه فارسي دوسال تمام شروح قصيده «حرزالاماني» را در زمان امير تيمور گورکاني مطالعه و مورد تحقيق و مقابله قرار داده و در انتها نگاشته: « تم تصنيف هذا الکتاب کتابته في حدود تبريز علي يد العبد الضعيف احمد بن محـ .. الاما .. في محرم الحرام سنه تسعين و سبعمائه غفرالله له و لوالديه..» بنابراين از فحواي مطالب اين دو برگ برمي آيد که مترجم و شارح از قاريان و حفاظ حنفي اواخر قرن هشتم هجري قمري ساکن حدود تبريز بوده است و تاريخ ختم تأليف : محرم الحرام ۷۹۰ ق. مي باشد. آغاز ضميمه صدر نسخه: « بسمله، سپاس .. قادريرا که شر ... گردانند.. چنانچه فرمود که.. کريم في کتاب مکنون لايمسه الا المطهرون» .

ترجمان ابيات تجاوز و افادات توضيحي را در عنوان «فايده» بيان داشته است.

آغاز: « بسمله، قال الشيخ الامام ...بدات ببسم الله في النظم اولا...معني جنين ميباشد كه ابتدا كردم به بسم الله در اول كلام نظم خود و يا كريمك مقدم داشتم لفظ بسم الله را در اول كلام نظم خود و يا گويم ك مقدم داشتم لفظ بسم الله را در نظم كردن خود و يا چنين كريم ك ابتدا كردم بنام خداوند در نظم خود ك هيچ كسي سبقت نگرفته است بر نظم من»

انجام: «ورقها بشبه ورق الخلاف و قيل الزرنب نوع من الطيب في العرب والله تعالي اعلم بالصواب و اليه المرجع و الماب تمت »

كاغذ نخودي آهار مهره هندي آسيب ديده، ۱۸۴ برگ، اندازه: ۲۵×۱۶ س. م. خط نسخ خوب ۱٤ سطري، ابيات به نسخ معرب، تاريخ تحرير: ۱۲ رمضان قرن ۱۲ ق. عناوين به شنگرف، جلد مقوا عطف و گوشه ها ميشن خرمايي، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷٤,

۱۲۵

شرح حرز الاماني
(۳۰٤۹)

عربي، نام شارح با فحص بليغ بدست نيآمد. در حاشيه برگ ٤٦ نسخه ضمن مبحث اشباع و در تكملة شرح بيت : «و في الكل قصر الهاء بان لسانه بخلف و في طه بوجهين بجّلا» از قصيده (حرز الاماني ابومحمد شاطبي) بخط كاتب متن آمده است. «سمعت عن استادي و هوالمشهور بحافظ علي البيرجندي و هو روي عن العالم الفاضل الكامل خواجه حافظ محمد الروحي اعلي الله تعالي... و قرب اليه ...»كه مي نمايانند شارح از تلامذة حافظ علي بيرجندي بوده است و مسلّم آنكه نسخه از شروح اوليه و شارح از قاريان و حافظان حدود قرن هفتم ق. و به ضبط برگ ۷۱ نسخه سطر۱۵ وي در ابتدا از شاگردان والدش بوده است و در واقع كتاب شرحي است مفصّل

تحقيقي، بيشتر متکي به نقل اختلاف قراء که آن را مصدَّر نموده بر نُه فصل به شرح زير: «الفصل الاول في معرفة حال الشيخ ابي القاسم ناظم هذه القصيده، الثاني في بيان الرخصة في قرآة القران علي الوجوه، الثالث في ان قرآة القران سنة متبعة باخذها الآخر عن الاول، الرابع في بيان ما يقبل الآن من القراآت و يقرا به والضابط لذلك، الخامس في بيان القراات التي يقرا بها الناس اليوم، السادس في بيان ما العلة التي من اجلها اشتهر، السابع في بيان لِمَ جعل القراء الذين، اختيروا للقرآة سبعه، الثامن في بيان هل كان القرآن مجموعاً علي عهد النبي (ص)، التاسع في بيان ما السّبب الذي من اجله جمع عثمان». موجودي نسخه: از ابتدا تا شرح اوايل باب مخارج الحروف.

آغاز: «بسمله، قال الشيخ الجليل.. الحمدلله حمدا نستمنح به منه جزيل افضاله ...بدأت ببسم الله في النظم اولا...كل من افتتح امرا قايلا بسم الله الرحمن الرحيم مضمر الجالب لهذه الباء».

انجام موجود: «من حدث عايشه رضي الله عنها و عن ابو»

كاغذ خانبالغ ايراني نخودي، ۱۲۹ برگ، اندازه: ۲٤*۱٦ س. م. خط نسخ كم اعجام مختلف السطر دفتري و مورب، و متن ابيات به خط نسخ معرب به شنگرف، تاريخ تحرير: حدود اواسط قرن ۸ ق.نسخه مصحَّح و برخي كلمات زير نويس شده به ترجمه فارسي، صدر نسخه ضمن سه برگ اوراق اول ديوان ابوالعلاءمعري به خط مغاير كتابت شده،جلد تيماج مشكي، وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق. با مُهر واقف.

شرح حرز الاماني

ر.ك.به :

كنز المعاني (ـ في شرح حرز الاماني)

و

اللآلي الفريده (ـ في شرح القصيده)

مبرز المعاني (ــ في شرح حرز الاماني)

۱۲۶
شرح درج المضامین
(۲۷۶۲۹)

عربي، مؤلّف: حاج ملاّ محمد جعفر (بن سیف الدین) استرآبادي مشهور به شریعتمدار (۱۱۹۸ در انزان استرآباد ــ ۱۲۶۳ ق. در تهران و مدفون در نجف اشرف)[1]. شرح مختصر مزجي توضیحي است بر منظومه «درج المضامین» اثر طبع مختار اعمي اصفهاني ــ مذکور در فهرست حاضر ــ شارح بعد از خطبه، بدون ذکر نام خویش ضمن بیان فضیلت قرائت و ترتیل قرآن درباره شرح مي نگارد: «و کان الرسالة الموسومه بدرج المضامین لمختار القراء مشتمله علي قواعد علي وجه الایجاز اردت ان اشرحه شرحا یوضح اشاراتها و یبین ما یفید المحصلین و لما کان اشتیاق اهل العربیه من الطلاب الي لفظ العرب اکثر جعلته عربیاً» تاریخ ختم شرح: شب یکشنبه دهه اول شوال ۱۲۲۱.

آغاز: «الحمدلله الذي جعل القران علي العباده دلیلا و امر بتجوید قراءته بقوله ورتل القران ترتیلا...فقال بسم الله الرحمن الرحیم یعني ابتدا في التصنیف او اصنف بمعونة الله»

انجام: «در حق مختار اعمي صفاهاني دعا و مرجوي ایضا من القراء ان یدعوني بدعاء الخیر قد فرغت من تتمیم هذا الشرح في لیلة الاحد من العشر الاول من الشهر العاشر من السنة الاولي من العشر الثالث من العشر الثالث من الالف الثاني»

کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ۱۲ برگ، اندازه: ۱۷×۲۱/۵ س. م. خط نسخ خوانا، ۲۰

۱ــ نیز ر.ك.به: فهرست کتب خطي کتابخانه مرکزي آستان قدس رضوي ۲۳۴/۱۴ و ۴۳۴/۱۵ تألیف نگارنده.

سطري، كاتب:محمدعلي بن محمد حسن كاشاني اراني،تاريخ تحرير: عصر دوشنبه ٢٤ جمادي الثاني ١٢٦١، عناوين به سرخي، ابيات منظومه با خط ممتد سرخ مشخص شده،جلد تيماج خرمايي،خريداري آستان قدس رضوي در شهريور ١٣٨٠. نسخه را ضميمه شماره ٢٧٢٦٣ (موائد العوائد) كتابخانه ببينيد.

۱۲۷

شرح عقد الفريد
(۲۳۹۰٤)

فارسي، برگ اول و بخشي از صدر چند برگ آخر ناقص و افتاده است و درشناسنامه كتاب « شرح منظومه در تجويد» معرفي شده است. نام شارح در نسخه نيامده و به تحقيق شناخته نشد اما مسلّم آنكه وي از قاريان اماميه قرن ١١ ق. و قبل مي باشد. به هر حال كتاب شرحي است توضيحي و مفيد بر قصيده موجز لاميّه اثر طبع شمس الدين محمد سمرقندي متوفي ٧٨٠ ق. در بيان مخارج حروف و شناخت اوصاف ذاتي آنها.. شرح عربي قصيده به نام «روح المريد» در فهرست حاضر معرفي شده است فراجع.

آغاز موجود: «و اكمل التحيات فرمود كه كل امرذي بال لم يبدا في اوله فيه ببسم الله فهو ابتر ...چنانچه گفت : اسبّح الله الكريم مبسملا»

انجام: «تسليمات متواتر متوالي و بر آل و اصحاب او كه مكملان راه دين و روندگان راه يقين اند»

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ٤٨ برگ، اندازه: ١٢/٥×٢١ س. م .خط نسخ خوش متن ابيات به خط نسخ معرب به سرخي،١٥ سطري،كاتب:عبدالرحيم بن رمضان در بيستم شعبان ١١٢٧ حسب الامر ملامحمد تقي و لدحاجي باپير با مُهر چهارگوش با سجع «افوض امري الي الله عبده محمد تقي ١١٢١ »نسخه فاقد جلد است، خريداري آستان قدس رضوي در فروردين ١٣٧٦,

۱۲۸

شرح عقيله اتراب القصايد
(۱۱۹۰۳)

فارسي، نام شارح به دليل كسري اوراق اول نسخه تحقيقاً بدست نيآمد، اما مسلم آنكه مترجم و شارح از قاريان اهل سنت قرن دهم ه.ق. و قبل است.كتاب گزارشي است مفصل توضيحي بر قصيده مشهور «عقيله اتراب القصايد» اثرطبع ابو محمد شاطبي متوفي ۵۹۰ ق. و آنرا مذيل نموده به ذيلي در بيان برخي علائم به كار رفته در رسم الخط قرآن مرتب بر يك مقدمه و ده فصل و يك خاتمه: «مقدمه بدان كه در مقنع آورده كه مردم در مجموع شهرها مسلمانان از زمان تابعين الي وقتنا هذا برآن رفته اند كه رخصة است كه قران را اعراب بنهند، فصل اول در بيان حركات سه كانه خواه كه اين حركات اعرابي باشند، دوم در ذكر علاقه سكون بدانيد هديكم الله كه علاقه سكون دايره است به سرخي در بالا، حرف ساكن،سوم در ذكر علامة تشديد بدانيد ارشدكم الله كه علامة تشديد سرشيبي است كه دايرة آن انداخته اند،چهارم در بيان علامة مدّ، پنجم در بيان حكم علامة حرفي ساكن يا حرفي متحرك كه اظهارشان كرده باشند يا ادغام يا اخفاء، ششم در بيان علامات همزه، هفتم در بيان احكام تخفيف همزات، هشتم در بيان علامات حروف محذوفه،نهم در بيان علامة هرجه زيادة كرده اند بر لفظ در رسم، خاتمه در مسائل متفرقه».

دو برگ اول نسخه ناقص و افتاده است.

آغاز موجود: « همين سبيل كه جون ذكر يكي از ين ها نمود...[قال] الحمد لله موصولا كما امرا ـ مباركا طيبا يستنزل الدررا اقول اولا بدان كه هر كس كه شروع در علمي مي كند او را از دانستن سه جيز ناكزير است اول معرفة آن علم بوجهي از وجوه »

انجام: «و انجام اين تركيبات مخلّ كه با وجود قلة بضاعة كثرة وقاحة را سرمايه خود ساخته نوشته كردانيد و الحمدلله اولا و اخراً و ظاهرا و باطنا»

آغاز ذيل ترجمه: «ذيل به پايان رسيد دفتر و باقيست همجنان بس ز اين دقايق و نكت خوب و دلبذير بدانيد كه صاحب مقنع رحمه الله جون از بيان رسم كلمات قرانيه فارغ شده شروع نموده در بيان اصطلاحي جند كه متاخران بر اصطلاحات كاتبان وحي رضي الله عنهم زياده كرده اند».

انجام ذيل: «الهنا بحق آن كه آخري بي بدء ـ كه ختم كاركني مان بخير در دوسرا»

كاغذ نخودي آهار مهره، ٢٤٦ برگ، اندازه: ١٦×١٣/٥ س. م. خط نسخ خوب متن ابيات قصيده معرب به شنگرف، ١٥ سطري، تاريخ تحرير: قرن ١٠ ق. عناوين به شنگرف و به سرنج، جدول بندي اوراق به لاجورد، جلد تيماج خرمايي ضربي، وقفي محمد وجداني در اسفند ١٣٥٩.

١٢٩

شرح قصيده لاميه

(٢٣٢٣٨)

فارسي، مؤلّف: حافظ (حسن بن شجاع)توني ـ ر.ك . به: المفيد في علم التجويد، فهرست حاضر ـ رساله شامل استخراج و نقل و ضبط ٢٢٣ مسئله در تجويد سورة **فاتحة** الكتاب مذكور در قصيدة لامية محمد بن محمود شريف سمرقندي از قراء نيمه دوم قرن هشتم ه.ق. ـ طبقات القراء، ٢ / ٢٦٠ ـ و صاحب كتاب معروف «عقد الفريد» به انضمام ذكر ١٤٢ مسئله نگارشي شارح به عنوان تكمله برمسائلِ شريف سمرقندي . شارح رمز «ق» را جهت مسائل استخراجي و رمز «ص» را براي مسائل خاصة خود معين كرده است. و همو در مقدمه رساله مي نگارد: «شرايط تجويد فاتحه از اين اعداد (٣٦٥ مسئله) بسياري زيادت است اما بدينها از آن اقتصار شد كه از آن قبيل اند كه اكثر مردم بجاي نمي آرند و در خطا مي افتند بخلاف بواقي ياد نشد مثلا اظهار ميم عليهم دوم ياد شد كه محلّ آنست كه آنجا در خطا افتند و در واو والضالين آنرا ادغام كنند...و ذكر قصر و ذكر وصل از اين سه نيز دو ساقط شود و سيزده

که پیشتر گفتیم جمله بیست و پنج باشد پس این بیست و پنج از سیصدو شصت و پنج کم کنیم باقي ماند سیصدو چهل مسئله که واجب بود در تجوید فاتحة بجاي آوردن و فاتحه بي آن درست نباشد و جدول این سیصد و شصت و پنج مسئله اینست».

آغاز: «بسمله، الحمد لله الذي هدانا للایمان و علمنا القران»

انجام: «۳٦٥ ص اسکان نون لین در وقف و حرکت فتح در وصل بما بعد تم هذه النسخة الشریفة الغریبة في تجوید فاتحه الکتاب »

کاغذ نخودي آهار مهره، ۱۵ برگ، اندازه: ۱۷×۱۱س. م. خط نستعلیق مخلوط به نسخ، ۱۵ سطري، کاتب: محمد بن افضل سراکوهي بحرآبادي، تاریخ تحریر: صفر ۸۷۲ در مدرسه مسعودیه سمنان، عناوین و جداول و شماره مسائل و علائم رمز به شنگرف، رساله ضمیمه شماره ۷۱۳٦ کتابخانه است،خریداري آستان قدس رضوي در اسفند ۱۳۲۷.

۱۳۰

شرح المقدمة الجزریه

(۳۰۵۰)

عربي، برگ اول افتاده و نام شارح در نسخه نیآمده و مسلم آنکه نسخه غیر از «الحواشي المفهمه» فرزند ماتن و « المنح الفکریه» ملا علي قاري است. به هر صورت کتاب شرحي است توضیحي به روش شرح فرزند ناظم با این توضیح که نخست یك بیت از متن را نقل سپس توضیحات لغوي لازم را متذکر شده، آن گاه با رمز «ح» معني بیت مورد نظر داده و در برخي ابیات دقایق نحوي را بعد از توضیحات لغوي با رمز «ل» آورده است.

آغاز موجود: «فانها باب هذه المدینة ...یقول راجي عفو رب سامع محمد بن الجزري الشافع م القول یعم المفرد و المرکب مفیدا او غیر مفید الرجا»

انجام: «والله يفعل مايشاء و يحكم مايويد رضيت يقضا به واعترفت بالايه فالحمد له علي توالي نواله والصلوة علي نبيه و اله اجمعين تمت ».

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ٤٨ برگ، اندازه: ۱۲/٥×۲ س. م. خط نسخ خوانا متن مقدمه جزري به شنگرف، ۱۹ سطري،تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۲ ق. برخي اوراق معلق به حاشيه شيخ حمزه، برگ ۳۸ نسخه صدمه ديده و وصالي شده، برگ اول جدول بندي به سرخي،جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي مرتضي قليخان طباطبايي در ۱۳٤۰ شمسي.

۱۳۱

طيبة النشر (ـ في القراآت العشر)

(۳۰٥۲)

عربي، مؤلّف: شمس الدّين محمد بن جزري ـ ترجمه اش ضمن المقدمه الجزريه خواهد آمد ـ كتاب منظومه اي است موجز به بحر رجز در بيان وجوه قرآات ده گانه شامل هزار بيت و در واقع تكمله منظومه «حرز الاماني» است و مشتمل است بر شرح و بسط مطالب مندرج در دو كتاب«التيسير» و«النشر» و مصدّر به ذكر فايده اي در فن تجويد و اسامي قرّاء[1] تاريخ تأليف: شعبان ۷۹۹ در روم . (بالروم من شعبان وسط سنة ـ تسع و تسعين و سبعمائه)

آغاز: «بسمله، قال محمد هو ابن الجزري ـ يا ذالجلال ارحمه واستر واغفر»

انجام: «يرحمه بفضله الرحمن ـ قطنه من جوده الغفران»

كاغذ نخودي آهار مهره، ۷۷ برگ، اندازه: ۱۳×۱۸ س. م .خط نسخ مورب خوانا، ۹ سطري، كاتب:حسين بن حاجي كاشاني، تاريخ تحرير: ۱٥ ذيحجه ۹۷٦ در مشهد رضوي، عناوين به شنگرف، برخي اوراق معلق به حاشيه

---

۱ ـ «حوت لما فيه مع التيسيرـ وضعف ضعفه سوي التحرير؛ ضمنتها كتاب نشر العشر ـ فهي به طيبة في النشر ؛ و ها انا مقدم عليها ـ فوايد مهمة لديها »

از مؤلّف و دیگران،جلد مقوا با روکش پارچه، ظهر برگ اول رموز کتاب توضیح داده شده و در تواریخ ۱۱۵٤ و ۱۱۹٦و۱۲٦٦ ق. داخل عرض شده است. و در ظهر برگ آخر آمده است. «رایت في نسخه مکتوبه بخط المص من الاول الي الاخر و قد کتب المص رحمه الله في آخرها هذه العباره تمت الارجوزه المسماة بطيبة النشرفي القرات العشر علي يد ناظمها الغريب محمد بن محمد بن محمد بن الجزري عفا الله عنهم في يوم الثلثا حادي عشر المحرم سنة سته و ثمان مائه هجرته ظاهر بلد فارس کوه من اعمال خراسان المحروسة و قد بان عمر اهله و اولاده و اوطانه متوجها الي ناحية سمرقند المحروسة احسن الله جمع شمله ۲۲۲».

۱۳۲
عقد الفريد
(۳۰۵۳)

عربي، ناظم: شمس الدّين محمد بن محمود بن محمد بن احمد سمرقندي. عالم، حافظ و قاري مشهور بغداد متوفي ۷۸۰ هـ .ق.وي متولد شهر همدان و اصالتا از سمرقند بود و صاحب تأليفات متعدده مانند: الصنايع، القرااات السبع، کشف الاسرار در رسم المصاحف، التجريد في التجويد و غير اينها. ضمناً وي غير از شمس الدين محمد بن محمود بن علي سمرقندي سبط ابوالقاسم سمرقندي صاحب رساله «ذکرالخلاف بين ابي بکر و حفص» مي باشد که نسخه اي از رساله در فهرست حاضر به شماره ۳۰٤۵ معرفي شده است. به هر حال، منظومه قصيدة لامية مختصر و موجزي است شامل ۸٤ بيت در مباني و معرفت حروف و مخارج آنها و شناخت اوصاف ذاتي حروف از قبيل: «انفتاح و اطباق، استعلاء و استفلاء، جهر و همس، شدّت و رخاء، قلقله و سکون و...» و صفات عارضي آنها مانند «وقف، وصل، روم، اشمام، تفخيم و ترقيق ... ». ناظم مشکلات قصيده را با عنوان «روح المريد» شرح کرده که در فهرست حاضر نسخه اي از آن معرفي شده است فراجع .

آغاز: «بسمله، اسبّح لله الكريم مبسملا ــ واهدي تحياتي الي اشرف الملا»
انجام: « حجز و فرق بينة ثم مبدل مبالغة روم واصّل تاصّلا »
کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۱ تا ٤، اندازه: ۲۱×۱٦ س. م. خط نسخ بعضاً معرب دفتري، ۱٥ سطري، عناوين به شنگرف کاتب: صالح بن فالح حميداني، تاريخ تحرير: ضحوة چهارشنبه ۱۳ ربيع الاول ۹۱٤، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق.

۱۳۳
عقيله اتراب القصايد
(۲۲۲۲۳)

عربي، ناظم: امام القراء ابومحمد قاسم بن فيره بن خلف رعيني شاطبي از مشاهير قاريان و مفسّران (متولد ٥۳۸ در شاطبة اندلس و متوفي٥۹۰ هـ .ق.در مصر) شافعي مذهب و صاحب تأليفات متنوع که اکثراً در فهرست حاضر معرفي شده است[۱] . قصيده اي است رائيه در بحرمديد به وزن «مستفعلن فاعلن مستفعلن فعلَن» در تبين و تشريح رسم الخط قرآن مجيد که به جهت شهرت و اقبال قاريان، شروح بسياري به فارسي و عربي برآن نگاشته اند ــ برخي از شروح (جميله ارباب و...) در فهرست حاضر معرفي شده است. ابواب مندرج در منظومه عبارت است از:«باب الحذف و الاثبات و غير هما مرتبا علي السورمن سوره البقره الي سوره الناس، باب الحذف في کلمات تحمل عليها اشباهها، باب من الزياده، باب حذف الياء و ثبوتها، باب ما زيدّت فيه الياء، باب حرف الواو و زيادتها، باب حروف من الهمزء وقعت في الرسم علي غير القياس، باب رسم الالف و اواً، باب رسم ثبات الياء والواو، باب حذف احدي اللامين، باب المقطوع و الموصول، باب ان

۱ــ غاية النهاية ۲۰/۲. شرح حال کامل ناظم آمده است و در همان جا نگاشته شده که ناظم اين قصيده و قصيده لاميه خويش را در مدرسه فاضليه واقع در درب ملوخيه قاهره سروده است.

لا و ان ما، باب ام منّ، باب قطع عن من و وصل الن،باب قطع من ما و نحو من مال و وصل ممن و همّ، باب عنّ ما وفا لم و اما، باب في ما وان ما،باب انّ ما و ليس ما و بئس ما،باب كل ما، باب قطع حيث ما و وصل ائيدما، باب لكيلا، باب يوم هم و يكانّ، باب مال، باب و لات، باب هاء التانيث التي يكتب ياء، باب المضافات الي الاسماء الظاهر و المفرد، باب المفردات و المضافات المختلف في جمعها».

آغاز: «الحمدلله موصولا كما امرا ــ فباركا طيبا يستنزل الدررا»

انجام: «تضاحك الدهر مسرورا اسرتها ــ معرفا عرفها الاصال و البكرا»

كاغذ حنايي آهار مهره صدمه ديده و رطوبت رسيده، ۱۹ برگ، اندازه: ۲۵×۱۸ س.م. خط نسخ شبيه به رقاع، ۹ سطري،كاتب: احمد بن جلال بن ابراهيم بن علا بن عمر، تاريخ تحرير: ششم شوال ۸۹۱، اسامي شريف پيامبر اكرم به شنگرف، عناوين به خط ثلث به شنگرف، اوراق معلق به حاشيه مفيد توضيحي، جلد مقوا آسيب ديده، اهدايي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷٤.

۱۳٤
عقيله اتراب القصايد
(۳۰۵۵)

مانند قبل. نسخه كامل است.

كاغذ شكري آهارمهره، ۱۷ برگ، اندازه: ۲۱×۱٦ س.م. خط نسخ خوب ۱۰ سطري،كاتب: صالح انحميدايي (كذا) [صالح بن فالح حميداني صحيح است]، تاريخ تحرير: يكشنبه ۱۳ صفر ۹۱٤، عناوين به شنگرف، نسخه مصحّح، جلد مقوا با روكش پارچه،وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ ق.

۱۳۵
عقيله اتراب القصايد
(۲٤٦۸۱)

مانند قبل. نسخه كامل است.

کاغذ حنايي آسيب ديده و شکننده، ۲۳ برگ، اندازه: ۱۴/۸×۲۲/۲ س .م.خط نستعليق ۲۲ سطري، کاتب:عبدالنبي کشميري، تاريخ تحرير: ۲۲ ربيع الثاني ۱۱۷۵، اوراق معلق به حاشيه توضيحي، نسخه ضميمه شماره ۲٤٦۷۹ کتابخانه است، وقفي مقام معظم رهبري در اسفند ,۱۳۷٦

۱۳٦

عقيله اتراب القصايد
(ض ۱۰۸۷۳)

مانند قبل . نسخه کامل است.

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۱ تا ۱٦، اندازه: ۱۸×۱۳ س. م . خط نسخ خوب معرب دفتري، ۱۲ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ۹ ق. عناوين به خط ثلث به سرنج، جلد مقوا عطف و گوشه پارچه مشکي، وقفي آقا محمد ايراني مجرد در بهمن ,۱۳۵۰

۱۳۷

عقيله اتراب القصايد
(۳۰۵٦)

مانند قبل . نسخه کامل است.

ضميمه: ضمن ۲ برگ آخر نسخه:

تجويد سوره فاتحه و طريقه قرائت آن به فارسي.

آغاز: «بدانکه ائمه قراء سبعه رحمهم الله جنين گفته اند هرکه در خواندن سوره فاتحه اين پنجاه و هفت جاي را نگه دارد»

انجام:«بر وي باد که پرهيز کند از امامت و همين نماز خود را ميگذارد با بسيار انديشه» و ۷ سطر از رساله در باب مقطوعات و موصولات در تلاوت قران.

انجام موجود: «در ممتحنه ان لايشرکن بالله شيئا و يکي در سوره ن»

کاغذ نباتي آهارمهره، ۳٤ برگ، اندازه: ۱۷/۵×۱۳ س. م . خط نسخ خوب معرب، ۵ سطري،تاريخ تحرير: قرن ۱۰ ق.برگ اول نو نويس، اوراق معلق به حاشيه با رمز ن، جلد مقوا باروکش پارچه، نسخه در تملك عبدالحميد بن داود علي خادم استرابادي بوده است.

۱۳۸

عمدة المفيد و عدة المجيد

(۱۸٦۲٤)

عربي، ناظم: علم الدّين ابوالحسن علي (بن محمد بن عبدالصمد همداني) سخاوي شافعي (٦٤٣ ــ ٥٥٨ ق. در دمشـــق و مـــدفون در قاســـيون) . وي استاد مسلّم در فنون ادب و قرائت،تفسير و فقه بود و از جمله تلامذة شيخ شاطبي، بوصيري و غير هم و سنواتِ متوالي در جامع دمشق قرائت تدريس مي كرد.

منظومه،قصيده اي است نونيه شامل ٦٤ بيت كه در مقابل قصيده رائيه ابومزاحم موسي بن عبيد الله خاقاني متوفي ٣٢٥ ق. در امهات مباحث اين فن سروده است.

آغاز: «يا من يـــروم تـــلاوة القـــران ــ و يـــرود

تساو ائمة القران»

انجام:«فاعلم بانك جايز متدّيرا ــ ان قستها بقصيده. الخاقان تمت هذه القصيدة المشـــهور بالشـــاطبي

للامام المغربي [كذ]»

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ٤٥ تا ٤٧،اندازه: ١٨*٢٦ س. م. خط نسخ معرب دفتري، ١٣ سطري، كاتب: يوسف بن محمود بن يوسف سعيد، تاريخ تحرير: به قرينه ضمايم: ٨٣٢ ق. در مدرسه علیه عاليه شهر نيشابور. نسخه ضميمه ٣٠٣٩ كتابخانه است، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي نادرشاه در ١١٤٥ ق.

۱۳۹

عمدة المفيد

(۲۲۲۲٤)

مانند قبل .

كاغذ حنـــايي آهـــار مهـــره صـدمه ديـــده،٣ برگ، انـــدازه: ١٨*٢٥ س. م. خط نسخ شبيه بـــه رقاع بعضاً معرب،١٣ سطري، كاتب به قرينه ضمائم: احمد بن جلال بن ابراهيم بن علا بن عامر،تاريخ تحرير: ٨٩١ ق.برگ آخر نونويسي در قرن ١١ ق. نسخه معلق به حاشيه توضيحي و برخي

ترجمه فارسي لغات، جلد مقوا آسيب ديده، اهدايي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷٤ . (نسخه ضميمه شماره ۲۲۲۲۱ کتابخانه است)

۱٤۰

عمدۂ المفيد

(۳۰۵۷)

مانند قبل . نسخه کامل است.

ضميمه:

غايۂ الامنيه (ـ في کشف رموز الشاطبيه)

عربي،ناظم: شيخ علي بن احمد بن ايوب ترکستاني . قصيده اي است در سيزده بيت در شرح رموز به کار رفته در قصيدة معروف شاطبي مشهور به «حرزالاماني »

آغاز: «جمعت حروفا في القصيدۂ اجملت فصّلتها

احدي و عشرين کمّلا ؛ ابج و نه حطّي کلم نصع فضق رست ـ لکل امام حرف رمز تحصّلا»

انجام: «ثمان بحسن النظم ضيعت کنايۂ ـــ عن

النشر من جمع الرجال ليسهلا»

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۱ تا ۳، اندازه: ۱۸*۱۲ س.م. خط نستعليق بعضاً معرب دفتري، ۱۳ سطري. برگ سوم داراي مهري ترنج مانند از کاتب نسخه با سجع «اضعف عبدالله ابن حاجي محمد حسين القاري، تاريخ تحرير: قرن ۱۰ ق. در احمدنگر، فواصل مصرعها سه نقطه شنگرفي،ظهر برگ اول عنوان قصيده سخاوي قصيدة الخاقاني تأليف الشيخ ابوالحسن علي بن محمد بن عبد الصمد السخاوي » معرفي شده است،جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي خواجه شيراحمد توني در ۱۰۳۲ ق.

۱٤۱

فاتح فاتحه

(۲۸٤۵۳)

فارسي، مؤلّف : جلال الدّين محمد بن عبدالجميل بن محمود بن محمد صافي از عرفاء و قاريان عامه قرن دهم ق. به بعد. وي در برخي مواضع از« درالفريد »محمد طاهر حافظ اصفهاني

(نيمه دوم قرن ۹ ق.) و از شمس الدين محمد جزري متوفي ۸۳۳ ق. نقل مطلب مي نمايد. رسالة مختصر و موجزي است مبني بر لزوم احتياط در مواضع پنجاه و دوگانه سوره فاتحه كه مؤلّف ضمن بيست و هفت بخش بيان كرده سپس به توضيح مخارج و صفات حروف پرداخته و در نهايت انواع وقوف را تبيين نموده است.

آغاز:«بسمله، الحمدلله الذي انزل علي عبده الكتاب و فتح ابواب معرفته علي محمد المحمود في الشيب و الشباب ...بر وجهي كه مواضع پنجاه و دوگانه معهوده مبين گردد اول آنكه بسم الله را تنك گويد يعني ب نگويد تا حرفي بحرفي منقلب شود»

انجام: «و اصحابه و ذرياته و اتباعه اجمعين و ما احسنه القايل ختم الله لنا بالحسني و هو مولانا نعم المولي تمت بالخير»

كاغذ نباتي آهار مهره كشميري، ۱۲ برگ، اندازه: ۱۱/٤*۲۱/٤ س.م. خط نستعليق خوب ١٤ سطري،كاتب:معظم، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۱۰۲ ق. جلد تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري درخرداد ۱۳۸۱.

١٤٢

فرائد الفوائد
(١٦١٧٢)

فارسي، مؤلّف تحقيقاً معلوم نشد و از مطاوي مطالب به دست مي آيد كه وي از فضلاء و قاريان اماميه قبل از نيمه قرن ۱۱ ق. است. كتاب گزارش و ترجمه اي است بر« منظومه مقدمه جزريه » اثر طبع شمس الدين محمد بن جزري ـ مذكور در فهرست حاضر ـ كه بعضاً به اقتضاي ابيات شرح مختصري را اضافه نموده است. كتاب مرتب بر سه مقدمه و صدوهشت فريده ـ به عدد ابيات منظومه ـ است. نسخه فاقد مقدمات است.

آغازموجود: «مي نمايد در ترجمة مقدمه ناظم فريده اول يقول را جي عفو رب سامع ـ محمد بن

الجزري الشافع يعني ميگويد اميد دارندة عفو پروردگار»
انجام: «بهترين مقال بعد از سپاس ملك متعال ختم الله لنا بالحسني بحق المصطفي و الائمه عليهم الصلوات العلي الاعلي فارغ شد تسويد ترجمه اين رساله شريفه ...تمت الكلام و حصل المرام »
ضمايم آخر نسخه:
١ـ رساله در بيان مدّها (از برگ ٧٩ تا ٦١)
فارسي. رساله مختصر مفيدي است در بيان و توضيح انواع پانزدگانه مدّ در تجويد.
آغاز: «بسمله، در بيان مدها، مدها نزد يك قرا پانزده دان در عدد»
انجام:«کلمات غنه نياورد که لحن و غلطست »
٢ـ فايده در بيان اشمام و روم و اسکان (از برگ ٦١ تا ٦٣)
آغاز:«تاء تأنيثي که موقوفست به هاءروم و اشمام اندران نبود»
انجام:«در حالت سکون صحيح است و دروي نيست بحثي والله اعلم بحقايق الامور»
٣ـ باب در بيان اختلافات راويان عاصم (از برگ ٦٣ تا ٦٥)
آغاز: «باب در بيان اختلافات راويان عاصم که ابوبکر و حفص است»
انجام: «خلف الوسطي اسحق ادريس»
کاغذ نباتي و نخودي آهار مهره بعضاً آسيب ديده: از برگ ١ تا ٦٥، اندازه: ١١/٧*١٨/٤ س. م .خط نسخ ١٦ سطري و ابيات منظومه نسخ معرب، ١٦ سطري،تاريخ تحرير: شنبه منتصف ربيع الثاني ١٠٥٥ ق. متن منظومه با خط ممتد سرخ ممتاز شده،جلد تيماج ضربي خرمايي صدمه ديده، واگذاري بنياد جانبازان تهران در ١٣٦٧ شمسي.

١٤٣
قرائت (رساله ـ)
(٢٨٩٠٠/٢)

فارسي، مؤلّف، به قيد احتمال كاتب نسخه: محمد جواد كه به اشاره حاجي الحرمين الشريفين حاجي عبدالرحيم نگاشته است. رساله غير مبوّب مختصري است بدون خطبه و مقدمه در عمدة مباحث تجويد در عناوين «بدانكه» از قبيل: «مخارج حروف، بدانكه نون ساكن، احكام ميم ساكن، بدانكه الف در تمام قران درنه جا مفخم است و باقي مرقق، بدانكه را در شش موضع بلاخلاف مفخم است، بدانكه حرف مد سه است الف ساكن ما قبل مفتوح، در احكام وقف، ديگر در بيان اماله، ديگر در بيان هاء كنايه».

آغاز: «بسمله، مخارج حروف بيست و نه گانه انچه از قاريان بكوش رسيده است انكه مخرج اول از جوف دهن است »

انجام:«و در فيه مهاناً در سوره فرقان ختم شد رساله قراءة از دست اضعف العباد محمد جواد حسب الاشاره حاجي الحرمين الشريفين زادهما الله شرفا حاجي عبدالرحيم تحرير يافت .»

ضمايم در هامش نسخه:

۱ـ تجويد منظوم

فارسي، اثر طبع ابن عماد ـ مذكوردر فهرست حاضر فراجع ـ ابيات اول منظومه ناقص .

۲ـ رساله تجويد

فارسي، مؤلّف : علي بن محمد معروف به بابا خليل الله (احتمالاً قرن ۱۱ ق.) رساله مختصر مفيدي است فاقد تبويب خاصي در مطالب تجويد كه كتابت آن ناتمام مانده است.

آغاز: «رساله بابا علي بسمله الحمد لله الذي هدانا الي دين نبينا صلي الله عليه و اله افضل المرسلين و منهاج اقدام الرضيين»

انجام موجود: «و معروف ترين اين حروف قاف است كه مشهور است للقلقه »

كاغذ گلبهي آهار مهره كشميري، ۹ برگ، اندازه: ۱۸/۲*۱۰/٦ س. م. خط نستعليق خوب ۱۲ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ۱۱ ق. عناوين (بدانكه) به شنگرف، خريداري آستان قدس رضوي در اسفند ۱۳۸۱.

۱٤٤
قرائت ابن عامر
(۳۰٤٦)

عربي، مؤلّف: عماد الدّين علي شريف قاري استرآبادي – ترجمة مؤلّف را ذيل «تحفه شاهي» فهرست حاضر بنگريد– رساله مختصري است در اصول قرائت وصل و سکت آيات براساس آراي عبدالله ابن عامر شامي يحصبي (متولد ۲۱ در قريه رحاب و متوفي روز عاشورا سال ۱۱۸ ق.در دمشق در زمان حکومت هشام بن عبدالملك) به روايت عبدالله بن احمد بن بشير بن ذکوان قرشي دمشقي متوفي ۲٤۲ ق. و از طريق هشام بن عامر بن نصير بن ابان سلّمي قاضي دمشقي متوفي ۲٤٥ ق.

آغاز: «بسمله، الحمدلله السميع العليم و الصلوة علي النبي الكريم »

انجام: «و البروج و الطلاق و کذا مافي سوره الاعلي الي اخر القران والحمدلله وحده تمت الرسالة»

کاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، از برگ ۱ تا ۱۳، اندازه: ۱۸/٥*۱۲/٥ س. م. خط نسخ خوب ۱۲ سطري،کاتب:حسين بن حاجي محمد قاري، تاريخ تحرير: قرن۱۱ ق. سجع مُهر کاتب در برگ ۳۷ نسخه با سجع » اضعف عبادالله ابن حاجي محمد حسين القاري » موجود است و در همان برگ مُهر چهارگوش ابوالفتح مويد الدوله متولي باشي در شهر رجب ۱۳۱۲ مبني بر تائيد عرض ديد آمده است. جلد مقوا با روکش پارچه، واقف : نامعلوم .

۱٤٥
قرائت ابي عمرو
(۳۰٤٦/۳)

عربي، مؤلّف : عماد الدّين علي شريف قاري استرآبادي ــ ترجمه اش ضمن «تحفه شاهي »گذشت – رساله مختصري است در بيان اصول قرائت ابوعمرو زبان بن علاءبن عمار به دو روايت دوري و سوسي از طريق شاطبي بارموز

: ابو عمرو با رمزحاء مهمله، دوري با رمز طاء و سوسي با رمز ياء.

آغاز: «بسمله، حمدله فيقول العبد الضعيف الـــي الله المهــــيمن الهـــــادي عماد الــــدين علــــي الاسترابادي ان هذه الرساله في بيان اصول »

انجام: «نحو و هو فهو و لهو و كذلك و هي فهي و لهي تمت الرساله بعون الله و توفيقه كتبه العبد حسين بن حاجي غفرالله ذنوبها، دستم به خاك چوخواهد شدن تباه ــ باري بيادگار بماند خط سياه»

كاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، از برگ ۳۱ تا ۳۷، اندازه: ۱۲/۵*۱۸/۵ س. م.خط نسخ خوب،۱۲ سطري،كاتب:حسين بن حاجي محمد قاري با سجع مُهر: «اضعف عباد الله ابن حاجي محمد حسين القاري »، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق.عنـــاوين بـــه شـــنگرف،جلد مقـــوا بـــا روكـــش پارچه،واقف نامعلوم.

قرائت ابي عمرو (رساله درــ)

نيز ر.ك. به:
بحر النور

۱٤٦

قرائت حمزه

(۳۰٤٦/۱)

عربي، مؤلّف : عماد الدين علي شريف قاري استرآبادي ــ ترجمه اش ضمن «تحفه شاهي» گذشت ــ رساله مختصر و موجزي است در اصول قرائت حمزه[۱] به دو روايت خلف[۲] و خلاّد[۳] از طريق شاطبي كه به اجابت درخواست برخي از دوستان در وصل و سكون بين آيات نگاشته است.

۱ــ حمزة بن حبيب بن عمارة بن اسماعيل زيات تميمــي متولــد ۸٦ متوفي به سال ۱۵٦ق. در ايام خلافت منصور عباسي، وي امام كوفه بعد از عاصم است كه قرائت را نزد امام صادق (ع) فرا گرفته بود.

۲ــ ابومحمد خلف بن هشام بن طالب بزاز متولد ۱۵۰ق. و متوفي ۲۲۹ ق. در بغداد

۳ ــ ابو عيسي خلاّد بن خليل صيرفي معروف به ابن خليل كوفي متوفي ۲۲۰ ق.

آغاز: «بسمله،حمد له و بعد فيقول العبد الفقير المحتاج ...ان هذه رسالة في بيان اصول قراءة حمزه»

انجام: «و يثبت وصل الياءفي تقبل دعائي في سوره ابراهيم و هذا آخر ما اوردناه جمعه و الحمدلله »

کاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، از برگ ۱۳ تا ۲۱، اندازه: ۱۸/۵*۱۲/۵ س. م. خط نسخ خوب ۱۲ سطري، که کاتب:حسين بن حاجي محمد قاري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق.عناوين به شنگرف، جلد مقوا باروکش پارچه، واقف: نامعلوم .

۱۴۷
قرائت عاصم (رساله در ــ)
(۳۰۴۸)

فارسي، مؤلّف: عماد الدين علي شريف قاري استرآبادي[۱]. رساله مفردة مختصري است در قرائت عاصم بن ابي النجود کوفي متوفي ۱۹۳ ق. به طريق شاطبي و مصدّر به نام مريم بلقيس، نواب عليّه صفوي چنان که بعد از خطبه آمده:
«ان خداوند کش آمد ز خداوند خطاب بانوي هر دو جهان مريم بلقيس جناب» و مشتمل بر يك مقدمه در سه فايده: «الاول اقول بالله التوفيق که بر راي اصحاب فطنت و ذهاب مخفي و پنهان نيست که فضيلت و مزيت مقدمه محتاج برهان نيست،دوم در ذکر احوال عاصم،سوم در بيان احوال بروايت» و ۱۷ فصل: « اول در استعاذه،۲ در بسمله، ۳ در مخارج حروف،۴ در صفات حروف،۵ در هاءکنايه،۶ در مدّ،۷ در دو همزه که در يك کلمه جمع شوند،۸ در دو همزه که در دوکلمه بهم رسند،۹ در همزه مفرده،۱۰ در نقل،۱۱ در سکت،۱۲ در ادغام،۱۳ در احکام تنوين و نون ساکن،۱۴ در اماله،۱۵ در وقف،۱۶ در مرسوم خط، ۱۷در فرش حروف » يك برگ از فصل ۴

۱ــ ترجمه مؤلّف ذيل « تحفه شاهي » گذشت فراجع .

(بین اوراق ۱۱و۱۲) این نسخه ناقص و افتاده و کاتب فصل ۱۷ را کتابت نکرده است.

آغاز: «حمد بیحد و سپاس بیقیاس مر آفریدگاری را سزد و شاید که از ترکیب کاف و نون آیه وجود بنگاشت »

انجام نسخه: «و عاصم وقف بتاء میکنند و السلام تمت الکتاب»

کاغذ شکري آهار مهره فرنگي، ۳۸ برگ، اندازه: ۱۰*۱۴/۵ س .م. خط نسخ ۱۰ سطري، تاريخ تحرير: اوايل قرن ۱۲ ق. عناوين نانويس، جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ۱۱۴۵ ق.

۱۴۸

قرائت عاصم (رساله ــ)

(۱۳۲۵۳)

مانند قبل . عنوان رساله در این نسخه: «رساله در تجوید » بدون ذکر نام مؤلّف آمده است. و از اواخر فصل ۶ تا انتهاي فصل ۱۷ ــ فرش حروف ــ را دارد.

آغاز موجود : «عاصم را طول و توسط و قصر باشد»

انجام: «وشعبه بسکون کفوا احد حفص بواو خوانده و شعبه بهمزه میخوانند بجاي واو»

کاغذ نخودي آهاري بعضاً وصالي شده، ۳۸ برگ، اندازه: ۱۶/۸*۹ س. م . خط نستعليق مخلوط به شکسته، ۱۳ سطري، تاريخ تحرير: ۲۲ صفر ۱۰۵۵، عناوين به سرنج، در حاشيه برگ دوم مُهر مالکيت محمد حسين بن محمد ديده مي شود، و در ظهر برگ آخر رساله نگاشته شده :«برپشت کتاب دوستان خط بنويس و بيادگار بگذار»راقمه معين کاتب جنابذي، جلد مقوا با روکش پارچه، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ۱۳۶۲.

۱۴۹

قرائت نافع

(۳۰۴۶/۲)

عربي، مؤلّف: عماد الدّين علي شريف قاري استرآبادي ــ ترجمه اش ضمن»تحفه شاهي» گذشت ــ

رساله مختصر مفيدي است در بيان اصول قرائت نافع[1] به روايت قالون[2] و ورش[3] از طريق شاطبي .

آغاز: «بسمله، حمدله و بعد فيقول [نام مولف] ان هذه رسالة في بيان اصول قراءة نافع ... جمعته لالتماس بعض الاصدقا المشتغلين في هذا الفن حفظهم الله جميعا مختصرا ضابطا جميع قواعد هذه القراءة من غير تطويل و لاتكرار»

انجام:«لكن في ياء قوله تع مما اتاني في النمل تمت بعون الله و حسن توفيقه »

کاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، از برگ ۲۱ تا ۳۱، اندازه: ۱۸/۵×۱۲/۵ س. م. خط نسخ خوب ۱۲ سطري، کاتب: حسين بن حاجي محمد قاري (به ضبط ضمايم)، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. عناوين به شنگرف، جلد مقوا با روکش پارچه، واقف: نامعلوم.

۱۵۰

قرّة العين

(۳۰۵۸)

عربي، مؤلّف : ابوالبقاء نورالدّين علي بن عثمان بن محمد بن احمد بن حسن عذري بغدادي مشهور به ابن قاصح (۷۱٦ ـ ۸۰۱ ق.) منجم و قاري ساکن قاهره و صاحب تأليفات متعدد در مباحث قرائت و معرفت اوقات شب و روز[1]. رساله مختصر دقيقي است در فتح و اماله دو لفظ در قرائت براساس آراي قراء سبعه به ترتيب سُوَر قرآن که به درخواست جمعي از شاگردانش نگاشته است.

۱ـ عبدالرحمن بن ابي نعيم ليثي معروف به نافع متولد ۷۰ ق. و متوفي ۱۷۹ (؟) ق.وي اصلش از اصفهان و از طريق ۷۰ نفر از قراء به ابن عباس و عبدالله بن عياش و ابي ابن کعب از پيامبر اکرم (ص) روايت مي کند.

۲ـ ابوموسي عيسي مدني معروف به قالون از قراء مدينه متولد ۱۲۰ق. و متوفي ۲۲۰ ق. در مدينه.

۳ ـ ابوسعيد عثمان بن سعيد بصري معروف به ورش از جمله شاگردان نافع در مدينه و ساکن مصر (۱۱۰ـ۱۹۷ق. در مصر) .

۱ـ طبقات القراء ۵۵۵/۱، ضوء اللامع ۲٦۰/۵.

آغاز: «بسمله، قال الشیخ الامام العالم الفاضل .. القاضي العذري اما بعد حمد الله رب العالمین و الصلوة و السلام علي سیدنا محمد خاتم النبیین و علي اله و صحبه اجمعین فان هذه رسالة سمّیتها قرّة العین و جمعت فیها المشهور من الفتح و الامالة و بین اللفظین مما قرات و رویة عن الائمة السبعه»

انجام: «في صدور الناس و الناس ذکر بالبقرة تمت الامالة و الحمدلله اولا و اخرا و ظاهراً و باطنا»

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ۴ تا ۴۵، اندازه: ۱۸×۱۳ س.م. خط نستعلیق دفتري خوانا، ۱۳ سطري : کاتب: حسین بن حاجي محمد قاري، تاریخ تحریر: سه شنبه ۲۵ رجب ۹۸۳ در احمد نگر شبه قاره هند، عناوین و اسامي سُور و آیات نقل شده و اسامي قراء به شنگرف،جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي خواجه شیراحمد تونی در ۱۰۳۲ ق.

۱۵۱

قصیده لامیه

(۱۸۶۲۵)

عربي، ناظم: شمس الدّین محمد بن محمود سمرقندي ـ مذکور ضمن مؤلّفة دیگرش«عقد الفرید» در فهرست حاضر ـ منظومه اي است مختصر شامل ۷۲ بیت به بحر و قافیه قصیدة معروف شاطبي در مباحث : «في صفات الحروف المفرده، في مخارج الحروف، في مراعات حرف، في ادغام المثلین، في الوقف بالروم و الاشمام، في المدّات». کاتب شرح چند بیت آخر منظومه را بدون ذکر نام شارح نقل کرده است.

آغاز: «ساشرع في وصف الحروف مبسملا ـ و اشرحها مرموزه ما علي الولا»

انجام موجود:«وراء علي ثم سين ذكرتها — ابوالحدث الليثي بالظاء سهلا»

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، از برگ ٤٨ تا ٥٠، اندازه: ١٨×٢٦ س .م. خط نسخ بعضاً معرب دفتري،٢٥ سطري،كاتب به قرينه ضمايم: يوسف بن محمود بن يوسف در ٨٣٢ ق.در بلده نيشابور، نسخه ضميمه ٣٠٣٩ كتابخانه است. جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ١١٤٥ق.

١٥٢
قصيده لاميه
(٢٢٤٠٦)

عربي، ناظم و علي الاحتمال كاتب:سيّد محمد حسيني خراساني، قاري و شاعر نيمه دوم قرن سيزده (؟)مشهد رضوي و نجل سيّد يحيي بن محمد حسيني خراساني . قصيده اي است شامل ٢٧ بيت در تشريح و تبيين رموز مختار جهت قراء سبعه و راويان آنها.

آغاز: «بسمله، قال العبد الفقير الجاني — السيد محمد الحسيني الخراساني ... و بعد فانّي سوف انظم كلمۀ — لابدي مافي الحرز من رمزمن تلا»

انجام: « فكل رموز في القصيدۀ قدجلا؛ اصلي علي جدي و احمد ربنا — و نشكره اعضاي مادمت في الملا»

كاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ١ برگ، اندازه: ١٤×٢١/٨ س. م. خط نسخ خوب ١٤ سطري، احتمالاً نسخه به خط ناظم است و در تملك همو بوده و وقف اولاد شده،تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١٢٧٥ق.جلد مقوا با روكش پارچه، خريداري آستان قدس رضوي در اسفند ١٣١٨.

١٥٣
قواعد تجويد
(١٦١٦١)

فارسي، مؤلّف : محمد محسن ابن محمد سميع قاري از علماء و قاريانِ اماميه ظاهراً از مردمان قرن سيزدهم هـ .ق. — ترجمه اش در مآخذ ديده نشد — رساله مختصري است در بيان ضروريات

قواعد تجوید که به جهت بعضي از صاحبان حقوق در یك مقدمه و هشت فصل و یك خاتمه به شرح زیر نگاشته شده است.

«مقدمه در بیان شناختن دندانها، فصل اول در بیان مخارج حروف، دویم در بیان تفخیم و ترقیق، سیم در احکام تنوین و نون ساکنه، چهارم در قواعدي که مناسبست بفصل سابق، پنجم در اقسام مدّ، ششم در قواعد مناسبة بفصل سابق (در دو قاعده)، هفتم در بیان احکام وقف و وصل، هشتم در بیان صفات حروف،خاتمه در بیان آداب قرآن».

۲ برگ آخر نسخه افتاده است.

آغاز: «بسمله، حمدله، اما بعد این رساله ایست مختصر در بیان ضروریات قواعد تجوید»

انجام موجود: «بگوید صدق الله العلي العظیم و صدق رسوله النبي »

کاغذ فستقي آهار مهره فرنگي،۴۳ برگ، اندازه: ۱۱/۱×۱۷/۴ س. م. خط نسخ خوب دفتري،۸ سطري،تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق.عناوین به سرخي، شیرازه اوراق به هم ریخته، جلد میشن دارچیني، وقفي بنیاد مستضعفان تهران در شهریور ۱۳۶۷.

۱۵۴
قواعد القرآن
(۳۰۵۹)

فارسي، مؤلّف: یارمحمد بن خداداد سمرقندي، قاري و حافظ اهل سنت و جماعت در آغاز قرن دهم هـ .ق. رساله مختصري است در مباحث عمدة تجوید به روش عاصم ابن ابي النجود کوفي و راویان وي چنانچه بعد از خطبه و نام مؤلّف آمده است. «چون مدت مدید مطالعة علم قرآءت و تجوید و علم تفسیر کرده و ملازمت استادان ثقه که در ماورا النهر و بلاد خراسان بوده اند نموده و از ایشان اجازات عالیه حاصل کرده پس چیزي از این علم که تعلق بتجوید قرآن داشت و مخصوص بود بقرآءت عاصم و راویان وي که

ابوبكر و حفص است رحمهم الله ... ذكر كرديم و آنچه تعلق باين قرآءت داشت از تجويد و قواعد و اختلافات راويان همه را درين رساله مبين ساختيم وجون درين بلاد اين قرآءت متعارف بود بروي اختصار كرديم » و آن را منقسم نموده بر دوازده باب بدين شرح: «باب اول در بيان استعاذه و بسمله، ٢ دربيان مخارج حروف، ٣ در بيان رعايت كردن مخارج، ٤ در بيان صفات حروف، ٥ در بيان احكام نون ساكن و تنوين، ٦ در بيان متفقات ادغام، ٧ در بيان مدّ و ترتيق، ١٠ در بيان وقف بر آخر كلمه، ١١ در بيان رسم الخط و طريقة وقف برآن،١٢ در بيان اختلافات راويان عاصم يعني ابابكر و حفص ». {رساله مصدّر به نام ابوالغازي عبيدالله بهادرخان ازبك شيباني (متوفي ٩٤٦ق) شده است}.

آغاز: « حمد بي حدّ و ثناي بي عدّ حضرت قادريرا كه قران مجيد و فرقان حميد بر ما فرو فرستاد»

انجام: «در سوره مدثر اصحاب اليمين في جنات و بدانكه اكثر اينها موافق تفسير نيست به خلاف... كه همه آنها موافق تفسير است و الله علم كتبه دوست محمد مروجاني، دستم بزير خاك چو خواهد شدن تباه ـ باري بيادگار بماند خطي سياه؛ هر كه خواند دعا طمع دارم ـ زانكه من بندة گنه كارم ».

ضمايم در هامش نسخه

١ـ اعتقاد نامه منظوم [از برگ ١ تا ١٤]

فارسي، ادبيات و عقايد،ناظم: نورالدين عبدالرحمن بن احمد جامي متوفي ٨٩٨ ق.

آغاز: «حمد قبل كل كلام ـ بصفات الجلال و الاكرام »

انجام: «جون شد اين اعتقادنامه درست ـ بازكردم بكار و بار نخست ؛ هست ديد از حق اجل نعم ـ و به انتهي : الكلام و تم».

٢ـ **چهل حديث** [از برگ ١٤ تا ١٦]

عربي، اخبار. مرويّ از پيامبر اكرم (ص) جامع: از علماء عامه كه جهت شهاب الدين قتلق

تیمور نگاشته است. این نسخه تا حدیث ۱۳ را دارد.

آغاز: «جهل حدیث قال رسول الله صلي الله علیه و سلم اما بعد فان خیر الحدیث» **انجام موجود:** «سرق فهیم ..اقاموا علیه ..»

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي متوسط، ۳۴ برگ : اندازه: ۱۷×۱۲س.م. خط نستعلیق خوب عبارات عربي معرب، ۱۵ سطري،کاتب:دوست محمد مروجاني،تاریخ تحریر: ۹۳۰ق. تاریخ تحریر ضمایم: قرن ۱۱ق.عناوین به شنگرف، جدول بندي اوراق به شنگرف و لاجورد. نسخه در سنوات ۱۱۵۴ و ۱۱۹۶ داخل عرض شده است. جلد مقوا با روکش پارچه، واقف : نامعلوم .

۱۵۵
قواعد القرآن
(۲۸۴۵۹)

مانند قبل .

انجام: «سوره تبت حمالة بالنصب عاصم سوره الاخلاص کفوا و الله اعلم »

کاغذ نباتي آهار مهره کشمیري، ۲۹ برگ، اندازه: ۲۱/۴*۱۱/۴ س. م .خط نستعلیق خوب ۱۴ سطري،کاتب: معظم،تاریخ تحریر: شنبه ۱۶ شوال ۱۱۰۲، برخي اوراق معلق به حاشیه به خط کاتب، جلد تیماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ,۱۳۸۱

۱۵۶
قواعد القرآن
(۲۲۲۲۱)

مانند قبل . موجودي نسخه: از اول تا اواخر باب یازدهم .

انجام موجود: «و رضوان الغیوب معي صلوتك مرجون»

کاغذ حنایي آهار مهره صدمه دیده و رطوبت رسیده، ۲۰ برگ، اندازه: ۲۵×۱۸ س.م. خط نستعلیق خوانا، ۱۵ سطري، تاریخ تحریر: قرن ۱۰ ق. حواشي برگ اول داراي مُهرهایي با سجع: حامد حسین، سید قلیخان بهادرمحمد و..، عناوین به شنگرف، جدول بندي اوراق به سرخي و

لاجورد، جلد مقوا آسيب ديده، اهدايي مقام معظم رهبري در فروردين ١٣٧٤.

١٥٧

القواعد المقرّره (والفوائد المحرّره)
(١٨٠٥٥)

عربي، مؤلّف: محمد بن قاسم بن اسماعيل شافعي شناوي ازهري مشهور به بقري (١٠١٨ ـ ١٤ جماي الاخر ١١١١) . از جمله قاريان و صوفيان مصر، صاحب تأليفات در تجويد و قرائت مانند: فتح الكبير المتعال، العمدة السنيه في احكام النون الساكنه، غنية الطالبين في التجويد[1]. اين تأليف كه به« القواعد البقرّيه» و «البقرّيه» نيز اشتهار دارد رساله اي است در بيان قواعد تجويد براساس آراي هر يك از قراء سبعه كه در واقع ما حصل افاداتِ استادش، شيخ عبدالرحمن يمني است كه در عناوين «اعلم» نگاشته است. «اعلم ان ابا عمرو بن العلاء ...مذهبه ...خاتمه، اعلم [قواعد ابن كثير] انّ عبدالله بن كثير له راويان، اعلم ان نافعا له راويان، اعلم ان عبدالله بن عامر له راويان، اعلم ان عاصما اول اهل الكوفه، اعلم ان حمزه له راويان، اعلم ان الكسائي رحمه الله تعالي له راويان»

آغاز: « بسمله، يقول المعترف بذنوبه الراجي من ربه سترعيوبه محمد بن قاسم .. الحمدلله علي افضاله و اشهد ان لااله الا الله وحده لا شريك له شهادة ارجو بها النجاة من عذابه »

انجام: « و تفتح بعد الالف قولاً و الحمدلله تعالي اعلم و حسبنا الله و نعم الوكيل و لا حول ولاقوة الّا بالله العلي العظيم » .

كاغذ شكري آهار مهره فرنگي، از برگ ١ تا ١٩، اندازه: ٢١/٥*١٥/٥ س .م. خط نسخ عربي خوب ١٥ سطري، كاتب: صالح بن ملّامصطفي تكريتي، تاريخ تحرير: ع ن ١٢١٣ق. عناوين به قلم جلي

١ـ هدية العارفين : ٣٠٧/٢.

با مرکب مشکي، اوراق معلق به شرح شیخ سلطان و علامه سویدي ـ شرح شاطبیه ـ جلد میشن عنابي ضربي، وقفي حسین اعلمي در بیروت به تاریخ مهر ۱۳۷۰ .

۱۵۸
کتاب التجوید

(۱۲۷۹۰)
فارسي، در مقدمه نام کتاب و مؤلّف ذکر نشده لذا تسمیه براساس یادداشتهاي کاتبِ نو نویس مذکور در آخر نسخه است. اما نام مؤلّف طبق نگارش همو در باب چهاردهم نسخه به شرح زیر است.

« مؤلّف این کتاب الفقیر الحقیر رحمت الله القاري الجلاني[الجیلاني] نقل میکند که در وقت تألیف کتاب برهان القاري في تجوید کلام الباري در حیدرآباد.. الخ » و با توجه به اشاراتِ مؤلّف در جاي جاي متن، وي از قاریان امامیه اوائل قرن ۱۱ق[1]. متولد بلدة رشت[2] و از جمله شاگردان ملامحمد قاسم قاري معروف به استاد نجفي[3] و استاد ملکي[4] در عتبات عالیات بوده و نیز به هنگام اقامت در حیدرآباد با شیخ هارون جزائري شیعي مکاتباتي داشته است. کتاب یك دورة کامل فن تجوید است که مشتمل بر یك مقدمه در پیدایش الفبا و کتابت آن در زبان عربي و هیجده باب به شرح زیر مي باشد: اول در فضل قرآن، دوم در بیان آنکه قرا نرا جون بخوانند، سیم در بیان

۱ـ مؤلّف در اواسط باب پانزدهم، عباراتي را تبرکاً از تفسیر منهج الصادقین تألیف فتح الله کاشاني متوفي ۹۹۸ ق.در کشمیر نقل مي نماید.

۲ـ وي در باب پانزدهم ضمن بیان معناي سوره اخلاص مي نگارد و آنچه به فقیر مؤلف از خاصیت این سوره ظاهر شده آنست که در بلدة طیبه رشت که مولد و منشأ مؤلف است ».

۳ ـ ر.ك. به: باب چهاردهم کتاب:«روزي فقیر مؤلف از استاد نجفي المرحومي الملامحمد قاسم القاري نزیل الغري کیفیت قراء سبعه و پیدا شدن آنرا پرسید » .

۴ـ ر.ك.به: باب هفتم کتاب: اما آنچه فقیر از استادان خود استاد نجفي و استاد مکّي یاد گرفته آنست » .

استعاذه بغير اعوذ بالله من الشيطان الرجيم گفتن، چهارم در بيان بسمله بغير بسم الله الرحمن الرحيم كفتن،پنجم در مخارج حروف هجا، ششم در بيان رعايت هر حرفي در حين تركيب حروف جنانكه حق و سزاوار او است، هفتم در بيان مدّ و قصر، هشتم در بيان وقف، نهم در بيان احكام وقف و رموز آن، دهم در بيان احكام نون تنوين و نون ساكن، يازدهم در بيان ادغام متماثل و متجانس و متقارب، دوازدهم در بيان احكام راآت، سيزدهم در بيان هاءي كنايه، جهاردهم در بيان سبب بودن قران مجيد بهفت قراءت، بانزدهم در بيان سورة حمد و سورة اخلاص وآية الكرسي، شانزدهم در بيان تكبير و تهليل و تحميد، هفدهم در بيان دعواتي كه بعد از تلاوت بعضي سُوَر و بعضي آيات و در سجده واجبي و سنتي و يا ختم قران ميخوانند، هجدهم در بيان آسامي[كذ] قران و عدد سور و آيات» و يك خاتمه: «در بيان تعليم كرفتن قران از استاد قاري ماهر اين فن و طريق سلوك باستاد اهل قران و اهل ارشاد».

آغاز: «ا ب ت ث ج ح خ ...ي اما در تكلم و تعليم متفاوت ست عرب ميكويد الالف و الباء و التاء»

انجام: «پس شاگرد را واجب و لازم است كه در امر و اطاعت و فرمان استاد خود بيرون نرود و هرچه استادش كويد شنيده و از كفته استاد خود در نكذرد تمت الكتاب التجويد».

ضمايم:

۱ـ رساله در علم واجب تعالي [۱۲ برگ صدر نسخه] عربي،مكرر۶۸۰، حكمت. مؤلّف: ملا شمسا محمدگيلاني، حكيم مشهور حوزه فلسفي اصفهان در قرن۱۱ ق. تاريخ ختم تاليف به نقل از كتاب الذريعه (۳۱۸/۱۵) : ۱۰۴۸ق.

آغاز: «الحمدلله خالق الكل و هادي السبل »

انجام: «والعالي من الصفات الثبوتيه الكماليه الثابته في مرتبه ذاته بذاته مع قطع النظر عن كل ما غدا ذاته »

۱ـ **جنگ اشعار** [ضمن ۱۰ برگ صدر و ذیل نسخه] ترکي و فارسي، سروده شاه عباس صفوي، سلطانعلي بيگ، اوحدي و ميرزا محمد علي منجم و ديگران.

كاغذ حنايي كشميري، جمعاً ۱۰۶ برگ، اندازه: ۹/۵×۱۹/۳ س.م. خط نستعليق ۱۵ سطري، تاريخ تحرير نونويسي برگ اول و دو برگ آخر كتاب تجويد: جمادي الثاني ۱۱۵۶،كاتب رساله علم: ابراهيم بن ميرزا علي در ۱۰۵۱ ق. عناوين به شنگرف، اوراق وصالي شده، جلد ميشن خرمايي، وقفي حسين كي استوان در آبان ,۱۳٤۸

۱۵۹

كتاب الهديه الي حضرت العلميه (۹۱۱۵)

عربي،نام مؤلّف در ديباچة نسخه نيآمده اما در آخر مبحث «استعاذه» ـ فصل اول از قسم سوم ـ استيفاي كلام را به تأليف ديگرش «مبرز المعاني في شرح الشاطبيه» ارجاع داده است. بنابراين مؤلّف: حافظ محمدبن عمربن علي بن احمد عمادي از حافظان و قراء نيمة دوم قرن هشتم ق. خواهد بود. كتاب مفيدي است در عمدة مباحث تجويد و مصدَّر به نام ناصر الملك اميرحسين صوفي[1] و مرتب بر يك مقدمه و چهار قسم: «الاول في بيان مخارج و صفاتها و هو يشتمل علي اربعة فصول، الثاني في ذكر اسامي الائمه السبعة و رواتهم، الثالث في بيان القراءت القياسيه المطردة المتايّده بالسماع [در ۱۹ فصل]، الرابع في بيان الخلافات المفيده في القران في ام القران مالك يوم الدين».

---

۱ ـ به احتمال وي همان امير حسين جلاير، اميرزاده و شاعر نامي دربار سلطان حسين بايقرا مي باشد كه پدرش امير مبارزالدين علي بيگ جلاير امير معروف سلسله جلايريان (۸۳۶ ـ۷٤۰ ق.) است كه در دستگاه يادگار محمدميرزا صاحب اختيار بود. به هر حال امير حسين مردي وارسته و صوفي مشرب و قصيده و غزل را نيكو مي سروده است. تاريخ نظم و نثر ۳۰۹/۱ .

آغاز: «الحمدلله الّذي انزل القران شفاء لما في الصدر و جعله شافعا مشفعا علي تلاوته الحور»

انجام: «و اجعل القران نورا في صدورنا و نورا في قبورنا و فائزا يوم القيمه الي دارالسلام صل علي نبيك محمد صلي الله عليه و اله و سلم تسليما كثيرا».

كاغذ حنايي آهار مهره، از برگ ۱ تا ۸۵، اندازه: ۲۰×۱۲ س. م . خط نسخ ۱۷ سطري، عناوين به مشكي، تاريخ تحرير: اوائل قرن ۱۲ ق. جلد تيماج عنابي و صالي شده، خريداري آستان قدس در دي ۱۳٤۱,

۱٦۰

كشف الاسرار

(۳۰٦۱)

عربي، مؤلّف: ابويحيي بن محمد بن محمود بن محمد قاري شيرازي . ترجمة مؤلّف در منابع موجود ديده نشد اما مسلم آنكه وي از قاريان شافعي مذهب ساكن شيراز در قرن نهم هـ .ق. و قبل مي باشد و در واقع قاري رباط[1] قطب الاولياء ابوعبدالله بن خفيف شيرازي بوده است. كتاب نسبتاً مفصل و كاملي است در كتابت حروف «الف»، «ياء» و غير آن در آيات و سور شريفه قرآن كريم براساس رسم الخط مصحف عثمان بن غفان مرتب بر ۲۵ باب به شرح زير:

۱ـ ابن بطوطه در سفرنامه خود (۲۲۹/۲ـ ترجمه محمد علي موحد) آورده است. « بقعه ابن خفيف جايگاه مقدسي شمرده مي شد و مردم صبح و شام به زيارت آنجا مي رفتند » . و نيز فارسنامه (۱۵۸/۲) مي نگارد : « شيخ كبير در حال حيات خانقاهي عالي داشته كه مردمان از دور و نزديك در اين خانقاه آمد و شد داشتند بعد از وفات شيخ بزرگوار بزرگان بر عمارتش افزوده املاكي وقف بر آن خانقاه نمودند و جماعتهايي براي عبادت و تزكيه نفس از شهرهاي دور و نزديك آمده بفراغت حال مي گذرانيدند و از ابتداي سلطنت سلاطين صفويه اين خانقاه از رونق افتاد و كريمخان زند صحن خانقاه و رباط و قبرستان حوالي آن را مسطح نمود و ميداني وسيع گشته و اكنون اين ميدان ميدان عمل بندان گويند متصل به بازار وكيل » .

«الباب الاول فیمن جمع القران في المصحف، ۲ في حذف الالف في كلمات تحمل عليها امثالها مرتبه علي حروف التهجي، ۳ في حذف الالف مما لم تحمل عليه امثالها من اول القران الي اخره، ٤ في اثبات الالف علي اللفظ او المعني، ٥ فيما زيدت فيه الالف، ٦ فيما رسم بالالف من ذوات الياء، ۷ فيما رسم بالياء من ذوات الواو لمعني، ۸ فيما رسمت الالف واواً، ۹ فيما حذف منه الياء اجتزاً بكسرما قبلها، ۱۰ في حذف احدي اليائين، ۱۱ فيما رسم باثبات الياء علي الاصل، ۱۲ فيما زيدت فيه الياء، ۱۳ فيما رسمت بالياء صورة الهمزه علي مراد، ١٤ فيما حذفت منه الواو اكتفاً بالضمه او لمعني اخر، ١٥ في حذف احد الواوين، ١٦ فيما زيدت فيه الواو، ١٧ فيما رسمت بالواو الالف صوره الهمزه، ١٨ في حذف شكل الهمزه، ١٩ في صورة الهمزه الفاً او واواً او ياءً، ٢٠ في حذف احدي اللامين، ٢١ في اثبات اللامين، ٢٢ في رسم هاء التانيث تاءً علي الاصل، ٢٣ في القطع و الوصل، ٢٤ في اتفاق مصاحف الامصار من انواع مختلفه، ٢٥ فيما اختلف فيه مصاحف الحجاز و العراق و الشام المنتسخة من الامام بالزيادة و النقصان».

آغاز: «بسمله، الحمدلله الذي كرم بني آدَم باشرف عطائه و هو كلام الله المنزل من السماء»

انجام: «لكي يحفظها الامة كما نزلت من عندالله عزوجلّ و علي ما سمعت من رسول الله صل الله عليه و اله و سلم والله اعلم بالصواب و اليه المرجع و المآب» [از برگ ۱۷ پ تا ۳٤ پ]

ضمایم:

۱ـ عمدة القراء و عدة الاقراء [از برگ ٣٤ پ تا ٣٥ ر]

عربي، ناظم: شيخ عبدالله بن احمد بن علي كوفي همداني معروف به ابن فصيح، شاعر و قاري معروف قرن هشتم (۷۰۲،۷٤٥ ق.)[1] قصيده اي است رائيه در ۲٤ بيت در بيان وقوف و مدّات و ما آت در آيات شريفه قرآن.

آغاز: « حفظت وعظاً عظيماً مظهر الظفر — ظعنت يقظان عن ظلم علي نظر »

انجام: «والضاد فيه عن الباقين كلهم — و الحمدلله مولي النصر و الظفر»

۲ـ قصيده لاميه [از برگ ۳۵ پ تا ۳٦ر]

عربي، ناظم: به دست نيآمد، قصيده اي است در ۲۲ بيت در بيان وقوف در قرآن و انواع مدّات و ما آت در قرآن.

آغاز: «و من يرد الوقف التمام يقف علي انقضاء كلام باللزوم ليفصلا»

انجام: «كهمزه الاستفهام مع من و ان و ان و افعل تفضيل و كيف و هل ولا»

۳ـ منظومه الوقوفات [از برگ ۳٦ پ تا ۳۷ پ]

عربي، نام ناظم در نسخه نيآمده است. منظومه مختصري است در شرح «وقوف سجاوندي».

آغاز: «لوازم وقفنا المتعينونا ثمانون انجلت و صفت عيونا»

انجام: «و كل الال و الاصحاب طرا و من اوي وكل التا بعينا»

نسخه معلق به حاشيه توضيحي در عناوين «قوله» است.

٤ـ رساله في بيان وقوفات القران [از برگ۳۸ ر تا ٤۱ پ]

عربي، مختصري است بدون خطبه در بيان وقوف قرآن كه بر ترتيب سور شريفه با ذكر علل وقف نگاشته شده است.

آغاز: «سوره البقره بمومنين وقف لازم لانه لووصل بقوله يخادعون لصارت الجملة صفة»

۱ـ تاريخ علماء بغداد، ابن رافع ص ٦٤ .

انجام: «سورة البلد قوله تع علیه احد وقف لازم لانه لووصل صاریقول اهلکت وصفا له و هو محال تمت بحمدالله و حسن توفیقه »

کاغذ نخودي آمار مهره استانبولي : جمعاً ۲۵ برگ، اندازه: ۲۱×۱۵/۵ س.م. خط نسخ عربي خوب دفتري: ۱۵ سطري،کاتب: صالح بن فالح حمیداني،تاریخ تحریر: ۹۱٤ ق.در مدرسه دینیه حلّه، عناوین به شنگرف، نسخه ضمیمه به شماره ۳۰٦۱ کتابخانه است. جلد مقوا با روکش پارچه،وقفي ابن خاتون عاملي در ۱۰٦۷ق.

۱٦۱

کفایة الاخوان

(۹۱۲۱)

فارسي، مؤلّف: عبدالله بن الحیامه [کذا] تستري از قاریان پارسي نویس امامیه در اواخر قرن نهم و اوائل قرن دهم هـ .ق. کتاب شرح و ترجمه اي است روان و مختصر بر «مقدمه» شمس الدین ابوالخیر محمد بن جزري متوفي ۸۳۳ ق. مصدّر به مقدمه اي در فضیلت قرائت و بیان ارکان ششگانه توفیق در این فن شریف چنان که مي نگارند: «تحصیل این علم موقوف ست بر ارکان سته اول ارادت و مجاهدت،دوم وظایف خدمت و قابلیت، سیوم قدرت لفظ بر فصاحت، چهارم تزکیه و فطنت و عدالت، پنجم همت براخذ و محافظت، ششم وجود استاد ماهر صافي نیت پاك اعتقاد».

براي آشنایي بیشتر با روش شارح سطوري از متن و شرح به عینه نقل مي گردد: « محرري التجوید و المواقف ــ و ماالذي رسم في المصاحف تحریر تحقیق چیزي را کویند و بحقیقت آنجیز وارسیدن یعني جهد نمودن و بحقیقت رسیدن و نیکو کردانیدن و قراءة بدانستن مخارج و تلفظ بآن و عمل نمودن و معرفة وقوف یعني اوآخر و آنجیز که بدان دانسته شده است از اثر مصحف امام که آن نزد اهل ادا معروف و مشهور است ».

آغاز پس از خطبه مختصر و مشهور: «بدانکه وفقك الله تعالي که آنچه سزاوارتر است بنده مومن را آنست که اوقات شريف را صرف رضاي حق تعالي عزّ اسمه نمايد»

انجام: «قوله مقدمه يعني تحفه ايست و هديه ايست و ختم کرديم بالحمد و صلوات از براي ميمنت و افتتاح و اختتام و الحمدلله رب العالمين».

ضميمه:

رساله در اختلاف قرائت راويان عاصم [هامش ۱۳ برگ اول نسخه]

عربي، تجويد، مؤلّف : محمد بن محمود بن علي سبط ناصرالدين محمد بن قاسم سمرقندي ـ ترجمة ش در فهرست حاضر گذشت. رساله مختصر دقيقي است در بيان اختلاف قرائت بين راويان عاصم بن ابي النجود کوفي (يعني ابي بکر شعبة بن عياش بن سالم کوفي و حفص بن سليمان بن مغيره کوفي) به ترتيب سوره هاي قران بدين روش که کلمة خلافيه را نقل و سپس نحوة قرائت شعبه را با قرمز و حفص را با مشکي اعراب گذاري نموده است.

آغاز: «محمد الحمدلله الذي جعل صدورنا خزائن کلام القديم »

انجام: «مؤصدة في عُمُدٍ وَليَ دينُ کُفُواً اَحَد تمت الحمدلله رب العالمين».

کاغذ نخودي آهار مهره، ٦۵ برگ، اندازه: ۸×۱۳ س. م. خط نستعليق خوش ۱۲ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۱ ق. عناوين به سرنج، برخي اوراق اول نسخه معلّق به حاشيه مؤلّف، جلد تيماج مشکي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳٤۱.

۱٦۲

کنزاللطائف (ـ فيما يحتاج اليه لتصحيح المصاحف)

(۲۲۱٤۰)

فارسي، نام مؤلّف در آغاز کتاب نيآمده اما به ضبط برگ ۳۲ نسخه [آغاز مباحث وقوف] حسين

بن عثمان مي باشد چنان كه نگاشته است. «این فقیرك حیران حسین بن عثمان وقیه الله كید شیطان میگوید كه چون خواستم كه این فوائد فراید را ختم كرده شروع در بیان وقوف و ذكر ایات نمایم». كه بایستي همان، مؤلّف كتاب «ایضاح المعاني في شرح حرز الاماني» ـ مذكور فهرست حاضر ـ عالم و قاري شافعي نیمة اول قرن نهم هـ .ق. ومعاصر شمس الدین محمد بن محمد جزري متوفي ۸۳۳ ق. باشد. كتاب مفصل جامعي در وقوف و تقسیم آیات قران كریم كه مؤلّف در آخر عمر نگاشته است چنان كه بعد از خطبه مي نگارد: «این فقیر بینوا و این مسكین بي سروپا بر وفق طریق ...تصحیح مصاحف شریف كرامت فرموده تا بدان امر خطیر اقدام مینمود اكنون قواي قوي ضعیف شده گرد فتور در حدیقه ظاهر گشته نزدیك بادكه سلطان رفع از سلطنت شهرستان بر عروج شود و سمند تیزتك حیات در میدان عیش مغفور گردد و جماعتي از یاران صادق و طایفه از محبان موافق كه از این امر فرخنده...از این درمانده تمتع دیده بودند همان توقع داشتند...واجب دید نسخه اي نوشتن كه جامع باشد میان وقوف سجاوندي وآیات بعدد...اخماس و اعشار و انصاف و احزاب و اجزاء...و اسماع و اسداس و خماس و ارباع و ثلاث و ركوعات و اختلاف قرات از روایات ابوبكر و حفص با مقطوعه وموصوله و رسم تاء مطوله و بیان مدّات متصله و منفصله و غیره كه در تصحیح مصاحف از آن ناگزیر است تا هر كس كه خواند علي سهل الوجوه تصحیح تواند نمود».

آغاز:«بسمله، سپاس بیقیاس با استیناس هر خداشناسي نثار بارگاه كبریا با پناه آن علامي كه جاهلان باد یه فقرت بر مراتب مواقف وقوف صاحب وقوف گردانیده.»

انجام: «الناس لا الخناس لاالناس لاخمس و الناس تمت»

ضمیمه: ضمن پنج برگ آخر نسخه: بابي در ترتیب ورود و نزول سُوَر شریفه قرآن، فایده در

بيان اثبات نون در بعض آيات، ذكر عدد وآيات مباركه قرآن،فايده در تعداد حروف قرآن، سه فصل در ابدال و ادغام حروف.

انجام نسخه: «كه ما بعد حروف چند امد و حرفي ما قبل ساكن الحمدلله علي توفيق»

كاغذ حنايي آهاري كشميري آسيب ديده: جمعاً ١٧٤ برگ، اندازه: ٢٣ ×١٤ س.م. خط نستعليق ١٥ سطري، كاتب: فتح علي بن سيد عنايت الله خان رضوي بهكري عرف كهندار، تاريخ تحرير: به وقت نماز عصر روز چهارشنبه اواخر قرن ١٢ هـ . ق.اسامي سُوَر و عناوين به سرخي، جلد مقوا عطف ميشن خرمايي،وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ١٣٧٤.

١٦٣
كنزالمعاني
(١٥٠١٧)

عربي، شارح : ابوعبدالله محمد بن احمد بن محمد بن حسين موصلي حنبلي معروف به شعله (٦٢٣ ــ صفر ٦٥٦ در موصل) .وي در عمر اندك خويش در عين زهد و عرفان از جمله كُملين فن قرائت و تجويد به شمار مي رفت زيرا علاوه بر تلاش بي وقفه خويش از عنايات خاصه استادش، ابوالحسن علي بن عبدالعزيز بن محمد تقي اربلي (٦٨٨ ــ ٦١٠ ق.) بي بهره نبود چرا كه ضمن استماع آثار استاد، كتب تأليفي خود را نيز از قبيل «الشمعه في قراآت السبعه » را نزد استاد خوانده و تصحيح نمود مورِّخ مشهور، شمس الدين محمد ذهبي درباره وي مي نگارد: « كان شابا فاضلا و مقرئا محققا ذا ذكاء مفرط و فهم ثاقب و معرفة تامة بالعربية و اللغة و شعره في غاية الجودة نظم في الفقه و التاريخ و غيره وكان مع فرط ذكائه صالحا زاهداً متواضعا»[١]. برقصيده «حرزالاماني» ابومحمد شاطبي ــ مذكور در فهرست

---

١ ــ ر.ك. به: غاية النهايه في طبقات القراء (٢/٨٠)، معجم المولفين (٨/ ٣١٥)، كشف الظنون (١/٦٤٧) .

حاضر ـ دو شرح با عنوان «کنزالمعاني»[۲] نگاشته شده که مقدم آندو همین شرح ما نحن فیه است که به «شرح شعله» نیز مشهور است و آن شرحي است مفصل که شارح بعد از نقل هر بیت از متنِ منظومه، افادات خویش را ضمن سه بخش: «مبادي،لواحق و مقصود» بیان نموده چنان که در مقدمه نگاشته است. «و شروحه و ان کثرت وقعت في ظرف الایجاز المخل و الاطناب الممل یتقاعد في بعض الخواطر عن بعضها للافراط في البسط و ینتهي الآخر عن الآخر للتقریط في الربط فدار في الخلد شرحا ینشا بالوجود الزمني مما وقع في الطرفین و ان خیر الامورما یتوسط بین بین [کذ] فشرحت له کما القي في الوقوع شرحا اسلك فیه القصد المشروع مخرجا لکتاب عن قبل الالغاز موضحا توضیح من یهدر بین الاطناب و الایجاز مؤسّسا مبني تالیفي عن ثلث قواعد مباد و لواحق و مقاصد فالاولي في معني اللغوي و ما ینتسب الیه و الثانیة في الاعراب و ما ینحط رحله لدیه

و الثالثة في المقصود من الکلام مرموزا او منصوصاً علیه ملوحا الي المبادي بالباء و اللواحق بالحآء و المقاصد بالصاد مهدیا بذلك من ینشده کلّ ریّان صار»

آغاز: «الحمدلله الذي انزل القران علي سبعة احرف کلها شاف کاف واف و خص اهله الذین هم خاصته»

انجام: «و حسن تشبیه النفخات بالزرنب و القرنفل لانهما دون المسك و المندل کما ان الصحابه في الصلوة تتبع النبي صلي الله علیه و آله و سلم»

۲ـ شرح دیگر حرز الاماني با عنوان «کنزالمعاني» تألیف ابراهیم بن عمر جعبري است که به ضبط کشف الظنون در شعبان ۶۹۱ نگاشته و همو از شباهت اسمي خود با شرح شعله پوزش خواسته و اظهار داشته بعد از تسمیه و تألیف بر شرح شعله آگاهي یافته است.

كاغذ شكري فرنگي، ٢٩٥ برگ، اندازه: ١٩/١×١٥ س. م. خط نسخ ١٧ سطري، كاتب: اسماعيل بن حاجي محمد تبريزي، تاريخ تحرير: پنجشنبه ٢١ محرم ١١٦٠، عناوين به سرخي، نسخه معلّق به شرح لغات مشكله به نقل از كنزا للغه و شرح و تعليقه به فارسي، رموز قرآآت سبعه در برگ اول ضمن يك جدول ترسيم شده، جلد مقوا با روكش كالينگور، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي، وقفي سيد غلامحسين سياهپوش در شهريور ١٣٦٤,

١٦٤
گلستان بيان
(ض ١٦٩٩٩)

فارسي،نام رساله در نسخه نيآمده امّا درنسخه ديگر (١٧١٥٠) به عنوان مذكور فوق تصريح شده است. مؤلّف و كاتب:ذبيح الله بن حسن بن رمضانعلي نيشابوري زنده در ١٣٤٤ ق. رساله اي است بدون تبويب در عمدة مباحث تجويد كه با تكيه بر مطالب كتب: كفاية الحفاظ، جواهر القران و رسالة الحمديه و افادات حاج سيّد محمّد عرب نگاشته شده است،برخي مباحث رساله عبارت است از: شروط ضروري قاري از قبيل استعاذه،ترتل،حسن صوت، تقويم يا راحت خواندن، تمكين، تحقيق،توضيح، توقير،تبيين،تلخيص،تحرير و تحسين؛ معايب قاري : مضيع، تمطيط،ترجيع،زمزمه،عنعنه،تطويل و غير آن؛ رايحة ديگر در نكات متفرقه مانند رموز سجاوندي،شرطيه بدانكه لحن به معني غلط خواندن است. (احتمالات قرائت غلط كلمات شريفه را در آيات قرانيه به ترتيب سوره ها ذكر كرده است) . در بيان تعريف دندان،بيان مخارج حروف،بيان ادغام و اظهار و اخفاء،در بيان مدّات،در بيان ميم ساكن،در بيان تفخيم و ترقيق. در بيان بعضي متفرقات . تاريخ تأليف : هفتم شوال ١٣٤٣.

آغاز پس از خطبه مختصر: «اما بعد قال رسول الله یا سلمان علیك بقراءة القران»

انجام: «عیب اون را به پوشند ان الله لا یضیع اجرالمحسنین»

كاغذ نخودي فرنگي، ۲۹ برگ، اندازه: ۱۷×۱۰/۸ س. م . خط نسخ تحریري ۱۰ سطري، نسخه در دهم ربیع الثاني ۱۳۷۹ توسط محمد علي اخوان وقف مدرسه میرزا جعفر شده، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي در آذر ۱۳۶۸.

۱۶۵

گلستان بیان

(ض ۱۷۱۵۰)

مكرر قبل . در این نسخه به عنوان رساله تصریح شده است، نسخه، تحریر دوم از رساله به خامة مؤلّف است كه در ترتیب مطالب و مندرجات اندكي تغییر صورت گرفته است و كتابت آن به انجام نرسیده با این توضیح كه مبحث احتمالات قرائتِ غلط قاري در آیات شریفه در این نسخه كتابت نشده است.

انجام موجود: «كه بعد از فك ادغام میشود مثال اذجعل»

كاغذ نخودي و مشقي، ۱۹ برگ، اندازه: ۱۶/۷×۱۰/۵ س. م . خط نسخ تحریري ۱۱ و ۱۳ سطري، تاریخ تحریر: ۱۳٤٤ ق. عناوین نانویس، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي در آذر ۱۳۶۲.

۱۶۶

اللآلي الفریده (ـ في شرح القصیده)

(۹۱۱٤)

عربي، مؤلّف : ابوعبدالله محمد بن حسن بن محمد بن یوسف فاسي مقري (۵۸۰ در فاس ـ ربیع الاول یا الثاني ۶۵۶ در حلب) . وي دوران تحصیل را در مصر گذراند و به مقام ریاست قاریان حلب نائل آمد و در همانجا به تربیت

مشتاقان همت گماشت . سلسله روايتي جمعي از اعلام بدو منتهي ميگردد[1].

كتاب شرحي است مبسوط و متوسط بر قصيده «حرزالاماني» ابومحمد شاطبي ــ مذكور در فهرست حاضر ــ . شارح بعد از نقل يك بيت از قصيده به ذكر نكات نحوي و توضيح لغات مي پردازد و سپس برخي ابهامات وارده را با عناوين «ان قيل» و «ان قلت» مطرح و مختصراً مرتفع مي نمايد. تاريخ ختم تأليف به نقل كشف الظنون : صفر ٦٧۲ . نسخه جلد اول كتاب و از ابتدا تا سوره آل عمران از باب فرش الحروف را دارد.

آغاز پس از نام شارح : «الحمدلله الذي انزل علي عبده الكتاب ...بدأت ببسم الله في النظم اولاً تبادل رحمانا رحيما و مويلا يقال بدات الشي و ابداته اي احدثته و انشاته و منه يبدو الخلق »

انجام: «فاذكروني كلمات اضافتها و ربي و بي منها كلمتا اني معا و هي ذات فتامل ذلك والله اعلم تم الجزء الاول ...في الجزء الثاني سورة ال عمران»

كاغذ نخودي آهار مهره بغدادي، ۲۱٦ برگ، اندازه: ۲۸*۱۸ س.م. خط نسخ مُعرب و ابيات قصيده به خط ثلث معرب به شنگرف، كاتب: يونس مقري مالكي، تاريخ تحرير: ۱۷ ذيقعده ۸۳۸، نسخه مصحَّح و مقابله شده و داراي يادداشت تملك احمد بن محمد بن الانصاري در ذيحجه ۸٥۳ است. نام كتاب در ميان كتيبه زرپوش منقش به خط ثلث با سفيداب به همراه نام شارح در ميان ترنج زرين و با مركب مشكي در ظهر برگ اول آمده است، نسخه در جمادي الثاني ۱۳۰۷ توسط سيد محمد بن داود حسيني وقف شده، جلد تيماج عنابي ضربي با نقوش هندسي و خالهاي زرين عطف و حاشيه ميشن، داخل جلد تيماج خرمايي ضربي با نقش يك ترنج و دو سر ترنج پيوسته و چهار

۱ــ ر.ك.به: غاية النهايه: ۱۲۲/۲ و جواهر المضية : ٤٥/۲ و كشف الظنون : ٦٤٧/۱ .

گوشه زرین عمل غرب جهان اسلام، خریداري آستان قدس رضوي در دي ماه ۱۳٤۱ .

۱۶۷

اللمعة في التجويد

(۳۰۶۰)

عربي، عنوان رساله از عبارات اول نسخه (ادامه خطبه) اخذ شده است چنانکه آورده است. « و بعد فان للسّلف من القراء اصولاً في القراء لايسع طالبها جعلها و قوانين ينبغي لمتبعها حفظها و فهمها و قد اوردت من اهمها في هذه الرساله لمعة متفق عليها وارد فيها تكثيرا للفايده مواضع مختلف فيها » . رساله مختصري است مفيد در عمده مباحث تجويد مرتب بر پنج مقاله (هر مقاله در چند فصل) به شرح زير: المقاله الاولي في الادغام والاظهار و ما يتبعها من احكام النون الساكنه و التنوين، المقالة الثانية في هاء الكنايه، المقدمه الثالثه في المدّ و القصر، المقالة الرابعة في حكم الرّآت و فيها فصلان، المقالة الخامسة و هي خاتمه الرساله في مخارج الحروف مؤلف» در خلال مقاله پنجم از شرح ابي شامه عبدالرحمن بن اسماعيل دمشقي متوفي ٦٦٥ ق. و در مقاله دوم از کتاب« معرفة الاصول في التجويد» نقل مطلب کرده است. اوراق نسخه جابجا صحافي شده به طور مثال اوراق کسري مابين برگ ششم و هفتم نسخه بعد از مقاله پنجم آمده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي انزل القران نوراً لعباده »

انجام: « مثل النفخ لقوتها في اللهات و اللسان فهذا ما اردنا ذكره و قصدنا حصره مما ذكره العلماء في هذه الموضع و الله اعلم بالصواب »

كاغذ نخودي آهار مهره، ١٧ برگ، اندازه: ١٢*١٥/٥ س. م. خط نسخ خوب عربي دفتري، ١٥ سطري، كاتب: صالح بن فالح حميداني، تاريخ تحرير: ٩١٤ ق. در مدرسه دينيّه حلّه، عناوين به شنگرف، نسخه مقابله و تصحيح شده، ذيل برگ آخر يادداشتي در تشريح قرائت احسن با چند واسطه از نسخه ابو عبدالله فاسي، مصنف شرح شاطبيه نقل كرده است و در ظهر برگ اول به خط كاتب متن ضمن هشت سطر ايام [خلافت] ائمه (ع) را آورده است. جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي ابن خاتون عاملي در ١٠٦٧ ق.

١٦٨

اللمعة في التجويد

(٢٣٦٠٣)

مانند قبل . مقاله چهارم ناقص و ١٧ برگ آخر نسخه افتاده است.

انجام موجود : « للمتكلم عند النطق بها ساكنة »

كاغذ نخودي آهاري رطوبت رسيده، ١١ برگ، اندازه: ٢١/٧*١٥ س.م. خط نسخ تحريري، ١٩ سطري، كاتب: علي بن محمد استرآبادي، تاريخ تحرير: چهارشنبه اواسط رجب ٩٢٩، عناوين به سرخي، وقفي شكرالله فقيه نيا در آذر ١٣٧٥، نسخه فاقد جلد است.

١٦٩

مبرز المعاني (ـ في شرح حرز الاماني)

(٣٠٦٨)

عربي، شارح: محمد بن عمر[1] بن علي بن احمد عمادي حافظ از قاريان شافعي نيمه دوم قرن

١ـ هدية العافين ١٦٢/٢ شارح را محمد بن عمرو بن علي ضبط نموده است.

هشتم هجري قمري . وي به ضبط آخر مقدمه قصيده شاطبيه را نزد استادش، سراج الدين عبدالله بن محمد حافظ همداني معروف به قاري خوانده و نيز استادش نزد نورالدين محمد بن ابراهيم و او نزد شيخ صاين الدين بصري و او نزد شيخ علم الدين سخاوي نزد مصنف قرائت نموده است. كتاب شرحي است مختصر كه شارح بيشتر به نكات نحوي و لغوي پرداخته و كمتر به تشريح و توضيح معاني تمايل نشان داده است. تاريخ ختم تأليف: چهارشنبه جمادي الاخر ٧٦٢ جهت غياث الاسلام عين الدين نثارخان و به هنگام شوق زيارت بيت الله الحرام . برگ اول نسخه ناقص .

آغاز موجود : « الي طريق مستقيم ثم الصلوة و التحيات الذاكيات علي سيد المرسلين ... بدأت بسم الله في النظم اولا قوله بدات بداالشي بمعني خلقه و منه قوله تعالي الله يبدالخلق»

انجام: « برايحة زرنب و قرنفل في طيبها و انختم الكتاب بحمدالله.. يا خير الناصرين.. من شهور سنه اثنين و ستين و سبعائه »

كاغذ نخودي آهار مهره، ٣٤٨ برگ، اندازه: ١٣*١٩ س. م . خط نستعليق خوانا، ابيات متن قصيده به خط نستعليق معرب به شنگرف كاتب:محمدعلي، تاريخ تحرير: ذيحجه ٩٨٤، نسخه در تواريخ محرم ١١٥٤ و ربيع الاول ١١٩٦ و محرم ١٢٥٠ داخل عرض شده، جلد تيماج مشكي، واقف شناخته نشد.

١٧٠

المبسوط (ـ في القراآت السبع) و المضبوط (ـ من اضاآت الطبع)

(٣٠٧٠)

فارسي، مؤلّف: شمس الدّين محمد بن محمود سمرقندي همداني ـ ترجمه اش ضمن معرفي قصيده عقدالفريد در فهرست حاضر آمده است ـ كتاب مفصلي است به روش قصيده شاطبيه و مستجمع «شاطبيه» و «تيسير» منقسم بر اساس قرائت عاصم و بر سه كتاب: اول اصول قراآت به صورت تبويب،

دوم تشجير اصول قراآت، سوم اصول قراآت به صورت جدول بندي و در هر سه كتاب جهت اختصار نام راويان را به رمز به شرح زير آورده است:

« ش= حمزه وكسايي (وحدت رمز بجهت آنستكه آراء آندو عموماً يكسان است) ، ط ت= دوري، س= ابوالحارث، ر= كسايي، = خلاد، ص= خلف، ف= حمزه، خ = حفص، ص= ابوبكر، ن= عاصم، م= ابن ذكوان، ل= هشام، ك = ابن عامر، ي = سوسي، ط= دوري، ح= ابوعمرو، ز= قنبل، ه = بزي، د= ابن كثير، ج = ورش، ب = قالون، ا= نافع ».

اين نسخه شامل كتاب اول (= اصول قرائت به شيوه تبويب) مشتمل بر سي باب و كتاب سوم (= جدول بندي اصول قراآت) است.

اما كتاب اول به شرح زير است:

« اول في ذكر اسماء القرا و انسابهم و بلدانهم، الثاني في روايۀ ائمه السبع الي النبي(ص) ٣، الثالث في ذكر الاستعاذه، ٤ في ذكر البسمله، ٥ في ذكر بيان ضمير الجمع، ٦ في ذكر ادغام الكبير ذي المثلين، السابع في ادغام المتقاربين في كلمه و في كلمتين، ٨ في ذكرهاء الكنايه، ٩ في ذكر المدّ و القصر، ١٠ في ذكر الهمزتين من كلمتين، ١١ في ذكر الهمزتين من كلمتين، ١٢ في ذكر الهمزۀ المفردۀ، ١٣ في نقل حركۀ الهمزۀ الي الساكن قبلها، ١٤ في ترك الهمزه علي مذهب ابي عمر، ١٥ في السكون علي الساكن قبل الهمزه علي مذهب حمزه، ١٦ في وقف همزه و هشام علي الهمزه، ١٧ في الاظهار و الادغام، ١٨ في اتفاقهم علي ادغام ١٩ في ادغام حروف قربت مخارجها، ٢٠ في احكام نون التاكيد و التنوين، ٢١ في الفتح و الاماله و بين اللفظين، ٢٢ في امالۀ هاء التأنيث في الوقف علي مذهب الكسايي، ٢٣ في بيان مذاهبهم في الراآت، ٢٤ في تغليط اللامات و ترقيقها، ٢٥ في

الوقف علي اواخر الكلم، ۲٦ في الوقف علي رسوم الخط، ۲۷ في مذاهبهم في يا ات الاضافه، ۲۸ في اليا ات المحذوفات من الرسم، ۲۹ في التكبير في قرائت ابن كثير، ۳۰ في مخارج الحروف و صفاتهم »

مؤلّف در آخر كتاب اول تفصيل برخي مطالب را به مؤلّفة ديگرش « روح المريد » ارجاع داده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي اذاق قلوب القارئين حلاوت تلاوت الآيات البيّنات »

انجام: « و قياس مذهب لعل الحركه الي الفاء كما ذكر في الاصوله تمت الكتاب .»

كاغذ حنايي آهار مهره دولت آبادي، ۹٥ برگ، اندازه: ۱۹*۱۳ س. م. خط نسخ خوانا، ۱٥ سطري، كاتب:محمد مؤمن، تاريخ تحرير: محرم ۱۰۱۹، عناوين و جدول بندي به شنگرف، نسخه تصحيح شده، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي تاج ماه بيگم در ۱۲٦۳ ق.

۱۷۱

مجموعه

(۱۰٤٦۷)

نسخه شامل ۹ رساله فارسي به شرح زير است.

۱ــ رساله در قرائت ابن كثير (از ۱ تا ۱٥)

مؤلّف: محمد صادق (بن محمد قاسم الحومه) قاري از قاريان اواخر قرن ۱۱ هــ .ق. و متوفي صفر ۱۱۰۰ به بعد. رساله مختصري است تحقيقي در قرائت ابوسعيد عبدالله بن كثير دارّي (۱۲۰ ــ ٤٥ ق.) به روايت ابوالحسن احمد بزي مكي (۲٥۰ــ۱۷۰ ق.) و ابوعمرو محمد مكي مخزومي معروف به قنبل (۲۹۱ ــ ۱۹٥ ق.) و عبدالله بن سايب مخزومي مشتمل بر هفده باب و يك خاتمه به شرح زير:

« باب در اسامي روات وي، استعاذه، البسمله، في بيان ضمير الجمع، بيان هاء الكنايه، في ذكر المدّ و القصر، في ذكر الهمزتين من كلمه، همزه الاستفهام مع الالف و اللام، ذكر الهمزتين من كلمتين، في نقل حركه

الهمزه الي الساكن قلبها، ذكر الاظهار و الادغام، في تفخيم الراات و ترقيقها، تفخيم لام الجلاله و ترقيقها، في الوقف علي المرسوم، بيان ياآت الاضافه، بيان ياآت الزيادة المحذوفة من الرسم، في ذكر التكبير في مذهب ابن كثير، خاتمه در وصل آخر سوره »

تاريخ ختم تأليف : دهه آخر محرم ١٠٩٦ .

آغاز پس از خطبه مختصر: « اين چند بابيست در تبيان قرائت عبدالله بن كثير المكني بابي سعيد كه نسيم ترسيم آن در هنگام منام از شمام كلام حضرت علام بمشام كام من حيث الالهام وزيد »

انجام: « و همزه وصل كه در اول لفظ بسم الله است و در وصل محذوف باشد و الله اعلم بالصواب »

٢ـ مفردة نافع (از ١٧ تا ٣٩)

از همو : رساله اي است در اصول قرائت ابوالحسن نافع بن عبدالرحمن بن ابي نعيم اصفهاني الاصل متوفي ١٦٩ ق. در مدينه به روايت قالون[1] و ورش[2] مرتب بر ابواب: « استعاذه، البسمله، بيان ضمير الجمع، بيان ضمير المفرد و شبهه، المد و القصر، الهمزتين من كلمة، ذكر الهمزتين من كلمتين، ذكر الهمزة المفردة، في نقل الحركه الي الساكن قبلها، في ذكر الاظهار و الادغام، في ادغام حروف المتقاربة في المخرج، في بيان الامالة و بين اللفظين، في ذكر الراآت، في ذكر اللامات، في الوقف علي اواخر الكلم، في الوقف علي المرسوم، في الياآت الاضافه، في الياآت المحذوفات من الرّسم » . وي رساله را به خواهش جمعي از احباب نگاشته است.

١ـ ابوموسي عيسي بن مينا مدني رزقي ملقب به قالون ـ به جهت حسن قرائت ـ متوفي ٢٢٠ ق. در مدينه.

٢ـ ابوسعيد عثمان بن سعيد مصري ملقب و معروف به ورش متوفي ١٩٧ ق. در مصر.

آغاز پس از خطبه مختصر : « این چند بابیست در بیان اصول قرائت نافع که اقل عبادالله محمد صادق القاري »

انجام: « و در حال وقف حذف مي شود و قالون را دو وجه باشد اول التلاقي در غافر دوم یوم التنادي ایضاً تم الکلام و حصل المرام » .

۳ـ مفرده کسائي (از ۴۰ تا ۵۲)

از همو، رسالة مختصري است در اصول قرائت ابوالحسن علي بن حمزه نحوي
کوفي معروف به کسایي[1] به روایت ابو عمرو[2] و ابوالحارث[3] در دوازده باب به شرح زیر: « الاستعاذه، البسمله، المدّ و القصر، في ابدال الهمزه بمجانس حرکة قبلها، في بیان الامالة، في الامالة هاء التانیث في مذهبه، في تفخیم اللام و الرّاء و ترقیقها، في ضمیري المفرد و الجمع المذکر، في بیان الادغام، في الوقف علي المرسوم الخط، في الیآات الاضافه، في الیاآت المحذوفه »

آغاز پس از خطبه مختصر : « این چند بابیست در ذکر اصول قرائت کسائي خالي از اکثار و نارسایي »

انجام: « و در باقي در حالین حذف مینماید و الله اعلم بالصواب تم الکلام و حسن المرام »

۴ـ تجوید (از ۵۲ تا ۶۷)

از همو، مشتمل بر ابواب:« الاستعاذه، البسمله، احکام لام جلاله، بیان هاء الکنایه، احکام نون تنوین و ساکنه، في احکام میم الساکنه، في تفخیم الالف و ترقیقها، في بیان

۱ـ کسایي در سفر به خراسان در ملازمت هارون عباسي در ده زنبوریّه از دهات شهر ري در ۱۸۹ ق. وفات یافت.
ـ غایه النهایه: ۵۳۵/۲ ـ .
۲ـ ابو عمرو حفص بن عمرو نحوي بغدادي دوري متوفي شوال ۲۴۶ ق.
۳ـ ابوالحارث لیث بن خالد بغدادي متوفي ۲۴۰ ق.

الوقف، في الادغام و الاظهار » و خاتمه: « در بيان لحن»

آغاز پس از خطبه مختصر: « اين چند حرفيست از احرف متفق عليهاي بدور سبعه و قاريان قرآن حضرت واجب العزّت كه بنا بر التماس من طاعته ختم و اسعافه غنم راقم اين حروف خاكساري محمد صادق قاري بر صفحه عرض و صحيفه اخلاص نگاشت » .

انجام: « يعني ميم و نون و واو و يا صاحب دو مخرج باشد كما هو الظاهرتم الكلام و حصل المرام بعون الملك المنّان» .

٥ ـ درّالفريد (از ٦٧ تا ١٢٠)

مكرر فهرست حاضر، مؤلّف : حافظ محمد طاهر اصفهاني . نسخه كامل است.

ضميمه: ضمن ٢ برگ : اسامي قراء سبعه و راويان آنان از طريق شاطبيه.

٦ ـ رسم الخط قرآن مجيد (از برگ ١٢٠ تا ١٣٦)

مؤلّف و كاتب:محمد جعفر بن محمد مؤمن اصفهاني از قاريان اواخر قرن يازده و اوائل قرن دوازدهم هـ .ق. رساله در بيان رسم الخط قرآن و تبيين شيوه نگارش واژه هاي قرآني خصوصاً كلماتي كه داراي حرف « ظ » مي باشند.

آغاز: « الخطر الذي بمعني المنع و الحجر بالظاء و لم يات في القرآن بهذا المعني الآخر فان الاول في سوره سبحان و ما كان عطاء ربك محظورا »

انجام: « در القارءة عاصم و اكثر قرّاء را اثبات هاء سكت است در اين كلمات در حال وقف و وصل و بعضي قرّاء را حذف ها است در اين كلمات در حال وصل از لفظ نه از راه رسم تمت الرساله بعون الله تبارك و تعالي بيدالحقير محمد جعفر بن محمد مومن الاصفهاني »

٧ـ مفرده ابن عامر (از برگ ١٣٧ تا ١٤٧)

مؤلّف: محمد صادق قاري. رساله اي است در اصول قرائت ابوعمرو عبدالله بن عامر (بن يزيد

بن تميم بن ربيعة بن عامر بن عبدالله بن عمران) يحصبي متوفي عاشوراي ۱۱۸ ق. در دمشق. وي از جمله تابعين و همراه ابوعمرو تنها دو عرب نژاد قراء سبعه بودند[1]. وي از ابن ذكوان[2] و هشام[3] روايت كرده است. رساله مشتمل بر دوازده باب بشرح زير است:

« الاستعاذه، البسمله، في ذكرهاء الكنايه، المدّ و القصر، الهمزتين من كلمة، الوقف علي الهمزه، الوقف علي اواخر الكلم، الادغام و الاظهار، الامالة بين اللفظين، تفخيم اللام و الرّاء و ترقيقها، ياآت الاضافة، الياآت المخذوفات » . تاريخ ختم تاليف : اواخر محرم ۱۰۹٦ .

آغاز پس از خطبه مختصر: « غرض از عرض اين ابواب محتويه بر اصول بسمع قبول ارباب عقول »

انجام: « و ابن ذكوان را در الكهف در فلا يسألني دو وجه است در دو حال و الله اعلم بالصواب »

۸ ــ مفرده ابوعمرو (از برگ ۱٤۹ تا ۱٦٦)

از همو. رساله در اصول قرائت ابو عمرو يحيي بن علاء (بن عمار بن عبدالله بن حصين بن حارث) بصري متوفي ۱٥٤ ق. در كوفه از طريق شاطبي به روايت دوري[1] و سوسي[2]و مشتمل بر شانزده باب:

۱ــ ر.ك.به: غاية النهايه: ٤۲۳/۱ .

۲ــ ابو عمرو عبدالله بن احمدبن بشير بن ذكوان قرشي دمشقي متوفي ۲٤۲ ق. در دمشق.

۳ــ ابوالوليد هشام بن عمار بن نضير بن ابان بن مسيّب سلمي قاضي دمشقي متوفي ۲٤٥ ق.

٤ــ ابو عمرو حفص بن عمر بن عبدالعزيز بن صهبان ازدي دوري نحوي متوفي حدود سنه ۲٥۰ ق.

٥ــ ابو شعيب صالح بن زياد بن عبدالله بن اسمعيل سوسي متوفي ۲٦۱ ق.ــ به نقل از مندرجات رساله فوق ــ .

« الاستعاذه، البسمله، في بيان ضمير الجمع، بيان هاء الكنايه، ذكر ادغام الكبير، ادغاما لمتقاربين في كلمۀ او في كلمتين، ذكر ادغام الصغير، بيان المدّ و القصر، ذكر الهمزتين من كلمۀ، ذكر الهمزتين من كلمتين، ترك الهمزۀ في مذهب ابي عمرو، بيان الاماله بين اللفظين، في الوقف علي الكلم و بيانه، في حذف الحركه من هاء هو و هي، في ياآت الاضافه، في ياآت المخذوفات ».

آغاز پس از خطبه مختصر: « اين چند بابيست از اصول قرائت ابوعمرو العلاء البصري از طريق شاطبي »

انجام: « هر دو حال حذف مي كنند در زخرف يا عبادي لاخوف عليكم تم الكلام و حصل المرام »

۹ـ مفرده حمزه (از برگ ۱٦۷ تا ۱۸٤)

از همو. رساله در اصول قرائت ابو عمّاره حمزۀ بن حبيب بن عمارۀ بن اسمعيل زيّات متوفي ۱٥٦ ق. در حلوان به روايت ابو محمد بن هشام بن طالب بزاز متوفي ۲۲۹ ق. و ابو عيسي صيرفي متوفي ۲۲۰ ق. در کوفه و مشتمل بر شانزده باب بشرح زير:

« الاستعاذه، البسمله، في بيان ضمير الجمع المذكر، في بيان ضمير المفرد المذكر، المد و القصر، في السّكوت علي الساكن قبل الهمزۀ في مذهب حمزه، في وقف حمزه علي الهمزه، ذكر اختلافهم في الاظهار و الادغام، ذكر اتفاقهم في الادغام، بيان الفتح و الاماله، تفخيم الراآت و ترقيقها، في تفخيم الجلالات و ترقيقها، في الوقف علي المرسوم الخط، في ياآت الاضافه، في الياآت المحذوفات من الرّسم » .

آغاز پس از خطبه مختصر : « اين رساله ايست وجيزه در اصول قرائت حمزه که اقل خليفة حضرت وهّاب واجب العزۀ محمد صادق قاري کتاب مستطاب

لازم التحيّة در سنه ستّ و تسعين بعد الالف در مدرسه محرميه اجابة لالتماس بعضي احبّه و تلامذه راسخة العقيدة متوجه جمع و تاليف آن گرديده » .

انجام: » و در باقي يا را در حال وقف و وصل حذف ميگردانند و الله المويد »

كاغذ نخودي آهار مهره، ۱۸٤ برگ، اندازه: ۱۹*۱۲/٥ س. م. خط نسخ ۱٤ سطري، كاتب: محمد جعفر بن محمد مؤمن اصفهاني، تاريخ تحرير: دهه آخر صفر ۱۱۰۰ ق.، عناوين به سرخي، جلد تيماج عنابي، خريداري آستان قدس رضوي در مرداد ۱۳٤۹.

۱۷۲

مجموعه

(۱۲۹۳۲)

نسخه مشتمل بر سه رساله بدين شرح است:

۱ــ خواص السور (از برگ ۱ تا ۲۷)

عربي، علوم قرآني . نام مؤلّف و رساله به دليل فقدان خطبه و ديباچه بدست نيآمد. لكن به ضبط برگ دوم نسخه ــ ضمن بيان ويژگيهاي سوره شريفه نساء ــ مؤلّف، تأليف ديگري به نام «جامع التاويل»[1] نگاشته است. به هر تقدير، رسالة مختصري است در بيان مكي و مدني، محل نزول، عدد آيات و كلمات و حروف هر سوره با نقل يك حديث نبوي (ص) غير مسند در خواص آن سوره.

آغاز: « سورة البقرة مدنية و يقال الاّ خمس آيات قوله عز و جل فاعفوا و اصفحوا»

انجام: « من شرّ الوسواس عدّها مكي شامي عدد كلامها عشرون كلمة و حروفها تسع و سبعون حرفا خبر و قد ذكرت ثواب قاريها في راس سوره الفلق ». به علاوة ۹ برگ بياض و سفيد.

۲ــ وقوف (از برگ ۳٦ تا ۱۲۸)

۱ــ كتاب « جامع التأويل لحكم التنزيل » به ضبط كشف الظنون و ديگر مراجع تأليف ابو مسلم محمد بن بحر اصفهاني متوفي ۳۲۲ ق. است اما انتساب رساله مذكور فوق به وي محل ترديد است

عربي، به دليل كسري چند برگ اول نسخه، مؤلّف شناخته نشد. لكن يقيناً متأخر ابو عبدلله سجاوندي است.كتاب طبق سبك و سياق« وقوف »سجاوندي بر اساس سوره هاي قرآني و به ترتيب جزء هاي سي گانه، انواع وقوف را مشخص نموده و در برخي مواضع از فعل ربط « است » فارسي در جمله بندي سود برده است.

آغاز موجود: « آمن السفها ط لايعلمون ه امناج شياطينهم لا ... قال السجاوندي لا يجوز الوقف علي تتقون لان قوله الذي صفة الرب و قال استاذ البشر في عصره المولي قوام الملة و الدين عبدالله بن الفقيه نجم المله و الدين محمود[٢] »

انجام: «من الجنة و الناس. الهي بحرمة النبي عاقبت محمود باد » .

٣ـ منظومه در وقف (برگ ١٢٨)

فارسي، ناظم: شاعري با تخلص « عالم » چنان كه در آخر نسخه آمده: « گفت عالم چند بيتي در وقوف ـ عفو كن و از اين قدر بودش وقوف » . منظومه، ارجوزه اي است مختصر در هفده بيت در بيان رموز انواع وقوف و ذكر احكام آنها در قرآن كريم .

آغاز: « حافظا اين نظم را بشنو كنون ـ تا تورا در وقف با شد رهنمون ؛ م وقف لازم است مگذر ازو ـ گر گذشتي بيم كفر است اندرو »

انجام: « ور بخواني فاتحه شادش كني »

٤ـ رساله در تجويد (از برگ ١٢٨ تا ١٣٨)

فارسي، نام مؤلّف در نسخه نيآمده اما از مفاد مندرجات بر مي آيد كه از جمله قاريان عامه است. رساله مختصري است غير مرتب در عناوين مختلف « باب ـ فصل ـ بدانكه » در عمده مباحث مورد نياز تجويد مانند : « باب در بيان مدها، قال رسول الله صلعم كه نون چهار نوع است. فصل اول در بيان اظهار آن، دوم در بيان

٢ـ متوفي محرم ٢٧٢ ق. ر.ك . به: شدّ الازار، ٨٤ .

اخفاء، سیم در بیان یرملون، چهارم در بیان ابدال، پنجم در بیان بوف سه حروف است. ششم در بیان شدّ، هفتم در بیان مد، فصل در راي تفخيم، فصل اشمام، باب دانستن حروف مخارج » .

آغاز: « بسمله، حمدله، بدانکه براي ترتيب اداي نظم قرآن از قراء سبعه چنين آمده است »

انجام: « بزيادت بيان گفتن حروف محتاج نگردد بحرمت النبي و اله الامجاد » .

کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي بعضاً زرافشان، جمعاً ۱۳۰ برگ، اندازه: ۱۳*۲۰/٤ س.م. خط نسخ خوب دفتري ۱۵ سطري، تاريخ تحرير۲۰ محرم ۱۲۸۳، عناوين و تمام رساله اول به سرخي، جلد تيماج خرمايي، وقفي حسين کي استوان در آبان ۱۳٤۸ .

۱۷۳

مجموعه

(۱۵٤۳۹)

شامل شش رساله فارسي به شرح زير است:

۱ـ تجويد (رساله در ــــ **)** (از برگ ۱ تا ۲٤)

مؤلّف: سيّد محمد بن علي بن محمد حسيني جرجاني فاضل و قاري قرن هشتم هـ .ق. رساله مشتمل است بر يك مقدمه و شش باب به شرح زير:

« مقدمه در وجوب و ضرورت علم تجويد (در دو بحث)، باب اول مشتمل است بر سه قسم يا فصل (اول در مخارج حروف، صفات حروف، درانکه هر حرف از حروف هجاء چند صفت دارند)، باب دويم در بيان مدّ و همزه، سيم در بيان ادغام واخفي و اظهار و وصل (در يك اصل و سه فصل)، چهارم در تفخيم و ترقيق حروف (در يك اصل و سه فصل)، پنجم در هاي کنايه، ششم در بيان وقف (در سه فصل)» و عموماً بانضمام قرآن کريم به طبع رسيده است. برگ اول نسخه ناقص .

آغاز موجود : « حرف از ان موضع بيرون مي آيد و طريق شناختن وي آنست که آن حرفرا ساکن گردانند » .

انجام: « بنابراين علامة و رمزي كه در مصاحف مينويسد بعدد بيست باشد » .

۲ ــ تجويد (رساله در ــــ) (از برگ ۲٤ تا ۳٤)

مؤلّف: عبدالرحيم بن علي مشهور به آقا بيگ از قاريان اماميه قرن دهم و اوائل قرن يازدهم هــ .ق. رساله مختصري است در آداب قرائت مشتمل بر نه باب به شرح زير:

« بــاب اول در فضــل و ثــواب قــاري، دوم در آداب قرائت، سيوم در بيان استعاذه، چهارم در بيان بسمله، پنجم در بيان مخارج حروف، ششم در بيان دانستن لين و مد، هفتم در بيان ادغام بدانكه، هشتم (در نسخه «نهم» كتابت شده) در بيان وصل و وقف، نهم (در نسخه « دهم» آمده) در بيان خاتم »

آغــاز: « بســمله، الحمــدلله رب العــالمين و العــاقبة للمتقــين و الجنة للموحــدين و النــار للملحدين.. اما بعد بدانكه بعد از معرفت خداي تعالي و ايمان كامل بر بندة مطلع مكلف هيچ چيز فاضلتر از نماز نيست »

انجام: « يعني از يك طرف ر ب م از هر دو لب است »

۳ ــ تجويد (رساله در ــــ) (از برگ ۳٤ تا ۳۷)

نام مؤلّف در رساله نيآمده است. رساله اي است مختصر و موجز در فن قرائت قرآن مشتمل بر مباحث ادغام و اظهار و اخفاء و يك فصل در لحن.

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العــالمين ... امــا بعد بدانكه هر كه اين مختصر كه استادان آنرا فن قران ساخته اند بخواند باندك روزي اشنا گردد بفن قراءت بشرط انكه طالبجهة جهد باشد »

انجام: « و انچه بدينها ماند جمله مبطل نمــاز اســت و در غيــر نمــاز نامشروعســت و الله اعلم »

٤ ــ **تجوید** (رساله در ــــ) (از برگ ۳۷ تا ٤۲)

مؤلّف: عماد الدّین علي شریف قاري استرآبادي. رساله اي است موجز و در واقع مختصري است از مؤلّفة دیگرش که در عنوان « تجوید » در فهرست حاضر معرفي شده و نسخه اي از آن در ادامه رسالات همین مجموعه معرفي خواهد شد. بهر تقدیر رساله مرتب است بر یك مقدمه و پنج فصل و خاتمه ــ در این نسخه فصل دوم و مقدمه کتابت نشده ــ به شرح زیر:

« فصل اول در بیان مخارج حروف، ۳ بدان ایدك الله که حرف مستغله ترقیق اند، ٤ درهاي کنایه، پنجم در مد بدانکه حروف مد سه است، خاتمه در لحن»

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمین اما بعد چنین گوید ... که نزد ارباب دین و دانش و اصحاب فضل و بینش واضح و لایحست که بعد از معرفت الله تعالي افضل عبادات نمازست »

انجام: « و این حاصل نشود و الا هر کسي را که قرآنرا فرا گرفته باشد از استاد با سلیقه کامل باشد » .

٥ ــ **تجوید** (رساله در معرفت ــــ) (از برگ ٤۲ تا ٥۳)

از همو، مکرر فهرست حاضر، مشتمل بر مقدمه در فضیلت تلاوت قرآن و ۱۲ فصل: « اول در مخارج حروف ...،۱۲ در اختلافات قراء عشره در سوره اخلاص » و یك خاتمه در لحن.

آغاز: « بسمله، الحمدلله رب العالمین ... و بعد چنین گوید ... که نزد ارباب دانش و اصحاب بینش واضح و پیدا و لایح و هویداست که بعد از معرفه الله تعالي افضل عبادات نماز است »

انجام: « معلوم نشود و الاکسیرا که قرآن فرا گرفته باشد از استاد صاحب سلیقه »

ضمیمه: ضمن یکبرگ منظومه فارسي در بیان مواضع حروف

آغاز: « حرف را دو از اقصاي حلقست اي پسر ــ از ميان حلق دو از آخرش هم دو يقين»

انجام: « واو با فايي که بعد از ميم ساکن اوفتد ــ بهر هر يك انفتاح همين كن والسلام »

کاغذ حنايي آهار مهره، جمعاً ۵۳ برگ، اندازه ۱۹*۱۲ س. م .خط نستعليق ۱۴ سطري، کاتب:ملك احمد بن غلامعلي كلوخاني، تاريخ تحرير: جمعه ۷ صفر ۱۰۵٤، عناوين به سرنج، حاشيه برگ آخر يادداشت تملك محمد بن محمد علي قودجاني با مهر مورخ ۱۰۵٦ با رقم « المتوكل علي الله الاحد عبده حاج محمد » آمده است، نسخه از جمله کتب بازيافتي است، جلد مقوا با روكش كالينگور، عطف و گوشه ها تيماج ترياكي .

۱۷٤

المحكم في النقط[۱]

(ض ۹۱۱۸)

عربي، مؤلّف، ابو عمرو عثمان بن سعيد داني صاحب « التيسير » و « المقنع » ــ مذکور در فهرست حاضر ــ کتاب در واقع تکمله و ذيلي است بر مؤلّفة ديگرش بنام « المقنع » شامل بيان احكام و شناخت نقطه گذاري و كيفيت ضبط آن در الفاظ قرآن كريم مرتب بر ابواب زير:

« باب ذكر من نقط المصاحف اولا من التابعين، ذكر مواضع الحركات من الحروف و تراكب التنوين و تتابعه، ذكر علامة السكون و التشديد في الحروف، ذكر حكم النون الساكنه، احكام المظهر و المدغم، ذكر احكام تليين الهمزات، ذكر احكام الصلات في الفات الوصل، ذكر احكام نقطه ما نقص هجائيه، احكام نقط ما زيد في هجايه، ذكر امتحان مواضع الهمزات من الكلم، ذكر اللام الف »

۱ــ عنوان به ضبط کاتب در صدر نسخه « کتاب النقط » ضبط شده اما در « غاية النهايه » ج ۵۰۵/۱ و کشف الظنون ۱٦۱۷/۲ نگاشته شده: کتاب نقط ابو عمرداني مسمي به « المحکم » بهر ترتيب کاتب در آخر نسخه کتاب محکم را بخشي از « المقنع » دانسته لذا آورده: « تمت هذه الکتاب المسمي بمقنع في رسم الخط » .

آغاز: « قال ابو عمرو اني لما اوتيت في كتابي هذا علي جميع ما تضمنت ذكره من اوله من رسوم المصاحف »

انجام: « اذ الملفوظ به اولا هو الامام الملفوظه به اخرا هو الهمزه جعلك الهمزه ابتداء ثم الحركه اخر فهذا بين و بالله التوفيق »

کاغذ گل بهي آهار مهره، از برگ ۴۷ تا ۶۷، اندازه: ۱۹*۱۲ س.م. خط نسخ ۱۷ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۱ ق. عناوين به مشکي جلي، جلد تيماج مشکي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳۴۱ .

۱۷۵

المحکم في النقط

(ض ۲۷۸۷۴)

مانند قبل . نسخه کامل است.

کاغذ حنايي آهار مهره آسيب ديده، از برگ ۴۵ تا ۸۸، اندازه: ۲۵*۱۵ س.م. خط نسخ خوب ۱۹ سطري، کاتب محمد بن عبدالله بن سهل قهري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. آخر نسخه قصيده رائيه در ۵۲ بيت از ابومزاحم به نقل شيخ ابوالفتح فارس بن احمد بن موسي و ابوالحسن طاهر بن غلبون از جعفر بن محمد زقاق بامطلع: « اقول قولاً معجبا لاولي الحجرــ و لا فخر ان الفخر يدعوا الي الکبر ؛ اعلم في القول التلاوة عاملا بمولايي ــ من شر المباهات و الفجر »، نسخه مقابله و تصحيح شده، اوراق با کاغذ مومي هندي به شيوة غير اصولي لمينه شده است. جلد مقوا با روکش تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در دي ۱۳۸۰ .

۱۷۶

مختار القراء

(۳۰۶۶)

فارسي، مؤلّف: مختار اعماي اصفهاني از قاريان اماميه نيمه اول قرن دهم هـ . ق.[1] وزنده در ۹۴۹ ق. تاريخ تأليف درج المضامين از همو رسالة متوسطي است در مباحث

۱ــ ر.ك. به: برگ ۱۵ نسخه، فصل دوم از باب سيم رساله - .

عمده علم ترتيل و تجويد مرتب بر يك مقدمه: « در بيان ثواب تلاوت و رتبه قاري قران و والدين او و ثواب تعلم و تعليم آن و معني ترتيل» و دوازده باب و يك خاتمه به شرح زير:

« باب اول در بيان حروف هجي و معني و عدد مخارج آن (دو فصل و سه فائده)، ۲ در بيان صفات ذاتيه و عارضيه حروف و معني لحن (دو فصل و دو تنبيه)، ۳ در بيان استعاذه و بسمله (دو فصل)، ٤ــ در بيان احكام هاي كنايه، ٥ در بيان مدّ و قصر، ٦ در بيان ادغام كبير و صغير از متماثلين و متجانسين و متقاربين و ادغام لام تعريف نزد حروف شمسيه و اظهار آن نزد حروف قمريه (دو فصل)، ۷ در بيان احكام ميم ساكن نزد حروف هجي، ۸ در بيان احكام نون ساكن و تنوين نزد حروف هجر، ۹ در بيان تفخيم و ترقيق راءات، ۱۰ در بيان معني وقف و اقسام و انواع و احكام ان و معني اختلاس و اشمام و روم و رموز (سه فصل و دو تنبيه)، ۱۱ در بيان نسب و بلد و تاريخ فوت عاصم و راويان او و سند قراءت وي و اختلافاتي كه مابين بكر و حفص واقع است، ۱۲ در بيان رسم الخط قراني مشتمل بر دو فصل و يك تنبيه، خاتمه در بيان گفتن تكبير از والضحي تا آخر قرآن و علت آن و طريق اداب تلاوت و ختم قران مجيد و بعضي ادعيه متعلقه بشروع و ختم قران (در سه مطلب)».

مؤلّف تفصيل مطالب را در خاتمه به كتاب « منهل العطشان» حافظ طاهر اصفهاني ارجاع مي دهد. كاتب تا پايان باب يازدهم ــ اختلافات بكر و حفص در قرائت به ترتيب سور قرآن ــ را نگاشته است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي هدانا بنور الايمان و اطلق السنتنا بتلاوت القران»

انجام: « و بكر بهمزه و در سوره غير مذكورة اختلاف روايتين نيست قد تم هذه الرساله »

کاغذ فستقي آهاري فرنگي، ٤٨ برگ، اندازه: ۲۲*۱۱ س. م . خط نسخ خوب ١٦ سطري، كاتب: علي اصغر بن حسن بن علي اكبر استرابادي، تاريخ تحرير: جمعه دهم جمادي الاولي ۱۲۳۰ در مدرسه مفيديه استراباد، عناوين به شنگرف، ظهر برگ اول چند رباعي در اسامي سالها به تركي و فارسي.
« موش و بقر پلنگ و خرگوش شمار
زين چارچه بگذري نهنگ آيد و مار؛ آنگاه باسب و گوسفند است حساب حمدونه و
مرغ و سگ و خوك آخر كار». جلد تيماج خرمايي عطف ترياكي، وقفي ملاعلي اصغر (ظاهراً كاتب نسخه) به تاريخ ١٢٦٤ ق.

۱۷۷

مختار القراء

(١٩١١٤)

مانند قبل . اين نسخه باب دوازدهم و خاتمه را نيز دارد و كامل است.

انجام: « استجب دعواتنا و اغفرلنا و اهدنا آمين يا رب العالمين»

کاغذ فستقي فرنگي، ٣٤ برگ، اندازه ۲۱*۱۷ س. م . خط نستعليق تحريري خوانا، ١٩ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضميمه: ۱۲۳۷ ق. عناوين نانويس، رساله ضميمة ترجمة اصلاح العمل شماره ۱۸۱۷۸ كتابخانه است. جلد تيماج خرمايي، وقفي خانم بيگم عقيلي در خرداد ۱۳۷۱ .

۱۷۸

مختار القراء

(٣٠٦٥)

مانند قبل . نسخه كامل است.

کاغذ فستقي فرنگي، ۳۸ برگ، اندازه: ۲۱/٥*۱۷ س. م . خط نسخ خوانا، ۲۱ سطري، كاتب ابراهيم عرب آل عرفات، تاريخ تحرير: ١٧ شوال ١٢٤٠ در ساري مازندران، عناوين نانويس . آخر نسخه ضمن دو صفحه چند فصل در آداب المناظره به حروف و قلم بزرگتر به عربي كتابت شده است، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي عضد الملك در ١٢٧٦ ق.

۱۷۹

مختار القواعد

(٢٨٧٥٥)

فارسي، مؤلّف : حافظ سيد محمد(بن مهدي بن عبدالفتاح) الحسيني تبريزي. [۱] رسالة مختصري است در ضوابط معموله علم قرائت و کيفيت آداب تلاوت مرتب بر يك مقدمه: « در بيان فضيلت تلاوت قران و ثواب قاري و تعليم و تعلم ان و معني لحن و احاديث درين باب » و دوازده فصل و يك خاتمه به شرح زير:

« اول در بيان معرفت دندانها، ۲ در بيان مخارج حروف، ۳ در بيان صفات ذاتيه حروف، ٤ در بيان استعاذه، ٥ در بيان بسمله، ٦ در بيان حروف مدّ، ۷ در بيان هاء کنايه، ۸ در بيان ادغام، ۹ در بيان تفخيم و ترقيق، ۱۰ در بيان تنوين و نون ساکنه، ۱۱ در بيان رموز سجاوندي، ۱۲ در بيان اشباع کردن حروف و ترك ان و مشکلات حروف به هنگام تلاوت = فرش حروف به ترتيب سور قران، خاتمه در بيان مختصري از آداب تلاوت قرآن» . تاريخ ختم تأليف : ۱۲٤۲ (= مختار).

آغاز: « الحمدلله الذي نزل علي عبده الفرقان و بيان فيه ما يحتاج الي البيان»

انجام: « من يشاء الي صراط مستقيم تمم يا آخر الاخرين»

کاغذ شکري آهار مهره فرنگي، ۲۳ برگ، اندازه: ۱٤*۱۰ س. م. خط، نسخ خوب ۱۱ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۳ق. عناوين به سرخي، محل تصوير مخارج حروف بياض مانده، جلد تيماج مشکي، وقفي احمد شاهد در آبان ۱۳۸۱

۱۸۰

مرآه القراءة

(۱۹٤۲۰)

فارسي، مؤلّف : محمد جعفر حسيني سبزواري احتمالاً از قاريان نيمه دوم قرن ۱۳ هـ .ق. در مشهد رضوي (ع) اما اينکه وي همان سيد جعفر سبزواري معروف به ميرزا بابا متوفي قبل از ۱۲۹۳ ق. باشد قرينه اي بدست

۱ـ ر. ك . به: مظاهر محموديه در فهرست حاضر.

نيآمد. رساله موجز و مختصري است در بيان قواعد و ضوابط علم قرائت مرتب به يك مقدمه و دوازده باب و يك خاتمه به شرح زير: « مقدمه بدان اي مستفيد كه چون تنزيل كلام الله المجيد بافصح و احب لغات كه آن لغت عرب شده پس لابد است در خواندن آن بلهجه و الحان عرب، باب اول بدانكه لحن دو قسم است جلي و خفي، ۲ حد قراءت شش چيز است اول شناختن متحرك، ۳ در مخارج حروف، ٤ در صفات حروف، ٥ در بيان صفات عارضيه حروف، ٦ بدانكه اصل در را تفخيم است و ترقيقش به سبب كسره است ... » .

موجودي نسخه: از اول رساله تا اواخر باب ششم .

آغاز: « ستايش و سپاس خارج از حد و قياس خالق فرد صمديرا سزاست »

انجام موجود : ناظر ناضره البلاغ الباطل لاقيه تتماري بعكس ما تقدم پس اگر متوسط شود » .

كاغذ شكري فرنگي، ١٤ برگ، اندازه: ١٥/٥*١٠/٥ س. م . خط نسخ خوانا دفتري، ١٣ سطري، كاتب به قرينه نسخه هاي ديگر وقفيه واقف از جمله « قصيده شاطبيه شماره ١٩٤١٩ و كلام في علم الرجال به شماره ١٩٤١٣ » : محمد الموسوي بن ميرزا سيد محمد توني ساكن شهر رضوي، تاريخ تحرير: اواخر قرن ١٣ق. عناوين نانويس و شيرازه بهم ريخته، نسخه فاقد جلد است. وقفي سيد خليل الله امام جمعه قدسي نيا (آقا سيد خليل الله امام جمعه شهر فردوس و از معاريف تون و فردوس در نيمه قرن چهاردهم هـ .ق. بوده است.) تاريخ وقف : خرداد ١٣٧٤ .

۱۸۱

مصباح القراء
(۲۲۰۷۷)

فارسي، مؤلّف : محمد علي ملقب به نوروز علي ابن جمشيد هندي خراساني از قاريان و حافظان ايراني تبار شبه قاره در نيمه اول قرن سيزدهم هـ .ق. رساله مختصري است در بيان ضروريات قواعد تجويد كه به خواهش آقا مير نواب هندي و

به نام فتحعلي شاه قاجار (ـــ١٢٥٠ ق.) در يك مقدمه و دوازده فصل و يك خاتمه به شرح زير نگاشته است.
«مقدمه در بيان فضيلت تلاوت قرآن و آداب تعليم فرقان، فصل اول در بيان مخارج و لوازم آن، ٢ در بيان صفاتيكه ضد يكديگرند، ٣ در بيان صفات حروف كه از جمله مستحسنات قرائت شمرده اند، ٤در بيان حروف مرققه، ٥ ـ در هاء كنايه، ٦ در بيان احكام نون ساكن و تنوين، ٧ـ در بيان ادغام، ٨ ـ در بيان حروف مد و طريق آن، ٩ در بيان اعوذ بالله گفتن و بسم الله خواندن، ١٠ـ در كيفيت وقف، ١١ـ در محاسن و معايب كه افضل قرا حاجي ميرزا محمد خوانساري المولود بختياري الاصل سلمه الله تعالي في الدارين بحرمت نبي الحرمين در تصانيف خود كه مقصود القاريست ذكر نموده ١٢ـ در بيان (اختلافات) قرّاء سبعه در فاتحه و اخلاص، خاتمه در بيان آداب قران خواندن» . تاريخ ختم تأليف : ١٢١٩ هـ .ق. بعد از مجاورت ارض قدس .

آغاز: «بسمله، الحمدلله رب العالمين و العاقبه للمتقين و الصلوه و السلام علي افضل المرسلين محمد و عترته الطاهرين»

انجام: «و مختصرترين دعا اينست صدق الله العلي العظيم و صدق رسوله النبي الكريم و نحن علي ذلك من الشاهدين و الشاكرين و الحمدلله رب العالمين بر ضماير صافي ارباب دانش و اصحاب بينش ... و تو كه آخر آمدي همه را پيش وا شدي و خلفاء الراشدين و شهدا الصالحين و سلم تسليما كثيرا تمام شد »

كاغذ حنايي روشن هندي آسيب ديده، ٢٥ برگ، اندازه: ٢١*١٥ س. م . خط نستعليق تحريري هندي ١٥ سطري، نسخه ظاهراً بخط مؤلّف است. عناوين نانويس، جلد مقوا عطف و گوشه ها تيماج خرمايي، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ١٣٧٤ .

مصطلح الاشارات (ــ في القرآت الزوايد المرويه عن الثقات)
(۳۰۶۹)

عربي، مؤلّف : ابوالبقاء نورالدّين علي بن عثمان بغدادي مشهور به ابن قاصح منجم و قاري مشهور اواخر قرن هشتم هــ .ق. [۱] كتاب مختصري است در وجوه قراآت از جمله زوايد آراي ائمه دوازده گانه قراء چنان كه در مقدمه مي نگارد : « فجمعت فيه بعون الله تعالي قرائت ابي جعفر يزيد بن القعقاع المدني و قرآة ابي محيض المكي و قراة يعقوب بن اسحق الحضرمي البصري و قراة سليمان بن مهران الاعمش و قراة خلف بن هشام البزاز و هو الاختيار المنسوب اليه فهذه سته قرآة اما قرآءة ابي جعفر فمن ثلاثه كنت الارشاد و المستنير و مفردات ابي محمد عبد المجيد بن شداد ... فان نقلا عن غيره اسندتهما الي ذلك الغير ... و انما رتبت هذا الترتيب ليكون من نظر في هذا المختصر و نقل منه فكانما شاهد مولآه الكتب و نقل منها و ايضا فان من قرأنا الشاطبيه و ضم اليهما ما في هذا الكتاب فقد حصل له قرأة مولاء الائمة الثلاثه عشر من الطرق المذكوره » .

كتاب مرتب است بر دوازده باب به شرح زير:

« باب اتصال قراتي هولاء الائمه السنه و اتصال قراتهم بالنبي ص، باب الادغام الكبير قرا الحسن بادغام الاول، باب الادغام الصغير، باب المد و القصر، باب الهمزتين من كلمه، باب الهمز المفرد و يكون ساكنا و متحركا، باب مذهب الاعمش في الوقف علي الهمز، باب الفتح و الاماله بين اللفظين، باب السكت و هو يختص بالادراج بالقراة و اتصالها، باب القطع علي

۱ــ نيز ر.ك. به: قرّة العين در فهرست حاضر .

اواخر الکلم، باب الاستعاذه و البسمله (و ذکر وقف و ابتدا در سوره هاي قرآن کريم)، باب التکبير » .

آغاز: « بسمله، قال مولفه الفقير الي الله تعالي ابوالبقاء ... الحمدلله الذي جعل القران لاهله شرفا و نورا و ضاعف لهم برکة تلاوة اجورا .. اما بعد فاني لما فرغت من القراءة بما تضمنه کتاب العنوان و الکافي و کتاب التفسير و قصيده الشاطبي تشوقت القراءة بغيرها من الکتب المبسوطات فقرات القران العظيم »

انجام: « ايات من اول البقرة الي قوله تعالي المفلحون هذا آخر کتاب مصطلح ... محمد و آله اجمعين»

کاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، ۱۸۸ برگ، اندازه: ۱۱/۵*۱۷/۵ س. م. خط نستعليق خوب ۱۱ سطري، تاريخ تحرير: اواسط ذيحجه ۹۸۵ ق. هشت برگ اول نسخه جدول بندي به طلاي خام و تحرير مشکي، عناوين به شنگرف، ظهر برگ اول يادداشت تملك توسط خواجه شير احمد توني در لاهور به تاريخ محرم ۱۰۱۲ و يك يادداشت وقف از همو و چهار يادداشت عرض ديد در تاريخهاي ۱۰۵۸، ۱۱۵٤، ۱۲٦٦، ۱۲۷۰ آمده است. جلد تيماج مشکي، وقفي خواجه شير احمد توني .

۱۸۳

مطلع الشمس

(۳۰٦٤)

فارسي منظوم، اثر طبع سيد قاسم بن مير نورالله از قاريان و حافظان اماميه در نيمة قرن يازدهم هـ .ق. و ساکن حيدر آباد. کتاب ارجوزه اي است مختصر در بيان قرائت عاصم بن ابي النجود کوفي و راويانش و ذکر اختلافات وي با ساير قرّا که به ترتيب سوره هاي شريفه قرآن نگاشته است چنانچه در برگ ٤ نسخه آورده است. « از قواعد هر چه در نظم آيدم باشد زبکر ـ حفص را مکتوبي قران قواعد ضدّ آن... خال چون نظم

اللآلي[1] را بنام شاه کرد ـ باد نام قطب شاهان زان مخلّد در جهان» . تاریخ ختم منظومه: « شد چه خمس و اربعین و الف از هجرت که گشت ـ این فـــروزان آفتـــاب از مشـــرق طـــبعم عیان = ۲۳ ذیحجه ۱۰۴۵ در شهر حیدر آباد به نام: « شد بنام پیشواي اهل دین نظمم که هست ـ از جبـل عامـل لقـب خـاتون محمـد نـام دان ؛ ... مجلس درسش بود آن منبع فیض که هست ـ بوعلي سینا الف ب خوان بان دانش در آن» .

آغاز: « بسمله، اي بنام تست مفتاح کلام هر زبـان ـ ذات بي چونت مقدس از چنـین و از چنان»
انجام: « با شد استدعاي قایل قابل ار چه نیست او ـ فاتحه اخلاص ز اخلاص از جمیع مومنان ؛ بنظم آورد الفاظ قران را بعون الله اقل العبد سید قاسم ابن میرزا نورالله بشهر حیدرآباد این درّ ناسفته را سفته ز لولو رشته این نظم پر نور از کلام الله » .

کاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، ۴۴ برگ، اندازه: ۲۴*۱۳/۵ س. م . خط نسخ خوب، آیات شریفه به نسخ معرب به شنگرف، در هامش برگ آخر یادداشت عرض دید در ۱۲۹۷ ق. توسط سعید انصاري و مهر بادامي دیگر با سجع «انا عبد من عبید محمد » و با مهر بیضي بزرگ مبني بر صورت وقف کتاب با نود و نه جلد دیگر بر روضه مقدسه در ۱۰۶۷ ق. توسط اسدالله بن شیخ محمد مؤمن خاتوني و در ظهر برگ اول یازده عرض دید از ابولقاسم حسیني و دیگران آمده به همراه مهر بیضي شکل مذکور فوق از واقف. جلد مقوا با روکش پارچه، وقفي اسدالله بن محمد مؤمن مشهور به ابن خاتون در۱۰۶۷ ق.

۱۸۴

المظاهر المحمدیه (ـ و القواعد التجویدیه)
(۱۵۹۱۹)

فارسي (مقدمه و خطبه به عربي)، مؤلّف : محمد بن اسدالله بن علیرضا قاري مازندراني از

۱ـ دایي شاعر و ناظم نباید سید ابولقاسم قاري صاحب « نظم اللئالي » باشد که مصدر به نام شاه عباس در ۱۰۶۱ ق. آنرا سروده چرا که تاریخ نظم « مطلع الشمس » به ضبط آخر نسخه ۱۰۴۵ ق. است. فتامل

قاريان و حافظان نيمه دوم قرن سيزدهم هـ .ق. در بار فروش و از جمله شاگردان محمد مهدي مازندراني[1] رساله مفصّلي است در اصول علم قرائت به انضمام فوائدي چند از امور مستحبه و واجبه که ضمن يك مقدمه و ده قاعده و يك خاتمه به شرح زير نگاشته است.

«مقدمه في بيان موضوعه و بيان حاجته مع تعريفه، قاعده اول مشتملست به دو مطلب (مطلب اول در بيان معرفت دندانها، دوم در بيان مخارج حروف)، قاعده دويم در بيان صفات ذاتيه و عرضيه حروف (در دو باب)، قاعده سيم در بيان اقسام و رموز در وقف (در سه مطلب)، چهارم در بيان ادغام (شامل دو مطلب)، پنجم در بيان حروف مدّ و لين و احکام آن، ششم در بيان تحقيق و تسهيل همزتين است، هفتم در بيان تفخيم و تغليظ و ترقيق لام و راء وصلة هاي کنايه است، هشتم در بيان معني اشباع و اشباع هاء کنايه، نهم در بيان رسم الخط قرآنست، دهم در بيان قراء سبعه و بيان احوال روات ايشان و در بيان رموز و علاماتيکه اهل قرائت از براي معرفت به ايشان وضع نموده اند، خاتمه در بيان اقل مراتب قرائت شرعيه».

تاريخ ختم تأليف: پنجشنبه ۱۷ رجب ۱۲۹۷ در بارفروش به نام ناصرالدين شاه قاجار.

۱ـ عباراتي از تتمه آخر نسخه جهت مزيد فايده به عينه نقل مي گردد: «بدانکه ماخذ اين علم شريف از استاديم محمد مهدي المازندراني رفع الله درجته و حشره الله مع المقربين في منازل النعيم از رساله مولانا المعظم آقا سيد محمد بن سيد مهدي الحسني حشرهما في زمرة اجدادهما الانجبين و ايشان از جد خود سيد عبدالفتاح و او از عمّ اکرم خود سيدرضا و او از والد خود سيد محمد و او از استاد خود تاج القدماء وزين القراء و حافظ روضة الرضا عليه الاف التحيه و الثناء او از کهفِ الحاج حاجي محمدرضاي سبزواري و او از جدّ خود عمادالدين القاري و او از سيدحسين مغربي و او از شيخ محمد ملقب بمغربي او از شيخ محمد جزري و او بچهار واسطه از عاصم کوفي و او از عبدالرحمن بن حبيب السّلمي و او از مولاي متقيان و اميرمؤمنان روحنا و روح العالمين له الفدا».

آغاز: « الحمدلله الذي نزل الفرقان علي افصح اللغات و ميّز الحروف و الكلمات بعضها من بعض من حيث المخارج و الصفات »

انجام: « و الحمدلله اولا و اخراي حمدا يملاء الارض و السماء ... چون احقر عباد و مولف اين توشه و ذخيره سفر يوم المعاد ملاحظه انتفاع اغلب حال ناس را نمود كه رغبت ايشان در اختصار رساله است بمذاق اكثرين مختصر پرداخت اللهم اجعله لنا و لهم وسيلة للنجاة بمحمد و اله البرره الهداة قدتم في شهر رجب الحرام في بلدة سيد الانام الامام الهمام المظلوم المقتول بايدي الكفره اللئام [كذا] من ۱۲۹۸ »

كاغذ نباتي فرنگي، ۹٦ برگ، اندازه ٦/۱۷*۳/۱۱ س. م . خط نسخ مختلف السطر، تاريخ تحرير: ۱۲۹۸ هـ .ق. نسخه تصحيح شده، جلد ميش يشمي جدول بندي شده، واگذاري بنياد مستضعفان انقلاب اسلامي تهران در شهريور ۱۳۷٦ .

۱۸۵

مظاهر المحمديه
(۳۰۷۲)

مانند قبل، نسخه تحرير ديگري از رساله است و آن مبيضة كاتب نسخه از مسودة مؤلّف است چنانچه در آخر نسخه متذكر شده است. « هذه الرساله و المستنسخ من نسختها الاصلية قد نقلتها من المسودة الي المبيضة في غايه التقييد و الدقه فالحمدلله علي اتمامها علي وجه صحيح خال عن الغلط ... »

انجام: « هم چنانكه آن بزرگوار مبتكر جميع علومند و لقد وفقت باتمام هذه الرساله بعون القادر الوهاب في بلدة بارفروش من بلاد مازندران من محروسة ايران ... في يوم الخميس السابع عشر من شهر رجب المرجب ... ثم اني التمس من كل من اراد الاستنساخ منها لايغير

شيئا منها و ينقل كلما فيها علي نحو موجود مكتوب من غير زيادة و لا نقصان لاني بذلت مجهودي في تصحيحها كمال البذل ... خير اهل الارض و السموات الحمدلله لكمال التوفيق »

كاغذ نخودي فرنگي، ۱۲۰ برگ، اندازه: ۱۸*۱۱/۵ س.م . خط نسخ خوب ۱۰ سطري، كاتب ميرزا محمد باقر يزدي حايري، تاريخ تحرير: قبل از ۱۲۹۹ هـ .ق. ظهر برگ اول يادداشتي به خط زين العابدين مازندراني در توصيف و تعريف رساله به تاريخ شوال ۱۲۹۹ با مهري به سجع « عبده الراجي زين العابدين»آمده است. جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي حاج سيد محمد شوشتري در ۱۳۰۹ ق.

۱۸٦
مظاهر محموديه
(٢٦٠٥٠)

فارسي، مؤلّف : حافظ سيد محمد بن مهدي بن عبدالفتاح الحسيني تبريزي از جمله قاريان معاصر محمدشاه قاجار (جلد ۱۲٦٤ـ۱۲۵۰ق.) كه تا تاريخ ۱۲۳٦ق. ــ سال چاپ كتاب مظاهر محموديه ــ در قيد حيات بوده است[1] . كتاب مختصري است در ضروريات قرائت و لوازم تلاوت كه بعد از تأليفات مذكور در پاورقي ذيل در يك مقدمه و چهارده مظهر و يك خاتمه به نام محمدشاه قاجار به شرح زير نگاشته است.

۱ــ تأليفات ديگر مؤلّف كه بعد از خطبه و نام مؤلّف در نسخه حاضر ذكر شده است عبارتست از : مظهر الآيات، مظهر الكلمات في كشف كلمات الله التامات،كشف الآيات، مظهر محمديه (در فهرست حاضر معرفي خواهد شد)، تحفة الامير، مختار القواعدفي الترتيل و التجويد، مفتاح الغيب في الاستخاره و الاستشاره، درة التنزيل في التفسير و التأويل، كشف الوقوف في علل الرموز و الحروف، كشف الوجوه في القرآت المختلفه و المأثوره.

« مقدمه در بیان تعلم و تعلیم و بیان آنچه بحسب شرع و طریقهٔ قراء در صحت قراءت معتبر است، مظهر اول در بیان فضیلت قران وحملهٔ ان و بیان ترتیل و محاسن و معایب در قراءتست، دوم در بیان لحن و تاکید است در تصحیح قراءهٔ قران و حمد و سوره و بیان قراءت قراء و آداب تلاوتست، سوم در بیان استعاذه و بسمله است و بیان اسامي متعدده و فواتح و خواتم سور قرآنست، چهارم در بیان مخارج حروف و صفات آن، پنجم در بیان تنوین و نون و میم ساکنه و کیفیت و آداب سجدات قرآنیست، ششم در بیان تفخیم و ترقیق و هاء کنایه و ادغام کبیر و صغیر، هفتم در بیان احکام حروف مد و همزه محققه و مخففه، هشتم در بیان اقسام وقف و وقوف سجاوندي، نهم در بیان رسم الخط قران و کیفیت وقف، دهم در بیان کلماتي که درقرآن مجید بظاء است نه بضاد و بیان اسامي و رموز و رواهٔ و امکنه و سنین ولادت و وفات قراء و سند قراءت مؤلّف، یازدهم در بیان قراءهٔ کلماتي که در قران مجید بسیار تکرار یافته و بیان قراآت مختلفه قراء و قراءهٔ الائمه المعصومین علیهم السلام و بعض الصحابه، دوازدهم در بیان اشباع و ترك اشباع و مشکلات و مشتبهات بعضي از کلمات و بیان اعداد آیات و کلمات و حروف و متعلقات قرانیست، سیزدهم در بیان ترتیب نزول و مکي و مدني سوره بعضي از متعلقات قراني و در بیان الفاظ، چهاردهم در بیان آداب و تعقیبات مشترکه نماز و بیان شك و سهو و مقدمات و مقارنات نماز است، خاتمه در معرفهٔ اصول و فروع دین و تکبیر و دعائي که قبل از تلاوت قران مجید است.»

موجودي این نسخه تا اواخر باب ششم است. کتاب در ۱۲٦٤ ق. در تهران چاپ سنگي شده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي نزل القران علي افصح اللغات »

انجام موجود : « در قران مجيد نيست و نون ملفوظي »

ضميمه: ضمن ۱۵ برگ آخر نسخه

رساله در تجويد

فارسي، اوراق اول و آخر نسخه ناقص و افتاده است ورساله مختصر موجزي است در چند فصل در مباحث لحن، مخارج حروف و وقف در قرائت .

آغاز موجود : «و باعث تحصيل دعاي خير و موجب رستگاري اين بضاعت گردد فصل بدانكه عمده اركان دين نماز است »

انجام موجود : « شيشم قصر باشمام هفتم بروم چرا »

كاغذ نخودي آهار فرنگي، جمعاً ۴۱ برگ، اندازه: ۲۲*۱۴/۵ س.م. خط نسخ خوانا دفتري ۱۸ سطري، و ضميمه ۱۷ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۳ ق. عناوين نانويس، جلد مقوا عطف پارچه مشكي، وقفي زين الدين جعفر زاهدي در ۱۳۷۷ شمسي. صفات حروف و مخارج آن در تصاوير جداول ترسيم شده است.

۱۸۷

مظهر محمديه [۱]

(۱۱۷۷۴)

فارسي، مؤلّف: سيّد محمد (بن مهدي) حسيني تبريزي[۲] كتاب مختصر مفيدي است در ضروريات و لوازمات آداب تلاوت مرتب بر يك مقدمه و دوازده باب بدين شرح:

« مقدمه بدانكه اشرف و افضل جميع اعمال بعد معرفة الله و الرسول و الائمة ع نماز است، باب اول در بيان فضيلت و كيفيت و آداب تلاوت ست، دوم در بيان استعاذه و بسمله، سيم در بيان مخارج حروف و صفات آن، چهارم در تنوين و نون

۱ــ كتاب در « الذريعه الي تصانيف الشيعه » ج ۲۱ با عنوان « مظهر الفقرات » معرفي شده است.

۲ــ ر.ك. به: مظاهر محموديه در فهرست حاضر.

و میم ساکنه.۵ در بیان تفخیم و ترقیق و اشباع هاء کنایه، ٦ در بیان ادغام، ۷ در بیان مدّ و قصر، هشتم در بیان وقوف و رموز سجاوندي، نهم در بیان کلماتي که در قران مجید بظا ست نه بضاد، دهم در بیان اسامي و رموز قراء سبعه و کیفیت و اداب سجدات قراني، یازدهم در بیان اشباع حروف و مشکلات و مشتبهات بعضي از کلمات فرقاني، دوازدهم درتعقیبات مشترکه نماز و اداب شك و سهو و مقدمات و مقارنات نماز، خاتمه در معرفت اصول دین و فروع دین و دعاي قبل از تلاوت و بعد از تلاوت » .

کتاب به سال ۱۳۱۳ ق. در تهران چاپ سنگي شده است.

آغاز: «بسمله، حمد بیحد و ثناي بیعدد متکلمي را سزاست که از کلام لازم الاکرام »

انجام: « بکل آیة قراها درجة في اعلاء علیین برحمتك یا ارحم الراحمین».

ضمیمه: ضمن ۱۹ برگ آخر نسخه رسالة «**سلك البیان**» کتابت شده که مستقلاً معرفي شده است و در آخر نسخه ضمن دو صفحه به خط مغایر محمد حسین اطمینانی در ۱۸ رمضان ۱۳٤۸ **سؤال و جواب** به روایت امام جواد (ع) با جوهر آبي کتابت شده است.

کاغذ نخودي فرنگي، جمعاً ۵۹+۱۳ برگ بیاض، اندازه: ۱۵*۱۰ س. م . خط نسخ ۱۲ سطري، کاتب: آقا بابا بن کربلایي مهدي، تاریخ تحریر: چهار شنبه ۱۲ شعبان ۱۲۸۲، عناوین به سرخي، جلد مقوا با روکش پارچه سورمه اي، وقف ابولقاسم رازاني در مهر ۱۳۵٦ .

۱۸۸

مظهر محمدیه
(۱۲٤٦٦)

مانند قبل . کاتب تا آخر باب یازدهم را کتابت کرده است.

انجام موجود : «اعطیناك الکوثر بوصل اعطینا برکاف و عکس این است عاد کالعرجون در یس »

کاغذ نباتي آهارمهره، ۲۰ برگ، اندازه: ۲۳*۱٤ س.م . خط نستعلیق و شکسته سطري،

تاريخ تحرير: شب چهارشنبه دهم جمادي الاخر ١٣٠٣، جلد مقوا كه در اصل متعلق به كتاب چاپي انجيل لوقا بوده است. وقفي عباس فخيمي در مرداد ١٣٦٢ .

١٨٩

معانقات

(١٣٢٩٥/٣)

فارسي، مؤلّف: ناصرالدين محمد قاري هروي (قرن ١١ق. مذكور در فهرست حاضر). رساله موجز و مختصري است در ذكر وقفهاي دوگانه يا بيشتر در يك موضع كه به ترتيب سور قرآن مشخص شده است به طور مثال: « در سوره بقره سه موضع است لاريب فيه ه علي حيوة و من الذين اشركوا » . رساله توسط كاتب نسخه از افادات استادش (= ناصرالدين هروي) تقرير شده است.

آغاز: « بسمله الحمدلله رب العالمين.. اما بعد بدانكه معانقه در لغت بغل گرفتن دو شخص است همديگر را »

انجام: «بخلاف اقسام اول كه همه آنها موافق قرآن و تفسير است و الله اعلم تمت »

ضميمه: آخر نسخه ضمن سه برگ يك باب(باب ١٠ دهم در بيان وقف) [ناقص] از رساله اي در تجويد.

كاغذ حنايي آهار مهره وصالي شده، از برگ ٢١ تا ٢٣، اندازه: ٩*١٦/٥ س.م . كاتب: محمد مقيم همداني، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ١٠١٧ ق. عناوين به سرنج، جلد تيماج خرمايي، خريداري آستان قدس رضوي در آبان ١٣٦٢ .

١٩٠

مفتاح القرآن

(٢٧٠٢٤)

عربي، مؤلّف: محمد (بن شمس الدين) قاري كاظمي از حافظان و قاريان نيمه دوم قرن يازدهم هـ .ق. وي استاد محمد شريف بن محمد باقر نوري نائيني قاري معروف نيمة قرن دوازدهم هـ .ق. صاحب «منتخب تقويم اللسان» و

ساکن دارالنشاط اصفهان بوده[1]
و به قید احتمال برادر درویش علي بن شمس الدین کاظمي[1] و برادر دیگرش، مهدي بن شمس الدین کاظمي، کاتب نخبه فیض کاشاني به شماره ۶۲۱۱ کتابخانه آستان قدس رضوي محرم ۱۱۱۶ ق. است. کتاب مفصلي در بیان وقوف و رسوم قرآن کریم مي باشد که به ترتیب سوره هاي شریفه قرآن به نام شاه سلیمان صفوي (۱۱۰۵ــ ۱۰۷۸ق.) نگاشته شده است. نسخه اي از کتاب به شماره ۱۶۳۳ در کتابخانه گوهرشاد موجود مي باشد که فهرست نشده است.

آغاز: « بسمله، الحمدلله الذي انزل علي عبده الکتاب ... لما من علي وفقني لعلم مالم اعلم من کتابه المجید المعظم و اوقفني علي محکمه و متشابهه و ناسخه و منسوخه ووفقني علي اقتضاء اثر مبتدعین من مفعوله و موصوله »

انجام: « الذي الناس هــ الاول و الناس ص »

کاغذ نخودي آهار مهره، ۱۱۹ برگ، اندازه: ۱۹*۱۲ س. م . خط نسخ خوب دفتري ۱۲ سطري، کاتب: احمدبن داود بن محمد شریف نجفي غروي، تاریخ تحریر: غره ربیع الاول ۱۰۹۱ ق. سجاوندي و اسامي سور به شنگرف، طبق یادداشت برگ آخر، نسخه در ربیع الاول ۱۱۳۶ توسط محمد مسیحا بن آقا بدیعا هرندي به حرم امام زاده اسحق وقف شده و تولیت آن به آخوند محمد مقیم واگذار شده، نسخه فاقد جلد و مصحَّح، واقف: نامعلوم .

۱۹۱
مفتاح القرآن
(۲۵۵۶۸)

مانند قبل . نسخه کامل است.

کاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، ۱۲۹ برگ، اندازه ۱۸/۵*۱۲ س. م . خط نسخ خوب ۱۲ سطري، تاریخ تحریر: چهارم ذیعقده ۱۱۱۰،

۱ــ ر.ك. به: منتخب تقویم اللسان شماره ثبت ۲۷۳۲۶ مذکور در فهرست حاضر.

۱ــ الروضة النضرة، آقابزرگ ص ۵۳۶.

عناوين و سجاوندي و اسامي سور به شنگرف، نسخه مصحَّح، ظهر برگ اوّل چند نسخه كيمياوي و طريق غالب و مغلوب منسوب به ارسطو كه جهت اسكندر نگاشته و تعداد ايام سعد و نحس هر ماه مرويّ از اميرمؤمنان حضرت علي (ع) كتابت شده است و در ظهر برگ آخر بيان تعداد مسخ شدگان به روايت از حضرت علي (ع) به فارسي آمده است. جلد تيماج عنابي، وقفي زين الدين جعفر زاهدي در دي ١٣٧٧ .

١٩٢
مفتاح القرآن
(١٦٨٥٥)

مانند قبل. ٢ برگ اول و پنج برگ آخر نسخه افتاده و ناقص است. و قبلاً به شماره ثبت ٣٠٦٤جزو جزوات قرآني ثبت گرديده كه اصلاح و به رديف كتابها منتقل شده است.

آغاز موجود : « و اياكم .. اهل الفسق و اهل الكبائر فانه سيجي من بعدي اقوام يرجعون القرآن ترجيع الغنا »

انجام موجود : « سوره الزلزلت ثمان آيات مدينه »

كاغذ نباتي كشميري كه غير از اوراق آسيب ديده و ناقص شده، ٨٥ برگ، اندازه ١٩*١١ س. م. خط نسخ خوب معرب ١٧ سطري، تاريخ تحرير: اوائل قرن ١٢ ق. عناوين و سجاوندي و اسامي سور به شنگرف، جلد تيماج ترياكي، واقف : نامعلوم .

١٩٣
المفيد في علم التجويد
(١٠٦٥٢ض)

عربي، مؤلّف: حسن بن شجاع بن محمد بن حسن حافظ توني از علماي اواخر قرن ٨ و نيمه اول قرن ٩ هـ .ق[1] . رساله اي است مختصر در آداب قرائت قران چنان كه بعد از خطبه مي نگارد : «

١ـ مؤلّف شرحي به قصيده لاميۀ محمدبن محمود شريف سمرقندي دارد كه به شماره ٢٣٢٣٨ و تاريخ تحرير ٨٧٢ ق. در فهرست حاضر معرفي شده است. ضمناً شريف سمرقندي از محمد بن عبدالله بغدادي معروف به ابن العبد مقري زنده در ٧٤٠ ق. روايت كرده است. ر. ك .به: طبقات القراء، صفحات ١٨٦ و ٢٦٠ .

انّ افضل الطاعات و اشرفها بعد الواجبات تلاوت الکلام مبدع الکائنات و یجب بعضه علي الکل و کله علي البعض و من حیث انّه لابدّ لقاري القران من رعایه الفاظه و اداته و تجویده و ترتیله ». رساله مشتمل بر هفت باب به شرح زیر است:

« الاول في مخارج الحروف و صفاتها، الثاني في رعایة کل حرف مع اخري، الثالث

في ذکر المدّ و القصر، الرابع في بیان الوقف و الوصل، الخامس في احکام التنوین و النون الساکن، السادس في ادغام الحروف المقاربه المتماثله و المتجانسه، السابع في الرآت ».

آغاز: پس از خطبه مختصر و نام مؤلف: « قد ثبت بالبراهین المعقولة و الدلایل المنقولة »

انجام: «لا یحتمل ذکره هذا المختصر فمن اراد الوقوف علي ذلک فعلیه بکتب القرات المصنف في هذا الفن و الحمدلله رب العالمین و الصلوه علي محمد و اله اجمعین الطیبین»

کاغذ نخودي آهار مهره، ۱۱ برگ، اندازه، ۱۸*۱۲ س. م . خط نسخ ۱٤ سطري، در برگ « ۳ پشت » دعاء بازو بند حضرت علي علیه السلام با آغاز « اللهم یا صانع کل مصنوع » کتابت شده است، تاریخ تحریر: ۸۸۸ ق. در سبزوار، جلد تیماج تریاکي، وقفي محمد زهرایي در تیر ۱۳۵۰ .

۱۹٤

المفید في علم التجوید

(۱۹٦٥۰)

مکرر قبل، برگ اول نسخه افتاده است.

آغاز موجود : « في هذا الفن و طالعته ممّن کتبهم و سمیّته بالمفید في علم التجوید مبوباً علي سبعه ابواب »

کاغذ نخودي آهار مهره، ۱۲ برگ، اندازه: ۱۸/٥*۱۲/٥ س. م. خط نسخ ۱۱ سطري، کاتب:محمدامین قایني، تاریخ تحریر: حدود نیمه دوم قرن ۱۱ق. عناوین به سرنج، صدر برگ اول یادداشت تملك محمد مصطفي حسیني در شعبان ۱۳٤۳ نگاشته شده با مهر بادامي مالك، جلد

تيماج خرمايي مندرس، اهدايي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۷۳.

۱۹۵

مفيد التجويد
(۲۵۵۳۵)

فارسي، نام مؤلّف در نسخه نيآمده و به تحقيق به دست نيآمد، رساله موجز و مختصري است و اصول قرائت احکام اربعة اظهار، ادغام، قلب و اخفاو بعضي از مدّات و ادغامات و تفخيم و ترقيق راآت و لامات در نه فصل که ناتمام مانده است و بنظر مي رسد منتخب از کتابي است به قلم کاتب نسخه: حسين علي بن کربلايي علي محمد. برخي مندرجات فصول عبارت است از: « فصل بدان اسعدك الله تعالي که نون ساکنه يا تنوين پيش حرف حلق رود اظهار بايد کردند، بدانکه در مثل اذ ظلموا و قد تبين ... اتفاق قراست در ادغام، بدانکه ميم ساکنه هرگاه پيش حروف ق بود ف واقع شود در واو و فاء اظهار بايد کردند، در حرفين متماثلين که اول ايشان ساکن باشد و دوم متحرك ادغام کردن لابد است، بدنکه الف حرف مدّ است مط، بدنکه همزه وصل هرگاه که ميان لام ساکنه و همزه استفهام واقع شود، بدانکه لفظ الله که بعد از مفتوح و مضموم افتد، بدنکه اگر مفتوح يا مفهوم باشد تفخيم بايد کردند، بدنکه وقف بر سه نوعست» .

آغاز: « بسمله و الحمدلله رب العالمين ... اما بعد چونکه قراء سبعه را در اصول قرائت »

انجام موجود : « و در حرکات ثلثه جايز است و دوم در کسره و علامت »

کاغذ نخودي آهار مهره، ٤ برگ، اندازه: ۱۵/۵*۱۰ س.م. خط نسخ ۱۳ سطري، تاريخ تحرير: ۱۳ صفر ۱۲۳۱، عناوين به سرخي، جلد تيماج مشکي مندرس، نسخه ضميمه شماره ۲۵۵۳٤ کتابخانه است، وقفي زين الدين جعفر زاهدي در دي ۱۳۷۷ .

۱۹٦

المقدمة الجزريه

(۱۳۲۲۰)

عربي، ناظم: شمس الدّين ابوالخير محمدبن محمدبن محمدبن علي بن يوسف عمري دمشقي شيرازي شافعي معروف به ابن جزري، قاري، محدّث و مورّخ شهير متولد ۲۵ رمضان ۷۵۱ در دمشق. بعد از تلمذ از محضر اساتيد عصر و سفرهاي بسيار، قضاوت شيراز را عهده دار شد و در نهايت در ۵ ربيع الاول ۸۳۳ ق. در همانجا به رحمت حق شتافت و در مدرسه اي كه خود ساخته بود، به خاك سپرده شد. وي صاحب تأليفات بسياري است مانند : النشر في القراءات العشر، تحبير التيسير، تقريب النشر، غايه النهايه في اسماء الرجال و الحصن الحصين در دعآء كه اكثر آنها در فهرست حاضر معرفي شده است. اين منظومه از جمله آثار صاحب ترجمه و آن ارجوزه اي است مشتمل بر ۱۰۹ بيت در امّهات مباحث تجويد و قراءات مانند مخارج حروف، وقف و ابتدا و غير آن كه بدليل اهميت آن، شروح و حواشي زيادي بر آن نگاشته اند و نيز ترجمه آن به فارسي به شماره (۱٦۱۷۲) در فهرست حاضر معرفي شده است.

آغاز: « يقول راجي عفو رب سامع ـ محمدبن الجزري الشافعي ... ؛ و بعد ان هذه مقدمه ـ في ما علي قارّيه ان يعلمه »

انجام: «و قد يقتضي نظمي المقدمه ـ منّي لقاري القران تقدمه ؛ و الحمدلله لها ختام ـ ثم الصلوه بعد و السلام ؛ علي النبي احمد و آله ـ و صحبه و من علي منواله »

كاغذ نخودي آهار مهره، از برگ ۱ تا ۱۰، اندازه: ۱۸/۳*۱۲/۵ س. م . خط نستعليق خوب بعضاً معرب، ٦ سطري، كاتب: با يزيد [كذا]، تاريخ تحرير به قرينه ضميمه: ۹۷۵ ق. در مشهد رضوي، جلد تيماج ضربي خريداري در آبان ۱۳٦۲ .

۱۹۷

المقدمه الجزريه

(ض۱۷۱۸۱)

مانند قبل، نسخه كامل .

انجام: « علي النبي المصطفي خير البشر ــ ما طلعت شمس و ما لاح قمر »

كاغذ نخودي آهار مهره، از برگ ۷۵ تا ۸٦ ، اندازه: ۱۸*۱۱/٥ س. م . خط نسخ خوانا ٥ سطري، كاتب: جلال بن نورالدين احمد حسني، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۹۸۹ق. در شهر شيراز، برخي اوراق معلق به حاشيه. جلد تيماج عنابي لبه دار.

۱۹۸

المقدمه الجزريه
(۹۱۱۹)

مانند قبل . اين نسخه شامل ۸۷ بيت است به عبارت ديگر از بيت « ثم لاقصي الحلق همزه هاء » تا « ورد كل واحد لاصله » را فاقد است.

كاغذ نخودي آهار مهره، ۲۹ برگ، ۱۳*۸ س. م . خط نسخ معرب، ۳ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۱ق. اوراق معلق به حاشيه با رمز (ع د) كه مراد عمادالدين علي شريف قاري استرابادي كه در ذيعقده ۹٥۰ در كاشان از تحشية آن فارغ شده، نسخه از مسودة ناظم و حاشيه دستخط عمادالدين استنساخ شده است. برگ اول نونويس . جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳٤۱ .

۱۹۹

المقدمه الجزريه
(۳۰٦۷)

مانند قبل . اين نسخه ۱۰٦ بيت است.

انجام: « ثم الصلوة بعد و السّلام »

كاغذ نخودي آهاري ضخيم، ۷ برگ، ۳۱*۱٥ س. م . خط نسخ ۹ سطري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ق. فواصل دو مصرع سه نقطه مثلثي شكل به شنگرف، اوراق معلق به حاشيه توضيحي با رمز « شرح »، جلد مقوا با روكش پارچه عطف و گوشه ها تيماج مشكي، وقفي مرتضي قليخان در ۱۳٤۰ شمسي.

۲۰۰

المقدمه الجزريه
(۲٦۲۱٤)

مانند قبل . نسخه کامل .
کاغذ نخودي آهاري فرنگي، ٦ برگ، اندازه: ١٦/٥ *١١ س. م . خط نسخ ١١ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ١٣ ق. جلد تيماج مشكي، وقفي زين الدين جعفر زاهدي در ١٣٧٧ ش.

۲۰۱
المقدمه الجزريه
(ض١٣٦٩٥)

مانند قبل . نسخه کامل .
کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، از برگ ٥٢ تا ٥٨، اندازه: ١٠/٨*١٧ س. م . خط نسخ خوب معرب ٩ سطري، كاتب به قرينه ضمايم: محمد علي خاكسار، تاريخ تحرير: شعبان ١٣٠١ ق. جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در آذر ١٣٦٢.

۲۰۲
مقصود الحافظين
(٢٤٨٤١)

فارسي، مؤلّف: غياث الدين بن سيد كمال الدين از قاريان اماميه اوائل قرن سيزدهم هـ .ق. در شبه قاره هند و مقيم در شهر لهانور. رساله مختصري است كه به اشارت ابوالمظفر محمد كامران بهادر غازي در بلده لهانور در بيان قواعد و آداب قراءت قرآن بر اساس قراءت عاصم بن ابي النجود و دو راوي وي و ذكر برخي اختلافات آنان در چهارده باب به شرح زير نگاشته است.

« باب اول در بيان مخارج حروف، ٢ در صفات حروف، ٣ در بيان استعاذه، ٤ در بيان بسمله، ٥ در بيان نون ساكن و تنوين، ٦ در بيان ادغام متماثلين و متقاربين، ٧ در بيان تفخيم و ترقيق راءات، ٨ در بيان مد و قصر، ٩ در بيان هاء كنايه، ١٠ در بيان وقف در آخر كلمه، ١١ در بيان محاسن قراءت، ١٢ در بيان معايب قراءت، ١٣ در بيان رسم خط و طريق وقف برآن، ١٤ در بيان اختلاف ابوبكر و حفص » .

آغاز: « همه ثناها و ستايشها مرحضرت غفوريرا كه امرزنده گناه بسيار است »

انجام: « سوره اخلاص كفواً بالهمزه ابوبكر و بالواو حفص تم تمام شد في تاريخ بيست ششم ربيع الاخر سنه ۱۲۲۵ مرقوم گشت » .

ضميمه: ضمن ۱۱ برگ آخر نسخه برخي يادداشتها در تجويد به شرح زير كتابت شده است:

الف. مواضع وقف به فارسي و خلاف قراء در آن، در بيان خلاف قراء در مدّات، در بيان موانقات وقف. در اين قسمت از شيخ ناصرالدين محمد قاري هروي (قرن ۱۱ق.) صاحب رساله معانقات با دعاء (قدس سره) ياد كرده است، منظومه در بيان وقوف (م، وقف لازم ست مگذر ازو ـ گر گذشتي خوف كفر است اندرو)، منظومه در بيان احكام و قوف و يادداشتهاي ديگر در مباحث وقف.

انجام نسخه: «من عينه هكذا في تصويرات و الله اعلم »

كاغذ نباتي كشميري آسيب ديده (كرم خورده)، جمعاً ٤٠ برگ، اندازه: ۱۸*۱۰ س .م . خط نستعليق خوانا ۱۱ سطري و آيات به نسخ، تاريخ تحرير: ۲٦ ربيع الاخر ۱۲۲۵، عناوين به شنگرف، جلد مقوا با روكش تيماج زرشكي، وقفي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷٦ .

۲۰۳
المقنع
(۹۱۱۸)

عربي، مؤلّف: ابوعمرو عثمان بن سعيد داني صاحب « التيسير» ــ مذكور در فهرست حاضر ــ كتابي است مختصر جامع در رسم مصحف شريف چنان كه در مقدمه مي نگارد: « هذا كتاب اذكر فيه ان شاءالله ما سمعته من مشيختي و رويته عن ائمتي مرسوم خطوط مصاحف اهل الامصار المدينة ومكة و الكوفة و البصرة و الشام و ساير العراق المصطلح عليه قديما مختلف فيه و متفقا عليه » و آن مشتمل است بر

بیست و یك باب (هر بابي در چند فصل) به شرح زیر:
« ذكر ما رسم في المصاحف بالحذف و الاثبات، ذكر ما حذفت منه الياء اجتزاء بكسرما قبلها، ذكر ما حذفت منه الواو و اكتفاء بالضمه، ... باب « آخر» ذكر ما اختلف فيه مصاحف اهل الحجاز و العراق و الشام المنتسجة من اللمام بالزيادة والنقصان» .

آغاز: « الحمدلله الذي اكرمنا بكتابه المنزل و شرفنا بنبيه المرسل »
انجام: « قال ربي يعلم القول بالالف و في ساير المصاير المصاحف قل ربي بغير الف و فيها ...[برگ ما قبل از آخر ناقص و افتاده] من حاله و الحمدلله رب العالمين»
ضميمه: ذيل نسخه « **المحكم في النقط** » يا تكمله المقنع در ۲۰ برگ ضميمه است كه در فهرست حاضر مستقلاً معرفي شده است.

كاغذ گل بهي آهار مهره، از برگ ۱ تا ۴۷، اندازه: ۱۹*۱۲ س. م. خط نسخ ۱۷ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۱ق. عناوين به مشكي جلي، لبه اوراق كمي رطوبت رسيده و برخي كلمات محو شده، جلد تيماج مشكي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳۴۱ .

۲۰۴
المقنع
(۲۷۸۷۴)

مانند قبل . نسخه كامل است.
ضميمه: ذيل كتاب به نام « المحكم في النقط » يا « تكملة المقنع » در ۴۳ برگ در آخر نسخه ضميمه است كه مستقلاً در فهرست حاضر معرفي شده است.

كاغذ حنايي آهار مهره آسيب ديده، از برگ ۱ تا ۴۵، اندازه: ۲۵*۱۵ س. م. خط نسخ خوب ۱۹ سطري، كاتب: محمد بن عبدالله بن سهل قمري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ق. برخي اوراق معلق به

حواشي تصحيحي و نسخه مقابله و تصحيح شده است. اوراق با کاغذ مومي هندي به صورت غيراصولي لميني شده است، جلد مقوا با روکش تيماج سبز، وقفي مقام معظم رهبري در دي ۱۳۸۰.

۲۰۵
منتخب التجويد
(۱۸۲۷٤)

فارسي، حاجي سيّد محمد قاري عرب ابن آقا سيد مرتضي زعفراني (قرن ۱٤ هـ .ق.). (به ضبط يادداشت ظهر برگ اول). رساله مختصر مفيدي است غير مبوّب در عمدة مباحث تجويد که عناوين مندرجات در صدر اوراق به شرح زير کتابت شده است: « معني تجويد، رموز وقوف، استعاذه، بسمله، مخارج حروف، صفات حروف، احکام راء، ادغام، حروف مدّ و سبب آن، در همزه وصل و قطع، اسامي قراء، کلمات مشکله به ترتيب سوره شريفه و احکام مدّ ». نگارش نسخه ناتمام مانده است.

آغاز: « بسمله، حمدله، بدانکه تجويد بمعني نيکو خواندن و نيکو ادا نمودن حروف و جيّد خواندن موقوف است »

انجام موجود : « يك اشباع ديگر هم در کلمه موجود ميشود که ضميمه »

کاغذ نخودي کاهي، ۳٤ برگ، اندازه: ۱٦/۷*۱۰/۵ س. م . خط نستعليق تحريري با جوهر آبي مختلف السطر، نسخه مسودة اصلي است. جلد مقوا، واقف : نامعلوم.

۲۰٦
منتخب تقويم اللسان
(۲۷۳۲٦)

فارسي، مؤلّف: محمد شريف بن محمد باقر نوري نائيني از قاريان و حافظان اواخر قرن ۱۱ و اوائل قرن دوازدهم هـ .ق. وي به ضبط مقدمه، نخست به ترغيب برخي دوستان کتابي در قرائت سبعه با عنوان « تقويم اللسان» در بلده طيبه قم مي نگارد و بعد از سفر به دارالنشاط

اصفهان مسافري از شهر قم مسودة كتاب را با خويش به اصفهان نزد وي آورده و مؤلّف مسوده را به قرائت استادش شيخ محمد قاري كاظمي رسانده و تقاضاي ارشاد نموده و استاد مي فرمايد خوبست بعد از اختصار مطالب، فرش حروف را به آن اضافه نمايد. بنابراين حاصل امعان نظر و بررسي مجدد مؤلّف، كتابي در تجويد و قرائت عاصم مصدّر به نام شاه سليمان صفوي (۱۰۷۷ ـ ۱۱۰۵ ق.) به دست مي آيد، كتاب مرتب بر يك مقدمه «در بيان معني ترتيل و ثواب تلاوت و معايب و محاسن تالي و طريق قرائت آن» و چهارده باب و يك خاتمه به شرح زير است:

«باب اول: در بيان استعاذه و بسمله و وجوه وقف و وصل سور قرآن، ۲ در بيان مخارج و اختلاف حروف و مكان خروج و امتياز هر يك از متجانسين به سبب صفات ۳ در بيان كيفيت صفات لازمي مشهور و غير مشهور و تعدد صفات ٤ در بيان احكام تنوين و نون و ميم ساكنين، ٥ دربيان ادغام كبير و صغير از مثلين و متجانسين و متقاربين، ٦ در بيان قصر و مد و اقوي سببين و چند فائده، ۷ در بيان هاي كنايه، ۸ در بيان تفخيم و ترقيق را و لام جلاله، ۹ در بيان همزات و نقل و سكت و اماله، ۱۰ در بيان رعايت نمودن هر يك از حروف تهجي در موضع شواري آن، ۱۱ در بيان كيفيت وقف و متعلق آن و تعدد وقف حرام و لازم و غفران، ۱۲ در موصول و مقطوع و تاي تأنيث و هاي منقلب از تا مشتمل بر دو فصل، ۱۳ مجملي از قواعد رسم و هجا، ١٤ در قرأت عاصم بيان فرش كلام، خاتمه در بيان گفتن تكبير بقرائت ابن كثير و عمل الحال المرتحل و دعاء افتتاح و اختتام».

آغاز: «بسمله، الحمدلله الذي انزل علي عبده الفرقان فجعله بشيرا و نذيرا»

انجام: «محمد سيد الاخيار صلوتك و سلامه عليه و اله الاطهار تمت هذه الرساله الشريفه من مجودات قران المجيد»

کاغذ شکري آهار مهره فرنگي، ۱۲٦ برگ، اندازه: ۱۹/٥*۱٤ س. م . خط نستعليق خوب ۱۲ سطري، کاتب: قاسم بن حسن. تاريخ تحرير: ربيع الاول اوائل قرن ۱۲ هـ . ق. عناوين به شنگرف، ضمن سه برگ آخر نسخه مناجات نامه منثور از شيخ مصلح الدين سعدي شيرازي. با آغاز: « يا رب بسي کردم گناه استغفرالله العظيم » به خط نستعليق خوش مورب، جلد تيماج ترياکي، خريداري آستان قدس رضوي در شهريور ۱۳۸۰ .

۲۰۷

منتخب تقويم السان
(۱٥۱۳۸)

مانند قبل. موجودي نسخه: از اول تا اواسط باب پنجم، برگ اول افتاده و کاتب در ترتيب ابواب دچار سهوالقلم گرديده است.

آغاز موجود : « مصباح صباح اهنگ عالم معالم معارف و حقايق مبدع نکات »

انجام موجود : « چنانکه گذشت اما اخفا نزد باقي حروف هجاست چنانکه شاطبي فرموده »

کاغذ نباتي آهاري کشميري، ۲٦ برگ، اندازه: ۱۷/۲*۱۲ س. م . خط نسخ خوب ۱٥ سطري، تايخ تحرير: اوائل قرن ۱۲ق. عناوين به سرخي، جلد تيماج خرمايي، وقفي مکتبه امير المؤمنين در ۱۳٦٥ ش.

۲۰۸

منهاج النشر (ـ في قراآت العشر)
(۱٤۱۰٦)

فارسي، مؤلّف: حسين بن عثمان، قاري و حافظ فارسي زبان قرن نهم هـ .ق. [1] وي غير از تأليف کتاب «کنز اللطائف فيما يحتاج اليه في تصحيح المصاحف » تمام همت خويش را مصروف ترجمة مصنفات اصلي اين فن نموده و حاصل آن ، نگارش کتاب: « ايجاز المعاني در ترجمه حرزالاماني » و همين کتاب حاضر است که در واقع ترجمه اي آزاد و

۱ـ شرح حال مؤلف در کتب مرجع ملاحظه نشد اما با توجه به وفات ما تن ـ شمس الدين جزري ـ سال ۸۳۳ ق. و تحرير و کتابت اين نسخه ـ ۸۳۸ ق. ـ مسلم ميدارد وي از قراء قرن نهم هـ .ق. باشد.

روان از کتاب « النشرفي القراآت العشر » شمس الدین جزري متوفي ۸۳۳ ق. است چنان که همو در مقدمه مي نگارد: « جون درین زمان مشاهده میرفت که طایفه از صلحا باك دین و زمرة از روشن دلان صاحب یقین از غایة ذوق و نهایة شوقي که بمواصلة این محبوب راستین و بطلعت این مطلوب نازنین داشتند میخواستند که بي آنکه طریق عربیّت را سبرند و روزگاري در طلبش تعبي برند و شبي چند در دامنش دود چراغي خورند بي هوشانه او را در آغوش کشند ... بس محرر این حروف و مقرر این کلمات تراب اقدام خویدي خدّام اهل القران حسین بن عثمان کساه الله لباس الغفران کثرة وقاحت را سرمایه خود انگاشت و با وجود قلت بضاعتي که درین صناعت داشت عقد عروس کتابي فارسي بطریق نشر در قراآت عشر را نصیب العین خود ساخت و این طایفة راغبانرا وسیله شده اتصال کلي ایشان را حاصل گرداند »

این ترجمه تقریباً همانند متن منقسم به دو بخش: اصول (۲۸ باب) و غیر مباحث اصول (فرش الحروف) به ترتیب سور قرانیه در میان جداول مي باشد هر چند مترجم در مقدمه ابواب بخش اصول را ۲۷ باب ذکر کرده: « و غالب آنست که کلمه در سورتي مکرر مي شد در موضع اول از آن سورة آنرا ذکر کرد و اصول این کتاب بیست هفت باب آمد » لکن عملاً ابواب اصول ۲۸ باب گردیده است به شرح زیر است:

« اول در بیان نزول قرآن و قراآت، ۲ در ذکر اسامي قراء عشرة و رواة و طرق و کنیتها و نسبها و شهرهاء ایشان، ۳ در ذکر اتصال اسناد قراآت، ٤ در بیان تجوید،٥ در بیان استعاذه، ٦ در بیان بسمله، ۷ در بیان میم جمع، ۸ در بیان ادغام کبیر، ۹ در بیان هاء ضمیر، ۱۰ در بیان مدّ و قصر، ۱۱ در بیان دو همزه در یك کلمه، ... ۲۰ در بیان مذهب کسائي در اماله هاء تأنیث و

ماقبلش در وقف ...، ۲۷ در بيان خواندن قراآت به افراد و جمع، ۲۸ در بيان تکبير در قراءة ابن کثير ».

آغاز: « الحمدلله الکريم علي انزال القران العظيم بالسبعة الاحرف تيسرا و تقريبا علي هذه الامة»

انجام: « کفوا احد في الوصل ف و في الحاليز ظ ش و في الوقف نقل او ابدال ف فقال کفا کفوا»

کاغذ نخودي تيره آهار مهره، ۲۱۰ برگ، اندازه: ۱۳*۱۸ س. م . خط نسخ ۱۷ سطري، عناوين به سرخي، کاتب: بهلول بن احمد بن بهلول سروالي [کذا]، تاريخ تحرير: ۱۹ ربيع الاول ۸۳۸ ، برخي اوراق معلّق به حاشيه منقول از کتاب « المفيد في التجويد » تأليف محمد حسين کاشاني، جلد مقوا، وقفي مدرسه فاضلخان، انتقالي به کتابخانه ۱۳۶۳ش.

۲۰۹

منهل العطشان
(۲٤٦٨۳)

فارسي، مؤلّف: فخرالدين ابوالحسن محمد طاهر حافظ اصفهاني[1] ــ کتاب مختصري است در عناوين « فصل » در رسم مصاحف و شکل نقاط که بعد از مسافرت از اصفهان به هرات به نام ابوالنصر شاهرخ ميرزا تيموري به جهت تصحيح رسم الخط مصاحف موجود نگاشته است، چنانچه در مقدمه مي نگارد خود را ملزم نموده به رعايت « المقنع » ابوعمرو داني و « عقيله اتراب القصايد » شاطبي . برخي فصول کتاب به ترتيب عبارت است: « فصل در ذکر انچه جميع مصاحف متفق اند با بعضي در هيات کتابت از اول قران تا آخر، فصل در آنچه مصاحف مختلفه اند باثبات و حذف آن از الفات، فصل در جميع مصاحف جزء، فصل در ذکر کلمات که الف را در ان اثبات

۱ــ ترجمه اش را در عنوان « درّالفريد » فهرست حاضر ببينيد.

کردند در خط از براي معني، فصل و اجماع است کتابۀ را در رسم نون خفیفه بالف بر مراد وقف، فصل در بیان کلماتي که بسبب تعدد و اختلاف ایشان تعدد مصاحف واجب بود، فصل در ذکر آنچه حذف کردند از وي یکي از دو، فصل اهل عراق المنشیت بیا نوشته اند بي الف، فصل و هر کلمه که بر صد را و دو الف یا سه الف مجتمع باشد در رسم آن بیکي نوشته اند از جهت کراهت اجتماع مثلین، ... الخ »

تاریخ ختم تألیف: اواسط محرم الحرام ۸٤۷ در خراسان.

آغاز: « بسمله، حمد و سپاس بیحد و بي قیاس پادشاهي را که از جنس مخلوقات نوع انسانرا بفضل و لقد کرّمنا برگزید »

انجام: « و در رسم است معني فاسد گردد و همچنین جز او و بایید و الله تعالي اعلم بالصواب »

کاغذ حنایي آسیب دیده و شکننده، ۲٦ برگ، اندازه: ۲/۲۲*۸/١٤ س. م.خط نستعلیق خوب (برخي کلمات بر اثر کرم خوردگي ضایع شده) ۲۱ سطري، کاتب: عبدالنبي کشمیري، تاریخ تحریر: ۱۹ جمادي الثاني۱۱۷۰، عناوین، فصل، به سرخي این نسخه را ضمیمه شماره ۲٤٦۷۹ کتابخانه ببینید، وقفي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷٦ .

۲۱۰
مورد الضمان
(۲٤٦۷۹)

عربي، ناظم: ابوعبدالله محمدبن ابراهیم اموي شریشي معروف به خرّاز اصالتاً از بلده شریش[1] و از قاریان مدینه فاس، متوفي ۷۱۸ هـ . ق. و صاحب تألیفات متعدد همانند: (الدررالغوالي لحل بداء الامالي، القصد

۱ـ نام شهري در اندلس .

النافع **لبغية** الناشي، فتح المنان في شرح ارجوزة مورد الضمان و غيرإينها[2]) .

كتاب ارجوزه اي است در چهار صد وپنجاه و چهار بيت در رسم الخط و نگارش حروف قرآن كريم كه در صفر ۷۱۱ هـ . ق. سروده است. «قد انتهي و الحمدلله علي ما منّ انعامه و اكملا ؛ في صفر سنة احدي عشره – من بعد سبع ماية للهجره ؛ خمسين بيتاً مع اربع مايه – و **اربعة** تبصرة للنشاه »

در برگ آخر كاتب نگاشته است. « كان الناظم رحمه الله نظم رجزاً غير هذا اختصرفيه المقنع و التنزيل و ضم الي ذلك زوايد العقيله و حروفاً من رجز البلنسي المسمي بالمنصف و ذكر كل ذلك من غير ان يعين ... فنظم هذا الرجز المكتب هذا آخره و بين ذلك فيه و كان .... منظوم اولاقد ذكر الضبط الذي ذكر ابوعمرو في المقنع»

آغاز: « بسمله، الحمدلله العظيم المنن – و مرسل الرسل باهدي سنن؛ ... و بعد فاعلم ان الاصل الرسم – ثبت عن ذوي النهي و العلم »

انجام: « بجاه سيد انور الشفيع – محمد ... المحتد الرفيع ؛ صل عليه ربنا عزوجل – وآله ما لاح نجم او اقل»

كاغذ حنايي آسيب ديده و شكننده، ۱۹ برگ، اندازه: ۱۴/۸*۲۲/۲ س .م. خط نستعليق خوب (برخي كلمات بر اثر كرم خوردگي ضايع شده) ۱۳ سطري، كاتب به قرينه ضمايم: عبدالنبي كشميري، تاريخ تحرير ۱۱۷۵ ق. عناوين به سرخي، جلد مقوا با روكش تيماج زرشكي، وقفي مقام معظم رهبري در اسفند ۱۳۷۶ .

---

۲ – ر.ك. به: ايضاح المكنون بغدادي ج ۱ / ٤٦۷ و ج ۲ / ۲۲۷ و ٦۰٥ .

۲۱۱

الموضع (ـ في القراآت الثمان)

(۳۰٦۲)

عربي، مؤلف: صدر الاسلام فخرالدّين ابو عبدالله نصر بن علي بن محمد شيرازي فارسي معروف به ابن ابي مريم از مفسران و قاريان نيمه دوم قرن ششم هـ . ق. و از جمله شاگردان محمود بن حمزه بن نصر كرماني . وي مرجع امور شرعيه و حل مشكلات طلاب شيراز بوده و در همانجا ـ گورستان مصلّا ـ به خاك سپرده شد. تاريخ وفاتش به دست نيامد اما در ٥٦٥ هـ .ق. درقيد حيات بوده است. كتاب مفصل معتبري است در شرح و بيان وجوه قراآت هشتگانه كه به ترتيب سوره هاي شريف قرآن بيان گرديده است و آن را مصدَّر نموده بر مقدمه اي مشتمل بر ده فصل به شرح زير:

«في ذكر ائمه القراء الثمانيه، ۲ في ذكر الروات و ذكر الراوين، ۳ في تجويد اللفظ بالقران و ذكر ضروبه وصفه اللحن، ٤ في حروف المعجم ووصف مخارجها، ٥ في اقسام الحروف الي انواعها المختلفه، ٦ في اخيار [اختيار] الحروف التي تخرج منها و نسبتها اليها، ۷ في الهمزه و احكامها، ۸ في الادغام، ۹ في الاماله، ۱۰ في الوقف» . مؤلف بعد از خطبه درباره علت تأليف مي نگارد :« و بعد فاني لما جمعت الموخر الموسوم بالمنتقي في شواذ القراات سالني قوم لما اعجبهم من كثره جدواه قلة حجمه وعظم نفعه مع صغر جزمه ان اجمع لهم كتاباً يشتمل علي وجوه قراات القراء المشهورين) .

تاريخ دقيق تأليف كتاب مشخص نيست اما چنانچه در مقدمه نگاشته است، كتاب را در دو مرحله تأليف نموده با اين تفصيل كه بعد از فترتِ حاصله از نگارش قسمت نخست با حمايت و همت بلند اتابك ابوسعيد سنقربن مودود، بخش اول كتاب در مسجد سنقريه شيراز ساخته شده بين ٥٤۳ تا ٥٥۸ ق. جهت استفاده طلاب قرار داده و بر اثر اهتمام همو، بخش دوم نيز قلمي گشته

است. برگ اول و دوم نسخه ناقص و افتاده و برخي اوراق اول نسخه كه به همت شادروان فقيد سعيد و عزيز سفر و حضر، مرحوم علي اصغر اصغر زاده موسوي رضوان الله تعالي عليه الحاق گرديده، جابجا صحافي شده است. از جمله فصل هفتم مقدم بر فصل ششم قرار داده شده است.

آغاز موجود: « الذين كانوا و انّما نسب الي كنانة لانّه كان مولا لعمرو بن علقمه الكنايي .... ثم امام حرم رسول الله صلي الله عليه و سلم ابوعبدالرحمن نافع بن عبدالرحمن»

انجام: « كانت مشبهة بالف فاعل اجيزت فيها الامالة كما فجوز في فاعل تم الكتاب الموضح في وجوه القراات و لله الحمد كثيراً... و نعم الوكيل و نعم المولي و نعم النصير »

كاغذ حنايي روشن آهار مهره سمرقندي، ۱۵ + ۲٦۷ برگ، اندازه، ۲٦ ×۱۹ س.م . خط نسخ خوش معرب ۱۹ سطري، كاتب:ابوالغنائم اسعدبن النظ ... التميمي اصفهاني، تاريخ تحرير: پنجشنبه ۲۲ ربيع الاول ۵۵۸ ق.عناوين و اسامي قراء به شنگرف، اوراق اول نسخه وصالي شده، جلد تيماج مشكي، واقف : نامعلوم .

۲۱۲
الموضح
(۳۰٦۳)

مانند قبل . موجودي نسخه: از اول تا اواخر سوره شريفه جن.

آغاز: « بسمله، قال الشيخ الامام الاجل فخرالدين شرف الاسلام ... الحمدلله الذي انزل علي عبده الكتاب »

انجام موجود : « وابن عامر و يعقوب و الوجه انّه » .

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، ۲۹۵ + ۱۲ برگ، اندازه: ۱۷ × ۱۱/۵س. م . خط نسخ شبيه به تعليق معرب ۲۱ سطري، ۹ برگ اول نو نويس به خط نسخ معرب محرَّر قرن ۱۰ هـ . ق. تاريخ تحرير: حدود قرن ششم هـ . ق. لبه و حاشيه

کلمات در برش صحافي ضایع شده، عناوین به شنگرف، نام کتاب و مؤلّف به شنگرف در ظهر برگ اول کتابت شده و در تواریخ ۱۱۵٤، ۱۱۹۸، ۱۲۷۲ هــ . ق داخل عرض شده است. وقفي حبیب الله بن محمود واعظ در قرن دهم هــ . ق. باسجع مُهر همو مورَّخ ۹٤۳ ق. در برگ اول ضمیمه صدر نسخه دو قطعه از ابوعبدالله محمدبن خفیف شیرازي و غیر آن کتابت شده: « الشیخ سلطان العارفین ابي عبدالله محمدین الخفیف:
بهر گناه که مانند کیمیا ست دوا ست [کذ] که در خصایص طبعش چو کیمیا باشد؛ بخون دل بمرادي رسید هر که رسید که لعل در دل خارا بسالها باشد؛ باین مقام رسیدن نه کار آن قوم است که قبله شان زر و معبودشان هوا باشد.
للحضره العلیه القدسیه القطبیه:
عشق هم خانگي مردم عاقل نکنند جز درون دل هر سوخته منزل نکند ؛ شرط این راه چنین است که گر گفته شود هیچ جز شکر و دعاگویي قاتل نکند ؛ نفخه لطف الهي همگي در کار است لیك تأثیر بجز در دل قابل نکند ؛ تا تو را دیده ام اندیشه خود نیست مرا هرکه حق دید دگر میل به باطل نکنند ؛ عشق از بیخ کَند خانه چه ترسي از عقل که نگه داري و معماري منزل نکند ؛ عشق گویا شده مطرب دف و ني را بشکن کانچه آن غمزه کند صوت جلاجل نکند ؛ مشکل زلف تو تا تافته بر این بنده خاطرم میل سوي حل مسایل نکند) . جلد تیماج عنابي .

۲۱۳
نجم الهدایه الکبیر
(۲٤۰۵۲)

فارسي، مؤلّف : محمد جعفر (بن سیف الدین) استرآبادي معروف به شریعتمدار متوفي ۱۲٦۳ ق. مذکور در فهرست حاضر ــ نسخه در واقع، خاتمة کتاب معروف به «نجم الهدایه الکبیر» یا «جامع کبیر محمدي» مؤلّف است که به نام محمد شاه قاجار در چهارده باب به عدد ابواب فقهي نگاشته و در ۱۲٦۲ ق. به چاپ رسیده است. به هر حال خاتمه حاضر طبق این نسخه شامل چند فصل

است: «فصل در بيان عدد دندانها، فصل در بيان صفات لازمه حروف، فصل بايد دانستكه ادغام عبارتست، فصل بايد دانستكه وقف عبارتست» . ودر پايان فصول خاتمه «تبصره اي است در بيان ويژگيهاي حاكم شرع و شاهد و امام جماعت» .

آغاز: «برداشت از رساله نجم الهدايه جناب حاجي ملاجعفر استرابادي رحمةالله بسمله مطلب دويم در بيان قرائت شرعيه است بدانكه در قرائت شرع»

انجام: «معصيت كبير ميشود والله العالم بالاحكام تمام شد فرمايشات»

كاغذ حنايي آهار مهره فرنگي، ٤ برگ، اندازه: ۲۱/٥ × ۱۷/٥ س. م. خط نستعليق تحريري، مختلف السطر، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۲٦۷ ق. جلد مقوا، وقفي آية الله حاج آقا حسين شاهرودي توسط حجة السلام والمسلمين الهي خراساني در ۱۳٤٤ ش.

۲۱٤

نظم اللئالي =(لؤلؤئيه)

(۲٤۱٥۸)

فارسي، ناظم: سيّد ابوالقاسم قاري مشهدي خراساني. از قاريان اماميه نيمة دوم قرن يازدهم هـ . ق.(زنده تا ۱۰۸۳ هـ . ق.) مقيم شيراز و استاد محمدبن شمس الدين كاظمي[۱]ـ مذكور در فهرست حاضر ـ منظومه اي است شامل ۸۷ بيت(مطابق كلمه «لولوئيه» = رشته اين نظم شد پر لؤلؤ اي نيكو خصال ـ لولويه عقد آن نظم لئالي نام وسال) در عمده مباحث قرائت و قواعد ترتيل كلام الله مجيد مانند: «بيان معني ترتيل، در بيان حروف هجا و عدد مخارج آن، در بيان عدد دندان، در بيان صفات حروف و اقسام آن، استعاذه و بسمله، هاء كنايه، مدّ و سكون، ادغام صغير و

۱ـ الروضة النضرة ص ٤٥۳ .

كبير، ميم ساكن، ترقيق و تفخيم، احكام وقف». وي منظومه را به نام شاه عباس ثاني صفوي (۱۰۷۷ ـ۱۰۵۲ ق.) در ۱۰٦۱ ق. سروده است چنانكه تصريح مي نمايد:«در زمان شاه جمجاه سليمان بارگاه ـ خسرو صاحب قرآن عباس ثاني پادشاه ».

آغاز: «اين كلام از انتظام نام ذاتت در نظام ـ وين زشهد شكربن شكرت زبان شيرين بكام »

انجام: « بعد از اهداي دعاي ازد ياد عمر شاه ـ ناظم آنرا بحمد و سوره يادآرگاه »

كاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، ۱۰ برگ، اندازه: ۱۸/۲×۱۲ س. م . خط نسخ خوانا ۱۲ و ۱۰ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ۱۱ق. صدر برگ اول يادداشت تحويل به شرح آتي : « تحويل حمل شب پنجم رمضان المبارك هشت ساعت از شب دوشنبه گذشته خواهد بود شهر سنه ۱۱۷٤ ». نام منظومه و عناوين مندرجات با شنگرف، جلد تيماج عنابي، خريداري آستان قدس رضوي در خرداد.۱۳۷٦

۲۱۵

نظم اللئالي

(۲۵۰۹۰)

مانند قبل . نسخه كامل است.

كاغذ شكري آهار مهره فرنگي،۲ برگ، اندازه: ۲٤ × ۱۵/۵س. م. خط نسخ خوب ۲۰ سطري كاتب: علي بن هاشم از غدي جهت خواجه محمد حسن،تاريخ تحرير: قرن ۱۲ق. نسخه ضميمه شماره ۲۵۰۸۷ كتابخانه است، وقفي زين الدين زاهدي در دي ۱۳۷۷.

۲۱٦

نظم اللئالي

(ض ۱٦۹۷۳)

مانند قبل . نسخه كامل است.

كاغذ حنايي روشن آهارمهره،از برگ ٥٤ تا ٥٧، اندازه: ۲۱/۳×۱٤ س.م . خط نسخ خوب ۱٦ سطري،كاتب . محمد صادق زاجي، تاريخ تحرير: چهارشنبه غره ربيع الثاني ۱۱۹۳، عناوين مندرجات به شنگرف، نسخه ضميمه الفيه ابن مالك به شماره ۱٦۹۷۳ كتابخانه است، منتقلي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي به

کتابخانه آستان قدس رضوي، نسخه قبلاً در مدرسه باقريه بوده است.

۲۱۷
نظم اللئالي
(ض ۱۷۱۹۹)

مانند قبل. نسخه کامل است.

کاغذ فستقي فرنگي، از برگ ۱۰۸ تا ۱۱٥، اندازه ۲۲×۱۷ س.م . خط نسخ خوانا ٥ سطري، تاريخ تحرير: محرم ۱۲٤۱، عناوين و رئوس مطالب به مشکي، برخي اوراق معلّق به حاشيه مؤلّف، نسخه ضميمه« سؤال و جواب » سيد محمد باقر حجة الاسلام به شماره ۱۷۱۹۹ کتابخانه است، جلد تيماج مشکي مندرس، انتقالي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي در مهر ۱۳٦۸ .

۲۱۸
نظم اللئالي
(۲٤۰٥۳)

مانند قبل. نسخه کامل است.

کاغذ حنايي روشن آهار مهره فرنگي، ۱+۱۲ برگ، اندازه: ۲۲×۱۸ س.م . خط نسخ تحريري: ۹ و۱۰ سطري ضميمه يك برگ آخر نسخه در ورش حروف، تاريخ تحرير: ۱۲٦۷ ق. نسخه ضميمه شماره ۲٤۰٥۲ کتابخانه است، جلد مقوا، وقفي آية الله حاج حسين شاهرودي توسط حجة الاسلام و المسلمين الهي خراساني .

۲۱۹
نظم الئالي
(۱۹٤۳۰)

مانند قبل .

کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ۷ برگ، اندازه: ۱۷×۱۱ س. م . خط نسخ و نستعليق، ۱٦ سطري، کاتب:علي اصغر بن محمد زمان، تاريخ تحرير: رمضان ۱۲۷۰ . عناوين و رئوس مندرجات به سرخي، نسخه ضميمه شماره ۱۹٤۲۹ کتابخانه است، جلد تيماج ضربي عنابي، وقفي شيخ محمد قنبري در تير ۱۳۷٤ .

نظم اللئالي
(۲۲٤۰٥)

مانند قبل.
کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، ٤ برگ، اندازه ۱٤×۲۱/۸ س. م. خط نسخ خوب ۱۳ سطري، تاریخ تحریر به قرینه ضمیمه «حرز الاماني» ــ فهرست شده در جلد ٦ فهرست کتابخانه ــ : ۱۲۷٥ ق. ظهر برگ اول یادداشت وقف اولاد بخط مالك و ظاهراً کاتب نسخه، سید محمد حسیني خراساني نجل یحیي بن محمد حسیني خراساني «شاعر و قاري نیمه دوم قرن ۱۳ ق. مشهدالرضا (ع) کتابت شده ضمناً قصیده لامیة کاتب در فهرست حاضر معرفي شده فراجع» آمده است، جلد مقوا با روکش پارچه، خریداري آستان قدس رضوي در اسفند ۱۳۱۸.

۲۲۱

نظم اللئالي
(ض ۲٥٥٦٥)

مانند قبل. نسخه کامل است.
کاغذ آبي فرنگي، از برگ ۱۳ تا ۲۰، اندازه: ۱۷/٥ × ۱۰/٥ س. م. خط نسخ خوانا ۱۰ سطري، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق. جدول بندي و سطر بندي با مداد مشکي، نسخه ضمیمه مناسك حج شماره ۲٥٥٦٥ کتابخانه است، جلد مقوا عطف پارچه مشکي، وقفي زین الدین زاهدي در دي ۱۳۷۷.

۲۲۲

نظم اللئالي
(۲٤۰۷۷)

مانند قبل. نسخه کامل است.
ضمیمه: ضمن ٥ برگ صدر نسخه:
آداب نماز شب و فضیلت زیارت حضرت رضا (ع) بخط کاتب متن.
کاغذ نخودي آهار مهره: ٤ + ۱۸ برگ، اندازه: ۱٦ × ۹ س. م. خط نستعلیق تحریري، ٦ سطري، کاتب: محمد تقي بن ملا علي اکبر، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق. نسخه ضمیمه «سراج القلوب» به شماره ۹۱٦٥ کتابخانه است فهرست شده در فهرست کتابخانه جلد ۱٥ تألیف نگارنده ــ جلد مقوا عطف کالینگور، وقفي شیخ محمود حلبي در آذر ۱۳٤۱.

۲۲۳
نظم اللئالي
(ض ۱۳٦۹٥)

مانند قبل. کاتب برخي ابيات منظومه را جابجا کرده است از جمله برخي ابيات اول در آخر کتابت شده است.

آغاز نسخه: « در زمان شاه جم جاه سليمان بارگاه »

انجام نسخه: «خير دنيا و آخرت بخشد خدايت بي سخن»

کاغذ نخودي آهار مهره فرنگي، از برگ ٥۹ تا ٦٥، اندازه ۱۷ × ۱۰/۸ س. م. خط نسخ ۱۸ سطري، کاتب: محمد علي خاکسار، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۳۰۱ ق. نسخه ضميمه « حواشي المفهمه » به شماره ۱۳٦۹٥ کتابخانه است، خريداري آستان قدس رضوي در آذر ۱۳٦۲ .

۲۲٤
نظم اللئالي
(۲۸۹۳۹)

مانند قبل . موجودي نسخه: از اول تا مبحث صفات حروف.

انجام موجود: «غنه از خيشوم آن در ميم بي اظهار ونون در بيان صفات حروف «مطبقه و منفتحه».»

کاغذ شکري فرنگي، ۳ برگ، اندازه: ۲۰ × ۱۳ س. م. خط نسخ خوب، ١٤ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۲٥٥ ق. رئوس مطالب به سرخي، برخي اوراق معلّق به حاشيه توضيحي به خط نستعليق به شكل مورب، نسخه فاقد جلد است، ارسالي از اداره كل نذورات آستان قدس رضوي در فروردين ۱۳۸۲ .

۲۲٥
النشر في القراآت العشر
(۹۱۳٥)

عربي، مؤلّف: ابوالخير شمس الدّين محمد جزري ــ ترجمه اش ضمن المقدمه الجزريه فهرست حاضر گذشت ــ کتاب جامع و مفصلي است مصدَّر به يك مقدمه شامل ذكركتب معتبر اين

فن و شرح حال اساتید متقدم و مشتمل بر۲٦ باب به شرح زیر:
«ذکر جمع القران و ارسال المصاحف الي بعض الامصار، ذکر انزال القران علي سبعة احرف، في بيان اسماء القراء و رواتهم و طرقهم مجملا، باب(۱) ذکر اسناد هذه العشر القران من هذه الطرق و الروايات، في بيان القراء العشر و رواتهم و طرقهم مفصلا، احکام مخارج الحروف ، احکام الصفات، احکام تجويد الحروف، احکام الوقف، احکام الابتدا، احکام السّکت، باب (۲) اختلافهم في الاستعاذه، باب (۳) اختلافهم في البسمله، باب(٤) اختلافهم في الادغام الکبير، باب (٥) هاء الکناية، باب (٦) المدّ و القصر، باب (۷) الهمزتين المجتمعين من کلمة، باب (۸) في الهمزتين المجتمعين من کلمتين، باب (۹) الهمز المفرد، (۱۰) نقل حرکة الهمزة الي الساکن قبلها، (۱۱) السّکت علي الساکن قبل الهمز، (۱۲) الوقف علي الهمز، (۱۳) الادغام الصغير، (١٤) حروف آخر قربت في جهر، (١٥) احکام النون الساکنه و التنوين، (١٦) مذاهبهم في الفتح و الامالة و بين اللفظين، (۱۷) اماله هآء التأنيث و ما قبلها في الوقف، (۱۸) مذاهبهم في ترقيق الراآت وتفخيمها، (۱۹) ذکر تغليط اللامات، (۲۰) الوقف علي اواخر الکلم، (۲۱) الوقف علي مرسوم الخط، (۲۲) مذاهبهم في يا آت الاضافه، (۲۳) مذاهبهم في ياآت الزوايد، (٢٤) بيان افراد القراآت و جمعها، (٢٥) فرش الحروف، باب (۲٦) التکبير و ما يتعلق به »

تاریخ ختم تألیف: ذیحجه ۷۹۹ در شهر برصیه، کتاب با عنوان « التقریب» توسط مؤلّف تلخیص شده و با عنوان« منهاج النشر» به فارسی

ترجمه شده که هر دو در فهرست حاضر معرفي شده است. نسخه با تصحيح علي محمد صباغ در قاهره به چاپ رسيده است.

آغاز: « الحمدلله الذي انزل القران کلامه و يسّره و سهل نشره »

انجام: «فارکانه حضور القلب و الرقة والاستکانة و الخشوع و تعلق القلب بالله و قطعه من الاسباب و اجنحته الصدق و مواقيته الاسحار و اسبابه »

کاغذ شکري آهار مهره، ۲۳۰ برگ، اندازه: ۳۱× ۲۱ س .م . خط نسخ ۳۱ سطري، تاريخ تحرير: ۱۵ ربيع الآخر ۹۷۶، برخي اوراق معلّق به توضيحات فارسي لغات و بعضاً معلّق به حاشيه از مؤلّف ومولانا طاهر اصفهاني، کتاب با نسخة مقروء بر مصنف و شاگردش طاهربن عرب اصفهاني صاحب « درّ الفريد» زنده بسال ۸۵۷ ق. در سبزوار مقابله شده، و داراي مهر مالکيت علي حافظ قاري، جلد تيماج خرمايي، خريداري آستان قدس رضوي در دي ۱۳۴۱ .

۲۲۶

النشر في القراآت العشر
(۱۰۳۵۷)

مانند قبل .

اين نسخه « شامل مجلد اول و تا آخر باب احکام النون الساکنه و التنوين»را دارد.

انجام: « انما يقرا بذلك في وجه الاظهار اي حيث لم يدغم الادغام الکبير »

کاغذ حنايي آهار مهره، ۲۴۵ برگ، اندازه: ۲۷ ×۱۸س. م. خط نسخ ۲۵ سطري، تاريخ تحرير: حدود قرن ۱۰ ق. کاتب:شيخ محمد بن شيخ خبو ساکن شاهد ره [کذا]، عناوين به شنگرف، برخي اوراق معلق به حاشيه منقول از مختصر النهايه و صحاح، جدول بندي اوراق به زعفران و تحرير مشکي و شنگرف، ترجمه مختصر مؤلّف در ظهر برگ اول کتابت شده، جلد تيماج ترياکي، وقفي آقاي حاذقي در آبان ۱۳۴۹ .

۲۲۷

وجوه القراآت في القرآن
(۱۷۳۸٦)

عربي، نام مؤلّف و عنوان دقيق كتاب به جهت افتادگي اول نسخه به تحقيق دانسته نشد. در شناسنامه، نسخه به نام وجوه القران تأليف يارمحمدبن خداداد سمرقندي، قاري و حافظِ فارسي نويس قرن دهم ضبط شده است که دليلي بر صحت انتساب به دست نيآمد. به هر تقدير آنچه مسلم مي دارد آنكه مؤلّف از قاريان و حافظان اهل سنت و جماعت بوده و تفصيل مطالب را (به ضبط برگ ٤ سطر ١٣ نسخه) به كتاب «وجوه القراآت» تأليف ابوالبقاء عبدالله عكبري متوفي ٦١٦ ق. ارجاع داده است. اما روش تأليف و مندرجات كتاب بر اساس موجودي نسخه به شرح زير است. مقدمه گونه اي مشتمل بر ذكر اسامي قرائت قراء دهگانه از حجاز و شام و عراق، قواعد مختصرة تجويد با عناوين (باب للاماله، للادغام، الهمزه «چندين برگ ما بين اوراق ٦ و٧ افتاده است» ذكر ترتيب سوره قران براساس تنزيل، ذكر للاستعاذه، ذكر التسميه) سپس وجوه كامل اعراب، املاء و قراءآت را در تمام قران به ترتيب و تفكيك سوره ها در عناوين «مسئله» و «وجوه القراۀ» نگاشته است.

آغاز موجود: «صلي الله عليه و آله انه قال من قراء القرآن فراي ان احدا اعطي»

انجام: « و في روايۀ ابي رضي الله من قراها ارجوا لاتجمع الله بنيه و بين الجنه»

كاغذ نخودي آهار مهره سمرقندي، ١٥٦ برگ اندازه: ٢٥/٤ × ١٧ س. م. خط نسخ خوب دفتري ١٩ سطري، تاريخ تحرير: اواخر قرن ١٠ ق. عناوين به شنگرف، نسخه با عنوان [قواعد القرائه] توسط محمد حسين درّي در ١٣٧٣ ق. به طلاب

مدرسه میرزا جعفر وقف شده، جلد مقوا عطف پارچه، نسخه در ۱۳٦۸ شمسي از دانشگاه علوم اسلامي رضوي به کتابخانه آستان قدس رضوي منتقل شده است.

۲۲۸

وقف (رساله در مواضع ــ)

(ض ۱۳۲۹٥)

فارسي، نام مؤلّف در متن نیآمده است. رساله مختصر مفیدي است در بیان مواضع وقف لازم در آیات شریفه که به ترتیب سوره هاي قرآن ذکر شده است . سطوري از آخر رساله صدمه دیده و در وصالي ضایع شده است.

آغاز: « بسمله، اما بعد بدان اي خواننده قران که در تمام کلام الله تعالي در آن سوره هاي که وقف لازم نهاده اند هشتاد و سه موضع وقف لازم است ...... در سوره البقره هشت موضع وقف لازم لازمست اول و ما هم بمومنین م ودیم بهذا مثلا م سیم اذا لمن الظالمین»

انجام: « و در سوره الفجر وقف لازم نیست و در سوره البلد یك موضع ..»

کاغذ حنايي آهار مهره وصالي شده، از برگ ۸ تا ۱۲، اندازه: ۱٦/٥ × ۹ س. م. کاتب: محمد مقیم همداني، تاریخ تحریر به ضبط ضمایم: ۱۰۱۷ ق. عناوین به سرنج، جلد تیماج خرمایي، نسخه ضمیمه « خلاصة الترتیل» مذکور در فهرست حاضر است.

۲۲۹

وقف (رساله در مواضع ــ)

(۲۳۹٤٦)

مانند قبل . این نسخه تحریر دیگري از رساله و فاقد خطبه و دیباچه نسخه است.

آغاز:« بسمله، بدانکه وقف لازم که در قران مجید واقعست بیان کرده خواهد شد و علامتش میم .... در سوره بقره هشت موضع است و ما هم بمومنین م »

انجام: « از والشمس تا آخر قران وقف لازم نیست »

ضمیمه: آخر رساله ضمن ۹ برگ گفتاري است به فارسي درباره روح و نفس و تاویل آیه و ایاتنا في الافاق وگفتاري متفرقه عرفاني به فارسي. و سوال و جواب اعرابي با پیامبر اکرم (ص)

انجام نسخه: « میان همه در چشم من تو مي آیي و عوام نمیدانند که چه »

کاغذ نخودي فرنگي، ۸ +۲ برگ، اندازه: ۲۱ × ۱۱ س. م . خط نستعلیق خوب ۱۷ سطري، تاریخ تحریر: قرن ۱۳ ق. عناوین به لاجورد، نسخه ضمیمه « تنبیه الغافلین» بهاء الدّین محمد ابراهیم سرمدي به شماره ۸۶۰۸ کتابخانه است، .جلد مقوا با روکش پارچه مشکي، خریداري آستان قدس رضوي در فروردین ۱۳۳۷ .

۲۳۰

الوقف و الوصل

(۲۸٤٥۷)

عربي، نام مؤلّف در نسخه نیآمده است. در کتاب الذریعه ۱۳۹/۲۵ ذیل عنوان در « الوقف و الوصل » بدون ذکر نام مؤلّف آورده است که رساله اي است در وقوف قرآن ترتیب سور قرآن. اما این نسخه اگر همان باشد ــ آغاز هر دو یکي است ــ باید گفت، نسخه حاضر تنها مقدمة رساله را دارد . و در همان کتاب ۱٤۰/۲۵ تحت شماره ۸۱۳ ــ وقف و وصل ــ رسالة مختصري به فارسي و به تألیف ابوالمکارم محمد بن محمد زندوي[= زوزندي] بخاري معرفي کرده که به ظن قریب به یقین ، ترجمه رسالة حاضر باشد. به هر صورت نسخه حاضر، مختصري است در حدّ مقدمه و مدخل یك کتاب یا رساله در بیان انواع وقف و رموز هر یك در قران شریف که در سطر دهم صفحة اول از الامام الاجل صدرالاسلام شمس العارفین امام الزمان ابوجعفر بن طیفور سجاوندي قدس الله سره العزیز نام برده است.

آغاز: « الحمد لله حمداً يكافي نعمته و يمتري مزيده ... و بعد فاعلم ان الاهم لقاري القران علم الوقف و الوصل»

انجام: « في الثانية كذالك و اما علامته لاوقف عليه و الله الموفق والمعين»

ضميمه: ضمن۲ برگ انتهاي نسخه يادداشت در مراتب پنجگانه مد و مخارج حروف به ترتيب ابتثي و يك فايده در رسم الخط. متأسفانه به يادداشتهاي تجويدي فوق يك شماره مستقل (۲۸٤٥۸) داده شده است.

كاغذ نباتي آهار مهره كشميري، ۳ برگ، اندازه: ۲۱/٤ × ۱۱/٤ س. م. خط نستعليق خوب، ۱٤ سطري، كاتب به قرينه ضمايم: معظم، تاريخ تحرير: ۲٥ ذيحجه ۱۱۰۲ ق. نسخه ضميمه شماره ۲۸٤٥۱ كتابخانه است. وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ۱۳۸۱ .

۲۳۱

وقوف

(۳۰۷٤)

دستور به فارسي، مؤلّف: تاج الدين بخاري از ائمه قرائت عامه در نيمة دوم قرن ۱۱ هـ .ق. كتاب تحريري است براساس « وقوف» ابوعبدالله محمدبن طيفور سجاوندي با اضافات مشتمل بر ذكر آيات و ركوعات و اعشار و اخماس كه به صورت رمز در پايان هر بخش متذكر شده است چنان كه بعد از خطبه آورده شده: (بدانكه اين كتاب وقوف را فخر الاسلام شمس العارفين احمد بن الطيفور السجاوندي برپنج مرتبه نهاده است لازم م و مطلق ط و جائز ج و مجوز لوجه ز و مرخص للضروره ص و هر يك را ازين و قوف علامتيست .... و هر جا كه ديگران وقف كرده اند ولكن اختيار شيخ رحمة الله عليه نيست ق آورده يعني قد قيل عليه وقف و هر جا كه دو وقف بيك جاي آمده است كه دليل هر دو يكيست وقف دويم را

علامت ك آورده است یعني كذلك و شیخ رحمة الله علیه در نسخه اصل ذكرآیت نفرموده اما امام الحق حبر القران استاد الائمه تاج الدین بخاري دام علاه در این كتاب ذكر آیات و ركوعات و اعشار و اخماس كرده است ولكن دلایل وقوفات را ذكر نكرده است... دیگر بدان ایدك الله تعالي كه درین كتاب وقوف اختلاف آیات كه جماعتي از علما و ائمه قراء نموده اند مثل كوفي و بصري و مكي و شامي و مدني اول و مدني آخر باز نموده مي شود اگر در آیتي یكي از ایشان اختلاف نموده اند آیة عند البصري یا عنه البصري یا غیر البصري یا غیر الكوفي یا غیر از ایشان نوشته مي شود و اگر بیشتر باشند اسم ایشان برمز رقم نموده).

آغاز: « هذا كتاب السجاوندي بسمله، حمدله،.... سوره فاتحة الكتاب مكیه ثم مدینه و هي سبعة آیات بسمله كوفي و مكي العالمین لا الرحیم لا الدین ط »

انجام: « الخناس لا الناس و الناس تمت الكتاب»

ضمیمه: ضمن یكبرگ آخر نسخه در فضیلت صلوات بر پیامبر اكرم (ص) و ذكر برخي كتب مربوط به صلوة و فضیلت ختم برخي آیات.

كاغذ شكري آهار مهره دولت آبادي، ۷۲ برگ، اندازه ۲۰×۱٤/٥ س. م. خط نسخ ۲۱ سطري، كاتب: ملالال بیگ، تاریخ تحریر: عصر پنجشنبه ۲۹ ذیحجه ۱۰۸۷، اسامي سور و رموز به شنگرف، جلد مقوا با روكش پارچه، وقفي نادرشاه افشار در ۱۱٤٥ ق.

۲۳۲

وقوف

(۲۱۲۹۳)

عربي، مؤلّف: ابو عبدالله محمدبن طیفور سجاوندي ـ قاري فاضل و مشهور نیمه ي قرن ششم

هـ .ق. كتاب مفيدي است در بيان آداب و شناسايي انواع وقف ها و تشخيص محل آنها به ترتيب سور قرآني با اين توضيح كه كلمه آخر هر آيه را به ترتيب سوره ها متذكر و رموز انواع وقف «لا ط م هـ ج ......»را بسته به نياز ذكر نموده است. تفصيل مطلب را در فهرست كتب خطي كتابخانه ج ٦ ص ١٨٦ ببينيد . اين نسخه تحريري است از وقوف سجاوندي .

آغاز: « سورۀفاتحه الكتاب وهي مكيۀ ثم مدنيۀ سبع آيات بسمله، آيۀ عند الكوفي و المدني العالمين لا الرحيم لا الذين ط نستعين ط » .

انجام: « اله الناس لا الوسواس لا الخناس لا ص الناس لا هـ و الناس هـ »

كاغذ شكري آهار مهره، ٨٤ برگ، اندازه: ٢٠ × ١٤/٥ س .م . خط نسخ خوب ١٥ سطري، كاتب: عبدالله بن محمدرضا، تاريخ تحرير: پنج شنبه ٢٣ محرم ١٠٦٨، مُهر بادامي كاتب در انتهاي نسخه آمده. ظهر برگ آخر يادداشتي در ترجمه ابوالفتح فارس بن احمد حمصي قاري مصري كتابت شده، نسخه مصحَّح و سجاوندي و رئوس مطالب و اسامي سور به شنگرف، برخي اوراق معلّق به حاشيه، جلد مقوا عطف مشمع، وقفي مقام معظم رهبري در خرداد ١٣٧٣ .

٢٣٣

وقوف

(١٠٥١١)

مانند قبل.

آغاز: « بسمله، سورۀ الفاتحۀ سبع آيات و هي مدنيه وقيل ام الكتاب الحمد العالمين لا الرحمن الرحيم لا مالك الدين ط »

انجام: « الخناس ص لا الذي الناس لا هـ و الناس ص »

كاغذ حنايي آهاري روشن اوراق نو نويس نخودي فرنگي، ١٠١ برگ، اندازه: ١٩ /٥ × ١٤ س .م . خط نسخ ١٤ سطري و اوراق نونويس خط نسخ معرب، تاريخ تحرير: قرن ١١ق. و اوراق نونويس اول و وسط و آخر نسخه (١٥ برگ)

محرّر قرن ۱۳ق. سجاوندي و اسامي سور به شنگرف و سرخي، جلد ساغري ضربي زرين عنابي، خريداري آستان قدس رضوي در مرداد ۱۳٤۹ .

۲۳٤

وقوف

(۱٥۱۸٦)

مانند قبل . موجودي : از اوائل سوره بقره تا آخر.

آغاز موجود : «و برق ح الموت ط بالكافرين هــ ابصارهم ط »

انجام: « اله الناس لا الخناس لا ص الناس لا هي و الناس هــ . ق.»

كاغذ نخودي آهار مهره، ۱۰۲ برگ، ۳۷ برگ نسخه نونويس، اندازه:۱۲/٥×۹/۲ س. م . خط نسخ ۱٥ سطري، اوراق نونويس ۱۲ سطري، تاريخ تحرير اوراق نونويس : ۱۱ذيحجه ۱۲۷۳، عناوين به سرنج و سرخي، جلد مقوا با روكش كالينگور عطف و گوشه ها تيماج خرمايي، وقفي مير سيد حسين مدني مترجم نظام در آذر ۱۳٦٥,

۲۳٥

وقوف

(ض ۳۰٤٦)

مانند قبل . موجودي : از اول تا اواسط سوره بقره .

آغاز: « بسمله، سوره فاتحه رب العالمين لا الرحيم لا الذين ط نستعين ط »

انجام موجودي : « و هو السميع العليم ط، صبغه الله ط »

كاغذ نخودي آهار مهره دولت آبادي، از برگ ۳۸ تا ٤۰ . اندازه: ۱۸/٥ × ۱۲/٥ س. م . خط نسخ خوب ۱۲ سطري، كاتب به قرينه ضمايم: حسن بن حاجي محمد قاري، تاريخ تحرير: قرن ۱۱ ق. عناوين به شنگرف، جلد مقوا با روكش پارچه، واقف: نامعلوم .

۲۳٦

وقوف القرآن

(ض ۲۲۱۷۰)

فارسي، مؤلف: ملّا مصطفي (بن ابراهيم) قاري – ترجمه اش ضمن ارشاد القاري و پاورقي «تحفه القراء» در فهرست حاضر گذشت – رساله مفيد و جامعي است که به التماس جمعي از اخوان بعد از تأليف کتاب «تحفه القراء» در بيان وجه تسميه هر سوره و عدد آيات آنها و ذکر انواع وقوف آيات به ترتيب سور از حمد تا ناس براساس هفت نسخه سجاوندي و مصاحف شريفه مصححه و رجوع به تفاسير نگاشته است. تاريخ ختم تأليف: رجب ۱۰۶۸ بعد از برگشت از حرمين شريفين در دارالسلطنه اصفهان در منزل و خدمت مجتهد محمد باقر خراساني.

آغاز: «بسمله، الحمدلله علي الايات التي تعدّ بعدد و لا ينقضي احصاءها الي غايةٔ و امد»

انجام: «اميد که حشر همه اهل ايمان با محمد و آل محمد باشند بحق محمد و آل محمد الحمدلله اولاً و اخرا و ظاهراً و باطناً و صلي الله علي سيد نا وسيد المرسلين و خاتم النبيين و اله الطاهرين».

کاغذ نخودي آهاري، از برگ ۵۳ تا ۷۲، اندازه: ۲۶ × ۱۷ س. م. خط نستعليق ۱۹ سطري، تاريخ تحرير به قرينه ضمايم: ۱۲۵۱ ق. در لکهنو، عناوين به سرخي، وقفي مقام معظم رهبري در فروردين ۱۳۷۴.